

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Віталій Юрійович Дрозд
Костянтин Олександрович Чаплинський

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2023

Рецензенти:

Д. М. Мірковець – доктор юридичних наук, доцент, заступник керівника Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань;

Р. Л. Степанюк – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ю. М. Чорноус – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 23.02.2023 р.)*

М54 **Методика розслідування крадіжок з автотранспортних засобів: проблеми теорії та практики** : монографія / В. Ю. Дрозд, К. О. Чаплинський, – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 306 с.

ISBN 978-617-8263-16-4

Наукову розробку присвячено аналізу складного й багатоаспектного явища – розслідуванню крадіжок з автотранспортних засобів. У дослідженні, з урахуванням сучасного стану розвитку теорії кримінального процесу та науки криміналістики окреслено особливості розслідування відповідних протиправних діянь. Вирізнено й охарактеризовано складові криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів. Значну увагу зосереджено на способах, обставинці та слідчій картині крадіжок. Вирізнено особу злочинця (крадія). Розкрито особливості планування і організації розслідування кримінальних проваджень визначеної категорії. З'ясовано проблемні питання взаємодії слідчих з оперативними та іншими підрозділами Національної поліції у кримінальному провадженні. Запропоновано тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій та процесуальних заходів. Визначено процесуальний порядок відшкодування шкоди, завданої крадіжками з автотранспортних засобів.

Для науковців, викладачів, здобувачів ЗВО зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів і докторантів, працівників органів прокуратури, слідчих, працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, усіх тих, хто виявляє інтерес до юридичної науки та правозастосовної практики.

УДК 343.102:343.71:629.33/37

ISBN 978-617-8263-16-4

© Дрозд В. Ю., Чаплинський К. О., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	12
1.1. Стан наукової розробки проблем протидії здійсненню крадіжок з автотранспортних засобів	12
1.2. Автомобільний транспортний засіб як предмет злочинного посягання	30
1.3. Способи вчинення крадіжок з автотранспортних засобів	42
1.4. Обстановка та слідова картина крадіжок з АТЗ	65
1.5. Характеристика особи злочинця (крадія)	85
Розділ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	104
2.1. Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування крадіжок з автотранспортних засобів	104
2.2. Взаємодія слідчих з оперативними та іншими підрозділами Національної поліції у кримінальному провадженні	122
Розділ 3 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	143
3.1. Організація і тактика проведення огляду місця події	143
3.2. Особливості тактики допиту свідків і власників автотранспортних засобів	173
3.3. Організаційно-тактичні особливості допиту підозрюваного	198

3.4. Використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок з автотransпортних засобів	215
3.5. Процесуальний порядок відшкодування шкоди, завданої крадіжками з автотransпортних засобів	240
ВИСНОВКИ	260
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	263
ДОДАТКИ	287
Додаток А Зведені дані опитування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України з питань розслідування крадіжок з автотransпортних засобів (234 особи)	287
Додаток Б Зведені дані опитування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України з питань протидії незаконним заволодінням автотransпортними засобами (193 особи)	292
Додаток В Зведені дані вивчення кримінальних проваджень щодо незаконних заволодінь транспортними засобами та вчинення крадіжок з автотransпортних засобів (216 кримінальних проваджень)	299

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТЗ	– Автотransпортні засоби
ВРУ	– Верховна рада України
ГУНП	– Головне Управління Національної поліції
ДТП	– Дорожньо-транспортна подія
ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗМІ	– Засоби масової інформації
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КК	– Кримінальний кодекс
КПК	– Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
НДЕКЦ	– Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
НПУ	– Національна поліція України
НСРД	– Негласна слідча (розшукова) дія
НТЗ	– Науково-технічні засоби
ОМП	– Огляд місця події
ОГ	– Організована група
ОЗГ	– Організована злочинна група
ОЗУ	– Організоване злочинне угруповання
ОРД	– Оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ	– Оперативно-розшуковий захід
ОРС	– Оперативно-розшукова справа
РСЦ МВС	– Регіональний сервісний центр МВС України
СБУ	– Служба безпеки України
СОГ	– Слідчо-оперативна група
СТО	– Станція технічного обслуговування
СРД	– Слідча (розшукова) дія
ТЗ	– Транспортний засіб
ЦК	– Цивільний кодекс України

ПЕРЕДМОВА

Під час військової агресії з боку росії дедалі збільшується кількість бойових дій, особливо у східних і південних регіонах нашої держави. Проте, Збройні Сили України продовжують дедалі деокуповувати захоплені росією території та здійснювати в цих регіонах стабілізаційні заходи. За цих умов керівництво держави прикладає не аби яких зусиль щодо пришвидшення вступу України до Європейського співтовариства та інтегрування до НАТО. Внаслідок цього виникає необхідність продовження раніше започаткованих реформ соціальної, економічної, політичної, освітньої та релігійної основ суспільства враховуючи умови сьогодення.

Особливе місце у цій діяльності приділяється реформуванню правоохоронних органів, запобіганню й протидії корупції та організованій злочинності.

Організована злочинність в Україні дедалі продовжує набувати міжнародного характеру. Лідери кримінальних угруповань намагаються активніше долати кордони, утворюючи при цьому аналоги транснаціональних компаній, які займаються злочинним бізнесом.

Концентрація значних матеріальних ресурсів в руках лідерів кримінальних угруповань обумовлює зростаючий інтерес до їх безпосередньої участі у політичних процесах держави. З початку повномасштабного вторгнення рф на територію України (24 лютого 2022 року) значна кількість керівників злочинних угруповань залишила межі країни та дистанційно здійснює загальне керівництво організованою злочинною діяльністю. Інші лідери кримінальних угруповань – намагаються пристосуватися до нових політичних умов, за для цього вживають заходів щодо максимального представництва в органах законодавчої влади, органах влади й управління, новостворених правоохоронних органах.

Зважаючи на посилення з боку керівництва держави діяльності з протидії корупції та організованій злочинності, лідери

кримінальних угруповань здійснюють безпрецедентні заходи щодо становлення на грошове утримання керівників органів прокуратури, підрозділів Національної поліції, представників органів влади та управління, особливо антикорупційних та судових органів. Внаслідок цього, дедалі спостерігається посилення протидії як на стадії досудового розслідування, так і судового розгляду кримінальних проваджень.

Дедалі збільшується тиск на працівників правоохоронних органів з боку кримінальних угруповань з метою затягування досудового розслідування або закриття кримінальних проваджень. Останнім часом це спостерігається у низці резонансних справ.

На сьогодні правоохоронці стикаються зі значними складнощами з виявлення лідерів кримінальних угруповань та документування їхньої злочинної діяльності, оскільки більшість з них є глибоко законспірованими. Таким кримінальним угрупованням притаманна висока ступінь зорганізованості, чітка функціональна диференціація структури переважно ієрархічного типу, розподіл ролей з чітко вираженою роллю лідера. Діяльність більшості злочинних груп зорієнтоване на учинення різноманітних кримінальних правопорушень з метою отримання максимальних злочинних прибутків. Протягом тривалого функціонування кримінальних угруповань кількість учинених протиправних дій суттєво збільшується.

Тривала системно-структурна перебудова правоохоронних органів й оптимізація методів їх роботи до сучасних викликів кримінально активних сфер суспільства, зумовили вихід з під контролю тенденції до формування груп осіб, що спеціалізуються на учиненні окремих видів кримінальних правопорушень, у тому числі й незаконних заволодінь автомобілями шляхом подолання систем захисту, а також здійснення крадіжок з автотранспортних засобів.

Значне зростання кількості таких кримінально активних груп, стрімке збільшення крадіжок з автотранспортних засобів та фактів здійснення незаконних заволодінь автомобілями, учинених з подоланням систем захисту, демонструє нездатність правоохоронних органів ефективно протистояти цим негативним явищам.

Крадіжка або таємне викрадення чужого майна (ст. 185 ККУ України) є найпоширенішим злочином проти власності загальнокримінального спрямування, що завдає як значної матеріальної, так і моральної шкоди громадянам, суб'єктам господарювання та державі. Ступінь суспільної небезпеки таких злочинів значно підвищується, коли вони вчиняються повторно, за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, шляхом проникнення в житло, інше приміщення чи сховище, у великих або особливо великих розмірах.

З-поміж усіх різновидів таємного заволодіння майном крадіжки з автотранспортних засобів вирізняються передусім характеристиками предмета посягання, часу, місця, способу та інших обставин кримінального правопорушення, а також слідової картини проти-правного діяння.

В Україні за останні 2 роки відмічається зниження рівня крадіжок автотранспортних засобів та майна, яке знаходиться в них. Проте на це є певні об'єктивні причини. Перш за все на рівень крадіжок автотранспортних засобів вплинула епідемія, яка була викликана гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та вжиті карантинні заходи, під час яких велика кількість працівників була переведена на роботу в дистанційному режимі. Внаслідок цього необхідності щодня використовувати транспортні засоби стало менше. Відповідно до цього велика частка автотранспортних засобів залишалася у гаражах, підземних паркінгах та інших важкодоступних місцях для злочинців. Згідно з офіційними статистичними даними, у першій половині 2021 року викрали 1475 авто. Вже до кінця 2021-го року показник збільшився – цифра становила 3546 випадків. Якщо враховувати неофіційну статистику, то ситуація ще більш невтішна: у 2021 році викрали 7092 машини. Лідерами серед міст України у цьому плані є Київ, Одеса, Харків та Львів¹.

Така тенденція залишається і на сьогодні. З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, більшість громадян залишили країну на власних транспортних засобах, інші – не маючи роботи або працюючи дистанційно, продовжують утримувати

¹ <https://zahyst-avto.com.ua/kradizhka-avtomobiliv-u-2022-shcho-zminylosya/> (дата звернення: 06.01.2023 р.)

транспортні засоби у гаражах та підземних паркінгах, які знаходяться під охороною.

За цієї ситуації у 2022 році спостерігається зменшення кількості незаконних заволодінь автомобілями шляхом подолання систем захисту, втім збільшення фактів крадіжок з автотранспортних засобів. Про недостатню ефективність виявлення осіб, які готуються до вчинення злочинів цієї категорії, свідчить різке зростання фактів їх скоєння за останні 5 років. Згідно з даними статистики, ці злочини набули значного поширення всією територією України¹.

Все це свідчить про необхідність розроблення сучасної методики розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, а також удосконалення засобів та методів організації і тактики збирання доказів на різних етапах досудового розслідування з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Підґрунтям наукового дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії кримінального процесу, криміналістики, кримінального права, кримінології та оперативно-розшукової діяльності, які розглядали проблеми теорії та практики розкриття, розслідування й профілактики кримінальних правопорушень, зокрема: Ю.П. Аленіна, Л.І. Аркуші, І.В. Басистої, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, В.І. Василичука, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, І.В. Гори, М.Л. Грїбова, В.Г. Дрозд, М.М. Єфімова, В.А. Журавля, В.П. Захарова, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, О.В. Кириченко, А.М. Кислого, Н.І. Клименко, І.П. Козаченка, О.І. Козаченка, В.А. Колесника, В.О. Коновалової, В.П. Корж, О.Є. Користіна, М.В. Корнієнка, В.С. Кузьмічова, В.В. Лисенка, В.К. Лисиченка, Л.М. Лобойка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, В.О. Маляррової, О.І. Мотляха, Д.Й. Никифорчука, О.В. Одерія, В.Л. Ортинського, І.В. Пирога, М.А. Погорецького, О.О. Подобного, В.М. Плетенця, О.В. Пчеліної, В.Д. Пчолкіна, М.В. Салтевського, Д.Б. Сергєєвої, О.С. Старенького, С.М. Стахівського, Р.Л. Степанюка, А.В. Столітнього, М.П. Стрельбицького, В.Є. Тарасенка, Р.В. Тарасенка, О.Ю. Татарова, О.В. Таран, В.М. Тертишника, В.В. Тіщенко, В.Г. Уварова, Л.Д. Удалової, В.І. Фаринника, І.Ф. Хараберюша, П.В. Цимбала,

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

М.С. Цуцкїрїдзе, К.О. Чаплинського С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус, В.В. Шендрика, В.Ю. Шепїтька, О.Г. Шило, М.Є. Шумила, М.Г. Щербаківського, В.В. Юсупова, О.О. Юхна та ін.

Окремі прикладні аспекти виявлення та розслідування деяких видів крадіжок розглядали у своїх дослідженнях: В.Л. Грохольський, В.А. Князєв, Г.А. Кушнір, А.С. Кузьменко, І.В. Пирїг, В.М. Плетенець, В.М. Юрїн (*крадіжки вантажів*); І.М. Андрущенко, В.О. Баяхчев, В.С. Гуславський, О.В. Лагутїн, В.П. Пантелєєв, Д.А. Патрелюк, О.В. Самойлов, О.Л. Христов (*заволодіння транспортними засобами*); В.Ю. Дрозд, В.М. Ковбаса, С.О. Колб, В.В. Лютий, Д.В. Стрельченко, О.С. Цибенко (*незаконні заволодіння транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями з подоланням системи захисту*); Г.О. Голубенко, О.М. Костиря, С.С. Кузьменко, Є.В. Назаркін, В.В. Пушкарьов, О.Г. Швидкий (*крадіжки з проникненням у приміщення чи інше сховище*); І.В. Сорока, В.В. Приловський (*крадіжки майна громадян, учинених неповнолітніми*), В.І. Бобир, О.Ф. Кобзар, Є.І. Макаренко, Є.В. Пряхїн, В.П. Самойлов, О.В. Федорчук, І.М. Якимов (*кишенькові крадіжки*) та ін.

Відзначаючи вагомий внесок вказаних вчених та інших науковців у розвиток криміналістичної науки, а також теоретичну й практичну значущість їх праць, потрібно зазначити, що здебільшого переважна більшість наукових розробок ґрунтувалася на законодавстві, що зазнало суттєвих змін, і вже застарілій оперативно-слідчій та судовій практиці.

Упорядкування наявних рекомендацій щодо розслідування крадіжок з автотранспортних засобів є передумовою проведення цільового дослідження з розкриттям змісту елементів криміналістичної характеристики цієї категорії кримінальних правопорушень, особливостей збирання доказів на початковому і подальшому етапах досудового розслідування, організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань та процесуального порядку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Механізм злочинної діяльності та процес виявлення й розслідування незаконних заволодінь автомобілями шляхом подолання

систем захисту, а також здійснення крадіжок з автотранспортних засобів постійно ускладнюється сучасними схемами і модернізацією способів злочинної діяльності.

Вказане потребує постійного вивчення, узагальнення та удосконалення практики розслідування таких протиправних діянь та вимагає створення сучасної дієвої моделі комплексної методики розслідування крадіжок з автотранспортних засобів.

Вказані чинники у своїй сукупності окреслили актуальність визначеної проблематики, її наукову, теоретичну і практичну значущість та зумовили вибір теми монографічного дослідження.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

1.1. Стан наукової розробки проблем протидії здійсненню крадіжок з автотранспортних засобів

Сучасний розвиток наукових досліджень з питань удосконалення організації і тактики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, профілактичної діяльності протиправних посягань, запобігання протидії досудовому розслідуванню обумовлений потребою органів і підрозділів Національної поліції у розробці найбільш дієвого та ефективного комплексу засобів і методів у протидії окремим видам злочинних посягань.

Низька якість виявлення та розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, а також учинення крадіжок з АТЗ, наявність суттєвих прогалин в діяльності працівників оперативних і слідчих підрозділів поліції з протидії кримінальним правопорушенням вказаної категорії свідчить про недостатню науково-теоретичну розробленість вказаної проблематики.

Розглядаючи стан наукової розробленості проблеми, слід відзначити, що загальні проблеми розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі і крадіжок з автотранспортних засобів, у різні часи були предметом наукового дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених криміналістів та процесуалістів.

За даними правоохоронної практики таємне викрадення чужого майна або крадіжка, кримінальна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 185 КК України, є найпоширенішим протиправним діянням сьогодення.

Такі антисуспільні дії посягають на власність особи і тим самим завдають їй як матеріальної, так і моральної шкоди. Ступінь суспільної небезпеки таких кримінальних правопорушень значно підвищується, коли вони здійснюються за попередньою змовою групою осіб, членами кримінальних угруповань, рецидивістами чи особами, які ніде не працюють і не навчаються, у великих або в особливо великих розмірах або організованою групою з метою систематичного їх вчинення.

Ефективність боротьби з кримінальними правопорушеннями проти власності значною мірою залежить від чіткої правової регламентації слідчих (розшукових) дій, а також якості наукових рекомендацій щодо їх провадження, розроблених в рамках криміналістичної тактики та методики розслідування. Вдале поєднання науки і практики завжди призводить до швидкого розслідування злочинів та попередження рецидивів таких та інших злочинів¹.

Запобігання крадіжкам завжди було одним з основних напрямів наукових досліджень вчених. Проблема протидії різним видам крадіжок присвячено низку наукових розробок.

Так, О.Г. Швидкий (2000 р.) розглядаючи особливості планування і організації початкових слідчих (розшукових) дій при розслідуванні квартирних крадіжок, визначає криміналістичну характеристику цих злочинів, характеризуючи способи вчинення і приховування, типові сліди, що залишені квартирними крадіями, та ін. Особливу увагу приділено характеристиці квартирних крадіжок, якого класифіковано за віком, часом вчинення квартирних крадіжок, предметом злочинного посягання, зовнішніми даними. Проаналізовано типові помилки слідчих та працівників оперативних підрозділів під час проведення першочергових слідчих (розшукових) дій. Конкретизовано особливості узгодження та співпраці слідчого з працівниками оперативних підрозділів, спеціалістами при проведенні першочергових слідчих (розшукових) дій. Доведено користь висунутих версій, а також планування конкретних СРД на всіх етапах розслідування цих злочинів. Запропоновано методи усунення умов, обставин, причин, мотивів учинення крадіжок особистого майна з помешкань громадян.

¹ Drozd Vitaliy. State research issues investigation thefts from vehicles. *Visegrad journal on human rights*. № 5/1. 2016. P. 60.

Обґрунтовано твердження про особливе значення огляду місця події за даною категорією злочинів, конкретизовано питання, які стоять перед слідчим під час проведення огляду місця події і можуть дати певну характеристику, уявлення про злочин для встановлення всіх елементів його складу. З'ясовано роль спеціальних знань експерта-криміналіста та використання їх у виявленні, закріпленні та вилученні доказів на місці події, застосування технічних засобів у процесі виявлення та фіксації слідів проникнення до житла. Досліджено технічні прийоми та дані психології допиту потерпілих, свідків квартирних крадіжок відповідно до конкретних обставин злочину. Розглянуто тактику обшуку та пред'явлення для впізнання¹.

В.С. Бондар (2011 р.) акцентував увагу на проблемах теорії та практики використання спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні крадіжок з проникненням у житло. В цілому робота присвячена дослідженню функціонування системи інтегративної моделі спеціальних криміналістичних знань у кримінальному судочинстві та визначення засад її оптимізації, пов'язаних зі специфікою розслідування крадіжок із проникненням у житло. Автором визначені рівні використання спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні таких злочинів, сформульовані поняття та концептуальні засади інтегративної моделі використання спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні злочинів, висвітлено порядок застосування такої моделі, комплексно розглянуто теоретичні положення, правові, організаційні та науково-методичні засади використання спеціальних криміналістичних знань в обліковій діяльності, а також запропоновано рекомендації щодо найбільш ефективного використання судових експертиз для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про крадіжки з проникненням у житло².

¹ Швидкий О.Г. Планування та організація початкових слідчих дій при розслідуванні квартирних крадіжок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2000. 18 с. С. 6–7.

² Бондар В.С. Проблеми теорії та практики використання спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні крадіжок з проникненням у житло : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 12.00.09. Київ : Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2008. 18 с.; Бондар В.С. Методика розслідування квартирних крадіжок : навч.-метод. посіб. / В.С. Бондар, С.В. Головкін, О.А. Єршов, О.В. Кузнецова, Р.І. Мельник. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 400 с.

В.В. Лавренюк (2015 р.) зосередив свою увагу на особливостях розслідування крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами. Вчений здійснив криміналістичний аналіз даного виду злочинів, що містить відомості про спосіб учинення крадіжок, предмет злочинного посягання, обстановку і типові сліди злочину, характеристику членів організованих груп та особи потерпілого. Особливу увагу приділено аналізу відомостей щодо структури організованої злочинної групи, які містять інформацію про процес створення групи, особу організатора (лідера) та інших учасників, зв'язки з майбутньою жертвою тощо¹.

І.В. Сорока (2017 р.) у дисертації «Розслідуванням крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми» розробила криміналістичну характеристику крадіжок майна громадян та визначила основні її структурні елементи (обстановка, способи і слідова картина злочинів, характеристика особи злочинця і потерпілого). Систематизувала обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Виокремила типові слідчі ситуації, що виникають на початковому і подальшому етапах розслідування, та запропонувала алгоритми дій слідчого відповідно до кожної з них. Значну увагу в роботі було приділено особливостям використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок майна громадян².

І.М. Твердохліб (2008 р.) на підставі узагальнення оперативно-слідчої практики сформував методику розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій. Розкрив теоретичні, правові й організаційні основи проведення окремих слідчих (розшукових) дій, виокремив типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок та запропонував основні його напрями³.

А.С. Кудінов (2013 р.) визначав особливості початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів з магістральних

¹ Лавренюк В.В. Особливості розслідування крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 12.00.09. Одеса : Міжнародний гуманітарний ун-т, 2015. 24 с. С. 21.

² Сорока І.В. Розслідуванням крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 24 с. С. 22.

³ Твердохліб І.М. Методика розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 12.00.09. Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. 16 с. С. 4–6.

трубопроводів. Це дійсно особливий вид крадіжки, який відрізняється специфікою організації та планування розслідування. Виходячи з цього було розроблено криміналістичну характеристику крадіжок нафти та нафтопродуктів з магістральних трубопроводів та виокремлено основні її елементи (обстановка і предмет злочинного посягання, спосіб злочину і слідові картина, особа злочинця). Розкрито структуру та зміст обстановки злочину й наведено криміналістично значущі відомості щодо предмета крадіжок нафти та нафтопродуктів з магістральних трубопроводів. Надано криміналістичну класифікацію організованих груп, визначено їх структуру, а також наведено суб'єктно-особисті властивості осіб, що беруть участь у злочинній діяльності таких груп. Розглянуто особливості діяльності слідчого при отриманні інформації про крадіжку нафти та нафтопродуктів з магістральних трубопроводів, типові слідчі ситуації, відповідні їм напрямки розслідування й алгоритм слідчих (розшукових) дій з їх розв'язання, особливості організації інформаційно-довідкового забезпечення розслідування зазначеного різновиду злочинів, тактику проведення огляду місця події, допитів свідків та осіб, затриманих «на гарячому». Значну увагу автор приділив підготовці та призначенню судових експертиз (експертиза нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів, дактилоскопічна, трасологічна, техніко-криміналістична експертиза документів, почеркознавча, ґрунтознавча, судово-біологічна тощо)¹.

Як бачимо, на сьогодні проведено низку наукових досліджень присвячених проблемним аспектам розслідування різних видів крадіжок, зокрема: 1) квартирних; 2) крадіжок з проникненням у житло (у тому числі, учинених організованими групами); 3) крадіжок автотранспортних засобів; 4) крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій; 5) крадіжок вантажів на залізничному транспорті, учинених злочинними групами та неповнолітніми; 6) крадіжок особистого майна пасажирів, учинених на залізничному транспорті; 7) крадіжок майна громадян, учинених неповнолітніми; 8) крадіжок

¹ Кудінов А.С. Особливості початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 12.00.09. Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2013. 20 с.

нафти та нафтопродуктів з магістральних трубопроводів та ін. Така кількість наукових розробок зумовлена наявністю актуальних проблемних питань з виявлення, розкриття, розслідування та профілактики крадіжок¹.

Отже, об'єкти крадіжки можуть бути найрізноманітнішими, наприклад, з квартири, будинку, готельного номера, крамниці, вагона, контейнера, автомобіля та ін. Серед усього масиву крадіжок особливого значення набувають крадіжки з автотранспортних засобів. Це зумовлено тим, що такі викрадення мають свою специфіку як на підготовчому етапі до їх учинення, так і тактиці злочинної діяльності в цілому.

За даними опитування працівників слідчих підрозділів НПУ України, крадіжки з автотранспортних засобів дедалі продовжують збільшуватися на всій території України, особливо в центральних та західних її регіонах. Це пов'язано, насамперед, зі збільшенням міграції населення, у тому числі і кримінального контингенту, внаслідок активізації військових дій з боку військовослужбовців РФ.

Будь-які викрадення охоплюють значне коло кримінальних правопорушень, що різняться між собою предметом злочинного посягання, способом підготовки, учинення й приховування протиправних дій, місцем реалізації злочинного задуму, знаряддями злочину. У свою чергу, крадіжка з автотранспортних засобів – це подія, що характеризується сукупністю лише її притаманних властивостей та відмінних ознак. Зважаючи на це, для вирішення проблем розслідування вказаних кримінальних правопорушень необхідно окреслити стан наукових розробок з розслідування крадіжок для визначення напрямів подальших досліджень.

Отже, окремі питання крадіжок розглядалися в межах суміжних проблем в теорії кримінального процесу, криміналістики, кримінального права, кримінології, адміністративного права, оперативно-розшукової діяльності та ін.

Так, кримінально-правові, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові, криміналістичні, кримінологічні та оперативно-розшукові аспекти проблеми досліджували такі вітчизняні

¹ Drozd Vitaliy State research issues investigation thefts from vehicles *Visegrad journal on human rights*. № 5/1. 2016. P. 66.

науковці, як В.П. Бахін¹, Л.М. Давиденко², В.А. Звіряка³, Ю.Ф. Іванов⁴, М.Й. Коржанський⁵, В.А. Мисливий⁶, М.Т. Задояний⁷, Р.В. Щупаківський⁸, В.М. Ковбаса⁹ та ін.

Загалом, у переважній більшості наведених наукових праць вчені розглядали кримінологічні, кримінально-процесуальні, кримінально-правові та оперативно-розшукові проблеми забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо протидії корисливим злочинам проти власності, окремі положення яких можуть бути застосовані і до крадіжок з автотранспортних засобів та незаконних заволодінь АТЗ. Вказані наукові розробки становлять теоретичну основу дослідження організаційно-тактичного забезпечення розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. Проте, незважаючи на значний вклад у розробку кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та оперативно-розшукових аспектів протидії зазначеним злочинним проявам, більшість наукових розробок носять загальний характер та належать переважно до періоду кінця 80-х – початку 90-х років ХХ ст., а тому не в змозі у повному

¹ Бахін В.П. Криміналістика. Проблеми и мнения (1962–2002). Київ, 2002. 268 с.

² Давиденко Л.М. Противодействие преступности : теория, практика, проблемы : монография / Л.М. Давиденко, А.А. Бандурка. Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 302 с.

³ Звіряка В.А. Кримінальна відповідальність за угон транспортних засобів, попередження угонів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.

⁴ Іванов Ю.Ф. Незаконне заволодіння транспортним засобом: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти : практ. посіб. Київ : Вид. Паливода А.В., 2008. 108 с.

⁵ Коржанський М.Й. Кваліфікація автотранспортних злочинів / М.Й. Коржанський, В.А. Мисливий. Київ : Юрінком, 1996. 80 с.

⁶ Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во Юрид. акад. МВС України, 2004. 380 с.; Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 40 с.

⁷ Задояний М.Т. Кримінологическая характеристика и профилактика краж и угон автотранспортных средств органами внутренних дел : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Киев, 1991. 26 с.

⁸ Щупаківський Р.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння чужим транспортним засобом : монографія. Київ : Атіка, 2007. 160 с.; Щупаківський Р.В. Визначення об'єкта і предмета НЗТЗ. *Право України*. 2003. № 4. С. 101–102.

⁹ Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с.

обсязі розкрити особливості розслідування вказаного виду кримінальних правопорушень з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії незаконним заволодінням автомобілями шляхом подолання систем захисту та здійснення крадіжок з автотранспортних засобів.

Так, В.А. Мисливий, розглядаючи теоретико-правові проблеми кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації АТЗ, дійшов висновку про те, що визначення родового та видового об'єктів злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту дозволило класифікувати злочини проти безпеки дорожнього руху залежно від видів та способу злочинної діяльності суб'єктів, а також запропонував удосконалення їх системи. Зокрема, запропонував ст. 289 КК України «Незаконне заволодіння транспортними засобами» передбачити у розділі VI «Злочини проти власності» цього Кодексу¹.

І.В. Пшеничний, узагальнюючи проблемні питання протидії крадіжкам та незаконного обігу АТЗ, намагався з'ясувати основні причини сучасного стану цієї проблематики в Україні. Вчений розкрив механізм учинення цього виду кримінального правопорушення, проаналізував діяльність роботи правоохоронних органів за цим напрямом і на цій основі запропонував конкретні пропозиції щодо поліпшення роботи правоохоронних органів у сфері запобігання викраденню та контрабанді АТЗ².

В.В. Ємельяненко, розглядаючи заволодіння АТЗ шляхом застосування насильства, вдосконалив наукову позицію, відповідно до якої насильницьке заволодіння чужим АТЗ необхідно вважати закінченим не з моменту застосування насильства, а з моменту, коли винний здійснив протиправне вилучення транспортного засобу³.

¹ Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 40 с. С. 27–30.

² Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2000. 16 с. С. 9.

³ Ємельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2009. 20 с. С. 5.

Ю.Ф. Іванов, на основі наукових узагальнень, здійснив розгорнутий аналіз основних причин та умов, котрі детермінують учинення кримінальних правопорушень, які розглядаються, і спробував розробити теоретичні та практичні пропозиції щодо профілактики злочинних посягань на власність, предметом яких є АТЗ, у ринкових умовах¹.

А.С. Клімов, розглядаючи проблемні питання протидії діяльності кримінальних угруповань, здійснив ґрунтовний кримінально-правовий та кримінологічний аналіз викрадень АТЗ, які вчинюються членами організованих злочинних груп, та запропонував на цій основі практичні рекомендації, які спрямовані на попередження вказаних протиправних діянь².

О.С. Цибенко виявив закономірності способу незаконного заволодіння АТЗ, який розглядається як складова (центральна) частина фізичної діяльності суб'єкта злочину. При цьому під способом незаконного заволодіння АТЗ вчений розуміє систему дій щодо готування, вчинення та приховування злочину, що детермінована умовами зовнішнього середовища та психофізичними якостями особи, пов'язаними з вибіркоvim використанням відповідних засобів і умов місця та часу. Автор переконаний, що незаконні заволодіння АТЗ у присутності потерпілого доцільно класифікувати як угон із застосуванням насильства або без такого³.

Адміністративно-правові аспекти протидії незаконним заволодінням автомобілями шляхом подолання систем захисту та здійснення крадіжок з автотранспортних засобів.

Адміністративно-правові напрями запобігання незаконному обігу транспортних засобів розглядалися у наукових дослідженнях О.В. Карася. Вчений у дисертаційному дослідженні:

¹ Іванов Ю.Ф. Боротьба із злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби (кримінально-правові і кримінологічні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1999. 18 с. С. 5.

² Клімов А.С. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика хищений транспортных средств, совершаемых организованными преступными группами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Киев, 2009. 32 с.

³ Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с.

а) запропонував адміністративно-правовий режим реєстрації транспортних засобів;

б) обґрунтував необхідність введення у науковий обіг теоретичної дефініції «незаконний обіг ТЗ» та невідданого прийняття єдиного законодавчого акту про обіг транспортних засобів на основі розробленої нормативної моделі – виходячи з періодизації існування ТЗ: виникнення (виробництво або ввезення в Україну), реалізація, реєстрація, експлуатація, утилізація (знищення або вивезення з України)¹.

На думку В.М. Ковбаси, наведені адміністративно-правові напрями протидії незаконному обігу АТЗ дозволяють усвідомити особливості адміністративно-правового режиму реєстрації АТЗ, а також використати їх під час удосконалення діяльності слідчих підрозділів НП України з організації і тактики виявлення та розслідування крадіжок з АТЗ².

Оперативно-розшукові аспекти протидії незаконним заволодінням автомобілями шляхом подолання систем захисту та здійснення крадіжок з автотранспортних засобів.

Проблемні питання виявлення та розкриття незаконного заволодіння АТЗ, особливості використанням джерел оперативної інформації щодо встановлення осіб, причетних до викрадення АТЗ та проблеми їх легалізації досліджував С.Є. Петров. На основі узагальнення оперативної практики та матеріалів ОРС вчений дійшов висновків, що при розкритті незаконного заволодіння АТЗ працівники оперативних підрозділів на підставі оперативно-розшукової інформації повинні встановлювати і перевіряти на причетність до легалізації осіб, які:

- 1) систематично вчинюють викрадення АТЗ, а також здійснюють підроблення необхідних документів на транспортний засіб;
- 2) переховують викрадені АТЗ в орендованих гаражах (ангарах) для подальшого їхнього збуту або легалізації;

¹ Карась О.В. Адміністративно-правовий режим реєстрації транспортних засобів як чинник протидії їх незаконному обігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010. 18 с. С. 4–5.

² Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодіннь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с. С. 16.

3) займаються систематично заміною номерів вузлів й агрегатів транспортних засобів;

4) реалізують легалізовані АТЗ на авторинках, автосалонах;

5) займаються розборкою АТЗ або здійснюють прийом і здачу на металобрухт їх частин;

6) здійснюють на замовлення транспортування АТЗ із-за кордону;

7) раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за незаконні заволодіння АТЗ, підробку документів на транспортні засоби тощо;

8) працівники нотаріальних контор, які з порушенням законодавства видають генеральні доручення на розпорядження АТЗ¹.

На нашу думку, безумовно до цієї категорії осіб необхідно віднести і працівників Головних сервісних центрів МВС України (раніше МРЕО), які безпосередньо займаються реєстрацією і перереєстрацією транспортних засобів.

О.С. Цибенко досліджуючи методику виявлення й розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту, запропонував класифікацію технічних засобів, що використовуються злочинцями для підготовки та вчинення незаконних заволодінь автомобілями, зокрема: механічні пристрої, що дозволяють подолати різні механічні системи захисту; засоби несанкціонованого зняття й відтворення інформації для проникнення в салон і запуску двигуна; засоби приглушення й приховування радіосигналів. Також вчений обґрунтував системний підхід по встановленню контролю за фігурантами, які вчинюють незаконні заволодіння автомобілями з подолання системи захисту, шляхом кореляції існуючої моделі отримання інформації із запропонованою системою постійності та циклічності застосування оперативно-розшукових заходів, засобів та методів на різних етапах злочинної діяльності².

¹ Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 19 с. С. 14–15.

² Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 32–33.

Досліджуючи оперативно-розшукові аспекти організації і тактики протидії викраденням АТЗ, О.О. Мороз розробив оперативно-розшукову характеристику «автокрадіжок», «крадіжки автодеталей» та «крадіжок речей з автомашин» як однорідній групі кримінальних правопорушень, предметом посягання яких є АТЗ. Окрім того, значну увагу вчений приділив питанням удосконалення організації і тактики запобігання зазначеним протиправним діянням, зокрема:

1) чіткого планування оперативно-розшукових заходів;

2) запровадження постійної спеціалізації працівників оперативних підрозділів по лінії розкриття незаконних заволодінь або викрадень АТЗ;

3) здійснення координації сил та засобів різних органів і підрозділів правоохоронних органів з виявлення та розкриття вказаних кримінальних правопорушень;

4) удосконалення системи ОРЗ, які забезпечують попередження та розкриття незаконних заволодінь або викрадень АТЗ¹.

Розкриваючи особливості розкриття та розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами, В.В. Лютий доводить, що ефективність проведення слідчих (розшукових) дій та НСРД з метою викриття організованих груп, що вчиняють незаконні заволодіння АТЗ, залежить від всебічного і цілеспрямованого використання та застосування інформації, отриманої оперативними методами і засобами, та безпосередньо впливає на ефективність розслідування вказаних кримінальних правопорушень².

У наукових дослідженнях Б.Ф. Мицака знайшла відображення низка питань щодо попередження та розкриття незаконних заволодінь АТЗ, які учинені членами кримінальних угруповань. Автор наводить оперативно-розшукову характеристику незаконних заволодінь АТЗ як окремої групи злочинів. Проте, автор використовує такі

¹ Мороз О.О. Організація та тактика боротьби з крадіжками і угонами автотранспорту : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Харків, 1998. 255 с. С. 6.

² Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 11–12.

терміни, як «автокрадіжка» та «угон», однак при цьому не розкриває їхнє співвідношення з незаконними заволодіннями АТЗ¹. Цілком можна погодитися з думкою В.М. Ковбаси, стосовно того, що такі злочини не складають однорідну групу криміногенних явищ, оскільки різняться не тільки предметом злочинного посягання, але і низкою якісних характеристик, способом, механізмом, метою, причинами та умовами вчинення, оперативною обстановкою, можливістю агентурно-оперативного перекриття, організаційно-тактичними основами (методикою) попередження, розкриття та розслідування².

Кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти протидії незаконним заволодінням автомобілями шляхом подолання систем захисту та здійснення крадіжок з автотранспортних засобів.

У наукових дослідженнях учені значну увагу приділяли і проблемним питанням кримінально-процесуального доказування у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу, викрадення або заволодіння АТЗ.

Так, Є.В. Скрипа, розглядаючи особливості кримінально-процесуального доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконною легалізацією АТЗ, один з перших запропонував поняття «незаконної легалізації автотранспорту», а також показав роль оперативно-розшукової діяльності у доказуванні вказаних протиправних дій та розкрив особливості використання матеріалів ОРД для отримання доказів у кримінальних провадженнях про закінчені злочини³.

М.О. Берестнєв, займаючись проблемними питаннями протидії організованій злочинній діяльності, запропонував низку практичних рекомендацій щодо методичного забезпечення розслідування кримінальних проваджень за фактами розбійницьких нападів на автошляхах поза населеними пунктами, які здійснюються членами

¹ Мицак Б.Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2010. 16 с. С. 16–17.

² Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодіннь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с. С. 21.

³ Скрипа Є.В. Кримінально-процесуальне доказування злочинів, пов'язаних з незаконною легалізацією автотранспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с. С. 4.

кримінальних угруповань. Вчений сформулював і обґрунтував пропозиції щодо можливості утворення приватної підвидової методики розслідування розбійних нападів на автошляхах поза населеними пунктами, учинених ОЗУ. В рамках цієї методики, яка має специфічний характер, було запропоновано криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень та розроблено конкретні практичні рекомендації, які враховують особливості викриття ОЗУ, виявлення її структури та встановлення усіх її членів¹.

А вже Д.В. Стрельченко, розглядаючи криміналістичну характеристику незаконного заволодіння АТЗ, що здійснюються організованими злочинними групами, дійшов висновків, що за умови вчинення даного виду кримінального правопорушення, поєданого з насильством, до її змісту обов'язково необхідно включити такий елемент, як «особу потерпілого»².

Цілком можна погодитися з думкою вченого, оскільки відомості про «особу потерпілого» мають важливе значення у кримінальному провадженні, впливають на організацію і тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та оперативно-розшукових заходів. На думку В.М. Ковбаси, в окремих випадках під час проведення ОРЗ це питання набуває особливо важливого значення, оскільки злочинці можуть бути обізнані про зовнішні дані власника ТЗ завчасно до вчинення злочину. Окрім того, предмет посягання (ТЗ) злочинці можуть обирати залежно не від характеристик останнього, а від фізичних даних, статі, віку власника (водія)³.

Д.А. Патрелюк значну увагу приділяв комплексному дослідженню питань незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми. Автором систематизовано зміст елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння ТЗ,

¹ Берестнєв М.А. Методика расследования разбойных нападений на автодорогах вне населенных пунктов, совершаемых организованными преступными группами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 2001. 28 с. С. 27.

² Стрельченко Д.В. Основи виявлення та розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, вчиненого організованими злочинними групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2008. 20 с. С. 7.

³ Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодіннь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с. С. 20.

що вчиняється неповнолітніми, з урахуванням можливості його здійснення: 1) таємно; 2) відкрито без поєднання з насильством або погрозами його застосування; 3) відкрито у поєднанні з насильством або погрозами його застосування; 4) шляхом обману або зловживання довірою власника чи законного користувача транспортним засобом. На підставі узагальнення слідчої практики доведено, що обрання конкретного способу незаконного заволодіння транспортним засобом прямо залежить від особи неповнолітнього злочинця, що дозволило науковцю класифікувати їх та досліджувати окремо.

Також автором було запропоновано структуру «обстановки» як елементу криміналістичної характеристики досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, котра являє собою збірне поняття, що включає: а) час вчинення протиправного діяння (в широкому розумінні); б) місце стоянки транспортного засобу; в) місце його залишення неповнолітнім; г) погодні умови при злочинному посяганні¹.

Досить багато наукових розробок було присвячено і проблемним питанням організації розслідування крадіжок, учинених на залізничному транспорті.

Так, М.В. Капустіна розглядаючи методику розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами, розробила концепцію методики розслідування викрадення вантажів на залізничному транспорті, а також сформульована практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення діяльності слідчих і оперативно-розшукових органів щодо розкриття та розслідування даної категорії крадіжок. Окрім того, авторка у дослідженні: 1) розробила криміналістичну характеристику крадіжок вантажів на залізничному транспорті, яку подано у вигляді інформаційно-описової моделі з урахуванням специфіки діяльності злочинних груп; 2) надала характеристику злочинним групам, що вчиняють такі крадіжки, запропонувала їхню класифікацію, підґрунтям якої є відношення учасників цих груп до діяльності залізничного транспорту; 3) встановила способи готування, вчинення та приховування

¹ Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 4.

крадіжок вантажів на залізничному транспорті, до яких вдаються учасники певних типів злочинних груп, що спеціалізуються на вчиненні такого різновиду злочинів; 4) визначила чинники, які впливають на вибір предмета злочинного посягання; 5) окреслила типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами, запропонувала програми (алгоритми) дій слідчого щодо їх розв'язання. Також розглянула низку проблемних питань, що стосуються: класифікації вантажів як предмета злочинного посягання, способів упакування, умов завантаження і вивантаження, перевезення і зберігання; тактики огляду місця події, допиту свідків, підозрюваних; порядку призначення та проведення призначення судово-трасологічної експертизи сучасних запірно-пломбувальних пристроїв тощо¹.

І.В. Пиріг значну увагу приділяв проблемним питанням використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті. Наголошував на необхідності залучення працівників експертних підрозділів МВС до організації розслідування таких розкрадань².

П.О. Кудлай досліджуючи криміналістичну характеристику та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту, розробив криміналістичну характеристику наведених злочинів, охарактеризував кожен з її елементів та встановив кореляційні зв'язки між ними. Особливу увагу приділив встановленню способів учинення крадіжок, розкрив слідову картину злочинів, охарактеризував чинники, що впливають на учинення неповнолітніми зазначених видів злочинів, надав характеристику «особи злочинця». Окрім того,

¹ Капустіна М.В. Методика розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2007. 20 с. С. 5–7.

² Пиріг І.В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ, 2006. 197 с.; Пиріг І.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 168 с.; Пиріг І.В. Участь співробітників експертних підрозділів у розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : навч.-практ. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 104 с.

виокремив типові слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування, та розкрив тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій відповідно до цих ситуацій. Також знайшло свого відображення окремі положення щодо можливостей профілактики розкрадань вантажів, вчинених неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту¹.

Ю.Є. Коваль досліджуючи методику розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, учинених на залізничному транспорті, визначив предмет злочинного посягання, надав характеристику «особи потерпілого» і «особи злочинця», охарактеризував поведінку, що сприяє чи перешкоджає вчиненню крадіжки особистого майна пасажирів в залізничному транспорті. Окрім того, вчений виокремив типові слідчі ситуації, запропонував програми їх вирішення та розробив алгоритми дій слідчого за кожної з них. Значну увагу було приділено питанням: а) взаємодії слідчого з іншими учасниками розслідування під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; б) криміналістичної профілактики наведених злочинів; в) визначення обставин, що підлягають встановленню та доказуванню².

Д.Ю. В'юнник розробляючи методику розслідування крадіжок автотранспортних засобів, запропонував низку нових теоретичних і практичних положень, зокрема вперше: 1) визначено систему способів крадіжок автотранспортних засобів; 2) типізовано дані про особу злочинця, що дозволяє слідчому визначити напрямки його пошуку; 3) визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування таких крадіжок, а також розроблено типові тактичні операції щодо розслідування крадіжок автотранспортних засобів, зокрема: «Організований характер крадіжки», «Зв'язок крадіжки з іншими злочинами», «Вид крадіжки», «Крадіжка на замовлення», «Крадіжка для власних потреб», «Крадіжка для вчинення іншого

¹ Кудлай П.О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2010. 20 с. С. 6–7.

² Коваль Ю.В. Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2016. 22 с. С. 6–8.

злочину», «Умови крадіжки», «Пошук місця приготування до крадіжки», «Механізм учинення крадіжки», «Механізм приховування крадіжки», «Механізм реалізації викраденого», «Пошук автотранспортного засобу», «Пошук місць відстою автотранспортних засобів», «Пошук частин викраденого автотранспортного засобу», «Особа викрадача», «Пошук злочинця», «Замовник крадіжки», «Склад організованої групи». Автором достатньо приділено уваги окремим елементам криміналістичної характеристики злочинів та наповнено їх відповідним змістом щодо крадіжок автотранспортних засобів, організації та тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні крадіжок автотранспортних засобів¹.

Вагомий внесок у вирішення досліджуваної проблеми зробила і Б.В. Псарьова, яка розглядаючи проблемні питання корисливонасильницьких злочинів стосовно водіїв автотранспорту, пасажирів та вантажів, які перевозяться, виявила і дослідила загальні та специфічні способи і ознаки посягань на водіїв автотранспорту, пасажирів та вантажі, які перевозяться: «захоплення», «перехоплення» і комбінований способи, а також сліди, які залишаються після вчинення злочину кожним з перелічених способів.

Підсумовуючи стан наукової розробленості проблеми, можна констатувати, що результати більшості досліджень вчених різних галузей юридичної науки щодо окремих аспектів протидії незаконним заволодінням автомобілями шляхом подолання систем захисту та здійснення крадіжок з автотранспортних засобів містять багато значущих теоретичних положень і практичних рекомендацій. Втім, вони не вирішують проблему в цілому, комплексно, а скоріше утворюють підґрунтя для її подальшого фундаментального ґрунтового дослідження. Адже чимало з проаналізованих наукових праць вчених базувалися на емпіричних даних минулого десятиліття, не враховували змін у теорії адміністративного, кримінального права, криміналістики, кримінального процесу, ОРД та законодавстві, а також тенденцій у правовій політиці держави.

¹ В'юнник Д.Ю. Методика розслідування крадіжок автотранспортних засобів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 19 с.

Зважаючи на це, виникає необхідність у створенні сучасної криміналістичної методики розслідування крадіжок з автотранспортних засобів з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики, діючого законодавства, введеного в Україні військового стану.

Упорядкування наявних у юридичній літературі практичних рекомендацій щодо розслідування крадіжок з автотранспортних засобів є передумовою проведення цільового дослідження з розкриттям змісту елементів криміналістичної характеристики цієї категорії кримінальних правопорушень, особливостей збирання доказів на початковому і подальшому етапах розслідування, організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань та процесуального порядку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

1.2. Автомобільний транспортний засіб як предмет злочинного посягання

Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів потребує вивчення їх криміналістичної характеристики, що дозволяє якісно здійснювати організацію та планування розслідування, вчасно висувати слідчі версії, визначати напрями розслідування, вживати заходів щодо встановлення особи злочинця або усіх членів кримінального угруповання, а також викраденого майна та ін.

З розвитком теоретичних основ методики розслідування кримінальних правопорушень, поглибленням аналізу оперативно-слідчої та судової практики, розробкою сучасних прийомів та засобів дослідження сукупність загальних положень розслідування окремого виду злочинів набуває системний характер¹. Подальші наукові розробки у даному напрямку призвели до формулювання поняття «криміналістична характеристика злочинів», визначення елементів її змісту².

¹ Журавель В.А. Направления модернизации криминалистических методик. *Криміналістика XXI століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 292–297.

² Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтвский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев : Выща шк. Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 220.

Наприкінці ХХ-го століття у криміналістичній літературі з'явився термін «Криміналістична характеристика злочинів»¹. Це є науково узагальненим та необхідним елементом у структурі протидії будь-яким злочинним проявам та базується на загальнотеоретичних підходах формування криміналістичної методики в цілому. Тому структура криміналістичної характеристики має відповідати реальним потребам правоохоронної практики та сучасному організаційно-тактичному і науково-технічному забезпеченню.

Можна підтримати думку О.Ю. Головіна і М.А. Берестнєва, що криміналістична характеристика являє собою науково-інформаційну основу практичної діяльності, і знання такої характеристики слідчим є необхідним елементом їх професійної підготовки².

На думку В.К. Лисиченка, криміналістична характеристика – це система відомостей про криміналістично значимі ознаки злочинів конкретного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними та слугує побудові та перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування³.

В.С. Кузьмічов і Г.І. Прокопенко визначали криміналістичну характеристику як інформаційну модель, що являє собою якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів. На думку вчених, криміналістична характеристика окремого виду злочину включає сукупність взаємообумовлених загальних та індивідуальних рис злочинної події, що проваляються в механізмі та обстановці вчинення злочину, особистих якостях учасників та особливостях їх кримінальної поведінки⁴.

Таку думку підтримує і С.С. Чернявський, наголошуючи, що криміналістична характеристика являє собою модель типових ознак

¹ Макаренко Є.І. Вступ у криміналістику : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Академія митної служби України. 2000. 194 с.

² Головин А.Ю., Берестнев М.А. Современные подходы к пониманию криминалистической характеристики преступлений. *Криміналістика XXI століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 250–254. С. 251.

³ Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтвский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Київ : Выща шк. Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 30.

⁴ Криміналістика : навч. посіб. / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко ; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, Є.М. Моїсеєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с. С. 252, 395.

певного виду (групи) злочинів; система узагальнених даних (відомостей) про типові криміналістично значущі ознаки злочинів; ідеальна сукупність криміналістично значущих елементів та закономірностей вчинення конкретного злочину¹.

Особливого значення криміналістична характеристика має на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. Це зумовлено тим, що на цьому етапі, як правило, особу злочинця не встановлено, наявна невизначена слідова картина злочину, відсутні очевидці злочинної події та ін. Виходячи з цього за цієї ситуації слідчий має у розпорядженні мінімум інформації щодо обставин злочинної події.

Саме у такому випадку, на думку Ю.А. Шевченка, і виникає необхідність звернення до криміналістичної характеристики, де визначені можливі слідчі ситуації на початковому етапі розслідування та запропонований алгоритм дій відповідно до них. Зібрані дані та оперативна інформація уможливорює з'ясувати певну слідчу ситуацію та висунути версії, що у подальшому дозволить правильно спланувати розслідування, визначитися з проведенням першочергових і подальших слідчих (розшукових) дій. Слідчий проводить своєрідну паралель з відомими фактами та описаними у методиці ситуаціями, вивчає їх та робить певні висновки, що значно сприяє досудовому розслідуванню².

У науковій літературі немає єдиного підходу щодо структури криміналістичної характеристики, оскільки вчені-криміналісти неоднозначно відносяться щодо кількості її елементів. Проте, більшість з них до структури криміналістичної характеристики відносять такі складові:

- спосіб учинення злочину;
- слідову картину злочину;
- обстановку злочинної події (місце і час);

¹ Чернявський С.С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 1(68). С. 137–146. С. 140.

² Шевченко Ю.А. Особливості розслідування корисливих злочинів, вчинених з використанням транспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 221 с. С. 14.

- знаряддя злочину;
- особу злочинця;
- особу потерпілого.

Втім, окрім наведених вище елементів, вчені-криміналісти (В.К. Лисиченко, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, Д.А. Патрелюк, І.В. Пиріг, М.М. Єфімов та ін.) до структури криміналістичної характеристики відносять і предмет посягання.

В системі криміналістичної характеристики розслідування крадіжок з автотранспортних засобів предмет злочинного посягання має важливе значення.

Теоретико-методологічним підґрунтям його дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних вчених-криміналістів і процесуалістів (В.П. Бахін¹, О.М. Брисковська², В.О. Гапчич³, В.В. Ємельяненко⁴, Ю.Ф. Іванов⁵, Д.О. Карабанов⁶, Д.А. Патрелюк⁷, В.В. Лютий⁸,

¹ Бахін В.П. Расследование угона автотранспортных средств : учеб. пособие. Киев, 1969. 101 с.

² Брисковська О.М. Розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 19 с.

³ Гапчич В.О. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами можливостями оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2014. 20 с.

⁴ Ємельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2009. 16 с.

⁵ Іванов Ю.Ф. Боротьба із злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби (кримінально-правові і кримінологічні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.

⁶ Карабанов Д.О. Тактичні операції при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 2.00.09. Київ, 2011. 21 с.; Карабанов Д.О. Сучасні тенденції у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=565

⁷ Патрелюк Д.А. Предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми. *Підприємництво. Господарство і право*. 2011. № 3(183). С. 110–113.; Патрелюк Д.А. Особливості предмета незаконного заволодіння транспортним засобом, вчиненого неповнолітніми. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 04–05 квіт. 2014 р.)*. Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ». 2014. С. 135–137.

⁸ Лютий В.В. Окремі аспекти встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом : метод. реком. / М.М. Єфімов, В.М. Ковбаса, Я.М. Ковч, В.В. Лютий, М.А. Очеретяний, О.Л. Христов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун.-т внутр. справ, 2015. 44 с.

В.А. Мисливий¹, Б.Ф. Мицак², С.Є. Петров³, Н.О. Попова⁴, О.Л. Христов⁵, Ю.А. Чаплинська⁶, Р.В. Щупаківський⁷ та ін.

Проте у криміналістичній літературі цілком обґрунтовано предмет злочинного посягання розглядається, як правило, стосовно конкретного виду кримінальних правопорушень. Такий аналіз можна знайти у наукових дослідженнях В.С. Бондаря⁸, Д.Ю. В'юнника⁹, М.В. Капустіної¹⁰, Ю.В. Ковалю¹¹, І.М. Твердохліба¹², В.М. Шевчука¹³ та ін., присвячених формуванню окремих криміналістичних

¹ Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 40 с.

² Мицак Б.Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2010. 244 с.

³ Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 19 с.

⁴ Попова Н.О. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів у протидії незаконним заволодінням автотранспортом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 21 с.

⁵ Христов О.Л. Організація і тактика попередження та розкриття незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 290 с.

⁶ Теорія і практика тактичного забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : монографія / В.М. Ковбаса, Ю.А. Чаплинська, К.О. Чаплинський. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2012. 167 с.

⁷ Щупаківський Р.В. Кримінально-правова характеристика та запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортним засобом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.

⁸ Бондар В.С. Методика розслідування квартирних крадіжок : навч.-метод. посіб. / В.С. Бондар, С.В. Головкін, О.А. Єршов, О.В. Кузнєцова, Р.І. Мельник. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 400 с.

⁹ В'юнник Д.Ю. Методика розслідування крадіжок автотранспортних засобів: автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 19 с.

¹⁰ Капустіна М.В. Методика розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. 20 с.

¹¹ Коваль Ю.В. Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України: автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2016. 22 с.

¹² Твердохліб І.М. Методика розслідування крадіжок, вчинених в умовах надзвичайних ситуацій : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 181 с.

¹³ Шевчук В.М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Харків : Гриф, 2003. 278 с.

методик розслідування. В загальному розумінні предмет злочинного посягання майже не розглядається, за винятком лише окремих наукових праць¹.

З точки зору криміналістичної науки, пріоритетне значення для ефективного виявлення та розслідування крадіжок з автотранспортних засобів мають, насамперед, специфічні ознаки предмета злочинного посягання. Проте у першу чергу потребує вирішення питання щодо універсальних для кримінально-правових дисциплін ознак предмета злочинів досліджуваної категорії, яким є, власне, автотранспортний засіб.

Перш ніж розглядати особливості організації і тактики розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, на нашу думку, слід визначитися з поняттям транспортних засобів.

Так, звернення до пункту 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Верховного Суду від 19.12.2008 р. № 18) «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» дає підстави розуміти під *транспортними засобами* в ст. 289 КК України усі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Так само зазначено, що при розгляді кримінальних проваджень зазначених категорій суди також мають враховувати положення п. 1.10 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306².

Відповідно до пункту 1.10 Правил дорожнього руху *транспортний засіб* – це пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи

¹ В'юнник Д.Ю. Предмет злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики крадіжок автотранспорту. *Форум права*. 2010. № 4. С. 115–120.

² Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Верховного Суду від 19.12.2008 р. № 18). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05>

механізмів. Усі транспортні засоби, що беруть участь у дорожньому русі, поділено на *рейкові* (трамвай та платформи зі спеціальним обладнанням, що рухаються трамвайними коліями) та *нерейкові* (усі інші). *Механічний транспортний засіб* – це транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт. *Мотоцикл* – це двоколісний механічний транспортний засіб з боковим причепом або без нього, що має двигун з робочим об'ємом 50 куб. см і більше. До мотоциклів прирівнюються моторолери, мотоколяски, триколісні та інші механічні транспортні засоби, дозволена максимальна маса яких не перевищує 400 кг¹.

З огляду на тему даної наукової розробки, серед усіх видів транспортних засобів, які стають об'єктом злочинного посягання, переважна більшість є автомобільні транспортні засоби.

Так, відповідно до Закону України «Про автомобільний транспорт»:

• *автомобільний транспортний засіб* – це колісний транспортний засіб (автобус, вантажний та легковий автомобіль, причіп, напівпричіп), який використовується для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій;

• *колісний транспортний засіб* – це транспортний засіб, призначений для руху безрейковими дорогами, який використовується для перевезення людей і (або) вантажів, а також перевезення і приводу під час руху чи на місці встановленого на ньому обладнання чи механізмів для виконання спеціальних робочих функцій, допущений до участі в дорожньому русі;

• *автобус* – це транспортний засіб, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення пасажирів з кількістю місць для сидіння більше ніж дев'ять з місцем водія включно;

• *автомобіль вантажний* – це автомобіль, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення вантажів;

¹ Правила дорожнього руху : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-p>

• *автомобіль легковий* – це автомобіль, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення пасажирів з кількістю місць для сидіння не більше ніж дев'ять з місцем водія включно;

• *напівпричіп* – це причіп, вісь (осі) якого розміщено позаду центра мас транспортного засобу (за умови рівномірного завантаження) і який обладнано зчипним пристроєм, що забезпечує передачу горизонтальних і вертикальних зусиль на інший транспортний засіб, що виконує функції тягача;

• *причіп* – це транспортний засіб без власного джерела енергії, пристосований для буксирування автомобілем¹².

Отже, автомобіль являє собою колісний транспортний засіб, який приводиться в рух джерелом енергії, має не менше чотирьох коліс, призначений для руху безрейковими дорогами і використовується для перевезення людей та (чи) вантажів, буксирування транспортних засобів, виконання спеціальних робіт³.

Під крадіжками з автотранспортних засобів слід розуміти таємне викрадення чужого майна, яке зберігалось, перевозилось автотранспортним засобом або було його частиною шляхом пошкодження, демонтажу або вільного доступу до такого автотранспортного засобу. Виходячи з цього, аналіз та узагальнення вироків суду уможливив сформулювати *класифікацію крадіжок з автотранспортних засобів* за такими критеріями⁴:

1. *За видом кримінального правопорушення:*

– крадіжка майна з автотранспортного засобу;

– крадіжка майна з АТЗ після крадіжки самого автотранспортного засобу;

¹² Про автомобільний транспорт : Верховна Рада України; Закон від 05.04.2001 р. № 2344–III (редакція від 07.05.2017 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

³ Державний стандарт України ДСТУ 2984–95. Засоби транспортні дорожні. Типи. Терміни та визначення : Держстандарт України ; Наказ від 25.01.1995 р. № 31. URL: http://law.autoua.net/documents/car_registration/212.html

⁴ Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 39.

¹² Дрозд В.Ю. Поняття та класифікація крадіжок з автотранспортних засобів. *Правові реформи: міжнародний і український досвід: матер. міжнарод. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 24–25 листоп. 2017 р.). Дніпро : Дніпровський гуманітарний ун-т, 2017. С. 152–154.

– проникнення до гаражного приміщення (паркінгу) з метою крадіжки майна з автотранспортного засобу.

Прикладом є вирок суду відповідно до якого 29 грудня 2015 року в м. Бершадь Вінницької області обвинувачений ОСОБА_2 після незаконного заволодіння транспортним засобом ВАЗ-21063 д/н НОМЕР_2, знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, маючи на меті викрадення чужого майна, скориставшись відсутністю контролю з боку власника, із автомобіля НОМЕР_3, що належить потерпілому ОСОБА_5, таємно викрав автомагнітолу «SONY-1171», FM-модулятор SecreC CT-FM-110, акумулятор FB hybrid 60 540A-12V60Ah, чим заподіяв потерпілому ОСОБА_1 матеріальну шкоду на суму 1899 грн 29 коп¹.

2. За предметом злочинного посягання – крадіжки з автотранспортних засобів:

– комплектуючих АТЗ (колеса, колісні ковпаки, акумулятор, кришка бензобаку та ін.);

– палива, речей з багажника і салону автотранспортного засобу (сумка власника АТЗ з документами, гаманцем та іншими цінними речами, відеореєстратор, автомагнітола, побутова техніка, дрібні речі, продукти харчування, які придбані щойно у торговому центрі тощо);

– номерні знаки.

Наприклад, на протязі червня 2015 року, в нічний час, неповнолітній ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, за попередньою змовою з особою, матеріали відносно якої виділено в окреме провадження, діючи умисно та повторно, біля житлових будинків в м. Чернігові вчинили крадіжки з автотранспортних засобів; шляхом пошкодження дверного замку транспортного засобу, таємно викрали з автомобіля марки «ЗАЗ Таврія», д. н. з. НОМЕР_2, автомагнітолу, кришку від бензобаку, 20 літрів бензину А-92; з автомобіля марки «ВАЗ 2107», д. н. з. НОМЕР_3, акумуляторну батарею марки «Іста», автомагнітолу марки «Пролоджи», два динаміки марки «Піонер»; з автомобіля марки «ЗАЗ», д. н. з. НОМЕР_4, флеш картку пам'яті на 32 Гб,

¹ Вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 17.03.2016 р. / Справа № 126/297/16-к ; Провадження № 1-кп/126/68/2016. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

пульт дистанційного керування автомагнітолою, ліхтарик, сувенір «боксерські рукавички»¹.

3. За видом автотранспортного засобу:

– крадіжки з пасажирських АТЗ (легкових автомобілів та автобусів);
– крадіжки з вантажних транспортних засобів.

4. За місцем знаходження автотранспортного засобу:

– міські паркувальні місця;
– гаражі (ангари);
– паркінги;
– прижитлові ділянки місцевості (у дворах житлових будинків);
– узбіччя автошляхів;
– місця відпочинку;
– інші місця.

5. За механічними характеристиками автотранспортних засобів:

– крадіжка, що здійснена зі справних АТЗ;
– викрадення учинене зі зламаних або залишених автотранспортних засобів.

6. За часом вчинення: у денний, вечірній або нічний період часу.

7. За умовами, що сприяли учиненню крадіжки (дії чи бездіяльність водія, стан автотранспортного засобу):

– АТЗ, що знаходяться у справному стані, «на ходу» (шляхом зупинки ТЗ під приводом необхідності надання допомоги або коли водій зупинився випити кави тощо);
– АТЗ, що залишені водієм на короткий термін;
– АТЗ, що залишені водієм на тривалий час (на ніч, декілька днів);
– АТЗ, що залишені водієм на тривалий час (на місяць або більше).

8. За видом доступу до автотранспортного засобу:

– шляхом механічного пошкодження АТЗ (дверей і багажника);
– шляхом вільного доступу до майна, яке знаходиться у транспортному засобі (на автомийках, СТО, шляхом відволікання уваги водія, який замінює пошкоджене колесо або заправляє газом балон, що знаходиться у багажнику АТЗ);

¹ Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 12.11.2015 р. / Справа № 751/10389/15-к ; Провадження № 1-кп/751/356/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

– необачливість водія АТЗ (залишення відкритого скла або відкритих дверей транспортного засобу тощо).

Прикладом необачливості водія є вчинення крадіжок в м. Енергодар Запорізької області 04.06.2017 року ОСОБА_1, який через незачинене автомобільне скло, проник до салону автомобіля ЗАЗ 1102 «Таврія», держаний номер НОМЕР_1, темно синього кольору, звідки викрав офіційні документи. Далі, через не зачиненні двері автомобіля «Fiat Linea», державний номер, НОМЕР_20, бежевого кольору, проник до його салону звідки таємно викрав офіційні документи. Крім того, через не зачиненні двері автомобіля «Fiat Linea», державний номер, НОМЕР_20, бежевого кольору, проник до салону вищевказаного транспортного засобу, звідки таємно викрав чоловічі сонцезахисні окуляри «Палароїд», USB флеш накопичувач об'ємом 4 Гб, колоду гральних карт «Club Special Poker», чоловічу барсетку чорного кольору «Adidas», передню частину автомобільної магнітоли «Mustery» та пульт до неї, посібник «Ваш адвокат», після чого з місця вчинення злочину зник у невідомому напрямку та розпорядився викраденим майном на власний розсуд¹.

9. За змістом способу крадіжки:

- викрадення здійснені за попередньою з підготовкою;
- крадіжки вчинені спонтанно (раптово) без попередньої підготовки.

Наприклад, ОСОБА_127.09.2015 р. він разом з потерпілим ОСОБА_3, із яким знайомий, оскільки раніше разом працювали на одному підприємстві, поїхали у Тернопільську область з метою спільного придбання вантажного транспортного засобу. Потерпілий ОСОБА_3 керував належним йому мікроавтобусом марки «Фольксваген» номерний знак 779 87 ТС, а він знаходився на передньому пасажирському сидінні. З певних причин у Тернопільській області вони не зустрілись з продавцем і повертались додому. На автодорозі Київ-Чоп між населеними пунктами сел. Пасіки-Зубрицькі та сел. Сокільники Пустомитівського району Львівської області у нього виник

¹ Вирок Енергодарського міського суду Запорізької області від 16.08.2017 р. / Справа № 316/991/17 ; Провадження № 1-кп/316/108/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

намір здійснити крадіжку належної потерпілому ОСОБА_3 чоловічої сумки, яка знаходилась на підлозі мікроавтобуса марки «Фольксваген» номерний знак 779 87 ТС, в якій були грошові кошти, сума яких йому була невідома. Близько 22 год. 30 хв. на вказаній вище ділянці автодороги він повідомив потерпілому ОСОБА_3 про незадовільний стан його здоров'я та попросив зупинитись. Після зупинки він відкрив двері вказаного вище мікроавтобуса, своєю ногою виштовхнув зазначену чоловічу сумку на узбіччя дороги і вийшов на вулицю. Вказана сумка впала в траву. Через деякий час він здійснив посадку в транспортний засіб і вони продовжили рух. Поблизу м. Львова потерпілий ОСОБА_3 виявив відсутність належної йому сумки і вони повернулись на автозаправну станцію. Після неуспішного пошуку вказаної сумки вони повернулись в м. Львів, де він попрощався з потерпілим ОСОБА_3 і самостійно повернувся в місце викрадення ним зазначених речей. У траві він підібрав вказану чоловічу сумку¹.

10. Залежно від форм власності предметом крадіжки з АТЗ або незаконних заволодінь АТЗ стають транспортні засоби, які належать:

- приватним особам;
- підприємствам, установам та організаціям приватної форми власності;
- державній формі власності.

Наведена класифікація надасть слідчому можливість вчасно висунути правильні версії, спланувати хід початкового етапу розслідування, визначитися з обсягом наявної інформації, організувати проведення першочергових слідчих (розшукових) дій для встановлення особи злочинця (крадія).

Зважаючи на вищевикладене, слід підкреслити специфіку предмета злочинного посягання при розслідуванні розглянутих кримінальних правопорушень, системний підхід до характеристики якого сприятиме підвищенню ефективності їх виявлення та швидкого розслідування. Адже на підставі такої інформації можна дійти попередніх висновків про особу злочинця (викрадача), його

¹ Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 08.02.2016 р. / Справа № 450/2749/15-к ; Провадження № 1-кп/450/63/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

подальші дії, спосіб і місце приховування транспортного засобу та викрадених речей.

1.3. Способи вчинення крадіжок з автотранспортних засобів

Спосіб учинення кримінального правопорушення є досить важливим елементом криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів. Відповідно до КПК України, однією з обставин предмету доказування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії є спосіб учинення протиправних дій.

Встановлення конкретного способу крадіжки з автотранспортних засобів дозволяє слідчому вирішити низку завдань, що мають значення для кримінального провадження, зокрема:

- відтворити механізм та обставини злочинної події;
- завчасно висунути правильні слідчо-розшукові версії щодо крадіжки;
- прийняти обґрунтоване рішення про вибір подальшого напрямку розслідування;
- окреслити «слідову картину» крадіжки;
- встановити ознаки особи злочинця або скласти психологічний портрет ймовірного крадія;
- вжити заходів щодо затримання крадіїв за «гарячими» слідами;
- вчасно провести необхідні ОРЗ;
- виявити негативні обставини крадіжки та ін.

Виходячи з цього, можна сказати, що спосіб учинення відіграє ключову роль у здійсненні антисуспільного протиправного діяння. Він напряму залежить від особи злочинця (крадія), його професійних навичок і злочинного досвіду, а також злочинної мети, яку він ставить перед собою.

Дослідженню наукових підходів щодо визначення способу вчинення кримінальних правопорушень приділяли увагу низка вчених, зокрема: Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, М.М. Єфімов, С.М. Зав'ялов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, М.В. Салтєвський, Р.Л. Степанюк, Ю.М. Чорноус, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько та ін.

Насамперед, слід зазначити, що всі вчені-криміналісти одноставно відстоюють позицію, згідно з якою спосіб учинення злочину є обов'язковим елементом, про що свідчать результати проведеного аналізу різних наукових поглядів щодо структури криміналістичної характеристики злочинів. Окрім цього, більшість з них виділяє його як один з основних елементів криміналістичної характеристики злочину¹.

Перші теоретичні дослідження способу вчинення злочину були проведені А.І. Вінбергом і Б.М. Шавером. Вони розглядали спосіб злочину як складову предмета криміналістики, вказували на можливість використання знань про нього для пошуку слідів злочину, встановлення злочинців і розкриття учинених ними протиправних діянь. Велике значення надавалось знанню типових способів окремих видів злочинів і розробці на цій основі відповідних методик розслідування. Залежно від кримінально-правової кваліфікації злочинів ученими було сформульовано декілька визначень способу вчинення умисного злочину².

В основному способи злочину вчені розглядали як «дії, спрямовані безпосередньо на досягнення злочинного результату», і включали в зміст цього поняття дії по проникненню злочинця на місце вчинення злочину, прийоми, що використовуються злочинцем, особливості предмета посягання, місце, час та знаряддя злочину³.

¹ Лютий В.В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 305–313; Федорчук О.В. Щодо значення способу вчинення кишенькової крадіжки як елементу криміналістичної характеристики та предмету доказування. *КЕЛМ*. 2020. № 3–3. С. 172–176; Усаткін Д.Г. Особливості способів здійснення групового порушення громадського порядку. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 324–326; Антонюк І.А. Способи вчинення шахрайства у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4(108). 410 с. С. 318–323; Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криміналістическая характеристика преступлений : учеб. пособ. Харьков : Юрид. ін-т, 1985. 93 с.; Методика розслідування та попередження кишенькових крадіжок : навчальний посібник / К.О. Чаплинський, О.Ф. Кобзар. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 161 с.; Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

² Макаренко Є.І. Вступ у криміналістику : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Академія митної служби України. 2000. 194 с.

³ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 61–62.

На думку О.В. Лускатова, І.В. Пирога, В.М. Плетенця та ін., спосіб учинення злочину є центральним елементом механізму протиправного діяння. Спосіб характеризує діяльність злочинця, це визначена система зв'язків і відносин елементів, що входять в структуру діяльності (суб'єкта, його активності, предмета діяльності, а також знарядь й засобів). На підставі цього, можна сказати, що спосіб входить у структуру механізму злочину як частина функціональних зв'язків окремих елементів даного механізму. Поняття способу вужче, оскільки він характеризує лише діяльність злочинця, то в його структуру входить менше елементів (тільки ті, які входять в структуру даної діяльності). Таким чином, співвідношення понять «механізму» і «способу» злочину полягає у тому, що механізмом охоплюються всі взаємозв'язки, відносини, взаємодія всіх елементів злочинного події, а способом – лише їх частина. Певний механізм властивий усьому злочину в цілому, спосіб характеризує лише діяльність злочинця¹.

Є.І. Макаренко, спосіб злочину розглядає як систему прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою та мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні й характерологічні особливості людини, її знання, вміння, навички, звички та ставлення до різних проявів дійсності².

С.М. Зав'ялов у криміналістичному значенні розглядає спосіб вчинення злочину як об'єктивно і суб'єктивно зумовлену систему поведінки суб'єкта до, в момент і після вчинення ним злочину, що залишає різного роду характерні сліди зовні, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів уявити сутність події, що відбулася, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особистісні дані. Найповніше відомості про способи вчинення злочинів концентруються, групуються і узагальнюються в конкретних методиках розслідування злочинів³.

¹ Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.

² Макаренко Є.І. Вступ у криміналістику : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Академія митної служби України. 2000. 194 с.

³ Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину : сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 232 с. С. 177,178.

В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко і О.О. Алексєєв наголошують, що сукупність інформації про спосіб учинення злочину й даних, отриманих при огляді місця події дозволяють висунути версії про особу злочинця і характер його взаємин з предметом посягання, а іноді й про особу потерпілого; спосіб злочину орієнтує слідчого на комплекс слідів та речових доказів, що можуть бути виявлені в процесі розслідування¹.

Д.Г. Усаткін, І.В. Пиріг і Ю.А. Чаплинська, зазначають, що спосіб учинення злочину складає систему дій з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізіологічними властивостями особистості. На думку вчених, спосіб злочину може бути пов'язаний з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов, місця та часу. Як правило, дії щодо підготовки, вчинення та приховування злочину об'єднані загальним злочинним задумом; однак у деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину (якщо приховування не входить в загальний задум)².

У свою чергу, М.М. Єфімов зазначає, що залежно від специфічності винної поведінки, особливостей ситуацій, що виникають до та після учинення злочину, та інших обставин структура способу вчинення злочину може бути тричленною (яка включає поведінку суб'єкта до, під час та після вчинення злочину), двочленною (у різних комбінаціях) та одночленною (характеризувати поведінку суб'єкта лише під час самого злочинного діяння)³.

М.В. Салтевський також визначав, що спосіб злочину має свою структуру, проте не всі злочини і не завжди можуть містити всі його

¹ Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 549, 550.

² Усаткін Д.Г. Особливості способів здійснення групового порушення громадського порядку. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 324–326; Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.

³ Єфімов М.М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 443 с.

складові. На думку вченої, спосіб злочину являє собою комплекс дій щодо підготовки, вчинення й приховування злочину, обраних злочинцем відповідно до мети та умов, у яких здійснюється злочинний намір¹.

У науковій літературі нерідко виникають дискусійні питання щодо визначень понять «спосіб учинення злочину» та «спосіб безпосереднього вчинення злочину». В цьому випадку мова йдеться про спосіб учинення злочину у вузькому та широкому розумінні. Якщо мову вести про спосіб учинення злочину у вузькому розумінні, то слід мати на увазі «спосіб безпосереднього вчинення злочину», а у широкому – спосіб вчинення злочину включатиме у себе ще дії щодо підготовки, вчинення та приховування злочину.

Однак, спосіб учинення не кожного злочину може містити зазначені вище три складові. На думку В.Ф. Єрмоловича, найбільш прості способи злочину не включають в свій зміст дії щодо підготовки та приховування злочину. Складні, до числа яких належить велика частина економічних, в одних випадках включають весь комплекс дій щодо підготовки, вчинення й приховування злочину, а в інших – складаються лише з підготовчих дій, спрямованих на безпосереднє виконання злочинного задуму. Практиці відомі випадки, коли умисні злочини вчинялися без попередньої підготовки, але з прийняттям в подальшому заходів щодо їх приховування². Це стосується і крадіжок з автотранспортних засобів, оскільки ці протиправні діяння можуть вчинятися як без підготовки, але з приховуванням, так і з підготовкою, але без приховування.

О.В. Антонюк також розділяє криміналістичні поняття «спосіб вчинення злочину» і «спосіб приховування злочину», визначивши спосіб вчинення як спрямований на досягнення злочинної мети комплекс дій, що вчинюються злочинцем у певній послідовності, спосіб приховування – як комплекс дій, спрямованих на приховування злочину від оточуючих, і у першу чергу, від слідчих

¹ Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 558 с.

² Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.

органів, щоб ухилитись від відповідальності за вчинене протиправне діяння¹.

У свою чергу, В.Г. Огурченко наголошував, що приховування злочину визначають як злочинну діяльність, спрямовану на перешкодження розслідування шляхом утаювання, знищення, маскування або фальсифікації слідів злочину і злочинця або їх носіїв. При прихованні злочину шляхом утаювання інформації та її носіїв слідчий не знає про ті чи інші обставини або джерела інформації. Приховування може бути здійснено як в активній формі (приховування предмета посягання, речових доказів, грошей і цінностей, нажитих злочинним шляхом, інших об'єктів – джерел інформації; ухилення від явки до органу розслідування), так і в пасивній формі (замовчування, недонесення, неповідомлення відомостей, відмова від дачі показань, невиконання витребуваних дій). Способом приховування є також знищення інформації та її носіїв, в тому числі слідів злочинця, повністю або частково (часткове знищення межує з фальсифікацією, іноді переплітається з нею). Крім того, спосіб приховування – це маскування інформації та її носіїв з метою зміни уявлень про спосіб учинення злочину, особу злочинця, призначення об'єктів – носіїв інформації. Здійснюється шляхом переміщення об'єктів (наприклад, з того місця, де вони мають бути відповідно до існуючих правил, в будь-яке інше)².

В.В. Матвієнко, розглядаючи способи приховування злочину, виділяє ще і його структуру, зокрема це такі елементи як:

- об'єкт та предмет приховування злочину;
- спосіб приховування протиправних дій;
- місце, час і обстановка приховування злочину;
- мета та мотив приховування;
- суб'єкт приховування;

¹ Теоретичні засади методики розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень : монографія / О.В. Антонюк, К.О. Чаплинський. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 181 с.

² Теоретичні засади розкриття та розслідування злочинів, учинених злочинними організаціями : монографія / К.О. Чаплинський, В.Г. Огурченко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 214 с.

- спрямованість дій щодо приховування;
- наслідки приховування¹.

Поряд з цим, дії з підготовки, вчинення й приховування крадіжки окремо мають свої самостійні задачі. Усі заходи з організації, вчинення та приховування викрадення утворюють єдиний спосіб вчинення кримінального правопорушення. Всі дії спрямовані на досягнення конкретного результату.

Вчинення крадіжок з автотранспортних засобів – це переважно активна діяльність злочинця (крадія), пов'язана з обранням ним способу досягнення злочинної мети. Це зазвичай діяльність щодо підготовки, безпосереднього вчинення та приховування крадіжки з АТЗ. Саме спосіб крадіжки є головною характеристикою діяльності злочинця (крадія), яка знаходиться у найтіснішій взаємодії з іншими елементами криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів.

Проте, Д.А. Патрелюк, розглядаючи способи незаконних заволодінь АТЗ, учинених неповнолітніми, не погоджується з позицією В.Д. Корми, С.Є. Петрова і О.О. Щербакова щодо його повної структури, оскільки у більшості посягань підлітків (95 %) – вони є неповноструктурними. Причиною цього факту є те, що неповнолітні, на відміну від дорослих правопорушників, по-іншому оцінюють значення власних протиправних дій, зокрема не готуються до посягання (викрадення), ігнорують окремі фактори, не вживають заходів щодо знищення слідів крадіжки, що нерідко призводить до їх викриття та затримання на місці стоянки транспортного засобу або одразу після незаконного заволодіння ним².

Аналіз способу вчинення злочину у поєднанні з криміналістично значущою інформацією, отриманою за результатами проведеного огляду місця події, уможливорює швидко та у повному обсязі розслідувати крадіжки з автотранспортних засобів, спрямовуючи усі зусилля на виявлення слідів і речових доказів злочинної події. Тому,

¹ Матвієнко В.В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1999. 205 с.

² Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 8.

встановлення способу вчинення крадіжки є актуальним та необхідним для науки криміналістики та практики їх розслідування.

Спосіб крадіжок з автотранспортних засобів – це дії, спрямовані на досягнення конкретного результату – заволодіння чужим майном, яке знаходиться в АТЗ, або є його частиною.

Розглянемо способи підготовки, вчинення та приховування крадіжок з автотранспортних засобів.

На підготовчому етапі до вчинення крадіжки з автотранспортного засобу здійснюється низка заходів, спрямованих на досягнення злочинної мети та приховування злочинних намірів або слідів, що вказують на конкретного злочинця (крадія).

Цілком підтримуємо позицію В.В. Лютого, який до основних заходів, що застосовуються злочинцями на стадії підготовки до учинення крадіжки, відносить наступні:

- цілеспрямоване виявлення злочинцем умов, що сприяють злочинній діяльності (наприклад, залишення матеріальних цінностей у АТЗ, яке знаходиться без сигналізації, залишення привідкритих вікон в АТЗ, відсутність сигналізації в автотранспортному засобі тощо);
- спостереження за об'єктом злочину (крадіжки) з метою вивчення особливостей системи охорони, шляхів підходу та відходу з місця учинення крадіжки;
- встановлення контактів з майбутніми жертвами крадіжки з метою вивчення їхнього способу життя, звичок для подальшого використання при здійсненні протиправних дій;
- розробка заходів щодо прикриття злочинної діяльності;
- підбір виконавців, вироблення лінії поведінки (у разі затримання після вчинення крадіжки), підготовка завідомо неправдивого алібі, маскування зовнішності тощо¹.

Однак не завжди крадії вживають заходів щодо підготовки до учинення злочину, особливо коли це стосується крадіжок з автотранспортних засобів. Наприклад, якщо злочинець проходив повз автотранспортного засобу, де водій знаходився поза межами салону

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с.

АТЗ (розраховувався з заправником на АЗС, підкачував колесо) і тим самим створив безпечні умови для вчинення крадіжки його цінностей. У такому разі у крадія умисел вчинити крадіжку виник спонтанно, враховуючи обстановку, яка склалася на певний момент.

О.С. Цибенко виокремлює такі підготовчі заходи, що застосовуються на стадії підготовки до учинення злочину:

- підбір співучасників злочину – 49 %;
- вибір предмета злочинного посягання – 83 %;
- розробка плану протиправного заволодіння автомобілем – 37 %;
- збирання інформації про автомобіль та особисті дані про його власника (покупка на СТО чи автомайстернях списків автомобілів із зазначенням обладнаних систем сигналізації та даних власника або їх викрадення шляхом зламування логічних систем захисту комп'ютерів через Інтернет) – 41 %;
- спостереження за об'єктом злочинного посягання, у тому числі шляхом прикріплення до автомобіля GPS-, GSM-навігаторів – 37 %;
- придбання (зокрема через Інтернет-сайти), виготовлення чи підробка документів та держномерних знаків для маскуванню автомобіля – 63 %;
- придбання чи виготовлення знарядь учинення злочину (код-грабберів; сканерів радіосигналів; станків для створення копій ключів, що використовують програми KEY-kod; пневмозасобів; викруток; «звертишів»; «відмичок»; блоків керування двигуном; панелей приладів з пристроєм для зчитування штатних імобілайзерів; транспондерів; програматорів імобілайзерів; ретрансляторів («хвиля», «зонтик», «вудочка») з функцією зчитування та посилення штатних радіосигналів смарт-ключів; засобів виявлення, подавлення та приховування радіосигналів охоронюваних систем, зокрема GPS- та GSM-систем навігації) – 89 %;
- придбання засобів зв'язку між співвиконавцями злочину – 77 %;
- вибір (оренда) та приготування місця для переховування («відстою») автомобіля – 62 %;
- вибір часу, місця та способу викрадення автомобіля – 92 %;
- визначення маршруту зникнення з місця учинення злочину – 33 %;

– вибір шляхів реалізації викраденого автомобіля або його частин (за допомогою Інтернет-сайтів) – 28 %;

– розробка лінії поведінки та заходів протидії правоохоронним органам у разі затримання злочинної групи під час викрадення автомобіля («на гарячому») – 11 %¹.

На підставі узагальнення оперативно-слідчої практики можна виокремити дії особи злочинця щодо підготовки до вчинення крадіжок з автотранспортних засобів, а саме:

1) вибір предмета крадіжки (які саме матеріальні цінності стануть предметом посягання, у свою чергу і який саме автотранспортний засіб буде об'єктом посягання). Такі дії вчиняються шляхом спостереження за АТЗ та потерпілим або за «наводкою» співучасників. Це може бути автотранспортний засіб, який:

- пересувається у певному напрямку;
- залишений на короткий час у місці стоянки (паркувальному місці);
- залишений на тривалий час у місці стоянки.

На цьому етапі відбувається визначення виду та моделі автотранспортного засобу, оскільки АТЗ «преміум» класу, наприклад: Lexus (моделі – Lx 350, Lx 520, Lx 570, Lc 500, Lx); Toyota (моделі – Camry, Land Cruiser, Highlander, Raw 4, Corola, Avensis, Venza); Mercedes (моделі – Benz, Gl, Amg, A 170, W 124, W 140); Range Rover (моделі – Sport, Evoque, Shadow); Audi (моделі – A 6, Q 7, R8); BMW (моделі – X 5, X 6, E30, E34, M 5, I 8); Porsche (моделі – Cayenne, Panamera, 911, 918, Macan, 959, Gerl); Chrysler (моделі – Neon, New Yorker, Voyager, Sebring); Volkswagen (моделі – Touareg, Tiguan, Passat, Passat B-3, Polo, Transporter) обладнані новітніми технічними засобами (DVD-плеєри, планшети, телевізори, відеореєстратори тощо).

Транспортні засоби більш «нижчого» класу, у тому числі виготовлені в Україні та країнах СНД, зокрема: Daewoo (моделі – Lanos, Nexia, Matis, Sens, Nubira, Gentra); ЗАЗ (моделі – 965, 968-М, 1102 «Таврія»),

¹ Цибенко О.С. Сучасні способи незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням систем захисту. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро, 2017. № 4. С. 373–381; Цибенко О.С. The ways of illegal vehicles holding. Спеціальний випуск Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро. 2018. № 2. С. 34–40.

1103 «Славута», Forza, Vida, Sens); ВАЗ (моделі – 2101, 2102, 2107, 2108, 2109, 2110) переважно обладнані лише магнітофоном та відеореєстратором.

Безумовно, чим дорожче автомобіль, тим складніша в ньому система захисту. Виходячи з цього, вибір крадієм АТЗ буде залежати від спеціальних вмій й навичок особи злочинця, наприклад, відімкнути замок, відключити (заблокувати) сигналізацію та ін.

Наприклад, через деякий час ОСОБА_1 за попередньою змовою з ОСОБА_6 та ще одним чоловіком, якого він не знає, на автомобілі ЗАЗ, який належить ОСОБА_7 приїхали в смт. Олександрівка Вознесенського району де зупинились випити каву і побачили, що повз них проїхав вантажний автомобіль. Вони поїхали за ним і побачили цей автомобіль припаркованим на одній з вулиць в смт. Олександрівка. Біля автомобіля нікого не було і вони злили з нього дизельне паливо в якій кількості обвинувачений не пам'ятає, яке продали у м. Миколаєві. Через деякий час ОСОБА_1 за попередньою змовою ОСОБА_6 та ще одним чоловіком, якого він не знає, на автомобілі ЗАЗ, який належить ОСОБА_7 знову приїхали в м. Вознесенськ, де на одній з вулиць побачили автомобіль КАМАЗ з якого злили дизельне паливо¹.

2) вивчення предмета крадіжки та обстановки, у якій особі злочинця (крадію) доведеться діяти. Такі дії переважно спрямовані на:

- вивчення місця стоянки автотранспортного засобу (безлюдне, на охоронюваній території, під будинком, де проживає особа), місця його залишення на тривалий час, обстановки у якій знаходиться АТЗ (чи не ходять пересічні громадяни біля нього, який інтервал часу з'являються перехожі чи охоронці, кількість останніх);

- огляд замикаючих пристроїв в автотранспортному засобі;
- наявність сигналізації та встановленні її виду.

Вивчення такої інформації дозволяє злочинцям визначитися з часом учинення крадіжки;

3) вибір способу заволодіння майном, що знаходиться в АТЗ. У цьому випадку здійснюється підбір знаряддя, яке полегшить

¹ Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 13.03.2017 р.; Справа № 473/1352/13-к; Номер провадження1-кп/473/1/2017. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

проникнути до автотранспортного засобу (наприклад, відмички, викрутки, в'язка ключів, металевий автомобільний ключ, шуруп-верти, загострене знаряддя для розбиття скла, ножиці) або ж уможливають заволодіти майном без пошкодження АТЗ (наприклад, при вільному доступі до салону АТЗ, каністри та шланги для злиття паливно-мастильних матеріалів, крадіжка ключів від АТЗ).

Наприклад, ОСОБА_1 за попередньою змовою ОСОБА_6 та ще одним чоловіком, якого він не знає, на автомобілі ЗАЗ, який належить ОСОБА_7 систематично їздили по вулицям м. Вознесенськ, і шукали вантажні автомобілі з яких зливали дизельне паливо. Іноді з одного і того ж АТЗ вони зливали по декілька разів. Так було коли вони на наступний день після злиття дизельного палива з КАМАЗ вони приїхали на ту ж саму вулицю і побачили цей же автомобіль, але кришка баку вже була закрита на замок, тоді ОСОБА_1 збив замок і вони знову злили з даного автомобіля дизпалива, яке продали в с. Прибужжя Доманівського району¹.

На цьому етапі обирається вид знаряддя, за допомогою якого здійснюватиметься проникнення до АТЗ. Такі знаряддя можуть бути побутового призначення та спеціально підготовлені (пристосовані) для здійснення злочинного наміру;

4) вибір способу приховування крадіжки з автотранспортного засобу (розбиття, заклеювання камери відеоспостереження до крадіжки або після її учинення, забезпечення алібі, знищення слідів на місці крадіжки, маскування обличчя та робота у рукавичках, наявність співучасників, які прикривають злочинну діяльність, та ін.);

5) обрання способу пересування (прибуття) до місця учинення крадіжки: пішим ходом, з використанням транспортного засобу (наприклад, власного легкового автомобіля або міського транспорту);

6) визначення місць збуту викрадених матеріальних цінностей (наприклад, здача майна у ломбард, передавання викрадених речей і цінностей на тимчасове зберігання знайомим тощо).

¹ Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 13.03.2017 р.; Справа № 473/1352/13-к; Номер провадження1-кп/473/1/2017. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

На цьому етапі крадій обирає конкретне місце збуту, підбирає особу, яка може доставити цінності до визначеного місця (це може бути як співучасник, так і просто знайомий, якого не сповіщають про хід подій, а просто просять доставити вантаж у конкретне місце), або ж самостійно вчинити такі дії (тоді визначає шлях підходу до місця збуту, спосіб зв'язку з особою, яка прийме викрадені цінності тощо). Також крадієм визначається – чи одразу після крадіжки відбуватиметься збут цінностей, чи на наступний день або, навпаки, через тривалий час (при цьому обираються місця переховування викрадених речей і цінностей);

7) підбір співучасників крадіжки. На цьому етапі (за необхідності): а) обирається склад злочинної групи; б) розподіляються злочинні ролі кожного у вчиненні крадіжки з АТЗ; в) здійснюється відпрацювання ролей кожного з учасників злочину; г) визначається вид зв'язку між співучасниками; д) планується спосіб відходу з місця крадіжки, збуту викраденого та дій викрадачів у непередбачуваних раптових ситуаціях.

Якщо викрадення певних речей і цінностей не можливе без тимчасового заволодіння ТЗ, то крадії готують місце відстою транспортного засобу.

Як правило, на думку Б.Ф. Мицака, місце «відстою» ТЗ члени ОЗГ готують заздалегідь. У більшості випадків такими місцями є території, які знаходяться на невеликій відстані від місця заволодіння ТЗ, а саме: гаражі; місця, до яких доступ сторонніх осіб обмежений (автостоянки, території покинутих підприємств тощо)¹.

Важливе значення у розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів має встановлення безпосереднього способу вчинення злочину.

Аналіз вироків суду уможливив виділити такі основні способи вчинення крадіжок з автотранспортних засобів:

- шляхом пошкодження АТЗ, зокрема: розбиття скла, зламування замка, відкриття капоту та ін. (67,3 % справ);
- використання вільного доступу до АТЗ (32,7 %);

¹ Мицак Б.Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2010. 244 с. С. 38.

– застосування спеціальних сканерів для розблокування сигналізації до автотранспортного засобу (2 %).

Для викрадення транспортних засобів або заволодіння майном, що знаходиться в салоні АТЗ, крадії нерідко використовують сучасні технічні засоби, зокрема радіоелектронні та механічні пристрої (інструменти).

Так, допитаний у судовому засіданні гр-н А., обвинувачений за ч. 2 ст. 289 КК України, показав суду, що вони разом зі співучасником, розібравшись, як відбувається викрадення автомобілів, з'ясували, що для цього їм знадобиться спеціальний прилад (код-граббер) для сканування сигналізації, який вони замовили через мережу Інтернет в рф. Очікуючи, поки прийде замовлення, вони підшукували автомобілі для угону. Перевіривши отриманий спеціальний прилад на працездатність, вони з'ясували, що, по-перше, процес запису сигналу сигналізації автомобіля займає приблизно 20 хвилин; по-друге, радіус дії приладу 250 метрів; по-третє, прилад підходить не для кожного автомобіля. Через деякий час вони за допомогою вказаного спеціального пристрою подолали системи захисту та незаконно заволоділи трьома автомобілями, два з яких продали (виклавши оголошення на Інтернет-сайт¹).

Поряд з цим, аналіз 102 вироків суду уможливив виділити способи проникнення до зачиненого автотранспортного засобу з метою вчинення крадіжки з нього, зокрема:

- шляхом пошкодження дверного замка (металевими ножицями, викруткою, відтиску замка саморобним знаряддям) (34,7 % справ);
- шляхом розбиття скла (23,5 %);
- шляхом опущення скла дверей АТЗ (12,3 %);
- шляхом витягнення за допомогою викрутки стрічки ущільнювача вікна автомобіля та виймання скла двері АТЗ (6,1 %);
- шляхом відключення сигналізації та розбиття скла (3,1 %);
- шляхом відключення сигналізації та пошкодження дверного замка (2 %);

¹ Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 09.02.2018 р.: справа № 755/13969/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72267390>

– шляхом пошкодження інших частин АТЗ (наприклад, зрив замка на паливному баку, пошкодження капоту, відкрочування дзеркал заднього виду, шляхом демонтажу коліс) (16,3 %);

– шляхом відкриття дверей попередньо викраденими ключами від даного АТЗ (1 %);

– шляхом підбору ключів (1 %).

Наприклад, 02.02.2016 року в нічний час доби, приблизно о 00.10 годин, ОСОБА_1 знаходячись за адресою: м. Харків, вул. Валентинівська, 42 підійшов до транспортного засобу ВАЗ 21099 реєстраційний номер НОМЕР_1, побачив, що в салоні даного транспортного засобу знаходиться аудіо магнітофон ТМ «Pioneer DEN 1400UB», впевнившись що за його діями ніхто не спостерігає, ОСОБА_1 шляхом розбиття правого переднього скла вищевказаного транспортного засобу проник до салону автомобіля та викрав аудіо магнітофон ТМ «Pioneer DEN 1400 UB». Окрім того, ця ж ОСОБА_1 у нічний час доби 18.05.2016 р. підійшов до транспортного засобу ВАЗ 2101 реєстраційний номер НОМЕР_3 шляхом пошкодження замку водійської двері, відкрив двері цього транспортного засобу проник до салону автомобіля та викрав аудіо магнітофон ТМ «CONY» CDX – GT 23W¹.

Поряд з цим, прикладом підбору ключа до замка АТЗ є випадок, що стався 18.03.2015 року близько 02 год. у м. Рівне, де ОСОБА_2, перебуваючи поблизу будинку № 17 по вул. Київська м. Рівне, діючи умисно, повторно, з корисливих мотивів, шляхом підбору ключа до замка водійських дверцят автомобіля НОМЕР_1, проник всередину, звідки таємно викрав талон на бензин заправки «WOG» на 20 л., вартістю 439,8 грн, чим завдав потерпілому, ОСОБА_7 майнової шкоди на вказану суму².

Прикладом відкриття дверей шляхом викрадених ключів АТЗ є Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 22.06.2015 р. Так, ОСОБА_4 16.03.2015 р., приблизно о 18 годині прослідував

у роздягальню ліцею «Обдарування» по вул. Кіпріянова, 4-А у м. Києві та оглядаючи вміст шаф, виявив жіночу шубу, яка належала ОСОБА_5, в кишені якої знаходився ключ від автомобіля з логотипом «Citroen». Не виявивши ніякого іншого цінного майна, ОСОБА_4 забрав його, після чого з приміщення ліцею пішов. На майданчику на території ліцею «Обдарування», ОСОБА_4 помітив автомобіль «Citroen C4 Picasso», д. н. з. НОМЕР_1, скориставшись викраденим раніше ключем з логотипом «Citroen», він виявив, що дверцята даного автомобіля ним відчиняються, після чого незаконно заволодів вказаним транспортним засобом. Знаходячись в салоні автомобіля, у сонцезахисному козирьку з боку водія, виявив та незаконно заволодів особистими документами власника АТЗ, навігацією марки «Тенекс», електрошокером, лижним шоломом, 3 парами сонцезахисних окулярів, дитячим авто кріслом марки «Romet», вартість якого згідно висновку спеціаліста щодо вартості викраденого майна становить 7.543 грн¹.

Поряд з цим, можна виділити знаряддя, що використовувалося для проникнення до АТЗ, це: каміння, викрутки, ножиці, ключі, щуп, інструменти тощо. Так, цікавим прикладом є відкриття дверей АТЗ ножицями. У м. Новомосковську Дніпропетровської області ОСОБА_2 в ніч на 30.10.2015 р. та в ніч на 21.11.2015 р. за допомогою ножиць відчинив водійські двері автомобіля марки ВАЗ-2104 та ВАЗ-2106 та з їх салону викрав автомагнітолу, барсетку, відеореєстратор та акумулятор, якими розпорядився на власний розсуд².

Ще одним цікавим прикладом є злочинна діяльність, де ОСОБА_15 підійшовши до передніх лівих пасажирських дверцят, де шляхом підбору ключів відчинив їх та проник до салону автомобіля, звідки здійснив крадіжку автомагнітоли марки «Pioneer», вартістю 500 грн. Також, 09.03.2015 р., близько 03-ї години, ОСОБА_15, неподалік від будинку № 40 по вул. Чорновола у м. Малині за допомогою

¹ Вирок Московського районного суду м. Харкова від 03.04.2016 р. / Справа № 643/9347/16-к ; Провадження № 1-кп/643/222/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 07.06.2015 р. / Справа № 569/6456/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

¹ Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 22.06.2015 р. / ун. № 759/8402/15-к пр. № 1-кп/759/539/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 21.04.2017 р. / Справа № 183/1081/16 № 1-кп/183/76/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

каменя, який знайшов на вказаній території розбив вітрове скло правих передніх пасажирських дверцят автомобіля марки «Daewoo Nexia», державний реєстраційний номер НОМЕР_9, належного ОСОБА_17, та відчинивши двері, проник до салону, звідки таємно, умисно з корисливих мотивів, повторно, викрав планшет марки «Targa u Tab 7–61», вартістю 500 грн., завдавши потерпілому майнової шкоди¹.

Більшість викрадень з транспортних засобів має простий (примітивний) характер. У механізмі таких викрадень переважно відсутні способи підготовки і приховування протиправних дій, особливо якщо вони вчинюються неповнолітніми. Так, Д.А. Патрелюк, досліджуючи проблеми розслідування викрадень АТЗ, учинених неповнолітніми, дійшов висновку, що способи проникнення до предмета посягання, доступу у його салон і запуску двигуна зумовлені загальним способом незаконного заволодіння, проте у кожному випадку їх можна охарактеризувати як примітивні з технологічної точки зору. Найчастіше вказані дії мають лише таємний характер, що зумовлено страхом підлітків перед викриттям їх злочинної діяльності власником транспорту чи випадковими очевидцями, з подальшим притягненням до кримінальної відповідальності².

Якщо викрадення здійснюється групою осіб за попередньою змовою або організованою групою, то крадіжки (організатори злочину) переважно обирають складні способи учинення злочину, які характеризуються повним за структурою складом.

Зокрема, на етапі підготовки злочинці підшуковують автомобіль, ретельно стежать за його власником, за місцями його паркування,

¹ Вирок Малинського районного суду Житомирської області від 24.02.2016 р. / Справа № 283/2002/15-к ; Провадження № 1-кп/283/14/2016. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 8; Патрелюк Д.А. Способи підготовки, вчинення та приховування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми. *Форум права*. 2010. № 4. С. 711–717. URL: www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10pdazvp.pdf; Патрелюк Д.А. Спосіб незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми. *Актуальні проблеми охорони громадського порядку та досудового провадження* : матер. наук.-практ. конф. і круглих столів (м. Дніпропетровськ, 11 груд. 2009 р., 16 лют., 11 бер. та 28 трав. 2010 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. С. 233–237.

маршрутами пересування, визначають та готують відповідні технічні засоби, інструменти, усувають перешкоди для виконання злочинного задуму тощо. У день викрадення під час постановки чи зняття автомобіля з охорони злочинці «записують» сигнал управління охороною системою спеціальним прибором. Для відкривання дверей і заведення двигуна автомобілів злочинці використовують різне професійне обладнання, залежно від марки транспортного засобу. Для переміщення викраденого автомобіля організовані злочинні групи використовують транспорт для прихованого (вантажівки) чи замаскованого (евакуатори) перевезення. Крім того, транспортування викраденого автомобіля часто здійснюється «своїм ходом». Під час такого транспортування злочинці використовують транзитні номери, підроблені документи, а також «автомобіль супроводження», як правило, він також представницького класу. Під час руху містом «автомобіль супроводження» знаходиться одразу позаду викраденого автомобіля, а злочинці, що ним керують, слідкують за можливим переслідуванням. Після виїзду за межі населеного пункту «автомобіль супроводження» переміщується на певну відстань попереду викраденого автомобіля, злочинці, що ним керують, визначають наявність працівників поліції та телефоном попереджають про небезпеку співучасників, які керують викраденим АТЗ¹.

В.М. Ковбаса також наголошує, що про високу ймовірність здійснення крадіжки членами кримінальних угруповань може свідчити факт використання наступних технічних і механічних знарядь і засобів учинення злочину:

– технічні пристрої: 1) пристрій для блокування сигналів супутникового стеження оператора GPS і визначення місця перебування ТЗ («глушилки»); 2) пристрій для сканування, відключення чи злому сигналізації («граббери»); 3) ноутбуки для заміни модуля керування та ініціювання запуску двигуна; 4) шуруповерти (для зняття блокування руля); 5) зварювальні апарати та автогени;

¹ Малиновська Т.М. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування : наук.-метод. реком. / Т.М. Малиновська, Л.Л. Тихоненко. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 46 с. С. 14–16.

– механічні пристрої: 1) пристрій зламування замків для проникнення в салон АТЗ («звертиш» або «звертка», щипці, вантуз, ножиці); 2) пристрій для запуску двигуна транспортного засобу¹.

Важливе значення у розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів має і встановлення слідчим способів приховування злочину.

Вчинення крадіжок з автотранспортних засобів не завжди буде супроводжуватися діями щодо приховування протиправних дій. Наприклад, коли умисел у особи злочинця (крадія) виник спонтанно внаслідок залишення водієм відчинених дверей АТЗ (водій розміщує валізу у багажнику або дістає запаску, щоб замінити колесо). Крадій за такої ситуації навіть і не передбачував, що може виникнути можливість заволодіти чужим майном, і як наслідок – не розробляв заходи щодо приховування крадіжки.

Втім, якщо крадії вчиняють такі злочини систематично, або спеціалізуються на учиненні крадіжок з АТЗ, то вони автоматично вживають заходів щодо приховування зовнішності – одягають капюшон, відвертають обличчя від камер зовнішнього відеоспостереження та ін. Після крадіжки намагаються швидко залишити місце злочину та позбавитися речей, які можуть «прив'язати» їх до злочинної діяльності.

В.В. Приловський і М.М. Єфімов наголошують, що після учинення злочину більшість злочинців здійснюють заходи щодо приховування:

- події злочину або його суспільно-небезпечних ознак;
- особистої участі у підготовці, вчиненні й прихованні злочину;
- місце та час вчинення та приховування злочину;
- способів учинення й приховування злочину;
- знаряддя і засоби учинення злочину;
- мотиви і мету вчинення злочину;
- сліди злочину;
- предмет злочинного посягання та інші фактичні дані, що відносяться до розслідуваної події².

¹ Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2012. 237 с. С. 55.

² Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : монографія / К.О. Чаплинський, М.М. Єфімов, В.В. Приловський. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 278 с.

О.С. Цибенко на підставі узагальнення оперативно-слідчої практики виокремив такі найбільш поширені типові способи приховування злочину:

– знищення чи приховування слідів злочину (75 %): підроблених документів, одягу, знарядь учинення викрадення ТЗ, засобів маскування, оголошень на інтернет-сайтах, записів з відеореєстраторів, засобів зв'язку (мобільні телефони, SIM-картки, рації), перебувка VIN-номеру автомобіля, перефарбування окремих деталей, переконфактація салону автомобіля, розуконфактування його на запчастини та ін.;

– реалізація (збут) автомобіля (99 %): оплатне повернення власнику; продаж автомобіля за справжніми або підробленими документами – «двійники»; продаж АТЗ на запасні частини або здача його на металобрухт;

– приховування викраденого автомобіля у «відстійнику» (98 %);
– вжиття заходів щодо протидії викриттю злочинної діяльності (79 %): постійна зміна регіону викрадення транспортних засобів, виготовлення чи придбання документів (паспортів громадянина України, свідоцтв про реєстрацію автомобіля, посвідчення водія) і держномерних знаків тощо¹.

У криміналістиці існує класифікація способів приховування злочинів, яка є однією з найбільш значущих для процесу доказування у кримінальному провадженні, відіграє істотну роль при організації криміналістичних обліків, побудові та перевірці версій, визначенні тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, ревізійних та інших заходів. Вона сприяє в конкретних слідчих ситуаціях більш якісній оцінці інформації про обставини злочину, прийняттю кримінально-процесуальних рішень, розшуку і викриттю

¹ Цибенко О.С. Сучасні способи незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням систем захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 373–381; Цибенко О.С. The ways of illegal vehicles holding. *Спеціальний випуск Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 34–40; Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Цибенко Олександр Сергійович. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 48.

злочинців, відшуканню цінностей, здобутих злочинним шляхом, відшкодуванню заподіяної злочинною матеріальною шкоди¹.

На думку Є.І. Макаренка, приховування злочину являє собою злочинну діяльність, спрямовану на перешкоджання розслідуванню шляхом утаювання, знищення, маскуванню або фальсифікації слідів злочину та злочинця або їх носіїв. Зважаючи на це, способи приховування злочину доцільно поділяти на:

– утаювання інформації та її носіїв, коли слідчий не знає про обставини провадження або джерел інформації;

– знищення інформації та її носіїв, в тому числі слідів злочинця, повністю і частково (часткове знищення межує з фальсифікацією, іноді переплітається з нею);

– маскуванню інформації та її носіїв з метою зміни уявлень про спосіб вчинення злочину, особу злочинця, призначення об'єктів-носіїв інформації (наприклад, зміна зовнішності особи злочинця, приховання злочинних дій паралельно вчиненими діями, наприклад, звук від дії знаряддя злочину супроводжується шумом прохідного потягу);

– фальсифікація формації та її носіїв у формі завідомо неправдивих показань; завідомо неправдивих заяв, повідомлень, доносів; фальсифікацією є створення помилкових слідів та інших речових доказів; повна або часткова підробка документів; підміна, дублювання об'єктів; часткове знищення об'єкта з метою зміни його зовнішнього вигляду, фальсифікації призначення тощо².

В цілому, приховування будь-якої крадіжки (у тому числі й з транспортних засобів) може бути здійснено як в активній формі (приховування предмета посягання, речових доказів, речей, грошей та цінностей, нажитих злочинним шляхом, інших об'єктів – джерел інформації; ухилення від явки до органу розслідування), так і в пасивній формі

¹ Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монографія / К.О. Чаплинський, Н.В. Павлова, В.С. Березняк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.; Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : монографія / В.А. Бідняк, Г.С. Бідняк, К.О. Чаплинський. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 206 с.

² Макаренко Є.І. Вступ у криміналістику : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Академія митної служби України. 2000. 194 с.

(висунення неправдивого алібі, замовчування, надання неправдивих показань, відмова від дачі показань, невиконання витребуваних дій).

Виходячи з цього, ми виокремили способи приховування крадіжок з автотранспортних засобів, зокрема такі:

1) дії щодо маскуванню зовнішності особи злочинця (крадія);

2) дії щодо маскуванню злочинної події в цілому (наприклад, руйнування чи викрадення камер зовнішнього відеоспостереження, інсценування, прикриття учинення крадіжки, обрання швидкого способу відходу від місця злочину тощо);

3) дії щодо приховування деяких елементів злочину: кількості злочинців (наприклад, знищення слідів перебування на місці події співучасників), їх статі (обрання взуття більшого за розміром, проти-лежної статі), способу проникнення у автотранспортний засіб тощо;

4) дії щодо збуту викраденого майна та цінностей (активні або пасивні)¹.

Такий спосіб приховування злочину як збут викраденого здійснюється у активних або пасивних діях. Активні дії проявляються у продажі викрадених речей (акумуляторів, автомагнітол, відеореєстраторів) за дешевшою ціною, при цьому злочинець приховує злочинний спосіб їх отримання. Якщо розглядати крадіжки в цілому, то викрадене майно збувається незнайомим особам. Іноді, сподіваючись, що робота щодо розшуку викраденого послаблена або не проводиться, викрадені речі злочинці на деякий час приховують за місцем проживання, у родичів, знайомих, за місцем роботи («дають час відлежатися»), а далі у зручний час реалізують. Викрадені продукти харчування, спиртні напої використовуються злочинцями у власних потребах². Однак, в основному, викрадені з АТЗ речі збуваються одразу незнайомим особам. Враховуючи можливість злочинців щодо приховування крадіжок з автотранспортних засобів слід ретельно проводити огляд місця події та збирати всю можливу криміналістично значущу інформацію.

¹ Дрозд В.Ю. Способи приховування крадіжок з автотранспортних засобів. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України*: матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Херсон, 8–9 грудня 2017 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 89–91. С. 90.

² Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтеевский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев : Выща школа. Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 204.

Дії щодо приховування крадіжки в цілому або окремих її елементів можуть «заплутати» розслідування, спрямувати його у неправильному напрямку, тим самим значно ускладнити встановлення винних та істини у кримінальному провадженні. Виділення конкретних способів приховування крадіжок з автотранспортних засобів сприятиме обізнаності слідчого щодо можливих варіантів таких дій, і вже на початковому етапі розслідування висунути можливі версії та спланувати розслідування крадіжки у правильному напрямку.

Цікавою є думка і А.А. Саковського про те, що злочин також можуть приховувати й такі особи як потерпілий, співучасник, особа, яка знала про злочин (близький друг злочинця, випадковий свідок розмови про злочин, що готується тощо). Такі дії можливі за певних обставин, що склалися у цих осіб. До таких обставин відносяться такі:

1) коли злочин є ганебним для потерпілого (наприклад, потерпілий від крадіжки з АТЗ не бажає заявляти про злочин і всіляко його приховує оскільки, він соромиться перед колегами по роботі, що його ошукали злочинці, коли він допомагав замінювати колесо, залишивши двері свого АТЗ відчиненими);

2) коли потерпілому (співучаснику) погрожують розправою над ним або членами його сім'ї якщо він розповість правду;

3) коли потерпілий (співучасник) сам бажає покарати винних у вчиненні (це стосується осіб, які не вірять у правосуддя і вважають карне законодавство досить м'яким);

4) коли потерпілий внаслідок власних релігійних переконань вважає, що вчинений злочин є кара для нього за його поведінку;

5) коли особа, яка знала про злочин знаходиться у певному зв'язку зі злочинцем (наприклад, родинний, дружній або інтимний зв'язку тощо)¹.

Як видно з наведеного, способів вчинення крадіжок з автотранспортних засобів існує досить значна кількість, злочинці вдаються до різноманітних їх видів аби досягнути злочинних намірів та приховати злочинну діяльність. Обрання конкретного способу вчинення крадіжки напряму залежить від особи злочинця, її вмінь й навичок,

¹ Саковський А.А. Криміналістичні засади розслідування інсценувань: дис. ... канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09. Київ, 2013. 204 с. С. 78.

професії, рівня освіченості, особистих якостей та ін. Встановлено той факт, що будь який обраний злочинцем спосіб вчинення таких видів крадіжок завжди залишає за собою характерні сліди, за якими слідчий зможе висунути версії щодо особи, яка їх залишила, та інших обставин злочинної події. Отже, з урахуванням вище викладеного можна зробити висновок, що способи учинення крадіжок з автотранспортних засобів містять в собі значну кількість криміналістично значимої інформації, яка надає слідчому підґрунтя для визначення напрямів розкриття та розслідування кримінальних правопорушень наведеної категорії. З'ясувавши конкретні способи здійснення викрадень (знаючи їх особливості), суб'єкт пошуково-пізнавальної діяльності може встановити «слідову картину» злочину, побудувати уявну модель злочинної події, а також висунути версії про особу крадія.

1.4. Обстановка та слідова картина крадіжок з АТЗ

У кримінальних провадженнях щодо крадіжок з автотранспортних засобів важливе значення має з'ясування слідчим слідової картини кримінального правопорушення та визначення його обстановки.

Досліджуючи «слідову картину» крадіжок з автотранспортних засобів, основним із завдань слідчого є визначення кількості, видів і характеру слідів кримінального правопорушення, їх локалізацію, причини виникнення або відсутності, повторюваності та зумовленості способами їх підготовки, вчинення та приховування.

У юридичній літературі вчені-криміналісти значну увагу приділяли питанням визначення слідової картини кримінального правопорушення, зокрема: О.Л. Авраменко¹, О.А. Антонюк², Ю.М. Береза³,

¹ Авраменко О.Л. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики викрадення людини. *Державно-правовий розвиток України в умовах політичних змін* : матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. : у 2 ч. Тернопіль, 2010. Ч. 2. С. 3–5.

² Антонюк О.А. Наукові диспути щодо слідової картини як елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 24 верес. 2015 р.). Дніпроп. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 138–140.

³ Береза Ю.М. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. *Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 24 верес. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дні-

В.А. Бідняк¹, Ю.В. Венгерова², Г.Л. Д'яковський³, О.М. Костиця⁴, С.А. Коцюба⁵, В.В. Лютий⁶, С.П. Мельниченко⁷, Н.В. Павлова⁸, Д.А. Патрелюк⁹, Д.Г. Усаткін¹⁰, О.С. Цибенко¹¹, А.С. Шевченко¹² та ін.

проп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 84–86.

¹ Бідняк В.А. Слідова картина злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів в сфері охорони здоров'я. *Visegrad Journal on Human Rights*. Вишеград, 2020. № 1. С. 43–47.

² Венгерова Ю.В. Слідова картина як джерело інформації при розслідуванні злочинів, пов'язаних із туристичною діяльністю. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути* : тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 6–7 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. Т. 1. 561 с. С. 191–195.

³ Д'яковський Г.Л. Слідова картина незаконного позбавлення волі та викрадення людини, вчиненого організованою групою. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016, С. 173–175.

⁴ Костиця О.М. Виявлення слідів за грабежами та розбоями, вчиненими раніше засудженими особами – запорука успіху їх розслідування. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 30 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 23–25; Костиця О.М. Проблемні питання виявлення слідів за грабежами та розбоями, вчиненими раніше засудженими особами. *Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 24 верес. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 78–80.

⁵ Коцюба С.А. Слідова картина незаконного заволодіння військовослужбовцем вогнепальною зброєю. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки* : матер. наук.-практ. сем. (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 94–97.

⁶ Лютий В.В. Проблемні питання слідчого огляду при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами, учинених організованими групами. *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2016. № 1. С. 273–280.

⁷ Мельниченко С.П. Слідова картина незаконного переміщення вогнепальної зброї. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3. Том 2. С. 88–95.

⁸ Павлова Н.В. Наукові дискусії щодо співвідношення понять «сліди злочину» та «слідова картина». *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 бер. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 464 с. С. 331–332.

⁹ Патрелюк Д.А. Сліди незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми, та місця їх виявлення. *Держава та правотворчість у сучасній Україні: теорія, практика, перспективи* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молодих вчених (м. Дніпропетровськ, 25 листоп. 2010 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. С. 78–82.

¹⁰ Усаткін Д.Г. Криміналістичний аналіз слідової картини групового порушення громадського порядку. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К.О., 2021. С. 188–190.

¹¹ Цибенко О.С. Організаційно-тактичні особливості огляду у справах про викрадення автомобіля. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. сем. (м. Дніпро, 13 трав. 2016 р.). Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 209–213.

¹² Шевченко А.С. Слідова картина хуліганства, вчиненого під час виборчого процесу в Україні. *Актуальні проблеми криміналістичного забезпечення досудового розслідування* :

На думку В.О. Коновалової, слідова картина кримінального правопорушення є відносно новим елементом криміналістичної характеристики і становить собою комплекс слідів, які відображають картину злочинної події та поведінку суб'єкта на місці злочину, дозволяє висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення¹.

М.В. Салтевський пропонує називати слідовою картиною злочину єдність матеріальних та ідеальних слідів злочину, під якою він розуміє матеріальну й ідеальну слідову обстановку, яка відображає та зберігає різноманітну інформацію про конкретну злочинну подію та особу, яка вчинила протиправне діяння².

У свою чергу, М.А. Погорецький зауважує, що безпосереднім джерелом слідів злочину в загальному розумінні є суспільно небезпечний вплив особи, що вчинила злочин, поведінка якої проявляється у формі дії або бездіяльності, на об'єктивну дійсність, взаємодія предметів і станів, тобто сама подія злочину³.

Цілоком можна погодитися з позицією вчених-криміналістів (О.О. Алексєєв, А.В. Іщенко, В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус), що типова «слідова картина» злочинної події – це комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення. Це є одним з основних елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів, що відрізняється чітким пошуково-розшуковим спрямуванням⁴.

На окрему увагу заслуговують наукові розробки вчених, які у своїх роботах приділили увагу проблематиці визначення типової слідової картини вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами та здійснення крадіжок з них.

матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 25 трав. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 132–134.

¹ Коновалова В.О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія. Київ : Факт, 2001. 311 с. С. 25.

² Салтевський М.В. Криміналістика : підруч. у 2-х т. Харків : Консум, Основа, 1999. Частина 1. 416 с. С. 148–151.

³ Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2011. № 1(3). С. 1–53. С. 20. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/1pmappp.pdf>

⁴ Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 546.

Так, на думку низки вчених (В.В. Лютий, В.М. Ковбаса), при розслідуванні незаконних заволодінь АТЗ найбільша кількість слідів крадіїв здебільшого залишаються на деталях виявленого транспортного засобу, ретельний огляд якого має важливе значення¹.

Слідова картина саме на місці здійснення викрадення містить матеріальні джерела доказової (орієнтуючої) інформації, які дозволяють розпізнати ознаки криміналістичної характеристики незаконного заволодіння АТЗ, які пов'язані з особою злочинця (крадія). За цієї ситуації, у першу чергу слід досліджувати сліди, які утворилися безпосередньо на місці події. Отже, майже неможливо здійснити крадіжку, не залишивши після себе ніякої криміналістично значущої інформації – слідів. Навіть коли злочинець ретельно готується до здійснення крадіжки з АТЗ, обирає засоби її приховання, все одно залишаються сліди його перебування в конкретному місці (безпосередньо на місці викрадення або за його межами).

Адже «слід», на думку вчених, це відображення злочинних дій, окремих елементів злочинного акту. Цінність слідів обумовлена існуючою залежністю між кримінальним правопорушенням (крадіжкою) та його відбиттям (слідами). Слід – це відображення одного об'єкта на іншому, яке виникає внаслідок їхньої взаємодії².

Поряд з цим, сліди злочину (в широкому розумінні) та інші джерела доказів про обставини злочину та особу злочинця в криміналістичній характеристиці охоплюють: а) зміни в речовій обстановці місця злочину; б) сліди-відображення: рук, ніг, знарядь, транспортних засобів тощо; в) предмети-речові докази: документи,

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с.; Ковбаса В.М. Форми використання спеціальних знань при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами, учинених злочинними угрупованнями. *Актуальні проблеми протидії правопорушенням та злочинам у сфері громадської безпеки* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 22 жовт. 2010 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2011. С. 59–61; Ковбаса В.М. Структура криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Спецвипуск. С. 250–260.

² Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. К. : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 115, 116; Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за заг. ред. Н.І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с. С. 18, 64.

речовини і мікрочастки; г) документи-письмові докази різного виду та призначення; д) особи, які можуть бути допитані у якості свідків¹.

За даними узагальнення оперативно-слідчої практики можна констатувати, що у кримінальних провадженнях щодо крадіжок з автотранспортних засобів переважно виявляються сліди:

- матеріальні – залишені, відображені в матеріальному середовищі (88 % опитаних слідчих НП України);
- ідеальні – відображені у пам'яті людини, здебільшого свідків (24,8 %).

У своїй сукупності наведені сліди складають «слідову картину» конкретної крадіжки. Однак, не завжди вони можуть бути поєднані між собою. Іноді, можуть виникати ситуації, коли немає свідків, а виявлено сліди викрадення, а іноді є сліди крадіжки і встановлюються свідки злочинної події. У будь-якому випадку слідова інформація є корисною, і, як вважають 64,5 % опитаних працівників слідчих підрозділів НП України, матеріальні сліди взагалі складають близько 60 % доказової інформації у кримінальному провадженні.

Виходячи з цього, механізм утворення слідів під час вчинення крадіжок з автотранспортних засобів обумовлений характером взаємодії крадія з оточуючою матеріальною обстановкою. Зокрема, на місці крадіжки здебільшого виявляють сліди:

- злочинця (крадія) – відбитки слідів рук і ніг, крові та інших виділень людини, мікрочастинок одягу і взуття, запахові сліди та ін.;
- знарядь учинення крадіжки – знаряддя зламу, інструменти, предмети та ін.

Таку думку підтримують і Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко і В.О. Попелюшко, зазначаючи, що на місці злочину злочинець залишає свої сліди (рук, взуття тощо) та знаряддя злочину (сліди зламу). Окрім того, сліди можуть залишитися і на злочинці, як результат його контакту з предметами на місці події².

¹ Криміналістика : учеб. пособие / М.В. Салтевский. Киев, 1996. 428 с. С. 141; Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев : Выща школа. Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 39–40.

² Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко. Киев : Юрінком Інтер, 2011. 504 с. С. 395.

Інші вчені (О.Л. Христов, Р.В. Щупаківський та ін.), розглядаючи особливості розслідування угонів і крадіжок з автомобілів або інших транспортних засобів, виокремили сліди, які найчастіше виявляються на місці події: а) різні сліди взуття (їх кількість, розмір, малюнок протектора на підошві) – 37,6%; б) залишений чи загублений злочинцями одяг (рукавички, шапки, шарфи) – 12,6%; в) різноманіття недопалків цигарок (відмінність у марках, розмірах, формі) – 17,3%; г) різні сліди пальців рук (у першу чергу, їх локалізація і місцезнаходження стосовно один одного) – 44%; д) різні сліди використання транспортного засобу (на якому прибули злочинці або за допомогою якого вчинили незаконне заволодіння АТЗ) – 14,5%¹.

В.М. Ковбаса на основі узагальнення слідчої практики розслідування незаконних заволодінь ТЗ обґрунтував висновок про те, що у 26% випадків фіксуються сліди-відображення, у 10% – залишені об'єкти, 4% – сліди біологічного походження; 1% – мікросліди. Слідами відображення у досліджуваних вченим злочинах у 15% стали відбитки пальців і долоней рук, 6% – взуття, 4% – протекторів шин предмета посягання, 1% – сліди зламу чи використання інструментів².

О.С. Цибенко, на підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень щодо виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту, виокремили такі типові сліди злочину:

¹ Христов О.Л. Організація і тактика попередження та розкриття незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2010. 290 с.; Христов О.Л. Організаційно-тактичні основи проведення оперативно-розшукових заходів з використанням «автомобіля-пастки». Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2008. Спец. вип. № 1(45). С. 121–131; Щупаківський Р.В. Кримінально-правова характеристика та запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортним засобом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / ДДУВС. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.; Цибенко О.С. Організаційно-тактичні особливості огляду у справах про викрадання автомобіля. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 209–213.

² Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с. С. 53.

1) *матеріальні сліди*: а) *сліди-відображення* (19%), з них: сліди ніг (взуття) і рук – 15%; транспортних засобів – 11%; б) *сліди-предмети* (43%), з них: автомобілі – 38% та окремі їхні частини – 26%; діагностичне обладнання, підготовлені блоки управління двигунів («діагностика», «заводілка») – 9%; «код-граббери» – 11%; системи іммобілайзера автомобіля – 12%; ретранслятори команд смарт-ключа із зовнішніми антенами блоків опитування смарт-ключа («хвиля», «зонтики», «вудочки») – 1%; ножиці, викрутки, «звертиші», «відмички», пристрої для знімання рамочного механізму личинки замка – 47%; засоби виявлення, подавлення й приховування радіосигналів охоронюваних систем GPS- і GSM-навігації, «глушилки» – 2%; сліди ушкоджень навколишніх предметів (камер відеоспостереження, стін, стель, дверей, дерев, транспортних засобів, дорожніх знаків) – 4%; документи (посвідчення водія, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, державні номерні знаки) – 16%; комп'ютерна техніка і сліди застосування – 12%; схованки («відстійники») – 19%; грошові кошти (банківські рахунки, картки) – 32%; мобільні телефони (SIM-картки) – 34%; записи відеоспостережень та інші носії інформації – 25%; в) *сліди-речовини* (18%), з них: а) біологічного походження – 4%; фарба, автомобільне мастило, антифриз – 12%; ґрунт – 9%;

2) *ідеальні сліди* (сліди-відображення залишені у свідомості людини): показання підозрюваних – 76%, потерпілих – 89%, свідків – 21%, очевидців – 8% та ін.

Крім того, на місці події або в інших приміщеннях, призначених для підготовки чи приховування злочину (гаражах, боксах, «відстійниках») можуть бути виявлені: а) залишені об'єкти – 9%; б) запахові сліди – 8%; в) електронні сліди застосування радіоелектронних засобів подолання систем захисту автомобіля, у тому числі з доступом до мережі Інтернет – 3%; г) сліди-мікрочастинки – 2%; д) станки для виготовлення ключів механічних замків за допомогою спеціального KEU-коду, що відповідає VIN-номеру автомобіля, – 1% та ін.¹

¹ Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 61–62.

Отже, на підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо крадіжок з автотранспортних засобів встановлено, що значну частину слідової картини крадіжок з АТЗ складають саме матеріальні сліди, зокрема:

- сліди-відображення;
- сліди-предмети;
- сліди-речовини.

Сліди-відображення. У більшості випадків слідова картина крадіжок з автотранспортних засобів складається лише з матеріальних слідів (оскільки свідки переважно відсутні), це характеризується специфікою даного виду викрадень (злочинець діє таємно, обирає безлюдні місця, співучасники здійснюють прикриття злочинної діяльності). Ідеальних слідів (відтворених у пам'яті людини – свідка, потерпілого), у більшості випадків не залишається. Таку думку підтримує і В.М. Ковбаса, наголошуючи, що головна відмінність таємного заволодіння певним майном з АТЗ від усіх інших (відкритих) форм його вчинення полягає у відсутності ідеальних слідів про членів (виконавців, співвиконавців) організованої групи крадіїв у пам'яті очевидців та потерпілих¹.

Під час розслідування крадіжок з автотранспортних засобів свідки виявляються не більше ніж як у 5% випадків. І це переважно випадки, коли злочинець (крадій) попередньо мав можливість контактувати з потерпілим, наприклад:

- розпитував про систему захисту АТЗ чи характеристику вантажу або напрям транспортування товару;
- знаходився позаду у черзі на АЗС або продуктовому маркеті;
- попросив підвезти до певного населеного пункту;
- запаркував власний транспортний засіб неподалік від об'єкта злочинного посягання;
- певний час знаходився на СТО, зокрема проходили діагностику або «переобували» АТЗ з літньої на зимову гуму та ін.

Враховуючи можливість короткострокової зустрічі крадія з майбутньою жертвою, можливе відображення ознак зовнішності особи

¹ Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2012. 237 с. С. 56–57.

злочинця у пам'яті потерпілого, який він у подальшому зможе відтворити під час пред'явлення особи для впізнання.

Виходячи з того, що ідеальні сліди швидко руйнуються (з часом, потерпілий забуває риси зовнішності крадія), то безумовно важливого значення набувають матеріальні сліди крадіжки, які мають стійкий характер. Такі сліди можна зафіксувати, вилучити, ретельно оглянути, за необхідності провести експертні дослідження з метою встановлення діагностичних та ідентифікаційних завдань, що мають значення для кримінального провадження.

Отже, криміналістичне значення слідів-відображень полягає у тому, вони дозволяють слідчому: а) визначити механізм слідоутворення (наприклад з якої сторони – зсередини або зовні було зламано замок двері АТЗ); б) встановити окремі ознаки, що характеризують особу крадія (наприклад, встановлення прикмет зовнішності або наявність певних професіональних вмінь й навичок); в) визначити групову приналежність (інструментом якого виду були залишені сліди); г) ідентифікувати об'єкти (наприклад, чи не залишено слід предметом, вилученим у підозрюваного під час затримання на «гарячому»).

Сліди-предмети являють собою такі об'єкти, зовнішня будова яких містить інформацію про засоби і механізм їх утворення та складаються з трьох груп:

- частини розділеного об'єкта, які з'явилися в результаті пошкоджень або руйнувань (наприклад, осколки бокового скла автомобіля);
- замикаючі та фіксуючі пристрої (наприклад, замки, ключі до них тощо);
- предмети, на яких знаходяться сліди промислового або саморобного виготовлення.

Сліди-речовини – це сліди рідких, пастоподібних, сипучих речовин, утворені в результаті підготовки, вчинення та приховування крадіжок з автотранспортних засобів (наприклад, сліди крові, паливно-мастильних матеріалів, частки лакофарбового покриття автомобіля, ґрунту тощо)¹.

¹ Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н.І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с. С. 98.

Отже, механізм слідоутворення при вчиненні крадіжок з автотранспортних засобів обумовлюється характером взаємодії злочинця з навколишньою матеріальною обстановкою. Усі сліди між собою взаємопов'язані і відображають ознаки конкретного предмета або особи, а також механізму слідоутворення (характер дій, напрямок застосування сили тощо). На особі злочинця (тілі чи одязі крадія) та використаних знаряддях також можуть залишатися сліди з місця крадіжки та від злочинних дій (пошкодження, нашарування фарби, ґрунту, металевої та дерев'яної стружки, волокон тканини). Характерне розміщення слідів злочину може бути використано для встановлення особи крадія за способом дій або деяким його ознакам (стать, вік, рід занять)¹.

Слідову картину крадіжок з автотранспортних засобів можна виявити на місці вчинення злочину (безпосередньо на місці події). Сліди крадіжки умовно можна поділити на такі групи:

- 1) сліди, виявлені на місці стоянки автотранспортного засобу (сліди злочинця та знарядь злочину);
- 2) сліди, виявлені на тілі або одязі крадія (різноманітні мастила, волокна, порізи від знарядь зламу);
- 3) сліди, виявлені в транспортному засобі, або сліди проникнення до автотранспортного засобу (сліди зламу замка, мікросліди крадія);
- 4) сліди злочинця та знарядь злочину, виявлені в автотранспортному засобі (сліди від'єднання автомагнітоли, акумулятора, сліди відбитків пальців рук);
- 5) сліди-предмети, які були випадково залишені крадієм в салоні автотранспортного засобу або біля нього (елементи одягу, знаряддя злочину, окремі частини викраденого майна);
- 6) інші сліди (наприклад, транспортного засобу, на якому злочинець покинув місце події, та ін.)².

Розглянемо наведені сліди крадіжок з автотранспортних засобів більш детальноше.

¹ Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев : Выща школа. Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 206–207.

² Дрозд В.Ю. Слідова картина крадіжок з автотранспортних засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 101–108. С. 104.

Сліди, виявлені на місці стоянки автотранспортного засобу (сліди злочинця та знарядь злочину). Така група слідів охоплює сліди водія, який залишив автотранспортний засіб, та сліди злочинця (крадія), який намагається проникнути до салону автотранспортного засобу. Це можуть бути сліди взуття, недопалки, сліди слини, відокремлені якісь частини одягу, сліди від валізи, в яку склалися викрадені речі та ін. Також на місцевості (поряд з транспортним засобом) можуть бути залишені мікрочастинки від динамічних слідів зламу: замка дверей АТЗ, замка багажного відділення, відкриття капоту та ін. (тобто мікросліди застосування знарядь зламу).

Сліди, виявлені на тілі або одязі крадія. Така група слідів може залишитися на злочинцеві внаслідок контактної його взаємодії з предметами посягання. Наприклад, при відкритті капоту та відокремленні від деталей АТЗ акумулятора, або ж при крадіжці паливно-мастильних матеріалів тощо. Також можуть залишитися мікросліди як на злочинцеві (на його одязі, взутті), так і у навколишньому середовищі (просто на землі чи на асфальті – у місці, де стояв АТЗ). Наприклад, стружка від металевих частин АТЗ коли злочинець зламував дверний замок, замок багажного відділення, нашарування лакофарбового покриття тощо. Також можуть мати місце і дрібні порізи на тілі крадія від знарядь зламу.

Зрозуміло, що такі викрадені речі з АТЗ як магнітоли, продукти харчування, побутова техніка, речі з багажника та інші дрібні речі не залишають свого відображення на злочинцеві (крадієві).

Сліди, виявлені в транспортному засобі, або сліди проникнення до автотранспортного засобу. Така група слідів була встановлена переважно у всіх вивчених кримінальних провадженнях, до яких переважно відносяться: сліди зламу замка, різного роду вм'ятини, розбите скло, пошкодження капоту, мікросліди злочинця (крадія) та ін. Навіть якщо злочинець намагається викрасти акумулятор, то слід відкрити капот і від'єднати акумулятор, при цьому також можливі якісь пошкодження АТЗ. Також коли викрадають дизпаливо чи бензин, то зривають кришку бензобака АТЗ, залишаючи при цьому характерні сліди.

Для прикладу, «протоколом огляду місця події від 30.12.2015 року, відповідно до якого автомобіль НОМЕР_5 сірого кольору, який

розташований в м. Бершадь по вул. Терешкової біля домогосподарства № 1. При зовнішньому огляді автомобіля виявлено пошкодження у виді вм'ятин на лівій передній та задній дверцятах. На задній лівій дверці відсутня ліва блискавка, на передньому лівому колесі відсутній ковпак, загнутий задній лівий диск. На задньому бампері наявна вм'ятина. На задньому склі наявна захисна пластмасова решітка. Зовні автомобіль покритий інеєм. При відкритті капота виявлено відсутність акумулятора. На панелі передній наявне місце для автомагнітоли. Також у багажнику в сумці знаходиться ноутбук чорного кольору, який вимкнений. В боковому кармані знаходиться зарядка».

Ще одним прикладом є: «ОСОБА_4, маючи непогашену судимість за ч. 2 ст. 185 КК України близько 21 години 09.02.2015 року, перебуваючи біля будинку № 21 по вул. Паустовського в м. Одеса, шляхом пошкодження металевими ножицями замка багажника автомобіля марки «ВАЗ-2101», р. н. НОМЕР_1, викрав належні ОСОБА_5 домкрат, набір ремонтного інструменту (всього майна на суму 2000 грн)»¹.

За фактом серії крадіжок з АТЗ, під час огляду місця події 03.03.2015 року, а саме автомобіля марки ВАЗ 2101 реєстраційний номер АВ 9445 ВА, належний ОСОБА_9 встановлено, що кришка капоту автомобіля пошкоджена, усередині відсутній акумулятор (т. 1 а. с. 141–143). З протоколу огляду місця події від 08.03.2015 року вбачається, що проведено огляд автомобіля марки «Daewoo Nexia» реєстраційний номер АМ 3953 АТ, належний ОСОБА_20, під час якого встановлено, що на передній правій пасажирській двері, яка знаходиться у відкритому стані, ушкоджено вітрове скло. Уламки скла лежать на асфальтованому покритті доріжки та на гумовому килимку автомобіля. Кріплення для навігатора від'єднано від лобового скла та лежить на панелі (т. 1 а. с. 148–149). При огляді місця події 25.03.2015 року проведено огляд автомобіля НОМЕР_23, належний ОСОБА_14 та виявлено відсутність м'якої задньої нижньої частини

¹ Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 09.06.2015 р. / Справа № 523/8379/15-к ; Провадження № 1-кп/523/394/1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

сидіння, через яку можливий доступ до багажного відділення (т. 1 а. с. 172)¹.

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень В.В. Лютий виокремив найбільш типові місця залишення крадіями слідів у АТЗ: зовнішні і внутрішні ручки дверей (36 %), зовнішні поверхні ТЗ (31 %), кермо автомобіля (23 %), скло (4 %), сидіння (2 %), ділянка біля педалей (1 %), рукоятка КПП (2 %), інше (1%). Визначення типових місць пошуку і виявлення слідів в АТЗ, на думку вченого, дозволяє дійти висновку, що слідчі виявляють, як правило, сліди-відображення – відбитки пальців рук крадія (96 % випадків)².

Безумовно, викрадення майна передбачає короткострокове знаходження крадія в салоні транспортного засобу. Крадії, які не мають професійних злочинних вмій і навичок, проникають до АТЗ використовуючи такі знаряддя як викрутки, фомки, іноді вдаються до розбиття скла. Злочинці, які спеціалізуються виключно на крадіжках з автотранспортних засобів, слідів майже не залишають.

Сліди злочинця та знарядь злочину, виявлені в автотранспортному засобі. Враховуючи, що об'єктом злочинного посягання є певні речі, цінності або майно, які знаходяться в салоні автотранспортного засобу, то безумовно внаслідок крадіжки на місці події залишаються сліди як грабіжника (сліди відбитків пальців рук, волосся, запахові сліди), так і сліди його протиправних дій (сліди від'єднання акумулятора, викручування авто магнітоли тощо).

Сліди злочинних дій виявляються у місцях, де знаходилися викрадені речі, у більшості випадків це різного роду ушкодження. Наприклад, при огляді місця події від 11.01.2015 року (а. с. 102) проведеного в м. Малин Житомирської області по вулиці М. Лисенка поблизу будинку № 3 встановлено автомобіль марки «ВАЗ-2107» з державним номерним знаком АМ 3697 АХ, власником якого є ОСОБА_19, однак вже протягом року ним користується ОСОБА_3.

¹ Вирок Малинського районного суду Житомирської області від 24.02.2016 р. / Справа № 283/2002/15-к ; Провадження № 1-кп/283/14/2016. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 77–78.

На момент огляду двері автомобіля закриті, при цьому, у правих передніх дверях розбите віконне скло, частини якого знаходились на трав'яному покриві земельної ділянки, де знаходився автомобіль та всередині салону. Також виявлено механічні пошкодження приставки до ричага перемикачів передач КПП у вигляді демонтажу, відірвання проводів електричних приладів, а також отвір для кріплення магнітоли, яка відсутня¹.

Сліди-предмети, які були залишені крадієм в салоні автотранспортного засобу або біля нього. До таких об'єктів можна віднести: певні елементи одягу (рукавички, шапка, шарф), особисті речі крадія (запальничка, телефон, ключі, партмане), знаряддя злочину (викрутки, елементи технічних пристроїв зламу АТЗ), окремі частини викраденого майна та ін. Якщо крадіжка завчасно планується, здійснюється групою осіб з елементами прикриття злочинної діяльності, то наведених слідів-предметів не залишається. Це зумовлено тим, що за такої ситуації крадій працює методично, спокійно, за планом. Злочинці розраховують час знаходження на місці крадіжки, або діють з змовою з іншою особою, яка стежить за появою різних пересічних осіб або власника АТЗ.

У тих випадках, коли викрадення майна з автотранспортного засобу відбувається раптово, то можливе виникнення непередбачуваних ситуацій, наприклад, несподівана поява працівників патрульної поліції або небажаних свідків. За цієї ситуації крадії вимушені діяти досить швидко або миттєво залишати місце злочину. За таких умов є ймовірність залишення в салоні АТЗ певних особистих речей або предметів (ліхтарик, інструменти). Виявлення таких предметів прямо вказує на злочинця, його злочинний намір заволодіти чужим майном, корисливі мотиви та ін.

На місці події можуть бути виявлені і викрадені речі або їх частини, які злочинці намагалися викрасти. Такі речі можуть знаходитися, як правило, неподалік від місця крадіжки (переважно у напрямі зникнення злочинців з місця події).

¹ Вирок Малинського районного суду Житомирської області від 24.02.2016 р. / Справа № 83/2002/15-к ; Провадження № 1-кп/283/14/2016. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

Наприклад, на протязі червня 2015 року, в нічний час, неповнолітній ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, за попередньою змовою з особою, матеріали відносно якої виділено в окреме провадження, діючи умисно та повторно, біля житлових будинків в м. Чернігові вчиняли крадіжки з автотранспортних засобів; шляхом пошкодження дверного замку транспортного засобу, таємно викрали з автомобіля марки «ЗАЗ Таврія», д. н. з. НОМЕР_2, авто-магнітолу, кришку від бензобаку, 20 літрів бензину А-92; з автомобіля марки «ВАЗ 2107», д. н. з. НОМЕР_3, акумуляторну батарею марки «Іста», авто-магнітолу марки «Пролоджи», два динаміки марки «Піонер»; з автомобіля марки «ЗАЗ», д. н. з. НОМЕР_4, флеш-картку пам'яті на 32 Гб, пульт дистанційного керування автомагнітолою, ліхтарик, сувенір «боксерські рукавички»¹. Уявімо, якщо хоча б одна річ або її частина буде виявлена за метрів 200–400 від місця крадіжки, то слідчий, пред'явивши потерпілому цю річ для впізнання, одразу зможе змодельовати напрямок у якому зникли злочинці. Такі предмети сприяють розслідуванню, допомагають висунути версії, спланувати наступні слідчі (розшукові) дії та пошукові заходи тощо.

Інші сліди, наприклад, транспортного засобу, на якому злочинець покинув місце події тощо. До цієї групи слідів можна віднесли сліди АТЗ, які злочинці використовували для підходу та відходу з місця вчинення крадіжки, а також для перевезення викраденого майна. За даними вивчення кримінальних проваджень встановлено, що злочинці переважно використовують транспортні засоби з метою: 1) підготовки до вчинення крадіжки (попередня розвідка – рекогносцировка місця кримінальної операції, відпрацювання маршруту прибуття та від'їзду з місця крадіжки); 2) прибуття на місце здійснення крадіжки; 3) від'їзду з місця учинення злочину; 4) перевезення викраденого майна; 5) переміщення потерпілого в інше місце; 6) перевезення знарядь і засобів учинення злочину та ін. Спосіб використання автотранспортних засобів багато у чому визначається метою їх застосування.

¹ Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 12.11.2015 р. / Справа № 751/10389/15-к ; Провадження № 1-кп/751/356/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

Для прикладу, 30.10.2014 р. приблизно о 03 год. 00 хв. ОСОБА_1, за попередньою змовою з ОСОБА_2, діючи повторно, підійшли до автомобіля марки «МАЗ», державний номерний знак НОМЕР_2, належного ОСОБА_4, розташованому біля будинку № 19 в с. Немія, Могилів-Подільського району, Вінницької області. ОСОБА_1 металевим автомобільним ключем зірвав навісний металевий замок, яким була закрита кришка паливного баку автомобіля, та використовуючи гумовий шланг та каністри з полімерного матеріалу, здійснив крадіжку 150 літрів дизельного палива. Дані каністри ОСОБА_2 з ОСОБА_1 погрузили в багажний відділ автомобіля марки «Opel Ascona», синього кольору, державний номерний знак НОМЕР_3, яким користується ОСОБА_2, та з місця події зникли¹.

До основних ознак, які свідчать про використання злочинцями автотранспортних засобів для здійснення крадіжки можна віднести такі:

- затримання АТЗ, який використовується зі злочинною метою, безпосередньо на місці учинення крадіжки;
- наявність матеріальних слідів перебування АТЗ на місці скоєння крадіжки (протекторів шин, паливно-мастильних матеріалів, деталей або частин автомобіля, осколків фарних розсіювачів, скла);
- наявність значної кількості викраденого майна;
- швидке переміщення крадіїв з одного місця в інше (якщо крадіями-гастролерами вчинюється декілька крадіжок за короткий проміжок часу) та ін.

Отже, працівники слідчих підрозділів НП України повинні дуже виважено підходити до визначення слідової картини крадіжок з автотранспортних засобів. Це дозволить швидко визначити місце ймовірного залишення слідів та максимально зібрати криміналістично значущу інформацію, яка у подальшому слугуватиме пошуку та ідентифікації особи злочинця (крадія) та встановленню всіх обставин злочину. Важливе значення у розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів має і визначення обстановки

¹ Вирок Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 02.11.2015 р. / Справа № 138/3728/14-к ; Провадження № 1-кп/138/12/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

кримінального правопорушення. Більшість вчених у юридичній літературі обстановку злочину визначають як систему взаємодіючих між собою до і в момент скоєння злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові, природно-кліматичні, виробничі, побутові та інші умови навколишнього середовища; інші фактори об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови та інші обставини вчинення злочину. Такий підхід в цілому поділяє і низка провідних вітчизняних учених-криміналістів (В.В. Тіщенко, В.О. Коновалова, Р.Л. Степанюк, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та ін.).

Зокрема, В.В. Тіщенко до структури обстановки злочину включає часову та просторову характеристику етапів події злочину; матеріальну обстановку місць підготовки, вчинення та приховування злочину (якщо вони не збігалися, здійснювалися у різних місцях); погодні та інші природно-кліматичні умови; поведінку учасників злочинної події, соціально-побутові та психологічні відносини між ними; умови загального характеру, на тлі яких протікала злочинна подія; обставини, що сприяють або перешкоджають підготовці, учиненню та приховуванню злочину¹.

У свою чергу, В.О. Коновалова і В.Ю. Шепітько визначають окремо час, місце та обстановку вчинення злочину. Під обстановкою місця злочину вчені розуміють частину матеріального середовища, що містить, окрім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними². Окрім того, В.Ю. Шепітько актуалізує криміналістичне значення встановлення часу вчинення злочину, адже цей показник впливає на усі етапи виникнення, існування й використання доказової інформації. Врахування часового фактору при розслідуванні, на його думку, надає змогу визначити час події злочину, встановити часові зв'язки між фактами, з'ясувати черговість подій, дії або фактів та обчислити їх тривалість³.

¹ Тіщенко В.В. Корисливо-наслідницькі злочини : криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юридична література, 2002. 360 с. С. 88.

² Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

³ Шепітько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. Харьков : Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого, 2000. 88 с.

Цікавою є думка А.С. Кузьменка, який відзначає, що обстановка злочину є поєднанням усіх найбільш нехарактерних особливостей конкретного протиправного діяння. Адже навіть за достатньо однорідними та небагаточисленними кримінальними проявами чіткої та однозначної обстановки не буде. З іншого боку, дана наукова категорія надає достатньо інформації стосовно інших елементів злочину. Зокрема, крадіжки, які вчинюються раніше засудженими особами, залежно від певної характеристики даних осіб здійснюються у схожих місцях. Тому дослідження цього елемента криміналістичної характеристики, безумовно, є необхідним¹.

Можна погодитися і з думкою М.М. Єфімова, що обстановку необхідно розглядати через сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів та умов матеріальної обстановки, соціально-економічних і соціально-психологічних чинників, просторово-часових характеристик місця та часу, а також особливостей впливу непрямих учасників події на процес підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення².

Зі свого боку, А.С. Шевченко серед елементів обстановки вчинення кримінальних правопорушень виділяє такі елементи як час, місце, об'єкт злочинного посягання, склад співучасників, характер їх відносин між собою та з іншими особами, які їх оточують, матеріальні елементи навколишнього середовища, а також зв'язки та залежності, які існують між ними³.

Цілком погоджуємося з думкою М.М. Шульги і О.В. Баланюка, які визначає, що крадіжки переважно належать до групи злочинів, місце вчинення яких локалізується просторово і здебільшого обмежене невеликою площею (ділянкою місцевості, приміщенням тощо)⁴.

¹ Кузьменко А.С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 218 с. С. 33.

² Єфімов М.М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 443 с. С. 80–81.

³ Концептуальні засади методики розслідування хуліганства, вчиненого під час виборчого процесу в Україні : монографія / А.С. Шевченко, К.О. Чаплинський. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 204 с. С. 34.

⁴ Шульга М.М. Криміналістика : навч.-метод. посібник. 4-е вид., випр. і доп. / М.М. Шульга, В.М. Плахотіна, О.В. Баланюк. – Одеса : Фенікс, 2013. 298 с. С. 125.

Місцем учинення крадіжки з автотранспортного засобу буде ділянка місцевості, де знаходиться АТЗ. Насамперед, це можуть бути місця, розташовані¹:

- у дворах біля житлових будинків (у такому місці крадіжки вчиняються переважно та у нічний час, приблизно з 22.00 до 04.00 год.);
- на автостоянках;
- на автостоянках біля лікарень та торгових центрів;

Для прикладу, «ОСОБА_4 близько 22 години 27 березня 2015 року, перебуваючи на території автомобільної стоянки, розташованої біля будівлі лікарні № 26 по вул. Акад. Заболотного в м. Одеса, шляхом розбиття лівого скла двері автомобіля марки «Mercedes-Benz Sprinter», р. н. НОМЕР_7, викрав належні ОСОБА_3 ... всього майна на суму 31576 грн»².

- в паркінгах та гаражах;
- на автошляхах у місцях відпочинку для водіїв;
- інші місця (наприклад, територія відділення сервісного центру МВС України тощо);

Для прикладу, 12 жовтня 2015 року близько 21 години обвинувачений ОСОБА_2, з метою крадіжки, через паркан проник на територію відділення сервісного центру МВС України з обслуговування Мало-висківського району, яка розташована в м. Мала Виска Кіровоградської області, вул. Мічуріна, 1, за допомогою викрутки відчинив двері службового автомобіля ВАЗ 2107, реєстраційний номер НОМЕР_1 і з салону автомобіля таємно викрав такі матеріальні цінності: відеореєстратор «Глобекс», два зарядних пристроїв до відеореєстратора, викрутку, світлодіодну стрічку, контактну групу до замка запалювання, динамоліхтар «Кемпінг» та штемпельну подушку³.

На думку Д.А. Патрелюка, характерним для неповнолітніх є вчинення крадіжок неподалік від місця проживання. Так, за результатами

¹ Дрозд В.Ю. Слідова картина крадіжок з автотранспортних засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 101–108. С. 103.

² Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 09.06.2015 р. / Справа № 523/8379/15-к; Провадження № 1-кп/523/394/1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

³ Вирок Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 14.01.2016 р. / Справа № 392/1782/15-к; Провадження № 1-кп/392/24/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

аналізу матеріалів кримінальних проваджень, 89% викрадень були вчинені в районі їх проживання (39% – в межах адміністративного району та 50% – у безпосередній близькості до їх помешкання), 10% – в інших районах міста, 1% – за межами населеного пункту, в якому вони проживали¹. Відповідно до місця вчинення крадіжки з автотранспортних засобів можна виділити такі види слідів: рук – 62,8%, рукавичок – 40,2%, взуття – 88,1%, знарядь та інструментів – 92,8%, предмети – 20,5%, мікросліди – 11,5%.

Цілком можна погодитися з Т.О. Лускатовою, що елементи обстановки вчинення злочину залишають різного роду сліди, за якими можна отримати такі дані:

- обставини, які безпосередньо передували учиненню крадіжки та супроводжували її;
- відомості про здійснення певних спільних підготовчих заходів до учинення крадіжки;
- обставини, що сприяли або перешкоджали учиненню чи приховуванню кримінального правопорушення тощо².

Отже, обстановка учинення кримінального правопорушення являє собою поєднанням усіх найбільш нехарактерних особливостей конкретного протиправного діяння. Адже навіть за достатньо однорідними й небагаточисленними злочинними проявами більш-менш однозначної та чіткої обстановки злочинної події не буде. З іншого боку, обстановка кримінального правопорушення дозволяє слідчому отримати достатньо інформації стосовно інших елементів криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів³.

На різноплановості змістовної частини обстановки вчинення злочинів наголошують і Г.А. Матусовський, Н.В. Павлова,

¹ Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 7.

² Лускатова Т.О. Розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2015. 282 с. С. 66–67.

³ Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : монографія / К.О. Чаплинський, М.М. Єфімов, В.В. Приловський. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 278 с. С. 54; Єфімов М.М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи: монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 443 с.

В.С. Березняк та ін., які зазначають, що обстановку вчинення злочину не можна зводити до сукупності безпосередніх фізичних умов, у яких діяв злочинець. Обстановка вчинення злочину охоплює більш широке коло явищ на певному об'єкті, де відбувається злочин¹.

Підсумовуючи, слід зазначити, що при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів працівники слідчих підрозділів НП України повинні комплексно підходити до вивчення обстановки учинення злочину, характерних способів учинення крадіжки та наявної слідової картини. Це дозволить змодельувати портрет ймовірного злочинця (крадія) та визначити подальші напрями досудового розслідування.

1.5. Характеристика особи злочинця (крадія)

Одним з важливих елементів криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів є особа злочинця (крадія).

Особа крадія є досить змістовним і широким поняттям, яке розкриває соціальну сутність злочинців різних типів, тобто складний комплекс характерних ознак, зв'язків, відносин, моральних і духовних особливостей, які розглядаються у розвитку і взаємодії з соціальними та індивідуальними життєвими умовами і певною мірою визначають особливості здійснення крадіжок з автотранспортних засобів.

У юридичній літературі вчені-криміналісти значну увагу приділяли питанням характеристики особи злочинця у кримінальних провадженнях, зокрема: А.С. Кузьменко², В.В. Лютий³,

¹ Матусовський Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харків : Консум, 1999. 480 с. С. 59; Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монографія / К.О. Чаплинський, Н.В. Павлова, В.С. Березняк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с. С. 81.

² Кузьменко А.С. Кримінально-правовий аналіз крадіжок, учинених раніше засудженими особами. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 102–104.

³ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2016. 251 с.

М.А. Очеретяний¹, Д.А. Патрелюк², К.О. Чередник³, О.Л. Христов⁴, О.С. Цибенко⁵ та ін. На думку більшості з них, це поняття широке, виражає сутність особи, складний комплекс характеризуючих його ознак, властивостей, зв'язків та відношення до оточуючих, його духовний світ, взаємодія соціальних та індивідуальних життєвих умов, що у тій чи іншій мірі проявилися під час учинення протиправного діяння⁶.

Питання вивчення особи злочинця мають актуальне значення. Це пояснюється тим, що особа злочинця невіддільна від самої злочинності: її причин, шляхів і засобів запобігання злочинам. Узагальнення відомостей про особу злочинця за допомогою аналізу її структури

¹ Очеретяний М.А. Окремі аспекти встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом : метод. реком. / М.М. Єфімов, В.М. Ковбаса, Я.М. Ковч., В.В. Лютий, М.А. Очеретяний, О.Л. Христов. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 44 с.

² Патрелюк Д.А. Особа злочинця у криміналістичній характеристиці незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 71. С. 87–89; Патрелюк Д.А. Особа неповнолітнього злочинця при незаконних заволодіннях транспортними засобами. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах* : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 5 листоп. 2010 р.): у 3-х ч. Запоріжжя : Юридичний ін-т ДДУВС, 2010. Ч. 1. С. 211–215; Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с.

³ Чередник К.О. Типова характеристика осіб, які зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення шахрайств на ринку нерухомості. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 196–200.

⁴ Христов О.Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект : монограф. / Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 148 с.; Христов О.Л. Оперативно-розшукова характеристика незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством. *Право і суспільство*. 2008. № 6. С. 105–109.

⁵ Цибенко О.С. Криміналістична характеристика особи злочинця, що вчинює незаконні заволодіння автомобілями шляхом подолання систем захисту. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 143–147; Цибенко О.С. Криміналістический анализ преступника, совершающего незаконные завладения автомобилями с преодолением систем защиты. *Право и политика*. 2017. № 2. С. 57–62; Цибенко О.С. Кримінально-правова та криміналістична характеристика злочинних груп, що вчиняють незаконні заволодіння транспортних засобів. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 94–96.

⁶ Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтвский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев : Выща школа Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 38–39.

надає «ключ» до розуміння процесів мотивації і механізму злочинної поведінки, дозволяє здійснювати прогностичні висновки про майбутню поведінку особи і тенденції розвитку злочинної діяльності, що є умовою цілеспрямованості, конкретності і ефективності всіх видів попередження злочинів. Характеристику особи крадія утворює сукупність її ознак і властивостей, які так чи інакше пов'язані з даною злочинною поведінкою. Знання останніх дозволяє з високим ступенем ймовірності визначити можливе коло осіб, схильних до подібного виду злочинів, розробити дієві заходи кримінально-правового впливу на них, визначати основні напрямки діяльності правоохоронних органів щодо їх розкриття та попередження¹.

У криміналістичному вивченні особи злочинця існує два специфічних напрями. Перший передбачає отримання даних про особу невідомого злочинця з урахуванням виду, місця і часу вчинення злочину, предмета посягання за залишеними слідами на місці події, в пам'яті свідків та за іншими джерелами. Найчастіше така інформація дає уявлення про загальні властивості якоїсь групи осіб, серед яких може знаходитися злочинець, і рідше – про деякі якості конкретної особи. Такого роду відомості з метою якнайшвидшого виявлення та розшуку злочинця мають зіставлятися з криміналістичними даними про те, хто найчастіше вчиняє злочини розслідуваного виду встановленим способом в обстановці, що склалася. Другий же напрям – це вивчення особи затриманого підозрюваного з метою його криміналістичної оцінки. Тому доцільно зібрати відомості про життєві позиції та цінності, дефекти правосвідомості, особливості антигромадських поглядів, а також про зв'язки злочинця, особливості його поведінки до і під час учинення злочину. Зібрана інформація допоможе налагодити з ним необхідний контакт, обрати найбільш ефективну тактику спілкування з метою отримання від нього правдивих показань, а також визначити найбільш дієві способи профілактичного впливу на нього. У випадках, коли злочин вчиняється організованою злочинною групою, вона стає самостійним об'єктом криміналістичного вивчення. При цьому вивчаються

¹ Mikita Zabuha. Transporto priemonių vagysčių lietuvoje ir baltarusijoje kriminologinė charakteristika : Magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2005. 77 с. С. 32.

особливості групи з точки зору ступеня її організованості, структури, розгалуженості, рольових функцій, її учасників та ін. З'ясування цих особливостей злочинної групи дає можливість слідчому краще зорієнтуватися в напрямках розшуку фактичних даних, необхідних для розкриття всіх ланок злочинної діяльності членів групи і всіх основних епізодів їхньої діяльності¹.

Можна погодитися з поглядами вчених (М.В. Салтевський, В.Г. Лукашевич, В.М. Глібо), які визначають особу злочинця як соціально-біологічну систему, властивості та ознаки якої відображаються у матеріальному середовищі та використовуються для розкриття і розслідування злочинів (до таких властивостей і ознак відносяться: фізичні, біологічні та соціальні)².

На думку В.О. Коновалової та В.А. Журавля, особа злочинця – це поняття, що виражає сутність особи, яка вчинила злочин, а до системи ознак особи злочинця включають дані демографічного характеру, деякі моральні властивості та психологічні особливості³.

В.Ю. Шепітько, окрім фізичних і соціально-демографічних даних особи злочинця додає, ще і категорії посадових матеріально відповідальних осіб та інших осіб, які можуть бути причетними до злочину; чинники, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети; створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками та ін.⁴

До сукупності інформації про особу злочинця, яка складає його характеристику, інші науковці (М.М. Єфімов, М.А. Очеретяний, Я.М. Ковч та ін.) включають усі ті дані, які можуть визначати ефективні шляхи розшуку та викриття злочинця, і пов'язані з цим завданням досудового розслідування⁵.

¹ Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Київ, 2019. 237 с.

² Салтевський М.В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики / М.В. Салтевський, В.Г. Лукашевич, В.М. Глібо. Київ : Рад. шк., 1994. 180 с. С. 112.

³ Криміналістика : підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. 5-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2011. 464 с. С. 278–279.

⁴ Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків, 1998. 277 с. С. 107.

⁵ Окремі аспекти встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом : метод. реком. / М.М. Єфімов, В.М. Ковбаса, Я.М. Ковч., В.В. Лютий, М.А. Очеретяний, О.Л. Христов. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 44 с.

Отже, комплекс ознак, що характеризують особу злочинця (крадія), може бути різноманітним. Залежно від цільового призначення він може містити ознаки різної природи. Такі ознаки можуть мати кримінально-правове значення, оскільки впливають на кваліфікацію (наприклад, посадова особа) або сприяють встановленню ознак складу злочину (освіта, досвід роботи), кримінально-процесуальне (вік, стан здоров'я, сімейний стан), кримінологічне (судимість) та ін. Однак, в комплекс ознак особи, як елемента криміналістичної характеристики, входять усі ознаки, які можуть слугувати визначенню ефективних шляхів та методів встановлення, розшуку та виявлення винного. Частина їх не лише має криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але й важлива для розкриття злочину (наприклад, професійні вміння й навички злочинця)¹.

Характеризуючи особу злочинця, Я.В. Фурман пропонує виділяти такі відомості: а) соціальні (національність, освіта, професія, соціальний стан, сімейний стан); б) психологічні (життєві переконання, світогляд, навички, знання, вміння, звички, темперамент); в) біологічні (вік, стать, зріст, вага, особливі прикмети, фізичні дані)².

Є.І. Макаренко, у свою чергу, згрупував відомості про особу злочинця в три групи залежно від того, які цілі ставить криміналістична наука під час їх дослідження та використання: а) соматичні й психофізичні властивості особи – дані, які використовуються для розшуку й ідентифікації злочинця; б) психофізичні властивості, що відображаються в способі учинення злочину; в) методики вивчення особи злочинця з практичною метою кримінального судового провадження³.

О.Л. Христов, до найбільш типових ознак особи злочинця відносить: демографічні, професійно-освітні, сферу зайнятості, зв'язки

¹ Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев : Выща школа. Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 38–39.

² Фурман Я.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики контрабанди культурних цінностей. Актуальні проблеми держави і права. 2013. Вип. 70. С. 364–369. С. 368.

³ Макаренко Є.І. Розслідування крадіжок із квартир : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 145 с.

з жертвою злочину, схильність до вчинення злочинів, фізичний та психологічний стани¹.

Результати кожної злочинної діяльності містять сліди особистості людини і, зокрема, відомості про деякі її особисті соціально-психологічні властивості та якості, злочинний досвід, спеціальні знання й навички, стать, вік, особливості взаємин з жертвою злочину та іншу інформацію. Виявлення в суб'єктній інформації за допомогою гомологічних носіїв і джерел криміналістично значущих форм вираження особистості зовні в первинній інформації про подію злочину і в ході розслідування дозволяє скласти уявлення про загальні, а потім і окремі особистісні особливості злочинців. Відстеження зв'язку цієї інформації з виявленими даними про спосіб, механізм і обстановку скоєння злочину створює нову самостійну інформацію, що дозволяє правильно визначити напрямки і способи розшуку, затримання і подальшого викриття злочинців, тобто обрати з урахуванням інших відомостей у кримінальному провадженні оптимальні методи розслідування. Тому особа злочинця є об'єктом самостійного криміналістичного вивчення, а відомості про неї – важливим елементом криміналістичної характеристики злочину².

Система ознак особи злочинця складається окрім демографічних даних, ще і з моральних якостей та психологічних особливостей (наприклад, риси характеру) та ін. Певна частина таких ознак розробляється з урахування можливості їх співставлення з аналогічними даними про особу потерпілого (звички, захоплення, зв'язки, відносини). Крім зв'язку «злочинець-потерпілий-злочинець» можуть бути й інші взаємозв'язки, наприклад: «сліди злочину-спосіб вчинення-злочинець», «місце-час злочину-злочинець», «місце-обстановка-злочинець» тощо³. Також можна простежити прямий зв'язок між елементами «особа злочинця» і «спосіб злочину», який

¹ Христов О.Л. Організація і тактика попередження та розкриття незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2010. 290 с.

² Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.

³ Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтвский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев : Выща школа. Головное изд-во, 1988. 405 с. С. 39.

виражається у тому, що лише особи з певними характерологічними даними або ті, які займають певну посаду, можуть використовувати певний злочинний спосіб. У той же час на даний зв'язок впливають побічні обставини, що належать до предмета злочинного посягання і обстановки злочину¹.

Можна погодитися з вченими (О.О. Алексєєв, А.В. Іщенко, В.В. Пясовський, Ю.М. Черноус), що характеристика особи злочинця – це один з основних елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів, що відрізняється чітким пошуково-розшуковим спрямуванням. Особа злочинця характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками та ін².

Як бачимо, криміналістично значущими ознаками особи злочинця є дані: *фізико-біологічного* (стать, вік, фізичні дані), *соціально-демографічного* (освіта, сімейний стан), *морально-психологічного* (риса характеру, світогляд, переконання), *соціально-побутового* (місце проживання, вид діяльності, роботи, навчання), *індивідуально-психологічного* (виховання у неповних або неблагополучних сім'ях), *соціально-правового* (ставлення до вчиненого діяння, злочинний досвід, наявність судимості) характеру.

Д.А. Патрелюк, розробляючи криміналістичну характеристику незаконних заволодінь транспортними засобами, до ознак особи неповнолітнього злочинця, які мають значення для її формування, відносить наступні: *стать, вік, освітній рівень, рід занять, територіальну належність, кількісний склад групи (при вчиненні злочину групою осіб), мотивацію до вчинення протиправного діяння, зв'язки з потерпілою особою*. На думку науковця, дослідження особи крадія повинно здійснюватися за цими критеріями з урахуванням способу злочинного посягання³.

¹ Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків, 1998. 277 с. С. 110.

² Криміналістика : підручник / В.В. Пясовський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 546.

³ Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 8.

Особа злочинця тісно пов'язана і з предметом злочинного посягання. І це мабуть логічно, злочинець, який вирішив здійснити крадіжку з АТЗ має чітко розуміти, які предмети, речі та інші матеріальні цінності можуть знаходитися в ньому. Так, під час крадіжок переважно викрадаються: акумулятори, кришки від бензобаку, барсетки з документами, автомагнітоли, відеореєстратори та інша побутова техніка, навіть одяг, взуття та інші предмети господарсько-побутового призначення, набори інструментів, а також продукти харчування. Особа злочинця (крадій) переважно знає, які об'єкти буде викрадати з АТЗ, оскільки заздалегідь планує напрями збуту або реалізації викраденого.

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо вчинення крадіжок з автотранспортних засобів можна помітити певні закономірності, які характерні особі злочинця (крадію). Виходячи з цих закономірностей, можна класифікувати осіб, які здійснюють крадіжки з автотранспортних засобів за такими критеріями¹:

1) за метою, яку переслідує злочинець (крадій): а) з корисливих мотивів (з метою протиправного збагачення або наживи); б) з особистісних спонукань (бажання помститися або довести власну спроможність здійснити певні дії); в) з хуліганських мотивів.

Більшість крадіжок з автотранспортних засобів здійснюється виключно з корисливих мотивів². Проте існують випадки, коли викрадення з АТЗ можуть здійснюватися внаслідок ускладнених відносин між крадієм і потерпілим або внаслідок помсти.

Так, 12 жовтня 2015 року близько 21 год. обвинувачений ОСОБА_2, з метою крадіжки, проник на територію відділення ДАІ з обслуговування Маловисківського району, яка розташована в м. Мала Виска Кіровоградської області, вул. Мічуріна, 1, за допомогою викрутки відчинив двері службового автомобіля ВАЗ 2107, реєстраційний номер НОМЕР_1 і з салону автомобіля таємно викрав такі матеріальні цінності: відеореєстратор «Глобекс», два зарядних пристроїв

¹ Дрозд В.Ю. Особа злочинця – один із важливих елементів криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2017. № 4. С. 96–105. С. 100.

² Mikita Zabuha. Transporto priemonių vagysčių lietuvoje ir baltarusijoje kriminologinė charakteristika : Magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2005. 77 с. С. 32.

до відеореєстратора, викрутку, світлодіодну стрічку, контактну групу до замка запалювання, динамоліхтар «Кемпінг» та штемпельну подушку. Обвинувачений ОСОБА_2 визнав повністю свою вину в пред'явленому обвинуваченні і показав, що 12 жовтні 2015 року працівники поліції вилучили у нього його власний автомобіль АЗЛК. Після вживання слабоалкогольного напою, він вирішив помститись. Дочекавшись, коли не буде сторонніх осіб, через паркан проник на територію відділення сервісного центру МВС України, відчинив службовий автомобіль і викрав зазначені речі¹.

2) за сімейним становищем – одружені, неодружені або вдівці;

3) за складом сім'ї – мають на утриманні малолітню або неповнолітню дитину; мають двоє і більше неповнолітніх дітей;

4) за освітою – особа має середню, професійно-технічну або вищу освіту;

5) за віковою групою – повнолітні особи віком від 25 до 45 років, неповнолітні;

6) за злочинним минулим: а) особи, які вчинили крадіжку з АТЗ вперше; б) особи, які відбували покарання за вчинення крадіжок з АТЗ раніше; в) особи, які відбували покарання за вчинення інших злочинів, не пов'язаних зі ст. 185 КК України;

Для прикладу, ОСОБА_2, маючи не зняту і не погашену в установленому порядку судимість за корисливі злочини проти власності (ч. 2, 3 ст. 185 КК України), повторно вчинила серію аналогічних злочинів; продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, спрямований на повторне таємне викрадення чужого майна².

7) за професійними навичками злочинця: а) спосіб учинення крадіжки характеризується простим способом учинення злочину (шляхом віджиму дверей або розбиття скла); б) спосіб вчинення крадіжки характеризується наявністю у злочинця професійних знань, вмінь й навичок (наприклад, використання сучасних технічних

¹ Вирок Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 14.01.2016 р. / Справа № 392/1782/15-к ; Провадження № 1-кп/392/24/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Вирок Першотравенського міського суду Дніпропетровської області від 04.05.2017 р. / Справа № 186/1341/16-к ; Провадження № 1-кп/0186/19/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

засобів з подолання новітніх систем захисту АТЗ, швидке відключення або блокування сигналізації, професійне від'єднання частин АТЗ, злам замка без явних ознак його пошкодження тощо);

8) за зв'язком з потерпілою особою – не знайомі з особою потерпілого; знайомі з особою потерпілого;

9) за станом, у якому знаходилася особа злочинця (крадій), під час учинення злочину – алкогольне або наркотичне сп'яніння; тверезий стан;

Для прикладу, ОСОБА_4 20.11.2015 р. близько 19.00 год., знаходячись в дворі поблизу будинку № 1 Б, що по вул. Євгена Коновальця м. Луцька, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, пошкодивши замок пасажирських дверей автомобіля марки «Mercedes-Benz», проник в салон, звідки викрав розкладний ніж, відеореєстратор, шкіряну сумку чорного кольору, автомобільний компресор із сумкою, автомобільний домкрат та перетворювач напруги; в той же вечір близько 20.00 год., знаходячись в дворі поблизу будинку № 1 Б, що по вул. Євгена Коновальця м. Луцька, пошкодивши замок дверей автомобіля марки «Чері Амулет», проник в салон, звідки викрав грошові кошти в сумі 5.000 грн., набір ключів та молоток¹.

10) за кількістю злочинців, які здійснили крадіжку – вчинено одноосібно, двома особами, групою осіб (організованою групою).

Наприклад, 04 квітня 2016 року о 09.45 годині обвинувачений ОСОБА_1, за попередньою змовою групою осіб, разом з іншою особою (матеріали щодо якої виділені в окреме провадження) підійшли до припаркованого транспортного засобу марки «ВАЗ 21011» державний знак НОМЕР_1, що знаходився біля будинку № 21 по вул. Радянська у м. Білгород-Дністровський Одеської області, розподіливши ролі, обвинувачений ОСОБА_1 шляхом пошкодження запірнього пристрою водійської двері, проник до салону вищевказаного транспортного засобу. При цьому інша особа, знаходилась неподалік від транспортного засобу та спостерігала за тим, що відбувається навколо місця скоєння злочину для того, щоб їх злочині

¹ Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 18.12.2015 р. / Справа № 161/18546/15-к ; Провадження № 1-кп/161/844/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

дії залишилися не поміченими. Після чого ОСОБА_1 передала іншій особі (співучаснику) викрадені речі та обидва почали залишати місце вчинення кримінального правопорушення. Об 13.23 годині обвинувачений ОСОБА_1 та інша особа продовжували свої злочинні дії відносно транспортного засобу марки «ВАЗ 110207» державний знак НОМЕР_2, що знаходився біля будинку № 19 за тією ж адресою¹.

Враховуючи, що здійснення крадіжок з автотранспортних засобів мають певну специфіку, слід зосередити увагу на деяких особливостях крадія відповідно до запропонованої класифікації.

На підставі аналізу кримінальних проваджень встановлено, що крадіжки з автотранспортних засобів вчиняють повнолітні осудні особи чоловічої статі (73,7%), більшість з яких не працюють (85,3%), не одружені (87,3%), мають середню освіту (63,7%) або неповну середню освіту (37,3%).

О.С. Цибенко, здійснюючи аналіз та узагальнення матеріалів незаконного заволодіння АТЗ з подоланням системи захисту дійшов висновків, що на момент учинення викрадення особи перебували у віці: 18–25 років (23%), 25–35 років (39%), 35–45 років (29%), 45–50 років (7%), понад 50 років (2%). Рівень освіти крадіїв характеризується такими категоріями: середню освіту мають 39% осіб, середню спеціальну (професійно-технічну) – 37%, неповну вищу – 15%, вищу – 6%, іншу – 5%. До того ж встановлено, що під час учинення крадіжок правопорушники не перебували у стані алкогольного (95%) чи наркотичного (98%) сп'яніння. Виявлено, що 63% злочинців перебували у шлюбі, не мали постійного місця роботи (68%) і проживання (31%), вчинювали злочини в регіонах не за місцем проживання (64%), мали технічні знання (володіли навичками) з роботи систем захисту автомобіля (78%), не були раніше засудженими (75%)².

¹ Вирок суду від 02.08.2016 р. м. Білгород-Дністровський / Справа № 495/5492/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 64–65, 66; Цибенко О.С. Криміналістична характеристика особи злочинця, що вчинює незаконні заволодіння автомобілями шляхом подолання систем захисту. Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 2. С. 143–147; Цибенко О.С. Криміналістичний аналіз преступника, совершающего незаконные завладения автомобилями с преодолением систем защиты. Право и политика. 2017. № 2. С. 57–62.

А вже Ю.Ф. Іванов, за віковими ознаками особи крадія, виділяє такі групи злочинців: від 11 до 13 років – 1,6 % (особи, що не досягли віку кримінальної відповідальності); від 14 до 15 років – 4,2 %; від 16 до 17 років – 26,3 %; від 18 до 21 років – 28,7 %; від 22 до 24 років – 17,7 %; від 25 до 29 років – 12,2 %; від 30 до 39 років – 8,2 %; від 40 років і більше – 1,1 %¹.

Незважаючи на відмінності у характеристиках особи злочинця (крадія), що вчинює посягання у різний спосіб, проведене Д.А. Патрелюком дослідження визначило спільні риси, притаманні даному виду злочинів: а) переважно вчиняються особами чоловічої статі; б) тяжіють до вчинення викрадень групою осіб; в) при скоєнні викрадень характерне перебування у стані сп'яніння; г) вчиняються підлітками старшої (16–18 років) вікової групи; д) більшість крадіїв не зайняті суспільно-корисною працею (не працюють і не навчаються)².

В цілому вік особи злочинця значною мірою визначає фізичний стан і можливості крадія, коло його потреб та інтересів, життєвих установок і ціннісних орієнтацій, прагнень та бажань. Відомо, що зі зміною віку відбуваються і зміни самої особистості – змінюються її соціальні позиції, ролі і функції, досвід, звички, мотивація вчинків³.

Якщо класифікувати особу злочинця за віковою групою, то переважають особи чоловічої статі 25–45 річного віку (73,7% опрацьованих кримінальних проваджень). Іноді трапляються випадки вчинення крадіжок з АТЗ пенсіонерами, інвалідами III групи загального захворювання. Для прикладу, близько 18 год. 02 жовтня 2016 року ОСОБА_1, пенсіонер, інвалід III групи загального захворювання, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, в с. Каскада Новоушицького району, переслідуючи корисливі мотиви та ціль наживи, з мотоцикла марки «Дніпро 11», д. н. з. НОМЕР_1, що належить

¹ Іванов Ю.Ф. Боротьба із злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби (кримінально-правові і кримінологічні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1999. 18 с. С. 12.

² Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 8–9.

³ Mikita Zabuha. Transporto priemonių vagysčių lietuvoje ir baltarusijoje kriminologinė charakteristika : Magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2005. 77 с. С. 32–33.

ОСОБА_4, та яким користується ОСОБА_5, шляхом відкручування таємно викрав два дзеркала заднього виду, вартістю 537,50 грн¹.

Особливу групу викрадачів становлять неповнолітні (26,3 %), які вчинюють крадіжки з автотранспортних засобів переважно за попередньою змовою групою осіб (76,4 %), повторно (78,2 %). Поряд з нашим дослідженням, І.В. Сорока, вивчаючи особу неповнолітнього, зазначає, що серед вивчених нею кримінальних проваджень 26 % становлять крадіжки неповнолітніми майна громадян з автомобілів. А у 54 % крадіжки вчинялися у складі організованої групи².

Неповнолітні крадії характеризуються досить нетипово на місці вчинення злочину. Насамперед, це проявляється у слідовій картині, їхніми діями після учинення крадіжки, характеристиці викраденого майна та ін. Іноді бувають випадки вчинення крадіжки задля демонстрації власних умінь та навичок, наприклад, зламати дверний замок автомобіля. Діють вони у більшості випадків для самоствердження, групою осіб «на публіку».

Неповнолітні злочинці переважно обирають собі об'єкти посягання виходячи з можливостей швидко потрапити у салон АТЗ, використовуючи власні вміння й навички, або реалізації чи збуту викраденого майна. Нерідко у якості потерпілого обирають своїх знайомих, сусідів у яких є АТЗ, і неповнолітній знає коли і де він залишає транспортний засіб без нагляду, на який період часу та ін.

Для прикладу, неповнолітній ОСОБА_1, 28.12.2015 року, приблизно о 23.00 год., перебуваючи за місцем свого фактичного проживання, що за адресою АДРЕСА_4, достовірно знаючи, що його сусід ОСОБА_20, мешканець будинку АДРЕСА_5, постійно залишає належний йому автомобіль марки ВАЗ 2105 д. н. з. НОМЕР_11, червоного кольору, поряд зі своїм будинком, вирішив здійснити крадіжку чужого майна, яке перебувало у вказаному автомобілі. Реалізуючи свій умисел спрямований на таємне викрадення чужого майна з корисливих спонукань, підбурюваний жагою до особистої наживи, ОСОБА_1

¹ Вирок Новоушицького районного суду Хмельницької області від 16.11.2016 р. / Справа № 680/853/16-к ; Провадження № 1-кп/680/64/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Сорока І.В. Розслідування крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 24 с. С. 10.

проник до салону автомобіля марки ВАЗ 2105 д. н. з. НОМЕР_11 звідки таємно здійснив крадіжку належного ОСОБА_20 майна, а саме: авто магнітоли марки «Майфун», акумуляторної батареї марки Viking Gold 60 А4 ємністю 60 Ah, два блоки цигарок марки «Bond Street Blue № 6», однієї пляшки коньяку марки «Volgrad 5 stars»¹.

На формування особи неповнолітнього злочинця значно впливають і низка соціально-психологічних факторів, зокрема: а) вплив сім'ї, яка є основою духовного та морального розвитку особи; б) недоліки у шкільному вихованні, серед яких формальний характер виховної роботи, відсутність зацікавленості вчителів у встановленні контакту з учнями та їх батьками; в) бездоглядність і безпритульність, основними причинами існування яких є безробіття, зниження доходів і рівня життя населення; г) неофіційні джерела формування правових знань, серед яких власний «досвід», телебачення, друзі тощо; д) особливості перехідного віку, зокрема, прагнення до самоствердження, орієнтація на поведінку оточуючого «мікросередовища»; е) психічні аномалії, які є підґрунтям виникнення соціально-психологічної деформації особи².

На підставі узагальнення кримінальних проваджень щодо вчинення крадіжок з автотранспортних засобів, встановлено, що крадіжки з АТЗ переважно вчиняються двома і більше особами систематично (від 3 до 9 епізодів) (72,5%), на протязі місяця (з інтервалом від декілька днів) – 37,3% або ж на протязі 2–4 місяців (з інтервалом у декілька тижнів), півроку – 60,8%. Переважно це з січня по вересень (47,1%), особлива активність у травні (30,4%) та червні (27,5%), у нічний час з 22.00 години до 4.00 годин ранку (88,2%), дуже рідко – з 10.00 по 13.00 годину (11,8%). Також, було встановлено, що крадіжки вчиняються переважно з легкових автомобілів середнього класу (автомобілі марки «ВАЗ» та «ЗАЗ» – 62,7%, «Renault Trafic», «Mercedes-Benz», «Газель», «Opel Kadett», «DAEWOO», «Citroen», «Chery Amulet»,

¹ Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 29.05.2017 р. / Справа № 127/18756/16-к ; Провадження № 1-кп/127/710/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Сіренко О.В. Криміналістична характеристика крадіжок, грабежів та розбоїв, вчинених неповнолітніми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т держ. податкової служби України. Ірпінь, 2012. 21 с. С. 8–9.

«Chevrolet» – 23,6%), 13,7% – з вантажівок (автомобілі марки «МАЗ», «MAN», «Камаз»). З вантажівок переважає крадіжка палива (82,4%).

У більшості випадків крадіжки з АТЗ вчиняються особами, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності чи були засуджені за ст. 185 КК України або за інші злочини (55,9% опрацьованих вироків суду). Такі особи характеризуються стійкими анти-суспільними установками, вони чітко знають що роблять, ретельно планують крадіжки, у них може бути налагоджена схема збуту викраденого майна, нерідко вони виступають організаторами таких крадіжок. Рідше крадіжки з АТЗ вчиняють особи вперше, без кримінального минулого, в стані алкогольного сп'яніння.

Особа злочинця тісно пов'язана і з предметом злочинного посягання. Так, предметом злочинного посягання майже завжди стає майно громадян з автотранспортних засобів, з власниками яких крадії незнайомі (90,2% опрацьованих вироків суду). Однак крадії можуть обирати у якості об'єкта посягання АТЗ знайомого або сусіда, оскільки володіють (обізнані) певною інформацією про такий АТЗ і його місце стоянки, способом захисту та ін., що значно полегшує досягнення злочинного наміру. Проте, за даними вивчення кримінальних проваджень, такі АТЗ стають предметом посягання переважно неповнолітніх злочинців.

Наприклад, неповнолітній ОСОБА_1 в період часу з 15.11.2015 р. по 14.02.2016 р., точної дати та часу слідством не встановлено, перебуваючи за місцем своєї реєстрації, що за адресою АДРЕСА_1, достовірно знаючи, що його сусід ОСОБА_21, мешканець квартири АДРЕСА_1, постійно залишає належний йому автомобіль марки «ВАЗ 21093» д. н. з. НОМЕР_12, бежевого кольору в дворі вказаного будинку, усвідомлюючи протиправність своїх дій, з метою незаконного збагачення, здійснив крадіжку акумуляторної батареї FORSE60, жовто-чорного кольору. Після чого з місця скоєння злочину неповнолітній ОСОБА_1 разом з викраденим майном зник, розпорядившись ним на свій власний розсуд¹.

¹ Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 29.05.2017 р. / Справа № 127/18756/16-к ; Провадження № 1-кп/127/710/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

Особа злочинця (крадій), що вчиняє крадіжки з автотранспортних засобів, діє таємно і спрямовує свої зусилля на викрадення чужого майна, зокрема це можуть бути: самі частини АТЗ (акумуляторна батарея, колеса, кришка від паливного баку, пальне), речі з багажника (інструменти, каністри, бачки, насоси), речі з передньої панелі АТЗ (відеореєстратор, магнітола), особисті речі водія та інших осіб («барсетка» з документами, портфелі), товари, придбані в магазинах (харчові продукти, побутова техніка) та ін. Таємною є така крадіжка, здійснюючи яку, злочинець вважає, що робить це непомітно для потерпілих чи інших осіб. Як правило, крадіжки з автотранспортних засобів вчиняються за відсутності будь-яких осіб (98%), наприклад, власників чи водіїв АТЗ, осіб, під охороною яких перебуває АТЗ, свідків та ін.

О.С. Цибенко, узагальнюючи матеріали кримінальних проваджень щодо заволодіння АТЗ шляхом подолання системи захисту, встановив, що нерідко викрадення здійснюються у складі організованих груп, які спеціалізуються на кримінальному «автобізнесі». За дослідженнями вченого до складу таких угруповань входили особи у кількості: а) дві особи – 21%; б) від трьох до п'яти осіб – 43%; в) більше п'яти осіб – 35%, які мали регіональний (29%), міжрегіональний (53%) та транснаціональний (18%) характер злочинної діяльності¹.

В.В. Лютий, досліджуючи організовані групи, які спеціалізуються на незаконному заволодінні АТЗ, залежно від території злочинної діяльності класифікує їх на:

- районні організовані групи, які здійснюють злочинну діяльність у межах одного району міста – 27%;
- регіональні ОЗГ, які функціонують і здійснюють викрадення в межах однієї області – 49%;
- міжрегіональні ОЗГ, які здійснюють злочинну діяльність на території декількох областей – 15%;
- міждержавні ОЗГ, які тривало функціонують на території декількох держав – 9%.

¹ Цибенко О.С. Криміналістична характеристика особи злочинця, що вчинює незаконні заволодіння автомобілями шляхом подолання систем захисту. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 143–147; Цибенко О.С. Криміналістичний аналіз преступника, совершающего незаконные завладения автомобилями с преодолением систем защиты. *Право и политика*. 2017. № 2. С. 57–62.

На думку вченого, правильне визначення ознак ОЗГ має важливе криміналістичне значення і має враховуватись слідчими та працівниками оперативних підрозділів НП України під час організації та здійснення досудового розслідування, а також вибору найбільш ефективних оперативно-розшукових заходів¹. З аналізу вироків суду також чітко проглядається тенденція до вчинення крадіжок з автотранспортних засобів за попередньою змовою групою осіб (76,4%), повторно (78,2%). При чому вік злочинців різноманітний, як неповнолітні, так і повнолітні особи. Роль кожного зі співучасників крадіжки чітко визначена – одні члени організованої групи безпосередньо викрадають майно й цінності, інші – здійснюють прикриття злочинної діяльності та здійснюють заходи щодо реалізації або збуту викраденого майна. В інших випадках (23,6%) злочинці діють самостійно і крадіжку здійснюють без співучасників. У таких випадках переважно обирають прості способи учинення крадіжки, діють швидко, місце злочину можуть залишати на міському транспорті або викликати таксі.

Для прикладу, «Щодо обставин крадіжки належного потерпілому ОСОБА_3 майна з автомобіля «Mercedes-Benz Sprinter», то обвинувачений уточнив, що проникнення до салону він здійснив через пошкодження скла та знайдення кнопки, яка розблокувала всі двері. При цьому він, виявивши значний обсяг майна, відтягнув його від автомобіля та викликав знайомого таксиста, який допоміг йому вивезти це майно, будучи не обізнаним про те, що воно було викраденим»².

В силу певних обставин злочинець може залишити викрадене майно у певному місці, і через деякий час повернутися за ним. Наприклад, якщо злочинець знайомий з потерпілим і намір вчинити крадіжку виник раптово, коли вони разом проводили вільний час. З метою приховання крадіжки і відвернення від себе будь-яких підозр злочинець може певний час десь приховувати викрадене майно, щоб у зручний час повернутися за ним.

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 87.

² Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 09.06.2015 р. / Справа № 523/8379/15-к ; Провадження № 1-кп/523/394/1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

На підставі узагальнення оперативної і слідчої практики, можна зробити висновок, що нерідко повне й швидке розкриття крадіжок з автотранспортних засобів та всебічне їх розслідування багато у чому залежить від обсягу відомостей і про «особу потерпілого». При цьому потерпілий може виступати як джерело фактичних відомостей про злочин (джерело доказової інформації) або як об'єкт, детальне дослідження якого криміналістичними засобами може забезпечити отримання необхідної доказової (орієнтуючої) інформації.

Окрім того, вчені вказують і на необхідність виявлення криміналістично значимих зв'язків потерпілого зі злочинцями (крадіями). На думку В.В. Лютого, більшість крадіїв заздалегідь знали, що потерпілий керує (володіє) ТЗ, яке їх зацікавило як предмет злочину. Крім цього, у ряді випадків злочинці обирають не будь-якого, а конкретного потерпілого. Зокрема, до вчинення майже усіх викрадень ТЗ шляхом шахрайства і близько 30% злочинів, вчинених у інші способи, члени ОЗГ знайомилися з потенційним потерпілим (у випадку планування шахрайських дій) або спостерігали за ним з метою зібрати інформацію для вибору найбільш оптимального способу вчинення злочину. Крім цього, в ряді випадків викраденню ТЗ передували товариські відносини потерпілого з малознайомими людьми. Тобто якості особи потерпілого у справах, відповідальність за які передбачена ст. 289 КК України, можуть бути використані злочинцями для досягнення злочинної мети, а слідчими і працівниками оперативних підрозділів НП України – для удосконалення методики їх розкриття та розслідування.

На підставі узагальнення кримінальних проваджень щодо незаконних заволодінь транспортними засобами і здійснення крадіжок з них вчений виокремлює таку типологію потерпілих:

- а) надмірно самовпевнені власники АТЗ;
- б) власники АТЗ з необережною або легковажною поведінкою, що сприяє учиненню крадіжки;
- в) власники, які добровільно, внаслідок обману, особисто передають транспортний засіб, злочинцям¹.

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 88–89.

Розглядаючи крадіжки з автотранспортних засобів, ми наголошували, що викрадення можуть відбуватися як у таємний, так і відкритий спосіб. Якщо викрадення майна відбувається у відкритий спосіб, то жертвами нападу найчастіше стають жінки – 83% проти 17% чоловіків. Нерідко для нападу обирається студентська молодь і особи похилого віку, які не можуть чинити активний опір. Особа потерпілого враховується крадіями переважно при посяганнях, пов'язаних з безпосереднім контактом, а у випадку таємного заволодіння – нехтується.

Виходячи з цього, встановлення взаємозв'язків між особою потерпілого і злочинця (крадієм) є одним з важливих задач розкриття і розслідування крадіжок з автотранспортних засобів.

Отже, сукупність відомостей щодо типових ознак суб'єкту злочину є одним з основних і обов'язкових елементів криміналістичної характеристики будь-якого злочину. Характеристика особи злочинця уможливорює сформувати картину злочину в цілому, уявлення щодо вікової групи, особливостей обрання місця вчинення злочину, застосованих знарядь й засобів, залишення характерних слідів та ін.

Дані, які складають найбільш вірогідний портрет особи злочинця (крадія), у подальшому дозволяють слідчим і працівникам оперативних підрозділів НП України:

- здійснити висунення та перевірку оперативно-розшукових і слідчих версій щодо особи крадія (членів організованої групи);
- звузити коло пошуку підозрюваних осіб;
- вжити необхідних оперативно-розшукових заходів щодо встановлення особи крадія та його затримання;
- встановити мотиви учинення кримінального правопорушення;
- визначити типові слідчі ситуації, які виникли на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів;
- визначити особливості організації і тактики проведення першочергових слідчих (розшукових) дій;
- спрогнозувати тактику поведінки ймовірного злочинця (крадія);
- вирішити низку інших проблем досудового розслідування та ін.

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

2.1. Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування крадіжок з автотранспортних засобів

Кримінальні провадження щодо розслідування крадіжок з автотранспортних засобів завжди здійснюються в конкретних умовах, що склалися на певному етапі, і у своїй сукупності визначають різноманітні за своєю складністю фактичні ситуації. Подібні ситуації прийнято у криміналістиці називати «слідчими». Особливе значення виділення слідчих ситуацій набуває на початку досудового розслідування, коли визначається його загальний напрямок.

Початковий етап розслідування крадіжок з автотранспортних засобів характеризується організацією та плануванням слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та інших процесуальних дій. Усі вони виходять та формуються виходячи зі слідчої ситуації, яка склалася на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, враховуючи висунуті версії. Тому слід розглянути поняття, сутність, види слідчих ситуацій, версій та навести алгоритм дій слідчого відповідно до слідчих ситуацій, що склалися на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів.

На підставі узагальнення слідчої практики, можна дійти висновків, що навіть у випадку виявлення очевидних злочинів або явки крадія з повинною, завжди на стадії розслідування потрібно встановлювати причини й мотиви вчинення злочину, наявність чи відсутність співучасників викрадення, точної характеристики об'єктивної сторони кримінального правопорушення, злочинних

наслідків та ін. Саме відносно таких обставин і висуваються версії. Слідча ситуація розслідування конкретного протиправного діяння завжди індивідуальна. Вона містить багато елементів, деталей, які відображають своєрідність та специфіку обстановки, що склалася на певний момент розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. У той же час, така індивідуальна ситуація містить ознаки, які роблять її схожою з іншими ситуаціями, тобто типовою¹.

В цілому, слідча ситуація характеризується даними про злочинну подію, умови, в яких вона відбувалася, особу злочинця та іншими відомостями, які стали відомі слідчому на певному етапі розслідування конкретного кримінального провадження. Стосовно крадіжок з автотранспортних засобів, такі дані носять різноманітний характер і залежать від багатьох причин та умов. Проте, в методиках розслідування злочинів певного виду чи групи, як правило, використовуються узагальнені слідчі ситуації (типові), які виникають на момент відкриття кримінального провадження. За своєю сутністю, на думку І.М. Твердохліба, типова слідча ситуація є сукупністю інформації різної повноти про ознаки того чи іншого злочину, яка обумовлює визначення певних завдань розслідування та засобів їх вирішення².

Загалом, у юридичній літературі є низка підходів щодо визначення слідчих ситуацій у кримінальному провадженні. Проте, слід зауважити, що саме поняття слідчої ситуації на сьогодні залишається предметом наукових дискусій і не має загальноприйнятого визначення.

Так, на думку Г.А. Матусовського, слідча ситуація, як положення в розслідуванні, може розглядатися як комплекс обставин, що характеризують стан розслідування внутрішньо, його інформаційно-доказову базу, обстановку розслідування і сукупність різних умов, у яких триває конкретне розслідування кримінального правопорушення³.

¹ Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.

² Твердохліб І.М. Методика розслідування крадіжок, вчинених в умовах надзвичайних ситуацій : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 181 с. С. 90.

³ Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с. С. 143.

Поряд з цим, на думку В.П. Бахіна, слідча ситуація – це не об'єктивна реальність, фактична обстановка, а результат її пізнання, дані про неї – відображення цієї обстановки, що використовується для її з'ясування та впливу на неї з метою розкриття злочинів¹.

В розрізі цього Р.Л. Степанюк акцентує увагу на тому, що типова слідча ситуація може бути визначена як сформульована на підставі аналізу практики розслідування певної категорії злочинів абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини злочину й обставини, що склалися на відповідному етапі досудового розслідування².

У свою чергу, С.В. Веліканов зазначає, що вивчення природи і структури слідчої ситуації дозволяє дійти висновку про її криміналістичну сутність, що виявляється в специфічності обстановки і стану в провадженні як окремих слідчих (розшукових) дій, так і етапів, а також і всього розслідування, й залежно від цього вимагає прийняття рішень тактико-криміналістичного чи методико-криміналістичного характеру. Вчений визначає слідчу ситуацію як сукупність сформованих на певному етапі умов – стану та обстановки розслідування, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних завдань і досягнення загальних (стратегічних) цілей розслідування³.

На думку А.В. Іщенко, В.К. Весельського, В.В. Пясковського, Ю.М. Чорноус та ін., слідча ситуація – це положення чи обстановка, що склалася на певний момент розслідування кримінального правопорушення⁴.

¹ Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Київ, 2002. 268 с. С. 189–190.

² Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і Безпека*. 2013. № 3(50). С. 110–115. С. 111; Степанюк Р.Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 204–208.

³ Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 22 с. С. 9.

⁴ Весельський В.К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 193–199; Криміналістика у питаннях і відповідях : навчальний посібник / А.В. Іщенко, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, Ю.М. Чорноус та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 118 с. С. 64. Коваленко В.В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування грабежів, вчинених неповнолітніми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. № 4(100). Івано-Франківськ, 2022. С. 235–246.

Д.О. Карабанов вважає, що слідча ситуація являє собою сукупність суттєвих фактів, що об'єктивно склалися на даний момент, яка визначає вибір слідчим найбільш ефективних тактичних прийомів та напрямку подальшого розслідування¹. На нашу думку, це чітко визначення слідчої ситуації, яке не лише розкриває його сутність, але й подальшу діяльність слідчого, пов'язану з плануванням розслідування.

Інші науковці слідчу ситуацію визначають як сукупність доказової, тактичної, методичної, організаційної інформації, включаючи в неї окремі елементи обстановки, у якій здійснюється розслідування, яка характеризує стан розслідування без урахування умов, у яких вона відбувається².

На думку Т.А. Пазинич використовуване в криміналістиці поняття слідчої ситуації є узагальненим і фактично охоплює два поняття: а) конкретної слідчої ситуації у кримінальному провадженні; б) типової слідчої ситуації. Де, конкретна слідча ситуація – це сукупність всіх умов, в яких здійснюється розслідування в певний його момент, і включає в себе компоненти інформаційного, процесуального, психологічного, тактичного та матеріально-технічного характеру. Типова слідча ситуація – це сукупність інформації (доказів та оперативно-розшукових відомостей), яка найбільш характерна для певного етапу розслідування у кримінальних провадженнях окремих категорій³.

І.С. Літвінчук також досліджувала проблеми широкого й вузького трактування слідчої ситуації та розглядала типові та окремі слідчі ситуації. На основі цього було зроблено висновок, що саме типова слідча ситуація є основою для формування програмно-цільового методу організації розслідування різних видів злочинів. Під нею розуміється сформульована на підставі аналізу практики розслідування

¹ Карабанов Д.О. Тактичні операції при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 21 с.; Карабанов Д.О. Сучасні тенденції у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=565

² Окремі аспекти встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом : метод. реком. / М.М. Єфімов, В.М. Ковбаса, Я.М. Ковч., В.В. Лютий, М.А. Очеретяний, О.Л. Христов. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 44 с.

³ Пазинич Т.А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 211 с. С. 126.

певної категорії злочинів абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини злочину й обстановку, що склалася на відповідному етапі розслідування¹.

Отже, аналізуючи вказані погляди, можна побачити, що більшість вчених в основу поняття слідчої ситуації покладають саме інформаційний критерій².

В.А. Журавель і В.Ю. Шепітько, залежно від наявності або відсутності в розпорядженні правоохоронних органів інформації відносно події злочину та особи, яка його вчинила, пропонують типізувати слідчі ситуації³.

Таку наукову думку підтримує і В.М. Шевчук, який також наголошує, що типізувати слідчу ситуацію доцільно за одним з основних компонентів. Зазвичай така умова обирається наявністю інформації про подію злочину та її учасників. Типовими є ті ситуації, з якими стикається слідчий на початку чи наступному етапі розслідування злочину залежно від повноти вихідних даних. Враховуючи слідчу ситуацію, що склалася, слідчий може планувати подальші тактичні операції як різновид тактико-криміналістичних комплексів⁴.

У цьому контексті С.С. Кузьменко пропонує вирізняти інформаційно визначені й інформаційно невизначені ситуації. На його думку, слідча ситуація є інформаційно визначеною, якщо на початку

¹ Літвінчук І.С. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із умисним випуском на ринок України небезпечної продукції : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 22 с. С. 9; Тімченко І.С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного випуску на ринок України небезпечної продукції. *Молодий вчений*. 2014. № 12(15). С. 289–292.

² Кузьменко С.С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування шахрайств, пов'язаних із інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Випуск 34. Ч. 2. Т. 1. С. 221–225.

³ Журавель В.А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків : Право, 2008. Вип. 8. С. 102–108. С. 105; Криміналістика. Криміналістическая тактика и методика расследования преступлений : учебник / НЮА Украины им. Ярослава Мудрого ; под ред. В.Ю. Шепітько. Харьков : Одиссей, 2001. 528 с. С. 220–221.

⁴ Шевчук В.М. Слідча ситуація: повнота, структура, види та її значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 146–150. С. 148; Шевчук В.М. Тактична операція як різновид тактико-криміналістичних комплексів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 248–252; Шевчук В.М. Можливості застосування типових тактичних операцій у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. С. 135–139.

розслідування є дані про подію злочину, включаючи відомості і про особу злочинця. Якщо відомий лише факт злочину, то маємо слідчу ситуацію другого типу¹.

Враховуючи особливості розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, такий науковий підхід є найбільш вдалим і ми цілком підтримуємо позицію здійснювати типізацію слідчих ситуацій лише за інформаційним компонентом, тобто залежно від наявності або відсутності у розпорядженні слідчого інформації щодо злочинної події (крадіжки) та особи, яка вчинила протиправне діяння (крадія).

Виходячи з того, що слідча ситуація являє собою сукупність різноманітних умов, за яких у конкретний момент здійснюється розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, можна окреслити зміст слідчої ситуації, яка включає в себе такі складові елементи:

- а) інформаційні – обізнаність слідчого щодо обставин учинення крадіжки, у свою чергу, обізнаність учасників кримінального провадження щодо стану та подальших напрямів досудового розслідування; позиції, яку займає слідчий на певному етапі розслідування;
- б) психологічні – властивості слідчого та учасників кримінального провадження, їхні взаємовідносини;
- в) процесуальні й тактичні – застосування запобіжного заходу, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій;
- г) матеріальні та організаційно-технічні – наявність зв'язку між черговою частиною та слідчо-оперативною групою, можливість мобільного маневрування наявними силами й засобами².

Таку думку підтримують і інші вчені (В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін.), які вважають, що на формування слідчої ситуації впливають чинники: психологічного, інформаційного, процесуального, тактичного та організаційно-технічного характеру³.

¹ Кузьменко С.С. Розслідування шахрайства, пов'язаного з інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 250 с.

² Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.

³ Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 384.

Однією з особливостей пізнавального процесу при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень взагалі, та крадіжок з АТЗ зокрема, є встановлення об'єктивних обставин кримінального провадження, тобто з'ясування усіх обставин події кримінального правопорушення. Встановлення даних обставин відбувається шляхом побудови та перевірки «криміналістичних версій» різного виду.

У юридичній літературі більшість учених під криміналістичною версією розуміють обґрунтоване припущення, що стосується сутності розслідуваного кримінального правопорушення або його окремих обставин, що має значення для його розслідування, і пояснює походження, зміст та зв'язок між цими обставинами¹.

Версія є криміналістичною категорією, а не процесуальною. У Кримінальному процесуальному кодексі України навіть не згадується слово «версія». Тому будь-яких процесуальних вимог до обсягу та характеру фактичної бази версії немає. Версія як мисленнєвий процес може бути заснована на будь-якій інформації, зокрема, отриманої з таких джерел:

- протоколів слідчих (розшукових) та процесуальних дій, висновків експертиз;
- документів, що містять результати оперативно-розшукової роботи (застосування службово-розшукової собаки, використання криміналістичних обліків, опитування населення та інші оперативно-розшукові дії надають можливість отримати, як правило, достатній матеріал для висунення слідчих версій);
- інших джерел: листів і заяв громадян, виступів у засобах масової інформації, перевірок контрольно-ревізійних органів та ін. Навіть анонімні листи і анонімні дзвінки по телефону в правоохоронні органи можуть містити інформацію для висунення слідчих версій².

Криміналістична версія повинна відповідати ряду ознак: бути реальною; можливою для перевірки; обґрунтованою встановленими фактами; відносно простою, з чіткою та однозначною формулою;

¹ https://pidru4niki.com/2015060965330/pravo/kriminalistichna_versiya_organizatsiya_planuvannya_rozsliduvannya (дата звернення: 14.01.2023 р.).

² Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.

мати відношення до більш широкого кола фактів, що встановлюються в процесі розслідування кримінального правопорушення¹.

Узагальнюючи матеріали кримінальних проваджень щодо розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, можна дійти висновків, що оцінка слідчої ситуації початкового етапу розслідування крадіжок з АТЗ надає слідчому можливість:

- висунути низку слідчих версій на початковому етапі розслідування крадіжок та визначити подальші напрями розслідування;
- зібрати криміналістично значущу інформацію про подію злочину та його учасників;
- своєчасно визначити і провести першочергові й подальші слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи щодо встановлення особи крадія;
- організувати належну взаємодію сил та засобів органів і підрозділів Національної поліції України;
- правильно спланувати та чітко організувати процес розслідування в цілому.

Отже, особливого значення для розслідування крадіжок з автотранспортних засобів має ретельне планування розслідування. Якісне планування розслідування неможливе без висунення версій, виходячи зі сформованих слідчих ситуацій.

Планування – це складний мисленнєвий процес, сутність якого полягає у визначенні напрямку та конкретних завдань розслідування, законних способів та засобів їх вирішення.

Робота зі складання плану спрямовує слідчого глибоко вивчати всі обставини крадіжки, продумувати і враховувати щонайменші деталі. Все це сприяє ефективності слідчих (розшукових) дій, забезпечує їх оптимальну послідовність та ефективність. Відсутність планування розслідування навіть у нескладних кримінальних провадженнях – серйозна перешкода на шляху виконання вимог щодо всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин розслідуваної події, виявлення як обтяжуючих вину, викриваючих або реабілітуючих обвинуваченого обставин. Виконання цих вимог закону

¹ https://pidru4niki.com/2015060965330/pravo/kriminalistichna_versiya_organizatsiya_planuvannya_rozsliduvannya (дата звернення: 14.01.2023 р.).

пов'язане зі з'ясуванням і дослідженням багатьох фактів та обставин, що характеризують як подію злочину, так і особу злочинця. Тому І.М. Твердохліб не погоджується з висловлюваною іноді думкою, що складання письмового плану розслідування є обов'язковим лише у складних кримінальних провадженнях¹.

Як видно з наведеного планування розслідування крадіжок з АТЗ залежить від слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі розслідування, від висунутих версій щодо події в цілому та окремих її обставин, тому розглянемо слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування таких крадіжок.

На підставі узагальнення кримінальних проваджень щодо крадіжок з автотранспортних засобів та даних опитування слідчих і працівників оперативних підрозділів НП України, можна виокремити наступні *типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування*:

1) отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, виявлено матеріальні сліди злочину, злочинці встановлені та затримані з викраденим майном на місці або за «гарячими» слідами;

2) отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, наявні відомості щодо характеру злочину, особа злочинця зникла з місця події, але потерпілому відома особа крадія;

3) отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, наявна слідова картина злочину, особа злочинця зникла з місця події, але є конкретні дані про особу крадія від свідків чи інших джерел;

4) отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, наявні відомості щодо характеру злочину, свідків не встановлено, відсутні будь-які дані про особу злочинця (крадія).

У першій слідчій ситуації, коли отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, виявлено матеріальні сліди злочину, злочинці встановлені та затримані з викраденим майном на місці або за «гарячими» слідами додаткова інформація може бути отримана з камер зовнішнього відеоспостереження, від конкретних очевидців злочину, які нерідко самостійно або за участю працівників поліції затримують злочинців з викраденим майном. Основне тактичне завдання у даній ситуації –

¹ Твердохліб І.М. Методика розслідування крадіжок, вчинених в умовах надзвичайних ситуацій : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 181 с. С. 100–101.

закріпити сліди злочину¹. Виходячи з цього, слідчий повинен спрямовувати основні зусилля на забезпечення охорони місця події та провести комплекс заходів щодо особи затриманого.

Типовими загальними версіями у цій ситуації є: а) крадіжку з АТЗ вчинила затримана особа; б) крадіжку вчинила не затримана, а інша особа; в) крадіжки не було, повідомлення помилкове або неправдиве; г) має місце інсценування крадіжки.

Для перевірки таких версій проводяться такі першочергові слідчі (розшукові) дії як: особистий обшук, огляд одягу, речей, вилучених у затриманого, а також його допит. Відкладення слідчим цих дій на пізніший час є неприпустимим, оскільки це може негативно відобразитися на збереженні викраденого майна (у випадку затримання «на гарячому» крадії намагаються якомога швидше позбутися викрадених речей, які доводять їхню причетність до крадіжки, та знищити сліди злочину) та слідів на тілі й одязі затриманого, обумовлених, наприклад, способом подолання перешкод, залишки викраденого палива тощо². Невідкладність допиту підозрюваного обумовлена тим, що сам факт затримання з речовими доказами створює суттєвий тактичний вплив на обрання лінії поведінки і позицію допитуваного (відсутність психологічної готовності пояснити і продумати сутність своїх протиправних дій, висунути неправдиве алібі). Далі слід допитати свідків і потерпілого, що дозволить отримати важливу доказову інформацію про обставини крадіжки та особливості її виявлення, учасників та обставини затримання підозрюваного, коло осіб, поінформованих про розслідувану подію, опис викраденого майна³.

Наступними слідчими (розшуковими) діями є звичайно огляд місця події, місця затримання особи злочинця (крадія) для подальшого вирішення питання про його причетність до крадіжки з АТЗ шляхом зібрання криміналістично значущої інформації (слідів,

¹ Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 613.

² Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с. С. 388.

³ Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 613.

речових доказів). Після огляду місця події доцільно провести обшук за місцем проживання затриманої особи. Якщо під час обшуку слідчий виявить і вилучить викрадені речі у підозрюваного, то доцільно невідкладно провести пред'явлення їх для впізнання потерпілому.

У другій слідчій ситуації, коли отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, наявні відомості щодо характеру злочину, особа злочинця зникла з місця події, але потерпілому відома особа крадія, слідчий володіє достатньою інформацією для встановлення місця знаходження та затримання злочинця. За такої ситуації слідчий повинен чітко спланувати подальші дії, а саме: а) спрямувати зусилля на встановлення і затримання крадія; б) невідкладно провести огляд місця події; в) встановити ймовірних свідків крадіжки, зняти інформацію з камер зовнішнього відеоспостереження та інших джерел, з яких можна отримати будь-яку інформацію про злочин та його учасників; г) допитати власника АТЗ чи особу-водія, яка ним керувала чи залишила його у певному місці.

Інформацію про крадіжку та конкретні дані про особу злочинця у даній слідчій ситуації можна отримати з двох джерел: а) від особи-водія, який знайомий з крадієм або має на прикметі когось із підозрюваних, хто міг вчинити крадіжку з його АТЗ; б) від свідків (випадкові перехожі або очевидці, які з вікон квартири спостерігали крадіжку з АТЗ у дворі).

З початку необхідно з'ясувати у потерпілого або свідка обставини учинення крадіжки в цілому, конкретні дії викрадача, прикмети його зовнішності та одягу тощо. Така інформація є досить важливою для організації подальших тактичних операцій, зокрема: «Розшук злочинця», «Затримання за «гарячими» слідами», «Розшук викраденого майна», «Встановлення свідків», які включають в себе різноманітні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи¹.

Прикладом того, коли при вчиненні крадіжки з АТЗ встановлено свідка, який не підозрював про злочинні дії конкретних осіб є Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 02.07.2016 року (Справа № 751/3940/16-к). У матеріалах кримінального провадження

суд з'ясував, що відповідно до протоколу слідчого експерименту від 28.01.2016 р., проведеним за участю свідка ОСОБА_14 (том 2, а. с. 123–129), останній на початку травня 2015 року, у нічний час, на власному автомобілі підвозив ОСОБА_12, ОСОБА_13 та ОСОБА_1 до будинку № 22, що по вул. Гоголя в м. Чернігові. Після цього, дані особи тимчасового залишили його автомобіль і повернулися до нього пізніше з речами, котрих на час виходу з автомобіля ОСОБА_14 не мали»¹.

У слідчій ситуації коли потерпілому відомий крадій, слід з'ясувати його особу. Якщо це його знайомий, то потрібно з'ясувати місце проживання (перебування), вік, стать, де працює та іншу відому потерпілому інформацію. Відповідно до отриманої інформації слід відвідати місце проживання цієї особи, можливо він направився після крадіжки до місця проживання або переховує там викрадені речі. Основна мета – це затримати крадія, вилучити викрадені речі та допитати його. Паралельно з цим слід провести огляд місця події, допитати потерпілого та встановлених свідків.

У тих випадках, коли потерпілий лише познайомився з особою злочинця перед учиненням крадіжки з АТЗ (наприклад, підвіз особу до певного місця), то слід з'ясувати ознаки зовнішності злочинця для подальшого складання фоторобота, з'ясувати детально предмет їхньої розмови, де і коли особа сіла в АТЗ, що розповідала про себе, де особа вийшла з АТЗ, коли водій помітив крадіжку та ін. Після цього необхідно оглянути місце, де ймовірний злочинець вийшов з АТЗ, оскільки у цьому місці можуть залишитися певні сліди або відокремлені частини викрадених цінностей. На цьому ж місці слід спрямувати зусилля на пошук осіб, які могли бачити схожу на описану потерпілим особу, і які б могли надати інформацію щодо подальших дій чи напрямку руху ймовірного злочинця. Якщо така крадіжка з АТЗ сталася у короткий термін (водій невідкладно звернувся до правоохоронних органів і повідомив про крадіжку), а слідчо-оперативна група невідкладно прибула на місце події і встановила

¹ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с. С. 388.

¹ Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 02.07.2016 року / Справа № 751/3940/16-к; Провадження № 1-кп/751/153/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

свідків, то слідчий повинен спрямувати свої зусилля на затримання підозрюваної особи за «гарячими» слідами.

Відповідно до цієї слідчої ситуації висувуються версії про злочину подію в цілому та окремих її обставин, зокрема:

– щодо особи злочинця: крадіжку здійснила знайома потерпілому особа чи незнайома йому особа або стороння особа і потерпілий намагається використати такий факт для приховання розтрати певних цінностей чи продукції;

– щодо особливостей учинення крадіжки: доступність предмета посягання, халатність (самовпевненість) власника АТЗ або водія, здійснення викрадення членами організованої групи.

У слідчій ситуації, коли про особу злочинця (ознаки зовнішності і одягу крадія) можна дізнатись від свідка, то шляхом допиту встановлюються не лише відомі свідку фактичні дані (наприклад, кількість злочинців, наявність транспортних засобів), але й особлива увага приділяється опису ознак зовнішності методом «словесного портрета» для подальшого складання фоторобота та розшуку й затримання злочинців¹. Якщо ж свідок вказує на напрям, у якому зникли злочинці з місця учинення крадіжки, їхню кількість та транспортний засіб, на якому вони пересувалися, то слід невідкладно організувати переслідування за «гарячими» слідами.

Свідками крадіжок з АТЗ можуть бути такі особи:

- охоронці стоянки (паркування) транспортних засобів;
- мешканці будинків, у дворі яких було здійснено крадіжку з АТЗ;
- працівники або охоронці магазинів, аптек, крамниць, працівники автозаправних станцій та ін., які спостерігали за діями особи, проте не знали, що здійснюється крадіжка, а крадій не знав, що за ним спостерігають;
- самі водії АТЗ, які є також потерпілими (наприклад, коли водій замінював пошкоджено колесо, помітив особу, яка швидко побігла у певному напрямку з деякими речами, заглянувши в салон АТЗ – виявив крадіжку);

¹ Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України : метод. реком. / Чернявський С.С., Вознюк А.А., Брисковська О.М. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с. С. 26.

– випадкові перехожі, що опинилися у місці вчинення крадіжки з АТЗ.

Третя слідча ситуація, коли отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, наявна слідова картина злочину, особа злочинця зникла з місця події, але є конкретні дані про особу крадія від свідків чи інших джерел характеризується частковою поінформованістю слідчого щодо особи злочинця. Виходячи з цього, необхідно невідкладно забезпечити збирання усієї слідової інформації про крадіжку (провести огляд місця події) та інформації щодо особи злочинця (виявити та допитати свідків, переглянути записи з камер зовнішнього відеоспостереження), його ознак зовнішності (стать, вік, національність, особливі прикмети, одяг, супутні речі), напрямку, у якому він зник, ознаки викраденого майна та ін. Така слідча ситуація схожа з попередньою, однак у цій слідчій ситуації інформація про особу злочинця (крадія) обмежена і її слід встановлювати зробивши більше зусиль ніж у попередній слідчій ситуації.

Алгоритм дій слідчого за цієї ситуації: а) допитати потерпілого щодо місця залишення АТЗ і майна, на яке здійснено посягання, та низку інших відомостей про обставини вчинення крадіжки, які йому відомі; б) провести огляд місця події, який включає дослідження матеріальної обстановки (не лише АТЗ, з якого вчинено крадіжку, але й оточуючої місцевості – навколо АТЗ, вздовж напрямку, у якому ймовірно зник злочинець); в) виявити і допитати свідків; г) призначити відповідні судові експертизи; д) забезпечити перевірку за криміналістичними обліками (дактилоскопічним, за способом учиненого злочину); е) здійснити дії щодо постановки на облік викрадених номерних предметів¹.

Коли стає відомо про особу крадія та місце його перебування, то доцільним буде провести такі тактичні операції як: «Розшук злочинця», «Затримання за «гарячими» слідами», «Розшук викраденого майна»².

¹ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с. С. 388.

² Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 614.

Після допиту потерпілого висуваються як загальні, так і окремі слідчі версії, зокрема:

- крадіжку здійснено особою, яка раніше вчиняла подібні аналогічні злочини (крадіжки з АТЗ);
- крадіжку учинено особою, яка здійснила такі протиправні дії вперше;
- мають місце підготовчі заходи до учинення крадіжки;
- крадіжку вчинено організованою злочинною групою та ін.

Четверта слідча ситуація, коли *отримано відомості про вчинення крадіжки з АТЗ, наявні відомості щодо характеру злочину, свідків не встановлено, відсутні будь-які дані про особу злочинця (крадія)*, є несприятливою і складною слідчою ситуацією, що характеризується інформаційною невизначеністю та відсутністю очевидців злочинної події. За цієї ситуації слідчому необхідно зосередитися на збиранні криміналістично значущої інформації під час огляду місця події. Саме завдяки встановленню слідової картини злочину та виявленим слідам чи предметам можна буде висунути версії щодо можливої особи злочинця (крадія), зокрема:

- крадіжку здійснено однією особою, внаслідок того, що навколо АТЗ виявлено численні сліди взуття (підшвеної частини) однакового протектору;
- крадіжку здійснено декількома особами або із застосуванням сторонніх транспортних засобів, оскільки за короткий проміжок часу учинення крадіжки було викрадено значну кількість об'єктів, які за своїми характеристиками є важкими і досить великими за габаритами;
- крадій неодноразово здійснював аналогічні злочини, мав злочинні знання й навички щодо зламу дверних замків АТЗ;
- викрадення здійснено особою, яка аналогічні злочини вчинює вперше;
- крадіжку вчинено неповнолітньою особою та ін.

Важливе значення має і своєчасне проведення допиту потерпілого, з'ясування у нього часового проміжку знаходження АТЗ без нагляду, способів закриття АТЗ, наявності або відсутності сигналізації та низки інших обставин.

Оскільки у такій слідчій ситуації наявна мінімальна інформація про злочин з місця події та за результатами допиту потерпілого, то слід використати можливості криміналістичних обліків, зокрема дактилоскопічних та за способом вчинення крадіжки¹, постановка на облік викрадених номерних предметів, вивчення матеріалів раніше не розкритих крадіжок, учинених аналогічним способом².

В усіх наведених вище слідчих ситуаціях одночасно з процесуальними діями здійснюються і оперативні-розшукові заходи, характер яких визначається зібраними даними про особу злочинця (злочинців) і викрадене майно. Якщо, з огляду на обставини провадження, злочинець (злочинці) перебувають поблизу місця крадіжки, то слід за допомогою працівників поліції організувати переслідування за «гарячими» слідами, засідки у місцях можливої їхньої появи (у тому числі на ринках, у ломбардах, комісійних крамницях, камерах схову ручного багажу на залізничних вокзалах, автовокзалах, пристанях, аеропортах) або «прочісування» навколишньої місцевості. На випадок, якщо для реалізації викраденого злочинця (злочинці) міг виїхати в інше місце, необхідно інформувати підрозділи патрульної поліції населених пунктів, річних вокзалів, залізничних станцій, розташованих на шляху можливого прямування злочинця (злочинців), а також повідомити органи поліції відповідних районів і областей про ознаки викраденого майна³.

В усіх слідчих ситуаціях після проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та розшукових заходів доцільним є призначення та проведення судових експертиз. Усе виявлене та вилучене на місці події (наприклад, сліди, знаряддя та інші предмети) підлягає експертному дослідженню, встановленню конкретних діагностичних

¹ Хахановський В.Г., Дабіжа Д.В. Перспективи використання інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС під час розслідування кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 229–235. С. 229. Дабіжа Д.В. Використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні кримінальних правопорушень : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 22 с. С. 6–7.

² Криміналістика : підручник / В.В. Пяковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 615.

³ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с. С. 386.

та ідентифікаційних даних, завдяки яким можна висунути низку версій, встановити особу злочинця (крадія), спланувати подальші напрями розслідування в цілому та проведення слідчих (розшукових) дій зокрема.

У кримінальному провадженні слідчі ситуації можуть швидко змінюватися, особливо ті, що утворюються в межах проведення слідчої (розшукової) дії або в межах одного етапу розслідування. Тому, в умовах швидко змінної слідчої ситуації тактично виправдано проводити, насамперед, такі дії: а) що не терплять зволікання, що забезпечують фіксацію слідів, які можуть зникнути (огляд місця події в несприятливих метеорологічних умовах, допит пасажира в дорозі); б) спрямовані на попередження нових злочинів або усунення шкідливих наслідків вчиненого злочину; в) що найбільш сприяють вирішенню завдань на початковому етапі розслідування, від результатів яких залежить напрям розслідування і усунення інформаційної невизначеності; г) проведення яких вимагає значного часу; д) результати яких мають значення для перевірки декількох версій; е) спрямовані на нейтралізацію спроб підозрюваного перешкодити розслідуванню і встановленню істини у кримінальному провадженні (сховатися, підготувати хибне алібі, вчинити вплив на потерпілого і свідків, сфабрикувати хибні або спотворити дійсні докази тощо)¹.

Виходячи зі слідчих ситуацій, що склалися на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, можна також виокремити загальні версії щодо злочину в цілому, а саме:

- крадіжку здійснено однією особою, яка раніше була знайома або незнайома потерпілому;
- крадіжку вчинено у складі групи осіб (дві і більше особи);
- крадіжку здійснено членами організованої групи, що спеціалізується на незаконних заволодіннях АТЗ та викраденнях з них речей і цінностей;
- до вчинення крадіжки причетна особа потерпілого;

¹ Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України : метод. реком. / Чернявський С.С., Вознюк А.А., Брисковська О.М. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с. С. 97.

- крадіжку вчинено неповнолітніми особами;
- крадіжка є способом приховування іншого злочину (наприклад, розтрата майна чи цінностей) та ін.

У процесі розслідування крадіжок з АТЗ різні особи висувають різноманітні припущення про злочин і його обставини, але слідчою версією вони стають лише після того, як слідчий прийняв їх до перевірки.

Для перевірки висунутих слідчим версій необхідно провести окремі слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи та інші процесуальні дії¹ для встановлення даних про:

- особу затриманого (крадія);
- ознаки злочину, передбаченого ст. 185 КК України, у його діях;
- особу злочинця та їхню кількість;
- місце, час, умови, мету та мотив учинення крадіжки;
- якщо діяла організована група, то їхню кількість та особливості розподілу злочинних ролей;
- особливості підготовки до учинення крадіжки з АТЗ, способи викрадення та заходи з приховування крадіжки;
- викрадені з АТЗ матеріальні речі та цінності.

Отже, планування розслідування крадіжок з АТЗ є необхідним та важливим для послідовного, повного та всебічного проведення слідчих (розшукових) дії, оперативно-розшукових та інших заходів. Планування напряму залежить від слідчих ситуацій, які складаються на певному етапі розслідування, та висунутих версії, які потребують перевірки шляхом проведення процесуальних дій. Розглянуті типові слідчі ситуації не є вичерпними, оскільки злочинний світ постійно розвивається та змінюється набуваючи інших нехарактерних ознак та рис злочинної діяльності.

Можна погодитися з думкою В.В. Тіщенка, який наголошує, що первісна інформація про вчинення злочинів повинна бути проаналізована з метою з'ясування особливостей слідчої ситуації і тактичних завдань, розробки програм дослідження обставин, пов'язаних з їх подальшим вирішенням. У випадку недостатності, неконкретності, невизначеної достовірності відомостей, що містяться в первинній

¹ Там само. С. 24–25.

інформації, вони можуть бути перевірені відповідно до вимог кримінально-процесуального закону у найкоротший термін¹.

Отже, ситуаційне моделювання під час розслідування кримінальних правопорушень сприяє встановленню криміналістично значимих обставин розслідуваної події та висуненню версій. Крім того, підхід до розслідування через з'ясування слідчої ситуації орієнтує слідчого у виборі правильного алгоритму дій як в цілому, так і окремої слідчої (розшукової) дії зокрема².

2.2. Взаємодія слідчих з оперативними та іншими підрозділами Національної поліції у кримінальному провадженні

Повнота, всебічність і, як результат, успішність розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із крадіжками з автотранспортних засобів, багато у чому залежить від своєчасного здійснення процесуальних та організаційних заходів, що характеризуються необхідністю чіткої взаємодії слідчого з іншими органами і підрозділами НП України при розслідуванні вказаної категорії протиправних посягань. Швидко та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів Національної поліції України, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та розслідуванню, що є невід'ємним завданням для всіх працівників поліції³. Слідчий

¹ Тищенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-наслідницьких злочинів : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юрид. академія ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 34 с.

² Кузьменко С.С. Розслідування шахрайства, пов'язаного з інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 250 с. С. 82.

³ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальних правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ № 575 від 07.07.2017 р. (зарєєстровано в Мін. юстиції України 31.07.2017 р. за № 937/30805). Із змінами, внесеними згідно з Наказами МВС № 564 від 11.07.2019 р. та № 420 від 28.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 17.01.2023 р.).

нерідко стикається з поєднанням несприятливих чинників, при цьому, комбінований характер складних слідчих ситуацій ускладнює і створює додаткові перешкоди в процесі досудового розслідування. Їх своєчасний аналіз і оцінка дозволяє слідчому правильно організувати свою діяльність і ефективно взаємодіяти з оперативними підрозділами НП України.

У криміналістичній літературі питанням взаємодії правоохоронних органів вченими приділено достатньо уваги. Проте, у теорії кримінального процесу та юридичній літературі в цілому не існує єдиного підходу щодо розуміння взаємодії слідчих з іншими органами і підрозділами. Так, розглядаючи питання взаємодії слідчих НП України з підрозділами карного розшуку у досудовому провадженні, О.П. Бойко і В.В. Рогальська доходять висновку, що взаємодія це заснована на законних і підзаконних актах взаємна, узгоджена діяльність слідчих та підрозділів карного розшуку з використанням особливих повноважень, методів і форм, притаманних кожній із взаємодіючих сторін, що передбачені в кримінальному процесуальному законодавстві та відомчих нормативних актах МВС України, які регламентують діяльність означених суб'єктів з метою виконання у досудовому провадженні завдань кримінального провадження за керівної ролі слідчого¹.

Р.І. Благута, О.М. Гумін, Д.Й. Никифорчук та ін. визначають взаємодію слідчих з оперативно-розшуковими органами як засновану на законі і погоджену за всіма принциповими умовами діяльність зазначених осіб і органів, спрямовану на розкриття злочинів і вирішення всіх інших завдань їхнього розслідування й попередження².

¹ Бойко О.П., Рогальська В.В. Взаємодія слідчих Національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні : монографія / О.П. Бойко, В.В. Рогальська. Дніпро : Видавець Біла, 2018. 180 с. С. 152.

² Чаплинський К.О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро, 2016. № 2. С. 224–229; Чаплинський К.О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. № 4(100). Івано-Франківськ, 2022. С. 247–258; Никифорчук Д.Й. Проблемні питання взаємодії в розкритті злочинів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. № 5. Київ, 2002. С. 151–154; Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін. ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

У такому ж розрізі таку позицію підтримує й І.П. Козаченко, який наголошує, що взаємодія – це заснована на законах та підзаконних актах, погоджена діяльність служб процесуального, оперативно-розшукового, адміністративно-управлінського характеру із застосуванням найбільш доцільного поєднання притаманних взаємодіючим суб'єктам сил, засобів та методів¹.

А.Я. Дубинський і Ю.І. Шостак формулюють взаємодію окремих підрозділів правоохоронних органів як засновану на законі погоджену за метою, місцем і часом діяльність незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів, що виражається в найбільш доцільному сполученні властивих цим органам засобів і методів та спрямована при організуючій ролі слідчого на попередження, припинення, розкриття і всебічне, повне та об'єктивне розслідування злочинів, вчинення яких віднесено до компетенції слідчого².

Поряд з цим, П.І. Мінюков пропонує взаємодію слідчого і оперативного працівника при розкритті та розслідуванні злочинів розглядати як узгоджені, виходячи з завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні і оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування і запобігання злочинів, притягнення до відповідальності винних осіб, виключно на підставах, визначених нормами кримінально-процесуального закону, нормативними актами, що здійснюється при суворому розмежуванні компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найбільш ефективного поєднання дозволених їм заходів і матеріального забезпечення при збереженні таємниці досудового слідства і джерел отримання конфіденційних відомостей³.

С. С. Кузьменко розглядає взаємодію суб'єктів доказування як одну з форм організації розслідування злочинів, а саме як узгоджену за цілями, місцем і часом співпрацю слідчого з органами дізнання та

¹ Козаченко І.П. Основные направления совершенствования теории и практики оперативно-розыскной деятельности. *Вопросы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел*. Киев : УАВС, 1992. С. 177–180. С. 177.

² Дубинский А.Я. Организация и деятельность следчо-оперативной группы / А.Я. Дубинский, Ю.И. Шостак. Київ : Київська вища школа МВС, 1981. 49 с. С. 5–7.

³ Мінюков П.І. Процесуальні повноваження начальника слідчого відділу (відділення) органів внутрішніх справ і проблеми керівництва досудовим слідством : навч. посіб. / П.І. Мінюков, А.П. Мінюков. Київ : Кондор, 2004. 214 с. С. 67.

іншими органами у межах їх компетенції, що заснована на законі, з метою повного та об'єктивного розслідування, розшуку злочинців та об'єктів, що мають значення для кримінального провадження¹.

Цілком можна погодитися з науковою позицією, яку виловлювали В.О. Коновалова і В.Ю. Шепітько, що в процесі спільної діяльності загальна мета (якісне і своєчасне розкриття й розслідування злочину) досягається з найменшими витратами сил, засобів та часу².

Підсумовуючи, слід зазначити, що більшість учених під взаємодією суб'єктів доказування розуміють одну із форм організації розслідування кримінальних правопорушень, яка ґрунтується в основному на співробітництві слідчого з іншими органами і підрозділами НП України, узгодженому за метою, місцем і часом; здійснюється в рамках їх компетенції з метою повного і швидкого розкриття злочинів, всебічного і об'єктивного розслідування кримінальних правопорушень і розшуку злочинців, що переховуються, викрадених цінностей та інших об'єктів, що мають значення для кримінального провадження³.

Отже, наведені вище вчені розглядали взаємодію слідчого з іншими підрозділами правоохоронних органів в цілому, а А.А. Патик розглядав питання взаємодії слідчих і оперативних підрозділів при розкритті та розслідуванні саме майнових злочинів. Враховуючи, що крадіжки з автотранспортних засобів відносяться до групи майнових злочинів, то серед суб'єктів взаємодії, найбільш ефективна взаємодія відбувається саме з працівниками оперативно-розшукових підрозділів (85,5 % опитаних респондентів).

А.А. Патик взаємодію слідчих і оперативних підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів визначає як комплекс узгоджених процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів, які ґрунтуються на завданнях кримінального судочинства, направлених на швидке і повне розкриття та розслідування злочинів проти

¹ Кузьменко С.С. Розслідування шахрайства, пов'язаного з інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 250 с. С. 84.

² Коновалова В.Е., Шепітько В.Ю. Основы юридической психологии : учебник / В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепітько. Харьков : Одиссей, 2005. 352 с. С. 172.

³ Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.

власності, захищаючи майнові інтереси держави та фізичних осіб, притягнення до відповідальності винних осіб, вжиття своєчасних заходів для забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинними діями, встановлення причин й умов, що сприяли вчиненню злочинів проти власності, та їх усунення, що досягається за умов чіткого розмежування компетенції, шляхом ефективного використання наданих законом та державою ресурсів, та зберігаючи таємницю досудового слідства і джерел отримання конфіденційної інформації¹.

Отже, на основі аналізу нормативно-правових актів та думок вчених можна зазначити, що при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів взаємодія слідчого з працівниками інших органів і підрозділів НП України являє собою узгоджену діяльність суб'єктів взаємодії, що здійснюється в межах службових обов'язків, визначених законодавством, яка спрямована на збирання інформації про злочин (крадіжку) та його учасників, а також про події і факти, які можуть сприяти розкриттю, розслідуванню та попередженню таких протиправних діянь².

Постійна взаємодія окремих підрозділів поліції у кримінальних провадженнях за фактами крадіжок викликається специфікою розкриття цих кримінальних правопорушень: таємним характером викрадення і його суспільною небезпекою. Взаємодія залежить від необхідності проведення тих або інших дій залежно від конкретної слідчої ситуації на конкретному етапі розслідування. Досить лише зазначити, що оперативно-розшукове забезпечення розслідування крадіжок необхідно починати вже з моменту одержання повідомлення про вчинення крадіжки до завершення його розслідування, а в деяких випадках – і до завершення судового слідства. Тому немає сумнівів у необхідності здійснення чіткої взаємодії зазначених підрозділів для ефективного й швидкого розкриття кримінального правопорушення.

¹ Патик А.А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 233 с. С. 8–9.

² Дрозд В.Ю. Поняття та суб'єкти взаємодії слідчого з підрозділами Національної поліції на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Том. 3. С. 138–142. С. 140.

В цілому взаємодія окремих підрозділів поліції полягає в їх погодженій діяльності із забезпечення успішного розкриття і розслідування злочинів, що здійснюється кожною зі сторін в рамках своєї компетенції властивими їй засобами і методами. Добре налагоджена і раціональна взаємодія окремих підрозділів НП України є однією з важливих умов, що забезпечує успішне розкриття і розслідування злочинів. Відомо, що слідчі й оперативні підрозділи мають специфічні, тільки їм властиві засоби і методи розкриття злочинів, тому надзвичайно важливо, щоб ці можливості були використані не розрізнено, а в комплексі.

Тісна взаємодія оперативних працівників та слідчого у процесі оперативно-розшукового забезпечення розслідування крадіжок є запорукою успіху в розкритті даного виду злочинів. Організація постійної взаємодії слідчого і оперативних працівників на практиці найчастіше буває необхідною у разі неочевидних суспільно небезпечних діянь, як правило, для великого комплексу слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів для здобуття відомостей з різних джерел та ін. Найчастіше вона організовується на початковому етапі розслідування і триває до закінчення досудового слідства у кримінальному провадженні¹.

В результаті якісної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів слідчий в змозі висунути версії та отримати інформацію щодо виду і способу вчинення крадіжки, особи крадія, обставини протиправного посягання та іншу важливу для розслідування доказову інформацію.

Виходячи з цього, правильно організована взаємодія слідчих та оперативних підрозділів дозволяє найбільш ефективно вирішувати наступні тактичні завдання:

- збирання орієнтуючої інформації щодо особи крадія, членів організованої групи та інших обставин кримінального правопорушення;
- розшук злочинця (крадія) за «гарячими» слідами;
- встановлення особи потерпілого та переліку викраденого майна;

¹ Кузьменко А.С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 218 с. С. 76–77.

- затримання злочинця (крадія) внаслідок проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів;
- запобігання можливій протидії досудовому розслідуванню (нейтралізація протидії з боку злочинця в процесі розслідування).

Збирання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, виявленню та припиненню виявлених кримінальних правопорушень, здійснюється всіма працівниками поліції в межах службових обов'язків, які визначені законодавством.

Основним завданням взаємодії слідчих підрозділів органів НП України з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональними територіальними органами НП України та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб¹.

Взаємодія у такому контексті, стосується належної організації розслідування. Тому, що організація розслідування включає також і налагодження взаємодії. Цілком можна погодитися з А.В. Іщенко, В.В. Пясковським, А.В. Самодіним і Ю.М. Черноус, що організувати будь-яку діяльність, у тому числі і розслідування – це належним чином її підготувати, визначити засоби й методи, упорядкувати та спланувати їх. Завданнями організації розслідування кримінальних правопорушень є: а) забезпечення узгодженості, упорядкованості і цілеспрямованості дій органів і осіб при вирішенні поставлених

¹ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ № 575 від 07.07.2017 р. (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.07.2017 р. за № 937/30805). Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства внутрішніх справ № 564 від 11.07.2019 р. та № 420 від 28.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 17.01.2023 р.).

перед ними завдань; б) забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень¹. Звичайно, серед усіх рівнів організації розслідування (державний, управлінський, слідчо-оперативний, тактичний) саме два останніх відіграють важливу роль, оскільки безпосередньо мають відношення до швидкого, повного та ефективного розслідування злочинів взагалі, та крадіжок з автотранспортних засобів зокрема.

Сутність таких рівнів висвітлено у криміналістичній літературі. Так, слідчо-оперативний – це рівень організації розслідування конкретного кримінального правопорушення. Це комплекс заходів, який забезпечує узгоджені та врегульовані дії суб'єктів досудового розслідування і взаємодіючих з ними органів і осіб для ефективного розслідування. У свою чергу, тактичний – це організація проведення окремої слідчої (розшукової) дії, НСРД, інших процесуальних дій та непроцесуальних заходів. Такий рівень передбачає вирішення наступних заходів:

- отримання вихідної інформації та оцінка слідчої ситуації;
- конкретизація мети, завдань розслідування, створення уявної моделі майбутньої діяльності;
- визначення наявних сил та засобів для досягнення завдань;
- створення оптимальних умов для проведення процесуальних дій та інших заходів, спрямованих на з'ясування обставин кримінального провадження;
- налагодження належної взаємодії органів та підрозділів;
- прийняття рішень організаційного характеру;
- забезпечення кваліфікованого керівництва слідчо-оперативною групою; налагодження систематичного обміну інформацією про результати роботи слідчо-оперативних груп і кожного слідчого;
- контроль за діяльністю з розслідування, аналіз її результатів;
- матеріальне, науково-технічне, кадрове та інше ресурсне забезпечення².

¹ Криміналістика у питаннях і відповідях : навчальний посібник / А.В. Іщенко, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, Ю.М. Черноус та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 118 с. С. 67.

² Там само.

Як бачимо, одним із перерахованих вище комплексу організаційних заходів є «налагодження належної взаємодії підрозділів», яка сприяє швидкому та ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень. Розглянемо таку форму більш детально.

На підставі аналізу наукових поглядів учених (А.А. Патик, М.А. Погорецький, В.І. Василичук та ін.) щодо форм взаємодії взагалі¹, можна виділити найбільш ефективні форми взаємодії слідчого з працівниками інших органів і підрозділів НП України при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів, які поділяються на:

- *процесуальні* (надання доручень щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій та процесуальних заходів);
- *непроцесуальні* (обмін інформацією про злочин в цілому та його окремих елементів, спілкування щодо висунення версій, спільне планування та проведення тактичних операцій тощо).

На думку І.В. Фаєра, найбільш розповсюдженою формою взаємодії є процесуальна, а саме виконання працівниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій².

На думку інших вчених, процесуальні форми взаємодії є тим видом кримінально-процесуальних правовідносин, які регламентовані чинним законодавством, тобто закріплені в нормах права. Виходячи з цього, під час взаємодії слідчого з оперативним працівником у процесуальній формі при розслідуванні кримінальних правопорушень важливе значення має наявність контакту між цими працівниками, що дозволяє ґрунтовно вивчити наявні оперативні матеріали та спільно розробити план їх реалізації. Така форма взаємодії дозволяє вчасно запобігати тактичним помилкам і прорахункам, виокремлювати найбільш перспективні напрями подальшої роботи, зокрема:

¹ Патик А.А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 233 с. С. 45; Василичук В.І. Взаємодія оперативних підрозділів МВС України з правоохоронними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 228–242. С. 230.

² Фаєр І.В. Розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців : дисер. ... доктора філософії : 081 / Націон. акад. внутр. справ, Київ, 2022. 262 с. С. 137.

- виконання доручень слідчого щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- виконання оперативним підрозділом доручень слідчого щодо перевірки оперативно-розшуковим шляхом відомостей, які мають значення для встановлення наявності чи відсутності підстав для внесення відомостей до ЄРДР за оперативними матеріалами;
- надання слідчому матеріалів, зібраних у ході проведення оперативно-розшукової діяльності, для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР;
- проведення разом з невідкладними слідчими (розшуковими) діями необхідних оперативно-розшукових заходів;
- проведення оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення місця перебування особи, яка ухиляється від слідства і суду та притягнення до кримінальної відповідальності;
- сприяння слідчому при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій¹.

Розглядаючи організаційні форми взаємодії у кримінальних провадженнях, у юридичній літературі вчені виокремлюють різноманітні види такої взаємодії. Так, на думку В.Д. Пчолкіна і В.М. Ечкенка, серед основних організаційних форм взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень можна виділити наступні:

- спільне планування окремих слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій, спрямованих на виявлення доказової (орієнтуючої) інформації;
- сумісна діяльність слідчих і оперативно-розшукових підрозділів на початковому і подальшому етапах досудового розслідування;
- погодження роботи слідчих і оперативних працівників при плануванні вирішення окремих завдань у кримінальному провадженні;
- ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами в межах, передбачених відомчими нормативними актами;

¹ Чаплинський К.О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. № 4(100). Івано-Франківськ, 2022. С. 247–258.

- утворення слідчо-оперативної групи за конкретним кримінальним провадженням та узгоджена діяльність у складі цих груп;
- взаємний обмін усною та письмовою інформацією оперативних працівників і слідчих з питань, що стосуються їхньої діяльності;
- спільне обговорення й оцінювання даних, одержаних у результаті проведення оперативно-розшукових заходів щодо їх достатності для внесення відомостей до ЄРДР;

- спільні виїзди слідчого та оперативних працівників для проведення слідчих (розшукових) дій та окремих процесуальних дій¹.

В.О. Коновалова виокремлює наступні організаційні форми взаємодії у кримінальних провадженнях:

- сумісне планування розслідування кримінальних правопорушень у цілому та початкового етапу розслідування зокрема;

- формування слідчо-оперативних груп для реалізації затвердженого плану;

- визначення та розподілення працівників оперативних і слідчих підрозділів, відповідно до завдань, плану для виконання окремих функцій;

- визначення учасників слідчо-оперативних груп для розслідування окремих епізодів злочинної діяльності та виконання інших завдань;

- спільне планування слідчих (розшукових) дій, НСРД та оперативно-розшукових заходів².

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та даних опитування працівників слідчих і оперативних підрозділів НП України можна дійти висновків, що взаємодія слідчого під час розслідування крадіжок з АТЗ переважно здійснюється з такими суб'єктами:

- працівниками оперативних підрозділів НП України;
- працівниками патрульної поліції;
- інспекторами-криміналістами;

¹ Пчолкін В.Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС / В.Д. Пчолкін, В.М. Ечкенко. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ*. 2004. № 3. Ч. 1. С. 109–121. С. 117–118.

² Коновалова В.Е. *Версия: концепция и функции в судопроизводстве*. Харьков : Консум, 2000. 234 с. С. 136.

- працівниками кінологічної служби;
- дільничними офіцерами поліції та ін.

За результатами опитування слідчих НП України також було встановлено, що найбільш ефективною взаємодія слідчих при розслідуванні крадіжок з АТЗ є з працівниками оперативних підрозділів (47,4 % опитаних респондентів), 27,4 % опитаних вважають ефективною взаємодію з інспекторами-криміналістами, 12,8 % – з дільничними офіцерами поліції, найменш ефективна взаємодія, як виявилось – з працівниками патрульної поліції (4,3 % опитаних), з кінологічною службою (7,3 %).

Така тенденція пов'язана з тим, що слідчі переважно взаємодіють з оперативними працівниками у процесі всього розслідування крадіжок з АТЗ (при плануванні розслідування, організації та проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, наданні доручень щодо проведення оперативно-розшукових заходів), натомість з інспекторами-криміналістами – лише під час огляду місця події та проведенні інших слідчих (розшукових) дій, якщо на думку слідчого буде необхідність у залученні такого спеціаліста, у взаємодії з судовими експертами Експертної служби МВС України виникає необхідність при призначенні та проведенні судових експертиз, що призначаються під час розслідування крадіжок.

Найменший показник ефективності взаємодії слідчого з працівниками патрульної поліції пов'язаний з тим, що функції останніх на місці події полягають лише в охороні місця події, фактично патрульна поліція взаємодіє зі слідчим у момент його приїзду у складі СОГ на місце крадіжки і сутність такої взаємодії полягає у «передачі» самого місця слідчому. Взаємодія з кінологічною службою також відбувається вкрай рідко, оскільки переважна кількість викрадень має таємний характер за відсутності будь-яких очевидців злочинної події, і як наслідок, затримання крадіїв за «гарячими» слідами здійснюється в окремих випадках. Враховуючи значний перебіг часу з моменту учинення крадіжки та прибуття слідчого на місце події значна кількість запахових слідів «розсіюється», і як наслідок, застосування кінолога зі службовою собакою є непотрібним.

При розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів важливе значення має якісна і своєчасна взаємодія слідчого з працівниками оперативних підрозділів НП України.

Так, відповідно до стадії досудового розслідування взаємодія слідчих з органами і підрозділами Національної поліції при розслідуванні крадіжок з АТЗ відбувається на:

- а) початковому етапі розслідування (під час проведення огляду місця події, затримання крадія за «гарячими» слідами, обшуку);
- б) подальшому (наступному) етапі розслідування (при проведенні тактичних операцій та комбінацій).

На початковому етапі розслідування крадіжок з АТЗ важливою для встановлення багатьох обставин події відіграє якісна робота працівників поліції на місці події. Від налагодженої організації дій кожного учасника слідчо-оперативної групи, належної взаємодії залежить результат розкриття та розслідування такого виду крадіжок.

Так, відповідно до згаданої вище Інструкції після надходження до поліції інформації про вчинення кримінального правопорушення (крадіжки з АТЗ) та внесення інформації до ЄРДР здійснюється комплекс першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій, у тому числі за дорученням слідчого, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та з'ясування всіх обставин злочинної події¹.

Якщо говорити про той обсяг робіт, що виконує оперуповноважений на місці події, то це низка таких заходів²:

- здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненої крадіжки, опитування (у разі внесення відомостей в ЄРДР – допит) з цією ж метою осіб, які проживають або працюють поблизу місця вчиненого крадіжки, а також осіб, які

¹ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ № 575 від 07.07.2017 р. (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.07.2017 р. за № 937/30805). Із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства внутрішніх справ № 564 від 11.07.2019 р. та № 420 від 28.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 17.01.2023 р.).

² Повноваження слідчого органу досудового розслідування за кримінальним процесуальним кодексом України : методичні рекомендації / Головне слідче управління МВС України. Київ, 2012. 44 с. С. 18–19.

могли перебувати на можливих шляхах руху правопорушника до та від місця події;

- здійснює переслідування і затримання правопорушників (крадіїв) за слідами або указаними потерпілими і очевидцями напрямками переміщення правопорушника або за результатами роботи службового собаки, організація загороджувальних заходів, у тому числі в місцях можливого перебування або появи правопорушників;
- збирає відомості про подію злочину та відомості, що можуть бути використані як докази;
- здійснює обстеження місцевості в районі учинення крадіжки, виявлення загублених, викинутих правопорушником знарядь учиненого діяння, інших предметів, отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили крадіжку;
- встановлює час, місце і обставини вчинення такої крадіжки; кількість причетних до її вчинення осіб, їх прикмети; наявність у них знарядь, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися при подоланні перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок, у якому вони зникли, інші відомості, необхідні для встановлення осіб, які вчинили крадіжку;
- негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення крадіжки з автотранспортних засобів та причетних до неї осіб, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та НСРД;
- здійснює проведення розшукових заходів у місцях перебування осіб, схильних до вчинення таких крадіжок (у тому числі і збуту викраденого майна);
- встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення крадіжки, та можливих напрямків руху особи, яка його вчинила, а також інших місць з урахуванням обставин крадіжки;
- виконує письмові доручення слідчого про проведення слідчих (розшукових) та НСРД. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого.

Доручення слідчого працівникам оперативних підрозділів щодо проведення ними слідчих (розшукових) дій і НСРД має на меті,

з одного боку, прискорення розслідування кримінального провадження: слідчий не відволікається на проведення нескладних слідчих (розшукових) дій, а з другого, – залучення до проведення НСРД фахівців оперативних підрозділів, які мають певний досвід і спеціальну техніку для проведення оперативно-розшукових заходів. Слідчий може доручати проведення тільки тих слідчих (розшукових) дій, що можуть бути виконані за його відсутності без шкоди для встановлення фактичних даних, на підставі яких устанавлюються наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, наприклад, однотипні допити декількох осіб, пред'явлення речей для впізнання, огляд трупа, отримання зразків для експертизи тощо¹.

Цілком можна погодитися з думкою А.О. Ляш, який наголошує, що сутність взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів полягає у тому, що:

- кожен з них застосовує специфічні заходи, зокрема, слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, в межах, встановлених законом повноважень;
- такі узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії, спрямовані на впровадження одержаних у результаті оперативно-розшукових заходів відомостей у кримінальне судочинство;
- спільному плануванню тактичних операцій та тактичний комбінацій (комплексу оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих (розшукових) дій, спрямованих на з'ясування обставин крадіжки та збирання доказової інформації);
- дії цих суб'єктів мають бути спрямовані на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації у кримінальне судочинство за допомогою процесуальних засобів – шляхом провадження відповідних слідчих (розшукових) дій та прийняття процесуальних рішень².

¹ Повноваження слідчого органу досудового розслідування за кримінальним процесуальним кодексом України : методичні рекомендації / Головне слідче управління МВС України. Київ, 2012. 44 с. С. 18–19.

² Ляш А.О. Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах. Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю : матер. наук.-практ. конф. : тези доп. Київ : Націон. акад. внутр. справ України, 2000. 332 с. С. 126.

Взаємодія слідчого з інспекторами-криміналістами полягає, насамперед, у їх участі у огляді місця події та інших слідчих (розшукових) діяч. Така взаємодія відбувається на початковому та подальшому етапах розслідування крадіжок з АТЗ. Важливість залучення інспектора-криміналіста до проведення слідчих (розшукових) дій не можна перебільшити. Потреба у взаємодії з ним виникає постійно при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів. Починаючи з огляду місця події його залучення є необхідним для визначення меж проведення огляду місця події, найбільш ефективних методів огляду, використання додаткових способів фіксації, вивчення місць ймовірного залишення слідів злочинця (крадія), вилучення об'єктів, слідів, обрання їх правильної упаковки для збереження, а також для встановлення інших обставин вчинення викрадення¹.

Так, під час огляду місця крадіжки спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Поряд з цим, відповідно до п. 10 «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) на місці події виконує таку роботу:

- надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;
- виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення;
- проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає

¹ Дрозд В.Ю. Поняття та суб'єкти взаємодії слідчого з підрозділами Національної поліції на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 6. Том. 3. С. 138–142. С. 141.

увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення;

– відповідає за якісну фіксацію всієї слідчої інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього¹.

Як бачимо, така діяльність спрямована на якісне збирання криміналістично значущої інформації на місці події – правильна тактика виявлення, фіксації, вилучення та упакування об'єктів з метою їх подальшого використання у процесі розслідування.

Враховуючи мету діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні, особливу увагу інспекторам-криміналістам слід звертати на якість надання технічної допомоги слідчому під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. У КПК звертається увага й на те, що додатки до протоколів мають бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків².

На подальшому етапі розслідування взаємодія слідчого з інспектором-криміналістом може проявлятися у консультативній допомозі щодо: визначення способу додаткової фіксації наступних слідчих (розшукових) дій, відібрання зразків на відповідний вид судових експертиз, формулюванні питань експерту, що викладаються у постанові про призначення судових експертиз, та ін.

На початковому етапі розслідування крадіжок з АТЗ взаємодія слідчого з працівниками патрульної поліції полягає у підготовчих діях до огляду місця події. Мається на увазі те, що патрульна поліція прибуває на місце події ще до прибуття СОГ для забезпечення охорони. І така діяльність патрульної поліції є важливою в частині

¹ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ № 575 від 07.07.2017 р. (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.07.2017 р. за № 937/30805). Із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства внутрішніх справ № 564 від 11.07.2019 р. та № 420 від 28.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 17.01.2023 р.).

² Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навч. посіб. / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 432 с. С. 14–15.

збереження наявних від злочинних дій слідів внаслідок впливу на них суб'єктивних (наприклад, власник АТЗ самостійно намагався відкрити його для перевірки викраденого майна або ж знайомий побачив вибите скло АТЗ і намагався подивитися, що саме викрадено) та об'єктивних факторів (погодних умов).

Поряд з цим, взаємодія слідчого з працівниками патрульної поліції може мати місце, коли з'являється потреба у затриманні (переслідуванні) крадіїв за «гарячими» слідами або указаними потерпілими і очевидцями напрямками переміщення правопорушника або за результатами роботи службового собаки, організація загороджувальних заходів, у тому числі і в місцях можливого перебування або появи правопорушників (крадіїв). У цих випадках негайно передається орієнтування щодо ознак зовнішності підозрюваних осіб, загальні відомості про викрадене майно, засіб пересування та ін.

Взаємодія з дільничними офіцерами поліції у більшості випадків відбувається на початковому етапі розслідування, зокрема в частині проведення розшукових заходів в районі обслуговування дільничного поліцейського в місцях перебування осіб, схильних до вчинення таких кримінальних правопорушень (у тому числі і збуту викраденого майна), або місцях збуту викрадених речей та цінностей.

Однак, більш чіткий перелік діяльності дільничного офіцера поліції на місці події регулюється згаданою вище Інструкцією, зокрема п. 11, відповідно до якого він:

- до прибуття СОГ забезпечує охорону місця події, збереження слідів учиненої крадіжки;
- з'ясовує обставини вчиненої крадіжки, встановлює свідків, очевидців злочинної події, прикмети крадіїв, збирає інші відомості, що можуть бути використані як докази;
- інформує уповноваженого працівника чергової частини органу, підрозділу поліції про обставини вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для вжиття невідкладних заходів щодо їх затримання;
- з прибуттям СОГ негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин учинення кримінального правопорушення та осіб,

які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій¹.

Необхідність у взаємодії слідчого з працівниками кінологічної служби під час розслідування крадіжок з автотранспортних засобів може виникнути тоді, коли є відомості щодо напрямку переходу злочинців і можна організувати затримання за «гарячими» слідами. Однак, це не єдина перевага залучення до такого виду огляду кінолога зі службовою собакою. Так, кінолог на місці події здійснює наступні заходи:

- разом зі слідчим визначає межі огляду місця події і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування службового собаки, на основі наявної інформації визначає доцільність його застосування;

- вживає заходів для розшуку та затримання особи, яка вчинила таку крадіжку, шляхом застосування службового собаки за запаховими слідами, речами і предметами, залишеними на місці події, а також з метою пошуку слідів і предметів, які мають значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення;

- бере участь у блокуванні місця вчинення крадіжки, його огляді, виявленні, фіксації, вилученні і збереженні предметів і слідів, які можуть бути використані для розшуку особи злочинця, із застосуванням службового собаки;

- позначає місця виявлення на шляху слідування службового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку особи, яка вчинила таке кримінальне правопорушення, із застосуванням службового собаки;

- доводить до відома керівника СОГ інформацію про можливе походження запахосіів (слідів, предметів), виявлених на місці події, та їх використання для розкриття та розслідування крадіжки з АТЗ;

¹ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ № 575 від 07.07.2017 р. (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.07.2017 р. за № 937/30805). Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства внутрішніх справ № 564 від 11.07.2019 р. та № 420 від 28.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 17.01.2023 р.).

- використовуючи отриману інформацію, застосовує службового собаку для розшуку особи, яка вчинила крадіжку з АТЗ, за її запаховими слідами;

- обстежує за допомогою службового собаки прилеглу до місця події територію та можливі місця укриття особи злочинця (наприклад, горища і підвали прилеглих будівель, які не є житлом чи іншим володінням особи, незамкнені сховища, лісопаркові зони, кар'єри тощо);

- разом з іншими працівниками поліції бере участь у переслідуванні та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, застосовує при цьому службового собаку;

- за відсутності можливостей застосування службового собаки або в разі втрати ним сліду діє за вказівкою керівника СОГ¹.

З означеного видно, що дії кінолога досить широкі та відкривають низку можливостей для слідчого щодо встановлення особи злочинця (крадія) та його затримання. Тому, на нашу думку, при розслідуванні крадіжок з АТЗ до складу СОГ обов'язково слід включати й кінолога зі службовою собакою.

Взаємодія з судовими експертами Експертної служби МВС України також є важливою при розслідуванні крадіжок з АТЗ. Справа в тім, що розслідувати будь-який злочин в загалі, та крадіжки з автотранспортних засобів зокрема неможливо без використання спеціальних знань. І тих важливих знань, що має спеціаліст і якими він ділиться зі слідчим на місці події недостатньо для визнання виявлених та вилучених об'єктів на місці події речовими доказами. Такі об'єкти слід дослідити особами, які володіють спеціальними знаннями, які мають допуск до проведення відповідних видів судових експертиз із застосуванням наукових методів та засобів їх вивчення. Взаємодія слідчого з судовими експертами при розслідуванні крадіжок з АТЗ полягає у визначенні виду судових експертиз, які слід призначати за конкретними об'єктами, консультації щодо правил відібрання зразків для порівняльного дослідження, формулюванні запитань, що розкривають поставлені перед експертом завдання, та низку інших важливих для кримінального провадження обставин.

¹ Там само.

Поряд з цим, взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України проявляється у використанні можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України. Наприклад, під час перевірки виявлених на місці події слідів пальців рук по базі «Дакто-2000» та ін.

Підсумовуючи наведене слід зазначити, що кожен з розглянутих суб'єктів взаємодії відіграє важливу роль у розслідуванні крадіжок з АТЗ, оскільки допомагає слідчому у виявленні, фіксації, влученні та збереженні криміналістично значущої інформації, встановленні осіб, які вчинили крадіжку, способу викрадення, обставин, за яких відбувалася крадіжка, та низку іншої важливої для розслідування інформації. І лише у тісній та налагодженій взаємодії слідчого з такими суб'єктами відбуватиметься швидке, повне та ефективне розслідування крадіжок з автотранспортних засобів.

Розділ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

3.1. Організація і тактика проведення огляду місця події

Розкриття та розслідування кримінальних правопорушень обґрунтовано належить до одного зі специфічних й складних видів правоохоронної діяльності. В умовах високого рівня корисливої злочинності, і в першу чергу, найбільш суспільно-небезпечних форм її прояву, перед ученими-юристами та працівниками правоохоронних органів постає завдання розробки нових технологій та застосування новітніх наукових досягнень під час розслідування взагалі, і провадження окремих слідчих (розшукових) дій зокрема¹.

Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів неможливе без проведення слідчих (розшукових) дій, які регламентовані кримінальним процесуальним законом та спрямовані на збирання й перевірку раніше одержаних доказів у конкретному кримінальному провадженні. Слідчі (розшукові) дії є основним способом збирання доказів, а тому основним засобом всебічного, повного й неупередженого дослідження усіх обставин кримінального правопорушення та встановлення істини у кримінальному провадженні.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ вже на початковому його етапі проводиться комплекс слідчих (розшукових) дій, що спрямований

¹ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с. С. 62; Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

на встановлення події злочину (крадіжки з АТЗ), особи злочинця (крадія) та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, зокрема:

- огляд місця події (97 % опитаних респондентів);
- допит потерпілого (84,6 %);
- допит очевидців та свідків (22,2 %);
- призначення судових експертиз (62,8 %).

Можна погодитися з думкою Є.І. Макаренка, що особливе місце серед слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації від найбільш неупереджених, непідкупних і правдивих свідків – так званих «німих свідків» злочину (речових джерел доказової інформації) – належить слідчому огляду¹. Відповідно до тлумачного словника, огляд – це обстеження або виявлення чого-небудь².

Значення огляду у досудовому провадженні важко переоцінити. Вказана процесуальна дія дозволяє слідчому: 1) безпосередньо сприймати місце злочину; 2) встановити слідову картину і зафіксувати сліди злочину; 3) з'ясувати всі обставини злочинної події; 4) скласти уявлення про механізм злочину і особу злочинця; 5) встановити причини й умови, що сприяли або перешкоджали учиненню злочину; 6) висунути слідчі версії та правильно визначити напрями подальшого розслідування³. Від своєчасності й якості проведення

¹ Макаренко Є.І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005. 188 с. С. 3–4.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с. С. 658.

³ Борідько О.А. Тактика слідчих оглядів : навч. посіб. / О.А. Борідько, К.В. Парасочкіна, Г.О. Пономаренко. Херсон : Видавець Чуєв С.М., 2006. 72 с.; Огляд місця події : навч. посіб. / Є.І. Макаренко, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник. Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т. МВС України, 2001. 156 с.; Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н.І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.; Бирюков В.В. Фіксація доказателств. Криміналістический и процесуальный аспекты. Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС. Луганськ, 2005. С. 52–57; Чаплинський К.О. Тактика використання оперативно-розшукових заходів при проведенні слідчого огляду. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спец. вип. № 1. 2010. С. 269–276; Чаплинський К.О. Наукові засади використання оперативно-розшукових заходів під час проведення слідчого огляду. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 2. Ч. 2. С. 125–133; Берназ В.Д. Спільна діяльність слідчого зі спеціалістами та експертами: тактичні та психологічні аспекти. Взаємодія слідчих і експертів у процесі боротьби зі злочинністю. Луганськ : ЛІВС при НАВСУ, 2003. С. 28–33; Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : наук.-практ. посібник. Київ : Атіка, 2009. 64 с.; Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с., 32 іл.

огляду у багатьох випадках залежить успіх у розкритті та розслідуванні злочинів¹.

На думку І.В. Пирога, В.М. Плетенця і О.В. Лускатова, огляд є досить складною слідчою (розшуковою) дією, що вимагає високої кваліфікації співробітників, що беруть у ньому участь. Йому характерна багатоманітність об'єктів, що підлягають дослідженню. Ці об'єкти необхідно виділити з маси предметів, обрати вірний метод їх дослідження, вміти критично оцінювати отримані результати². Зважаючи на це, всі учасники огляду (слідчі, працівники оперативних підрозділів, експерти та ін.) повинні широко застосувати весь арсенал загальних і спеціальних методів криміналістики, особливо техніко-криміналістичних засобів й методів роботи зі слідами та іншими речовими об'єктами, що дозволить ефективно та якісно проводити дану процесуальну дію.

Огляд належить до числа першочергових, неповторних й незамінних СРД. Правоохоронна практика свідчить, що дану процесуальну дію не можна замінити іншими СРД, наприклад, обшуком у підозрюваного або допитами очевидців злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі дати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події, застосовуючи засоби криміналістичної техніки і допомогу спеціалістів. Під час його проведення оглядають усі об'єкти, які можуть мати відношення до злочину, залежно від конкретної слідчої ситуації, за внутрішнім переконанням слідчого. Тому інформативність огляду набагато вища, ніж допиту, обшуку чи слідчого експерименту³.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ огляд, насамперед, спрямований на виявлення й фіксацію криміналістично значущої інформації про подію злочину, його учасників та механізм учинення викрадень з АТЗ.

¹ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

² Методичні рекомендації щодо тактики та методики проведення досудового слідства в органах внутрішніх справ за ознаками злочину, передбаченого ст. 115 КК України / І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, О.В. Лускатов. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 91 с. С. 4.

³ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.

Отже, під оглядом слід розуміти слідчу (розшукову) дію, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Огляд є однією з першочергових й невідкладних слідчих (розшукових) дій, процесуальний порядок проведення якої регламентується ст. 237 КПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних¹.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ головною метою огляду є виявлення доказової та орієнтуючої інформації, що має значення для кримінального провадження.

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та аналізу даних опитування слідчих і працівників оперативних підрозділів можна зробити висновок, що до основних завдань огляду при розслідуванні крадіжок з АТЗ можна віднести:

- з'ясування і фіксація обстановки й інших обставин крадіжки, що мають значення для кримінального провадження;
- встановлення механізму крадіжки – відновлення картини учинення викрадення речей і цінностей з АТЗ;
- фіксація слідової картини крадіжки;
- виявлення, фіксація і вилучення слідів крадіжки з АТЗ та інших речових доказів, що мають значення для кримінального провадження;
- встановлення особи злочинця (з'ясування ознак зовнішності та прикмет одягу крадія);
- з'ясування кількості злочинців, визначення структури організованої групи;
- виявлення і затримання особи, яка учинила крадіжку з АТЗ, за «гарячими» слідами;

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : зі змінами та допов. станом на 01 січня 2023 р. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

- з'ясування характеру впливу особи, яка здійснила крадіжку, на навколишнє середовище;
- з'ясування особи потерпілого та очевидців крадіжки з АТЗ;
- встановлення мотивів учинення крадіжки;
- встановлення часу перебування крадіїв на місці злочину, способу прибуття та зникнення з місця крадіжки;
- виявлення обставин, що сприяли або перешкоджали учиненню крадіжки;
- виявлення і фіксація негативних обставин;
- отримання орієнтуючої інформації для висунення слідчих версій стосовно події злочину, механізму крадіжки та його учасників;
- одержання вихідних даних для організації проведення подальших СРД та оперативно-розшукових заходів щодо розшуку й затримання крадіїв за «гарячими» слідами, виявлення викрадених майна і цінностей;

– перевірка відомостей, що отримані оперативним шляхом, та ін. У науковій літературі більшість вчених¹ залежно від тих чи інших підстав класифікують огляд за різними критеріями:

1) за об'єктом огляду: місцевості, приміщення, речей, предметів та документів, житла чи іншого володіння особи, трупа і його частин, освідування (огляд тіла живої особи), транспортних засобів, комп'ютерної техніки, інших об'єктів (тварин та їх частин тощо).

В.Б. Школьний, дослідивши практику розслідування злочинів, учинених злочинними угрупованнями, зазначає, що слідчими переважно проводилися такі огляди: місця події (100,0 % випадків), ділянок місцевості та приміщень поза місцем події (31,0 %), трупа (29,0 %), предметів і документів (27,0 %), інші види (9,0 %) ².

¹ Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с. С. 189–190; Криміналістика : підручник / В.В. Пясовський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 411–416; Тактика слідчих оглядів : навч. посіб. / Борідько О.А., Парасочкіна К.В., Пономаренко Г.О. Херсон : Видавець Чуєв С.М., 2006. 72 с. С. 7; Умисні вбивства. Попередження та розкриття : практич. посіб. / Снігер'єв О.П., Матвійчук В.В., Никифорчук Д.Й. Київ : КНТ, 2005. 100 с. С. 27; Лускатов О.В. Особливості розслідування нерозкритих злочинів минулих років : лекція. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2003. 36 с. С. 30.

² Школьний В.Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київський нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 18 с. С. 13.

Д.А. Патрелюк зазначає, що основними напрямками роботи СОГ є: огляд місця стоянки (двору будинку, гаражу, СТО, автостоянки, паркування); місця залишення предмета посягання неповнолітнім злочинцем, прилеглої території до нього; а також виявленого транспортного засобу¹. У кримінальних провадженнях щодо крадіжок з АТЗ об'єктами огляду переважно є транспортні засоби – 100 % опитаних слідчих, речі та предмети – 73 %, окремі ділянки місцевості – 24 %, інші об'єкти – 12 %.

2) за послідовністю проведення: первинний і повторний.

У переважній більшості кримінальних проваджень стосовно крадіжок з АТЗ (98 %) огляди мали первинний характер. Втім, слідчій практиці відомі випадки, коли огляд місця події проводився повторно – первинний огляд здійснювався без залучення відповідних спеціалістів і використання необхідних науково-технічних засобів; салон транспортного засобу було оглянуто поверхнево та ін.

Проте, необхідно пам'ятати, що правильно проведений огляд дозволяє слідчому отримати вихідні дані на початковому етапі розслідування крадіжки з АТЗ і є основним, а нерідко єдиним джерелом отримання речових доказів. Помилки огляду, у більшості випадків, не можуть бути виправлені навіть повторним оглядом, оскільки обстановка місця події після первинного огляду суттєво порушується.

3) за обсягом проведення: основний і додатковий.

Основним є, як правило, первинний за послідовністю огляд. Потреба додаткового огляду обумовлюється необхідністю оглянути навколишню територію, яка знаходиться неподалік від місця крадіжки, або АТЗ, який залишили крадії після учинення злочину.

4) за етапами досудового розслідування: огляд здійснений на початковому та подальшому етапах розслідування.

У кримінальних провадженнях щодо крадіжок з АТЗ огляди переважно проводяться на початковому етапі розслідування.

5) за суб'єктами проведення: слідчим, прокурором, оперативним працівником за дорученням, судом та ін.;

¹ Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 10.

б) за залученням спеціаліста: простий та кваліфікований.

Також у криміналістичній літературі можна зустріти класифікації і за такими критеріями як: за способом організації (одиничний або груповий огляд), за часом проведення (огляд у денний або нічний період доби), за порою року та ін.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ необхідно розрізняти особливості проведення огляду «місця події» та «місця злочину», адже кожен з них має свою специфіку.

Можна погодитися з думкою В.А. Журавля і В.Ю. Шепітька, що під місцем події розуміється приміщення або місцевість, де вчинено злочин або де є матеріальні сліди, пов'язані з подією злочину. Місце злочину і місце події – поняття, які не завжди співпадають: місце події – поняття більш широке, бо воно пов'язане з виявленням ознак, що мають відношення до події злочину; місце злочину – це місце безпосереднього вчинення злочинного наміру, яке спричинило певні матеріальні зміни (наявність слідів зламу, взуття, крові тощо)¹.

На думку інших вчених, місцем злочину є певна ділянка місцевості чи приміщення, в межах якої був учинений злочин та виявлені сліди злочинної діяльності. Однак, як свідчить слідча практика, сліди злочину можуть бути виявлені і в інших місцях (поза місцем злочинної події). Тому за одним злочинном може бути декілька місць подій (наприклад, місця керування злочинною діяльністю групи, засідок або спостереження за потерпілим, очікування завершення кримінальної операції, ведення вогню (визначається зручністю стрільби та його захищеністю від сторонніх поглядів), приховання або знищення слідів злочину, сліди впливу лідера на хід кримінальної операції тощо)².

Незважаючи на те, що поняття «місце події» значно ширше поняття «місце злочину»³, ці поняття є нерозривно пов'язаними

¹ Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти / Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 217.

² Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.; Макаренко Є.І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005. 188 с.

³ Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. – Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.

між собою. У деяких випадках місце події і місце злочину співпадають¹, тобто злочин був учинений саме там, де і виявлені його сліди. Так, у розслідуванні крадіжок з АТЗ місце події, як правило, збігається з місцем злочину (87%). Хіба що винятком може бути крадіжка транспортного засобу, поєднана з крадіжкою з АТЗ.

Під час розслідування крадіжок з АТЗ огляди місця події повинні відповідати певним вимогам, зокрема:

1. Єдине керівництво оглядом місця події.

Єдине керівництво оглядом, передбачає не тільки підпорядкування слідчому усіх учасників процесуальної дії, а й правильну його організацію².

Оглядом місця події завжди керує слідчий, а інші учасники йому підпорядковані (надають допомогу), що сприяє планованості й погодженості у діях. Вказівки слідчого з приводу огляду є обов'язковими для усіх учасників процесуальної дії. Неузгодженість тягне за собою необ'єктивність, неповноту та безсистемність оглядів³.

На думку В.І. Перкіна, П.Д. Біленчука і В.К. Весельського, керівник огляду відповідає за організацію і хід його проведення, повне та об'єктивне дослідження обстановки, фіксацію ходу та результатів огляду⁴.

2. Своєчасність і невідкладність огляду місця події.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ огляд місця події повинен здійснюватися негайно після отримання повідомлення про здійснення викрадення, що забезпечує отримання всебічної інформації про

¹ Саїнчин О.С. Розслідування умисних вбивств: теорія і практика : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2011. 38 с. Тактика слідчих оглядів : навч. посібн. / Борідько О.А., Парасочкіна К.В., Пономаренко Г.О. Херсон : Видавець Чувєв С.М., 2006. 72 с.; Макаренко Є.І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005. 188 с. С. 28–29.

² Криміналістика : підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін. ; за ред. П.Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 544 с. : іл. С. 298; Тактика слідчих оглядів : навч. посіб. / Борідько О.А., Парасочкіна К.В., Пономаренко Г.О. Херсон : Видавець Чувєв С.М., 2006. 72 с. С. 8–9.

³ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.; Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с.

⁴ Криміналістика : мультимедійний підручник/ В.І. Перкін, П.Д. Біленчук, В.К. Весельський, В.Б. Школьнік, Ю.Б. Комаринська. Київ, 2008.

подію й оперативність у здійсненні розшукових заходів щодо встановлення особи крадія. За даними кримінальними провадженнями між одержанням вихідної інформації про учинення крадіжки з АТЗ і початком проведення огляду (прибуттям СОГ) повинен проходити мінімальний проміжок часу¹.

Таку думку підтримує і В.Ю. Шепітько, який також наголошує на невідкладності проведення огляду місця події. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події у первісному, незміненому стані, оскільки будь-яке зволікання спричинює втрату речових доказів, зміну слідової картини. Невідкладність огляду місця події пояснюється і необхідністю оперативного отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розкриття злочину².

Під час розслідування крадіжок з АТЗ огляд місця події не терпить зволікань, оскільки місцем події у більшості випадків є вулиця (паркувальне місце, стоянка, ділянка місцевості, узбіччя дороги чи траси), де з ранку вже починається інтенсивний рух, і сліди, залишені крадіями можуть бути знищеними або швидко зникнути.

3. Всебічність і повнота огляду місця події.

Всі ділянки місцевості, де знаходився АТЗ, безпосередньо транспортний засіб, а також об'єкти, які пов'язані з механізмом учинення крадіжки і несуть будь-яку інформацію, що має значення для кримінального провадження, повинні бути виявлені, зафіксовані, вилучені та досліджені.

Цілковито погоджуємося з думкою В.Ю. Шепітька, що при огляді місця події слідчий виходить з первісної інформації про подію злочину, отриманої після прибуття на місце події, а також з тих версій, що виникають під час огляду. Виходячи з цього, слідчий не повинен

¹ Криміналістика : підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін. ; за ред. П.Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 544 с. : іл. С. 298; Макаренко Є.І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005. 188 с. С. 39; Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Націон. акад. внутр. справ України, Київ, 2000. 19 с. С. 12–13.

² Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 218.

віддавати перевагу ні одній з версій, що виникають, не дивлячись на те, що будь-яка з них може здатися достовірною¹.

4. Системність і послідовність огляду місця події.

Огляд місця події повинен проводитися системно й методично, що полягає в правильній організації і планомірності проведення огляду, врахуванні специфіки об'єктів, що оглядаються, застосуванні найбільш ефективних тактичних прийомів і засобів² (особливості визначення меж огляду, тактика пересування слідчого місцем події тощо).

Безсистемність огляду місця крадіжки з АТЗ тягне можливу втрату важливих доказів у кримінальному провадженні.

5. Застосування науково-технічних засобів під час огляду місця події.

Враховуючи, що при огляді місця крадіжки з АТЗ переважно виявляється мінімальна кількість слідів, оскільки крадії нерідко застосовують спеціальні заходи щодо знищення або маскування слідів злочинної діяльності, та більшість слідів (сліди рук, мікрооб'єкти) мають невидимий характер, то важливого значення набуває застосування усіх криміналістичних можливостей з виявлення і фіксації слідової картини крадіжки.

6. Взаємодія слідчого з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності під час огляду місця події.

Виходячи з основних завдань огляду, відбувається налагоджена і ефективна діяльність, спрямована на виявлення злочинців (крадіїв), які вчинили крадіжки з АТЗ. Так, одним із напрямів діяльності органів НП України є орієнтування всіх видів нарядів про вчинення кримінальних та інших правопорушень, прикмети осіб, які їх вчинили, об'єкти посягань³.

Для забезпечення реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події у всіх ГУНП, територіальних відділах

¹ Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с. : іл. С. 43.

² Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н.І Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с. С. 5–6.

³ Дрозд В.Ю. Організація огляду місця крадіжок з автотранспортних засобів. Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього : матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12–13 січ. 2018 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2018. С. 101–103. С. 101.

НП України формується не менше двох слідчо-оперативних груп: основна та додаткова. За необхідності організовується чергування СОГ також у підпорядкованих підрозділах – територіальних відділах Національної поліції. Виходячи з цього, можемо вести мову про суб'єктів огляду місця події (крадіжки з АТЗ), зокрема це: слідчий, працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст, кінолог зі службовою собакою та ін.

Правильна організація діяльності СОГ на місці події є однією з важливих завдань слідчого, оскільки від належної взаємодії та організованих дій учасників групи залежатиме результат огляду місця події – слідчої (розшукової) дії, що спрямована на збирання криміналістично значущої інформації¹. До складу СОГ, що виїздить на місце вчинення будь-яких злочинів взагалі, та крадіжок з АТЗ зокрема, входять: слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст та ін. Це є основні її учасники, однак залежно від обставин (отриманої вихідної інформації) слідчий може залучити і інших працівників НП України, наприклад, дільничного офіцера поліції, кінолога зі службовою собакою та ін.

Усіх зазначених вище суб'єктів під час огляду місця події (крадіжки з АТЗ) об'єднує єдина мета, яка спрямована на:

- з'ясування обставин учинення крадіжки та характеру обставин злочинної події;
- виявлення і фіксація слідів крадіжки з АТЗ та речових доказів;
- одержання інформації для висування й перевірки версій щодо крадіжки з АТЗ;
- висування версій про крадіжку в цілому та щодо окремих її обставин (наприклад, про кількість злочинців або обставини, що сприяли учиненню крадіжки);
- встановлення особи крадія;
- одержання даних для організації оперативно-розшукових заходів і використання допомоги громадськості з метою переслідування підозрюваної особи та затримання за «гарячими» слідами;

¹ Організація роботи підрозділів досудового розслідування : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / А.Г. Гаркуша, О.Ф. Кобзар, Ю.А. Кричун, Н.П. Черняк та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 108 с. С. 24.

- встановлення мотивів учинення крадіжки;
- з'ясування особи потерпілого;
- виявлення причин й умов, які сприяли або перешкоджали вчиненню крадіжки.

Встановлення таких відомостей дозволяють слідчому правильно організувати розслідування, визначити необхідні першочергові слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, що спрямовані на встановлення особи крадія та всіх обставин кримінального правопорушення.

Слідчий є керівником СОГ, саме на ньому лежить негласний обов'язок організувати діяльність групи на місці крадіжки з АТЗ. Однак, його роль не лише в цьому. Так, він за допомогою методів пізнання упевнюється в існуванні і характері фактів, які мають доказове значення – такі дії відображають сутність огляду. При проведенні цієї слідчої (розшукової) дії, слідчий не лише спостерігає, але й проводить різні вимірювання і обчислення, порівнює об'єкти, що спостерігає як між собою, так й з іншими об'єктами і явищами, у визначених межах проводить експерименти з досліджуваними об'єктами і, нарешті, фіксує, шляхом обов'язкового опису і за допомогою інших методів криміналістичної фіксації, технічних засобів, все те, що знайшли і виявили він та інші учасники огляду. Результати сприйняття об'єктів, що оглядаються, слідчий піддає «логічній обробці» з метою встановлення їх зв'язку з розслідуваною подією, іншими фактичними даними¹.

Працівник оперативного підрозділу також відіграє важливу роль під час огляду місця події (крадіжки з АТЗ), оскільки він за дорученням слідчого здійснює: 1) поквартирний чи подвірний обхід з метою встановлення очевидців крадіжки; 2) збирання відомостей, що можуть бути використані як докази; 3) виявлення камер зовнішнього відеоспостереження, що знаходяться в районі здійснення крадіжки з АТЗ, та зняття з них інформації; 4) встановлення часу, місця й обставин учинення крадіжки, кількість причетних до її вчинення осіб, їх прикмети, спосіб пересування, напрямок, в якому зникли

¹ Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 411.

крадії, індивідуальні ознаки викрадених речей і предметів, а також інші відомості, що необхідні для встановлення підозрюваних осіб; 6) здійснює розшук підозрюваного та виконує низку інших доручень слідчого, які впливають на швидке й ефективне встановлення всіх обставин кримінального правопорушення¹.

Проте, Н.І. Клименко справедливо акцентує увагу на необхідності встановлення або наявності належного контакту і взаємодії між слідчими та працівниками оперативних підрозділів. Обставини, встановлені слідчим у процесі огляду, мають бути повідомлені оперативним працівникам; дані, отримані оперативним шляхом, слід негайно повідомляти слідчому². На нашу думку, така взаємодія дозволить проводити огляд більш ефективно й наступально.

Проте, узагальнення слідчої практики дозволяє зробити висновок, що у 52% випадках відсутня належна взаємодія між співробітниками СОГ. Так, близько 32% працівників оперативних підрозділів не проводять оперативно-розшукових заходів, обмежуючись лише «обходом квартир» та опитуванням очевидців злочину. Окрім того, 73% слідчих не використовують оперативну розшукову інформацію під час проведення огляду, обмежуючись лише протокольною фіксацією місця події. Така ситуація унеможлиблює досягнення мети огляду³.

Важливим учасником СОГ, яка виїздить на місце крадіжки з АТЗ, є спеціаліст. Залучення спеціаліста дозволяє максимально зібрати криміналістично значущу інформацію, яка у подальшому буде формувати доказову базу кримінального провадження.

Достатньо ґрунтовним в частині ефективного проведення ОМП є Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як

¹ Погорецький М.А. Перспективи взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у ході подальшої правоохоронної реформи в Україні. *Застосування положень КПК України: проблеми та шляхи їх вирішення* : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (до 3-ї річниці КПК України). Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС, 2015. С. 301–307.

² Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н.І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с. С. 9.

³ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. / Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події¹, яка спрямована на організацію порядку належного техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події органами досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС як спеціалістів, та визначає порядок їх залучення на стадії досудового розслідування, наділяє обов'язками та повноваженнями під час проведення огляду місця події.

Діяльність особи, яка володіє спеціальними знаннями (спеціаліста) під час огляду місця крадіжки з АТЗ, спрямована на виявлення, фіксацію та вилучення слідів і знарядь учинення злочину.

Відповідно до ч. 1 ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, що володіє спеціальними знаннями й навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Інспектори-криміналісти, які залучені до участі в проведенні ОМП, повинні мати при собі комплект необхідних технічних засобів, призначених для фіксації обстановки на місці події, виявлення, фіксації, вилучення та упакування слідової та іншої криміналістично значущої інформації (Інструкція).

Відповідно до ч. 7 ст. 237 КПК України, при огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Такі дії є основним засобом збирання й фіксації доказової інформації.

В цілому, під час розслідування крадіжок з АТЗ роль інспектора-криміналісти дуже важлива, оскільки він володіє спеціальними знаннями окремої галузі та може зорієнтувати слідчого щодо способу вчинення крадіжки, особи злочинця (крадія), напрямку її переміщення та інших обставин злочинної події.

¹ Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text> (дата звернення: 18.01.2023 р.).

Так, інспектор-криміналіст під час огляду місця крадіжки з АТЗ: 1) консультує слідчого з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; 2) з використанням відповідних технічних засобів здійснює фіксацію обстановки на місці події; 3) виявляє, фіксує, вилучає та упаковує слідову та іншу криміналістично значущу інформацію; 4) оглядає і вилучає речі та документи, які мають значення для кримінального провадження; 5) складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця крадіжки; 6) звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; 7) допомагає правильно описати виявлену слідову інформацію в протоколі (вид та кількість виявлених слідів, їх місце виявлення, спосіб виявлення) та ін.

Слід також зазначити, що під час огляду АТЗ та прилеглої до нього території спеціаліст у разі виявлення об'єктів, що мають значення для розслідування, повідомляє про це слідчого, потім фотографує виявлене та вилучає. При зібранні слідів спеціаліст має застосовувати насамперед неруйнуючі методи їх виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату може використати руйнуючі методи виявлення слідової інформації, однак запитати про це слідчого. Іноді виявлення слідів неможливе на місці крадіжки з АТЗ, у такому разі слід вилучити слід разом із об'єктом-носієм для подальшого лабораторного дослідження. Безперечно, такі дії на місці події повинні узгоджуватися зі слідчим, який приймає остаточне рішення.

Питання про розширення складу СОГ та залучення до огляду додаткових (допоміжних) осіб слідчий вирішує самостійно, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування крадіжки з АТЗ, якщо це сприятиме більш повному з'ясуванню обстановки на місці події та ефективному виявленню слідів викрадення та інших речових доказів.

Огляд місця події при розслідуванні крадіжок з АТЗ складається з трьох основних етапів:

- підготовка до проведення огляду (підготовчий);
- безпосереднє проведення процесуальної дії (робочий);
- фіксація ходу і результатів огляду (заключний).

Підготовчий етап починається з моменту прийняття рішення про проведення огляду і включає діяльність слідчого до виїзду на місце події і на місці події (крадіжки).

На підставі узагальнення наукової літератури, оперативно-слідчої практики та результатів опитування слідчих, можна зробити висновок, що до виїзду на місце події слідчий повинен здійснити наступні підготовчі заходи:

1) одержати вичерпну інформацію про обставини учинення крадіжки з АТЗ;

2) забезпечити до свого прибуття охорону місця події (залучення працівників патрульної поліції, які знаходяться неподалік від місця крадіжки);

При забезпеченні охорони місця події необхідно вжити наступних заходів:

– негайно вжити заходів щодо припинення протиправних дій і затримання осіб, які їх скоїли;

– видалити з місця події сторонніх осіб, за необхідності оточити місце події та вжити заходів щодо збереження слідів крадіжки до прибуття СОГ;

– запам'ятати напрямки своїх рухів на місці події, намагатися якомога менше залишати своїх слідів;

– при можливості затримати злочинця за «гарячими» слідами, розпочати його переслідування, попередньо організувавши охорону місця події;

– по прибуттю СОГ доповісти про заходи, що вжиті для забезпечення охорони місця події, та особливості місця злочину;

3) затримати осіб, які є очевидцями крадіжки, до прибуття слідчо-оперативної групи;

4) встановити, які заходи вжиті щодо усунення наслідків злочину;

5) визначити склад СОГ; слідчий повинен забезпечити участь усіх необхідних учасників для якісного проведення огляду;

6) заздалегідь забезпечити наявність понять, якщо є підстави вважати, що на місці події залучити їх буде складно або неможливо (наприклад, огляд АТЗ проводиться у нічний час або за межами населеного пункту);

7) підготувати необхідні науково-технічні засоби для забезпечення виїзду на місце події та проведення огляду;

8) вирішити питання щодо залучення кінологічної служби.

Після прибуття на місце події, слідчий повинен вжити таких організаційних заходів:

– відмітити час прибуття СОГ;

– вжити заходів щодо збереження слідів учинення крадіжки та речових доказів;

– перевірити зміни, які відбулися на місці події до його прибуття;

– визначитися з колом учасників огляду місця крадіжки з АТЗ;

– встановити особу потерпілого (свідків) і при необхідності опитати їх, дати завдання оперативним працівникам щодо встановлення зазначених осіб;

– визначити сліди, що залишені потерпілим, очевидцями та іншими особами, які не причетні до крадіжки;

– отримати оперативну інформацію для висунення слідчих версій;

– видалити з місця події сторонніх осіб, які не пов'язані з проведенням огляду;

– вжити заходів щодо встановлення очевидців злочину, організувати переслідування і затримання злочинців за «гарячими» слідами;

– організувати спостереження (засідки) у місцях можливої появи злочинців;

– використовувати (за необхідності) засоби масової інформації;

– скласти (за необхідності) план огляду місця події¹.

Отже, вже на підготовчому етапі проведення ОМП слід сформувати склад СОГ, важливо передбачити можливість переслідування й затримання крадіїв за «гарячими» слідами, залучивши до цього кінолога зі службовою собакою. Також доцільним буде запросити дільничного офіцера поліції, за яким закріплена певна дільниця, для отримання інформації щодо учинення аналогічних злочинів (можливо працює група гастролерів, яка нещодавно прибула до регіону).

¹ Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.; Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.; Макаренко Є.І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005. 188 с.

Після проведення організаційних заходів слідчий переходить до безпосередньо огляду місця крадіжки, під час якого знайомиться з обстановкою місця події, визначає межі огляду, висуває версії стосовно події злочину (*робочий етап*). Якщо діяльність слідчого на підготовчому етапі до огляду носить організаційний характер, то на робочому етапі вона набуває дослідницького характеру. Робочий етап огляду місця крадіжки складається з низки тактичних заходів, що передують самому огляду та супроводжують його.

Так, прибувши на місце крадіжки з АТЗ слідчий з'ясовує обставини викрадення, вживає заходів щодо встановлення і опитування очевидців події, збирає інформацію щодо прикмет зовнішності і одягу підозрюваних у крадіжці осіб, визначає ймовірні шляхи відходу злочинців з місця події. У разі необхідності вживає заходів з переслідування злочинців або транспортного засобу, у якому вони знаходяться.

Загалом, більшість вчених (Д.Г. Казначеев, П.Я. Мінка, С.В. Обшалов, І.В. Пиріг та ін.), до основних організаційно-тактичних заходів огляду місця події відносять такі:

- правильне визначення меж огляду місця події;
- розстановка сил і засобів (їх використання);
- обрання найдоцільнішого порядку пересування місцем події під час огляду;
- визначення тактичних прийомів огляду обстановки місця події та окремих її елементів¹.

Результати огляду місця події багато у чому залежать від правильності визначення його меж. Узагальнення слідчої практики, свідчить, що помилки у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх осмислення. Але саме характер події і обстановка визначають

¹ Тактика розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями : навч. посіб. / Мінка П.Я., Чаплинський К.О. Дніпропетровськ : Дніпроп. гуманітарн. ун-т, 2007. 176 с. С. 63; Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.; Організація і тактика проведення огляду та обшуку при здійсненні кримінального провадження : навч. посіб. / Чаплинська Ю.А., Обшалов С.В., Казначеев Д.Г., Чаплинський К.О. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 65 с.

у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна ретельно оглядатися. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть знаходитися об'єкти, які безпосередньо пов'язані зі злочинном.

Аналіз даних опитування слідчих і матеріалів кримінальних проваджень дозволяє зробити висновок, що 78 % слідчих оглядали лише місце злочину, не намагаючись за наявності тих чи інших підстав розширити його межі, 12 % – визначали межі неповно або частково¹.

Виходячи з цього, слідчий, як керівник СОГ, має визначити межі огляду крадіжки з АТЗ. Як правило, це місце стоянки автотранспортного засобу та прилегла до нього територія в радіусі близько 3–5 квадратних метрів.

Після цього, слідчий разом з іншими учасниками огляду з'ясовує, які об'єкти знаходяться на місці події, досліджує весь комплекс питань, що відносяться до його обстановки, визначає взаємне розташування (взаємозв'язок) елементів цієї обстановки, вивчає їх зовнішній вигляд (стан), і з максимально детально фіксує все виявлене шляхом протоколювання та за допомогою фотозйомки або відеозапису. Це дозволяє слідчому: а) безпосередньо сприймати обстановку місця події й інших матеріальних об'єктів, вивчати і досліджувати їх; б) виявляти сліди й інші речові докази; в) з'ясувати сутність і механізм події; г) оцінити результати огляду; д) фіксувати обстановку місця події, предмети і сліди з метою їх подальшого використання в процесі розслідування². Такий аналіз дозволить слідчому висунути початкові версії щодо події в цілому, визначити механізм учинення крадіжки з АТЗ та встановити осіб, причетних до крадіжки, та ін.

Під час огляду важливе значення має і послідовність його проведення (методи дослідження). Послідовність огляду обумовлюється обставинами кожного конкретного випадку. Проте, будучи обраною слідчим на початку огляду, на думку Є.І. Макаренка, О.В. Негодченка і В.М. Тертишника, вона повинна дотримуватися до кінця

¹ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с. С. 76.

² Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 408, 422.

і забезпечити огляд усіх об'єктів, що мають значення для кримінального провадження¹.

Доречи, Д.А. Патрелюк наголошує, що огляд місця події варто проводити, виділяючи окремі вузли, зокрема: 1) місце перебування транспортного засобу (стоянки, залишення), яке може являти собою відкриту місцевість (двір будинку, вулиця, проїзна частина, автостоянка, зупинки біля розважальних чи торговельних закладів) або приміщення для його зберігання (гараж, СТО, автотранспортний бокс, інше приміщення); 2) прилегла територія до місця перебування транспортного засобу, котра включає шляхи підходу злочинців до місця стоянки; місце засідки, де крадії спостерігали за предметом посягання та діями власника; шляхи від'їзду транспортного засобу з місця стоянки².

У криміналістичній літературі вчені³ виокремлюють загальні методи дослідження (за напрямом або послідовністю дослідження), зокрема:

– концентричний метод – огляд місця події проводиться за спіраллю від периферії до центру. Цей метод найдоцільніше використовувати у тих випадках, коли немає чітко визначеного центру місця події і проведення огляду пов'язане з виявленням слідів прибуття та відходу злочинців з місця злочину, засідки або очікування об'єкту злочину чи виявленням інших слідів та речових доказів;

¹ Огляд місця події : навч. посіб. / Є.І. Макаренко, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник. Дніпропетровськ : ДЮІ МВС України, 2001. 156 с. С. 52.

² Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 10.

³ Основи криміналістичної тактики : курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель. Вінниця : Вінницька філія МАУП, 2001. 116 с. С. 27; Дізнання в міліції та в митних органах : навч. посіб. / Є.І. Макаренко, В.М. Тертишник, Л.М. Лобойко, В.В. Ліпінський, А.Г. Шиян. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2003. 452 с. С. 352; Тактика слідчих оглядів : навч. посіб. / О.А. Борідько, К.В. Парасочкіна, Г.О. Пономаренко. Херсон : Видавець Чуєв С.М., 2006. 72 с. С. 29; Криміналістика : навч. посіб. / А.П. Шеремет. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 472 с. С. 258; Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2010. 624 с. С. 528; Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 221; Салтєвський М.В. Криміналістика : підручник: У 2 ч. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с.

– ексцентричний метод – огляд місця події проводиться за спіраллю від центру місця події до периферії. Цей метод доцільно використовувати для огляду місця події, яке має певний центр (наприклад, наявність слідів зламу та ін.);

– фронтальний (лінійний) метод – являє собою огляд значних за площею ділянок місцевості (наприклад, узбережжя річки, лісний масив, поле). Цей метод застосовується із залученням допоміжної групи, яка розміщується у лінію і рухається фронтально. Іноді цей метод називають «прочісуванням» території, коли група шикуюється у розгорнутий стрій і, рухаючись, обслідує відразу велику територію.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ слідчі огляди проводять переважно ексцентричним методом (97% випадків).

Також слід наголосити на тому, що робочий етап огляду крадіжки з АТЗ поділяється на статичну і динамічну стадії. При цьому, безпосередньо огляд місця події доцільно поділити на певні зони (за місцем проведення), а саме:

– статична, потім динамічна стадії огляду місця навколо транспортного засобу та самого АТЗ ззовні;

– статична, потім динамічна стадія огляду в середині АТЗ (за умови, якщо крадіжку було вчинено з салону АТЗ).

При крадіжках проводиться загальний огляд (статична стадія):

– салону АТЗ (дверей, скла, багажника, капота, бензобака);

– сигналізації;

– інших об'єктів, з якими злочинець чи знряддя могли взаємодіяти, використовувати їх у процесі проникнення до АТЗ, пошуку предмета викрадення, заволодіння ним, винесення, подолання різних перешкод на шляху пересування (наприклад, кинуті знряддя зламу, речі, що випали з кишені тощо);

– ділянки поза АТЗ;

– ділянки місцевості та доріг, за якими злочинець (крадій) перебув на місце крадіжки та зник звідти¹.

¹ Бондар В.С., Серай М.Я. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок : монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 312 с. С. 125.

Звичайно, статична стадія передбачає фіксацію місця крадіжки без порушення обстановки, тобто дозволяється фотографувати методами судової фотографії (оглядова, орієнтуюча, вузлова і детальна) та фіксувати усе в протоколі огляду. Важливо пам'ятати, що першим на місці події з'являється інспектор-криміналіст для забезпечення виявлення й збереження слідової інформації. Опис у протоколі огляду та методи фотозйомки мають співпадати. Можна сказати, що спочатку описується місце виявлення АТЗ з прив'язкою його до двох нерухомих об'єктів (паралельно інспектор-криміналіст здійснює фотофіксацію оглядовим методом), потім зазначаються відомості про АТЗ, його марку, модель, колір, реєстраційний номер (здійснюється орієнтуюча зйомка), після чого слідчий з інспектором-криміналістом оглядають прилеглу до АТЗ територію для виявлення слідів чи знарядь злочину (за їх наявності здійснюється опис у протоколі огляду та виконується вузлова зйомка). Коли усе зафіксовано у непорушному стані переходять до динамічної стадії огляду – де дозволяється переміщувати певні об'єкти та проводити інші дії, спрямовані на виявлення слідів злочину та його учасників.

Однак, вважаємо за необхідне додати, що у разі виявлення слідів (речовин, предметів, слідів-відображень) спочатку фіксується вузлова фотозйомка (з прив'язкою до АТЗ, щоб було видно місце їх взаєморозташування), а потім детальна (з використанням масштабної лінійки у виявленому вигляді та з різних боків).

Динамічна стадія огляду місця навколо АТЗ полягає у вивченні виявлених слідів і предметів на прилеглий до АТЗ території. Це можуть бути сліди взуття (як злочинців, так і водія АТЗ або ж взагалі інших осіб, які не мають відношення до крадіжки), недопалки, відокремлені частини одягу злочинців, загублені предмети та ін. Після фіксації їх місця виявлення, сліди-предмети можна оглянути для можливого вилучення з них слідів і обрання правильного виду упаковки; сліди-відображення після фіксації вилучають на носій. Наприклад, об'ємний слід взуття фотографують, описують у протоколі огляду та виготовляють з нього гіпсовий зліпок; виявлена відмичка описується, фотографується та оглядається на наявність на ній слідів пальців рук; сліди розпилу (дужки замка на бензобаку)

також фотографують і описують місце виявлення, їх кількість, колір, розмір, а потім упаковують у спеціальний конверт чи коробку.

Огляд самого АТЗ ззовні має на меті виявлення характерних для такого виду крадіжки пошкоджень. Вивчаючи місце проникнення до АТЗ, потрібно встановити:

- вид та стан перешкоди, яку було подолано для проникнення до АТЗ;
- вид, форму, розміри та інші особливості слідів зламу;
- яке конкретно знаряддя було використане для подолання перешкоди (підібраний чи штатний ключ, спеціалізований інструмент, домкрат, металевий стрижень, автогенний апарат, кутошліфувальна машинка тощо);
- яким чином та які особливості знаряддя (знарядь) зламу відобразились у слідах на перешкоді;
- послідовність використання різних знарядь зламу;
- чи використовував злочинець фізичну силу для подолання перешкоди (відомості про зріст, комплекцію та фізичну силу злочинця);
- відомості про те, що злочинець лівша;
- відомості про кількість осіб;
- чи підбирав злочинець шифр кодового замку, якщо АТЗ був поставлений на сигналізацію;
- чи було заздалегідь відключено охоронну сигналізацію, якщо так, то в який спосіб;
- час, який необхідний для подолання певної перешкоди;
- факт контактної взаємодії злочинця з перешкодою (наявність на перешкоді слідів пальців рук, ніг, взуття злочинця, слідів біологічного походження, мікрооб'єктів – мікрОВОЛОКОН, мікрочасток металів та сплавів, лакофарбового покриття, пластмас, полімерів тощо);
- які мікрооб'єкти могли залишитися та тілі, одязі злочинця чи знаряддях та предметах, що ним використовувалися¹.

Динамічна стадія огляду в середині АТЗ (за умови, якщо крадіжку було вчинено з салону АТЗ) охоплює і статичну стадію. Це пов'язано

¹ Бондар В.С., Серай М.Я. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок: монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 312 с. С. 127.

з тим, що салон АТЗ спочатку візуально оглядається з метою виявлення явних ознак пошкоджень його деталей чи видимих слідів. Салон АТЗ також фотографується оглядовою зйомкою, у разі виявлення слідів – ще й вузловою і детальною. На цій стадії застосовуються всі допустимі заходи до пошуку та виявлення у салоні АТЗ і на окремих об'єктах слідів крадіжки і підозрюваної особи, для цього виявлені об'єкти ретельно і детально оглядаються у динаміці. Якщо ж виявляються об'єкти зі слідами на них, то їх упаковують із забезпеченням збереження таких слідів під час їх транспортування, однак, з тих об'єктів зі слідами, які самі не можуть бути вилучені, знімаються копії слідів (наприклад, слід віджиму на капоті АТЗ копіюється завдяки силіконовій пасті, а не вилучається весь капот).

Сліди рук доцільно відшукувати залежно від дій злочинця, а саме: на замках, вікнах, дверях та інших предметах, яких він міг торкатися. Сліди знарядь зламу можуть знаходитися на замках, петлях дверей, на інших частинах вікон і дверей, а також навколо них¹.

Цікавий алгоритм огляду АТЗ запропонував Д.А. Патрелюк, зазначаючи, що після загального огляду транспортний засіб умовно розбивається на вузли та детально досліджується у такому порядку: 1) передня частина автомобіля (бампер, реєстраційний номерний знак, ґратка радіатора, фари, підфарники, протитуманні та габаритні фари, капот, моторний відсік, крила, передні колеса, лобове скло, склоочисники, передні бічні стійки кузова або кабінні); 2) задня частина (кришка багажника, її замок, задні ліхтарі, номерний знак, бампер, багажне відділення і його вміст (запасне колесо, інструменти, інші речі); 3) верхня частина (дах автомобіля та вентиляційний люк зовні); 4) бічні сторони (передні та задні двері, ручки та замки зовні, бічне скло та ущільнювачі, дзеркало заднього виду, бризговики та підніжка (на вантажівках); 5) салон².

На підставі узагальнення слідчої практики, матеріалів кримінальних проваджень і даних опитування слідчих можна

¹ Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О.О. Алексеев, В.К. Весельський, В.В. Пясковський Київ : ЦУЛ, 2014. 320 с. С. 100.

² Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 10–11.

виокремити *тактичні прийоми* огляду місця події при розслідуванні крадіжок з АТЗ:

1. *Зіставлення первинних даних і обстановки місця події.* Така діяльність полягає у порівнянні отриманої інформації про крадіжку з АТЗ від заявника (водія, власника АТЗ) з тією обстановкою, що склалася на момент приїзду СОГ на місце крадіжки. Насамперед, це встановлення чи дійсно відбулася крадіжка з АТЗ, а не її інсценування чи має місце вчинення іншого злочину?

2. *Аналіз окремих слідів на місці події.* Такий тактичний прийом буде ефективним, оскільки під час вчинення крадіжки з АТЗ на місці події залишається дзеркальне відображення підошвенної частини взуття особи злочинця, долонної поверхні рук, робочої частини знаряддя зламу, дна від каністри та інших ємностей, а також відокремлені частини особи злочинця, його одягу, знаряддя, викрадених предметів та ін. Аналіз усієї цієї та багато іншої інформації дозволяє висунути версії щодо механізму здійснення крадіжки, виду злочину та його учасників. Однак слід пам'ятати і про сторонні сліди й предмети, які не стосуються крадіжки або можуть не стосуватися крадіжки (наприклад, виявлений біля АТЗ слід взуття належить водієві АТЗ, або ж сліди пальців рук, виявлені в салоні АТЗ також належить водієві);

3. *Моделювання способу крадіжки з АТЗ.* Такий тактичний прийом дозволяє виявити невідповідності між встановленими фактичними даними та виявленою слідовою інформацією на місці крадіжки. Звичайно мова ведеться про уявну модель крадіжки, яку слідчий створює віртуально або на папері у вигляді схем тощо.

4. *Залучення до огляду місця події заявника (потерпілого).* До таких осіб можна віднести: водія АТЗ, власника АТЗ, іншої особи (сторожа стоянки, пересічного громадянина, який побачив розбите скло в АТЗ чи інші ознаки крадіжки). Участь таких осіб в огляді місця події дозволяє визначитися з межами огляду, встановити додаткові місця залишення або знищення злочинцем слідів викрадення, а також проаналізувати поведінку залученої особи з метою викриття інсценування крадіжки.

Як бачимо усі наведені тактичні прийоми, що використовуються під час огляду місця крадіжки з АТЗ, мають єдину мету – виявити

якомога більше слідів злочину, встановити обставини події злочину та викрити винних. Так, зіставлення первинної інформації, що надійшла від заявника з обстановкою на місці події та виявленими слідами дозволяє відтворити саму подію злочину (змодельовати дії злочинця до вчинення крадіжки, під час та після її здійснення, викрити можливе інсценування викрадення та ін. Виявлення і аналіз встановлених фактів, вилученої слідової інформації має у кінцевому результаті сформувані логічну послідовність злочинних дій, які призвели до виявлених наслідків. Мається на увазі взаємозалежність між особою злочинця (крадія), слідовою картиною, способом вчинення крадіжки, обстановкою і знаряддям злочину.

Поряд з цим, слідчому необхідно зосередити увагу на конкретних завданнях, які за результатами проведення огляду місця події він має вирішити, зокрема:

- чи мала місце у даному випадку саме крадіжка з автотранспортного засобу (слідчий повинен оцінити вихідну інформацію і співставити її зі слідами злочину і встановити, чи було таємне викрадення майна з АТЗ чи має місце інший вид злочину);
- предмет злочинного посягання;
- де місце події, а де місце злочину, а можливо вони збігаються (аналіз вироків суду дозволив виявити випадок, коли злочинець спочатку викрав АТЗ, покатався на ньому, а потім викрав з нього матеріальні цінності);
- за яких обставин було вчинено крадіжку з АТЗ;
- час вчинення крадіжки з АТЗ (однак, не завжди вдається встановити точний час крадіжки, у більшості випадків на місці події встановлюється проміжок часу за який могла статися крадіжка, наприклад, з якого по який час АТЗ перебував без нагляду у місці, де сталася подія);
- тривалість у часі безпосереднього вчинення крадіжки (такі дані можна отримати після збирання слідової інформації як зовні АТЗ, так і в середині, наприклад, відкриття дверного замка зайняло 5 хв., відключення сигналізації – 10 хв., вилучення викраденого майна – 5 хв.), або ж якщо водій залишив АТЗ на 15 хвилин і повернувшись бачив як двоє підозрілих побігли у певному напрямку;

- спосіб вчинення крадіжки (мається на увазі встановити способи проникнення до АТЗ);
- слідову картину та знаряддя вчинення крадіжки;
- чи була попередня підготовка до крадіжки (наприклад, якщо крадій відключив певний вид сигналізації за короткий проміжок часу та завдяки певним технічним засобам; якщо дужка навісного замка на бензобаку АТЗ була перекушена спеціальними технічними засобами; якщо викрали 200 літрів паливно-мастильних матеріалів);
- наявність слідів приховування крадіжки з АТЗ (наприклад, робота крадія у рукавичках, приховування обличчя глибоким капюшоном, зміна елементів зовнішності; таку інформацію можна отримати шляхом перегляду камер зовнішнього відеоспостереження, якщо такі виявляться в районі огляду, в результаті огляду салону АТЗ на наявність чи відсутність слідів пальців рук);
- кількість злочинців (наприклад, за значною вагою та великогабаритними розмірами, викрадених з АТЗ, можна припустити, що крадіїв було декілька, такої ж думки можна припуститися, якщо виявлено декілька різних протекторів підшви взуття біля АТЗ, недопалки);
- наявність організованого характеру викрадення (якщо крадіжку здійснено у складі організованої групи, де були чітко розподілені ролі з підшукування АТЗ, безпосереднього учинення крадіжки, прикриття учинення злочину, приховування викрадених речей і цінностей);
- мету і мотиви здійснення крадіжки (у більшості випадків, це звичайно корисливі мотиви; мета – протиправне збагачення);
- шляхи відходу з місця крадіжки (наприклад, наявність власних транспортних засобів, злочинці залишили місце крадіжки на таксі; напрямок відображених слідів, за якими можна організувати переслідування);
- можливих свідків крадіжки (наприклад, чи міг хтось спостерігати з вікна житлового будинку, у дворі якого знаходився АТЗ; де знаходився охоронець стоянки АТЗ в момент здійснення крадіжки);
- які причини вчинення крадіжки з АТЗ (наприклад, залишення незамкненого АТЗ, коли водій міняв пробите колесо, залишення

щілини у вікні АТЗ, розповідь водія напередодні незнайомцям про заправку повного баку вантажного ТЗ паливно-мастильними матеріалами, не заміна зламаного дверного замка водієм тощо);

– інші обставини крадіжки з АТЗ (наприклад, які є не зовсім типовими для такого виду злочинів, коли злочинець шляхом зламу замка гаражного приміщення викрав майно з АТЗ, який у ньому знаходився).

Звичайно наданий перелік обставин, що підлягають встановленню під час огляду місця крадіжок з АТЗ не є вичерпними, оскільки варіативність дій злочинців іноді просто вражає, і кожен випадок крадіжки може значно відрізнятися один від одного. Слід також зазначити, що під час огляду місця крадіжки з АТЗ треба збирати всю інформацію, і навіть ту, яка на перший погляд здається незначною.

Цілком можна погодитися з думкою М.І. Панова, В.Ю. Шепітька і В.О. Коновалової, що важливим при розслідуванні крадіжок є встановлення інформації щодо предмета злочинного посягання, а саме:

- яке конкретно майно стало предметом злочинного посягання, його кількість, вартість, індивідуальні ознаки;
- кому належить майно, яке його призначення, у якому стані воно перебувало у момент вчинення крадіжки;
- чим підтверджується, що саме це майно за певних умов і стану знаходилося в конкретний час і в конкретному місці, а потім стало об'єктом злочинного посягання;
- яких матеріальних збитків зазнав власник майна у зв'язку з його крадіжкою;
- хто входить у коло осіб, які мають якусь інформацію про предмет крадіжки (про рух, стан, місцезнаходження майна, заходи щодо забезпечення його зберігання) і як характеризується кожна з цих осіб;
- у яких документах та інших джерелах міститься інформація про предмет крадіжки, хто мав доступ до цієї інформації¹.

Окремо слід зупинитися і на інсценуванні такого виду крадіжок. У правоохоронній практиці існують випадки, коли сам власник АТЗ

чи водій з метою приховання іншого злочину (привласнення чужого майна), власного збагачення (з корисливих мотивів) інсценує крадіжку з АТЗ. У викритті такої діяльності важливе значення має тактично грамотний огляд місця події з метою виявлення не характерних для такої діяльності слідів, або ж наявності зайвих слідів чи відсутності слідів там, де б вони мали б залишитися (встановлення негативних обставин). Наприклад, наявність слідів лещат на замку, дужку якого перепилено за заявою потерпілого під час проникнення у АТЗ, також є негативною обставиною – наявність слідів, яких за природним розвитком події не має бути¹. Виявлення порушення логіки розвитку подій (обставин) крадіжки з АТЗ вже на початковому етапі розслідування дозволяє виявити неправду та встановити справжню особу злочинця.

У цьому контексті можна погодитися і з думкою В.С. Кузьмічова і І.В. Пирога, що при проведенні огляду і визначенні напрямку зникнення злочинців потрібно звертати увагу на можливе інсценування події злочину та негативні обставини, що виникають при цьому². У кримінальних провадженнях злочинці нерідко намагаються направити слідчого за неправильним шляхом, створюючи на місці злочину неправдиву обстановку. За даними опитування працівників слідчих підрозділів НП України на цю обставину вказало 12% опитаних.

Окрім того, на підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень і судової практики можна виокремити певні тактичні помилки, яких припускаються слідчі під час проведення огляду, зокрема:

- несвоєчасне прибуття СОГ на місце крадіжки, і як наслідок, затягування з проведенням слідчої (розшукової) дії – 83%;
- недотримання вимог щодо послідовності й системності проведення огляду – 71%;

¹ Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібо, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 227.

² Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія / В.С. Кузьмічов, І.В. Пиріг. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 180 с. С. 131.

¹ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с. С. 386.

- неповне або поверхневе проведення огляду – 54 %;
- відсутність єдиного керівництва оглядом – 49 %;
- відсутність або ігнорування наявною оперативно-розшуковою інформацією щодо крадіжки – 24 %;
- відсутність науково-технічних засобів виявлення слідів крадіжки – 8 %;
- відмова від розширення меж огляду за наявності на це достатніх підстав – 17 %;
- проведення огляду не повним складом СОГ або без залучення необхідних спеціалістів (фахівців) – 12 %;
- порушення вимог щодо підбору понять – 4 %.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що огляд місця крадіжки з автотранспортних засобів є найважливішою слідчою (розшуковою) дією, ефективність якої безпосередньо залежить від належної організації діяльності слідчо-оперативної групи щодо виявлення, фіксації, кваліфікованого вилучення та упакування слідів кримінального правопорушення та речових доказів, встановлення свідків і потерпілих, а також з'ясування обставин викрадення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, причетних до його вчинення. Така діяльність має відбуватися у злагодженій взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів, спеціалістом, дільничним, кінологом зі службовою собакою та іншими учасниками процесуальної дії.

Отже, досягнення мети огляду можливе за умови своєчасного його проведення, використання різноманітних тактичних прийомів і методів. Для визначення послідовності проведення огляду необхідно враховувати наявну слідчу ситуацію, що склалася на початковому етапі розслідування, і використовувати наявну інформацію про учинену крадіжку з АТЗ, визначаючи найбільш ймовірні місця переховування крадігів, знаходження слідів викрадення та інших речових доказів.

Слідчий огляд можна вважати позитивним, якщо досягнута кінцева мета даної процесуальної дії – виявлені сліди крадіжки, є достатня інформація для побудови загальних і окремих

слідчих версій, отримані достатні відомості для організації розшуку й затримання злочинців та викраденого майна, встановлення потерпілих і свідків¹.

Отримані під час огляду докази можуть ефективно бути застосовані під час проведення подальших процесуальних дій – допиту підозрюваного і потерпілого, пред'явлення для впізнання, обшуку та ін.

3.2. Особливості тактики допиту свідків і власників автотранспортних засобів

Серед слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на отримання інформації з особистісних джерел при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів, найбільш розповсюдженою є допит.

Допит за цією категорією кримінальних проваджень може проводитися на будь-яких стадіях досудового розслідування.

На думку В.Д. Берназа, М.В. Корнієнка і М.В. Салтевського, допит є найбільш розповсюдженою й ефективною процесуальною дією², за допомогою якої збирається інформація про злочин і злочинну діяльність певних осіб³. Це зумовлюється високими інформативними можливостями допиту та надійністю, простотою і швидкістю отримання необхідного результату⁴.

Допит – це слідча (розшукова) дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному

¹ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.; Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.

² Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. / М.В. Салтевський. Київ : Кондор, 2005. 588 с., 32 іл. С. 358.

³ Берназ В.Д. Деякі особливості допиту свідків у злочинах, пов'язаних з наркоманією. Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ : зб. наук. праць. 2005. № 1(20). С. 308–312. С. 308.

⁴ Корнієнко М.В. Організована злочинність в Україні : сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ : Фонд Юрнауки, 2004. 300 с. С. 171.

факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні¹.

Допит нерідко визначають як процес передачі слідчому допитуваним інформації про подію, яка розслідується, або про пов'язані з нею обставини і осіб; допит як спосіб отримання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для кримінального провадження, має інформаційний характер².

Головною метою допиту є встановлення істини у кримінальному провадженні та отримання повних і об'єктивно відображуючих дійсність показань.

Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами³.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ до основних завдань допиту можна віднести:

- отримання доказів у кримінальному провадженні;
- перевірка висунутих на початковому етапі розслідування крадіжки слідчих версій;
- встановлення механізму вчинення крадіжки з АТЗ;
- виявлення особливостей підготовки, вчинення й приховування крадіжки;

¹ Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с. : іл. 21. С. 62; Криміналістика / за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 544 с. С. 252; Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібоко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с.; Криміналістика : мультимедійний підручник / В.І. Перкін, П.Д. Біленчук, В.К. Весельський, В.Б. Школьніий, Ю.Б. Комаринська. Київ, 2008; Коновалова В.О. Юридична психологія: акад. курс : підручник / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. Київ : ІнЮре, 2004. 240 с.; Коновалова В.Е. Психологія в расследовании преступлений / В.Е. Коновалова. Харьков : Вища школа, 1978. 144 с.; Коновалова В.Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Харьков : Изд-во Харьков. гос. ун-та, 1956.; Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2006. 308 с., іл.

² Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / В.К. Весельський, В.С. Кузьмічов, В.С. Мацішин, А.В. Старушкевич. Київ : Націон. акад. внутр. справ України, 2004. 148 с. С. 19; Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с.

³ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с. : 49 іл. С. 106; Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : наук.-практ. посібник. Київ : Атіка, 2009. 64 с.

- з'ясування обставин, які сприяли або перешкоджали учиненню крадіжки;
- збирання відомостей про особу злочинця (крадія) та його зв'язки;
- встановлення усіх членів організованої групи крадіїв та визначення організатора викрадень;
- визначення переліку викраденого майна і цінностей;
- встановлення місць приховування викраденого майна, знарядь злочину та інших речових доказів;
- визначення характеристики особи потерпілого (власника АТЗ);
- встановлення взаємозв'язку (взаємовідносин) між крадієм і власником АТЗ;
- з'ясування можливостей інсценування крадіжки та ін.

При розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів найбільш інформативними є показання потерпілих і свідків.

Під час допиту потерпілого (власника АТЗ) слідчий повинен з'ясувати таке коло основних питань:

- обставини крадіжки з АТЗ або незаконного заволодіння транспортного засобу;
- перелік і прикмети викрадених речей та цінностей або викраденого АТЗ;
- ймовірна особа злочинця (хто, на думку потерпілого, міг здійснити крадіжку)¹.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди².

¹ Лютий В.В. Проблемні питання встановлення психологічного контакту з допитуваними за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 30 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 32–34; Лютий В.В. Проблемні питання встановлення психологічного контакту з допитуваними за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 14 трав. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 77–80.

² https://kodeksy.com.ua/kriminal_no-protsesual_nij_kodeks_ukraini/statja-55.htm

Для визнання особи потерпілою слідчому необхідно встановити причинний зв'язок між кримінальним правопорушенням і заподіяною йому шкодою. Потерпілими визнаються і ті особи, законні права та інтереси яких були об'єктом злочинних посягань, хоча злочин не був доведений до кінця з не залежних від злочинця обставин.

Права і обов'язки потерпілого виникають у особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї крадіжки з АТЗ або заяви про залучення її до кримінального провадження як потерпілого. Після чого потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Наприклад, якщо водій певного підприємства перевозив вантаж, який було викрадено під час стоянки транспортного засобу, то потерпілим тут може бути юридична особа, чий вантаж перевозився. Поряд із цим, потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства¹.

За даними аналізу кримінальних проваджень щодо крадіжок з АТЗ можна дійти висновків, що потерпілими за даною категорією справ переважно є такі категорії осіб:

- власники автотранспортних засобів;
- особи, у тимчасовому користуванні яких перебував АТЗ на момент учинення з нього крадіжки;
- інші особи, майно яких перебувало в АТЗ на момент здійснення крадіжки (наприклад, коли перевозять вантаж, який належить певному підприємству, установі чи організації).

На думку В.О. Коновалової, допит потерпілого є невідкладною процесуальною дією у кримінальних провадженнях про крадіжки. Це пояснюється можливістю використання його результатів для розшуку і затримання злочинців за «гарячими» слідами,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 квіт. 2016 р. Київ : Паливода А.В., 2016. 372 с. (Кодекси України). С. 39.

а також проведення подальших слідчих (розшукових) дій, як обшук і пред'явлення для впізнання¹.

Допит потерпілого має бути спрямований на встановлення предмету крадіжки, визначення розміру збитків, а також виявлення осіб з числа знайомих і родичів (за описаними свідками прикметами зовнішності), можливо причетних до розслідуваної події². Важливим є з'ясування у потерпілого часового проміжку, коли він залишив АТЗ без нагляду, способу закриття АТЗ, наявності або відсутності сигналізації та низки інших важливих для розслідування обставин.

Для прикладу, допитаний в ході судового розгляду потерпілий ОСОБА_10 надав показання про те, що він є користувачем автомобіля ВАЗ-2104, реєстраційний номер НОМЕР_4, який він залишає на території подвір'я будинку № 8 а по вул. Шевченка у м. Новомосковську. 31.10.2015 року він виявив пошкодження замку на водійський дверях автомобіля, з автомобіля було викрадено акумулятор марки «Force 60» та документи на автомобіль, які він після крадіжки вже відновив³.

На підставі узагальнення слідчої практики та аналізу даних опитування слідчих і працівників оперативних підрозділів НП України, можна сформулювали особливості допиту потерпілого (власників АТЗ, з яких було вчинено крадіжку), а саме:

1) оскільки крадіжка з АТЗ являє собою таємне заволодіння чужим майном, то звичайно потерпілий не може бачити крадія. Проте, власник АТЗ може вказати на осіб, які на його думку можуть бути причетними до крадіжки. Правоохоронній практиці відомі низка прикладів, зокрема:

- водій, на прохання незнайомої особи за винагороду підвіз її до певного місця, але після того, як вона залишила салон АТЗ, виявив крадіжку майна;

¹ Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консул, 1999. 157 с. С. 87; Коновалова В.Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Харьков : Изд-во Харьков. гос. ун-та, 1956.

² Криміналістика : підручник / В.В. Пясовський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексеев та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с. С. 61.

³ Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 21.04.2017 р. / Справа № 183/1081/16 № 1-кп/183/76/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

– водій АТЗ спостерігав, як декілька осіб певний час знаходилися навколо стоянки, де був припаркований його автомобіль, зможе описати ознаки їхньої зовнішності та одягу;

– крадіжку вантажу вчинено під час руху транспортного засобу. За цієї ситуації водій міг у дзеркало заднього виду бачити підозрілий на його погляд автомобіль, який тривалий час рухався поряд, і може описати цей АТЗ і водія, який ним керував.

Незважаючи на те, що потерпілий особисто не бачив злочинця, він може надати слідчому певну орієнтовну інформацію щодо можливих осіб, які могли вчинити крадіжку, та інших обставин, внаслідок яких крадіжки заволоділи речами і цінностями (конкретне місце і проміжок часу залишення АТЗ, особливості системи захисту АТЗ, стан замків тощо). Наявність такої інформації дозволяє слідчому вчасно висунути слідчі версії, змодельювати злочинну подію в цілому, з'ясувати слідову картину крадіжки та визначити подальші напрями розслідування;

2) у більшості випадків, коли мова не йде про інсценування крадіжки з АТЗ, потерпілий є особою, яка зацікавлена в результатах кримінального провадження, а тому його показання переважно спрямовані на встановлення якомога більшої кількості обставин злочинної події.

Цілком можна погодитися з думкою В.В. Лютого, що показання потерпілого повинні бути додатково перевірені, адже практиці відомі випадки інсценування викрадень АТЗ з метою приховання вчинення ДТП, уникнення від опису майна або сплати податку та ін. Проте, переважна більшість потерпілих (97%) не зацікавлена у дачі неправдивих показань. Як правило, така категорія осіб намагається допомогти слідчому встановити усі обставини справи з метою викриття крадіїв та повернення викраденого АТЗ.

Втім, показання потерпілого можуть містити певні прогалини й неточності. Це обумовлено тим, що потерпілі можуть знаходитися у стані сильного душевного хвилювання внаслідок скоєного по відношенню до них злочину або гострих переживань внаслідок втрати коштовного АТЗ. Складно уявити, що відчуває особа, яка втратила Lexus LX 570 вартістю у 150 тис. доларів. Саме тому слідчий повинен

обирати тактичні прийоми допиту потерпілих, що спрямовані на їх нейтралізацію. Важливого значення набуває вміння слідчого встановлювати психологічний контакт з потерпілими. Шляхи його досягнення у справах цієї категорії мають свої особливості. Зокрема, вони містять такі заходи: попереднє вивчення «особи потерпілого», спостереження за нею, створення доброзичливої атмосфери під час допиту, з'ясування причин страху, труднощів при відповідях тощо¹;

3) потерпілий може самостійно висунути версії події, що сталася, змодельювати механізм учинення крадіжки, вказати на можливих підозрюваних у викраденні майна та ін. Проте, надані такі показання підлягають обов'язковій перевірці.

Важливе місце в тактиці допиту потерпілого займають *організаційно-підготовчі заходи* до його проведення. Своєчасна, ретельна і всебічна підготовка до допиту є необхідною умовою отримання найбільш повних та об'єктивних показань у кримінальному провадженні, що сприяє досягненню тактичної мети процесуальної дії². Виходячи з цього, необхідно зупинитися на певній алгоритмізації дій слідчого задля ефективності проведення допиту, з економією часу, сил й засобів.

Підготовка слідчого до допиту потерпілого складається з низки попередніх заходів, які полягають у всебічному вивченні матеріалів кримінального провадження, ознайомлені зі спеціальними питаннями, даними про особу допитуваного, а також у складанні плану допиту.

На думку В.О. Коновалої, підготовка до допиту вимагає від слідчого високого рівня знань, зокрема, в галузі криміналістики,

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 168–169. Лютий В.В. Проблемні питання встановлення психологічного контакту з допитуваним за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 14 трав. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 77–80.

² Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с. С. 205; Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 308 с., іл.

кримінального права і процесу, судової психології. Слід чітко уявити, що ефективність допиту залежатиме від чіткого його планування, зокрема коли: поставлена мета допиту, визначені його окремі задачі, врахована наявна доказова інформація, визначена потреба в додаткових засобах отримання доказів, створені відповідні умови для проведення слідчої (розшукової) дії, вирішені питання про місце і час його проведення¹.

Важливе значення має і планування допиту, оскільки наявність плану дозволяє слідчому з самого початку правильно і повно визначити коло питань допитуваному. При складанні плану допиту слід виходити з обставин, що підлягають перевірці відповідно до плану розслідування в цілому. План допиту має включати в себе питання за всіма версіями, які висунуті слідчим на початку розслідування крадіжки. Якщо допити проводитимуться в межах однієї версії, то залишаться невстановленими обставини, які можуть мати істотне значення для роботи слідчого за іншими версіями. Подібна практика неприпустима, оскільки виникає необхідність повторного допиту. Вміло розроблений план допиту сприяє вичерпній перевірці всіх версій, які висунуті слідчим². Однак, у більшості крадіжок з АТЗ необхідність у допиті потерпілого виникає одразу на місці події, оскільки він є єдиним джерелом (за винятку виявлення свідків) інформації про крадіжку, і будь-яка інформація може слугувати побудові версій і плануванню розслідування. Виходячи з цього, говорити про складання письмового плану неможливо, оскільки у слідчого немає часу для визначення правильної послідовності чи повноти питань і він діє за стандартною процедурою, орієнтується на місці. Коли ж мова йде про додатковий чи повторний допит, то у такому разі у слідчого є можливість підготуватися належним чином до його проведення.

Важливе значення під час допиту власника АТЗ має *визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації*.

На думку вчених (В.К. Весельський, В.О. Коновалова, С.О. Сафронов) визначення предмета допиту полягає у встановленні обставин,

які можуть бути відомі допитуваному¹. З усього обсягу зібраних відомостей потрібно відібрати ті, що стосуються саме предмета допиту. Отже, коло обставин, які слідчий має з'ясувати шляхом допиту, називається предметом допиту². Їх необхідно правильно оцінити та найбільш повно використати під час допиту потерпілого. На підставі визначеного предмета допиту слідчий формулює запитання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів.

До предмета допиту потерпілого можна віднести з'ясування таких обставин:

- відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення особи до злочинних наслідків;
- характеристика предмету злочинного посягання та його індивідуальних ознак;
- визначення ймовірних осіб, які можуть бути причетні до вчинення крадіжки з АТЗ;
- характеристика системи захисту транспортного засобу;
- час, місце та обстановка учинення крадіжки;
- проміжок часу, на який власником було залишено АТЗ (важливе значення має встановлення періоду часу між залишенням АТЗ, постановкою його на сигналізацію і безпосереднім виявленням крадіжки);
- обставини, за яких було залишено АТЗ у місці крадіжки;
- зацікавленість потерпілого у вчиненні крадіжки та наданих збитків;
- характеристика відносин між потерпілим і крадієм, зокрема, встановлення обставини, за яких відбулося спілкування зі злочинцями (за умови, якщо потерпілий знайомий або тільки познайомився з крадієм);
- відношення потерпілого до злочинця (крадія).
- чи не перебуває водій АТЗ у змові зі злочинцями (крадіями);

¹ Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консул, 1999. 157 с. С. 96; Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2000. 190 с.

² Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібо, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 273. С. 254; Когутич І.І. Криміналістика : курс лекцій. Київ : Атіка, 2008. 888 с. С. 246.

¹ Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консул, 1999. 157 с. С. 39, 41.

² Там само С. 51.

- умови, за яких потерпілий спостерігав будь-які дії;
- психологічний і фізичний стан особи потерпілого в момент сприйняття чи після нього та ін.

Інші вчені (Т.М. Малиновська, Л.Л. Тихоненко, О.С. Цибенко), узагальнюючи кримінальні провадження щодо незаконного заволодіння АТЗ, до предмету допиту потерпілого відносять з'ясування таких обставин:

- коли і за яких обставин виявлено факт незаконного заволодіння АТЗ;

- характеристики транспортного засобу (марка, модель, колір, рік випуску, належність, вартість, технічний стан, обладнання сигналізацією та іншими охоронними пристроями, GPS-навігатором, особливі ознаки автомобіля, наявність документів чи (і) цінних речей й предметів в салоні автомобіля). Для формування належної доказової важливо отримати від потерпілого повний перелік речей, які знаходилися у нього на момент незаконного заволодіння АТЗ, а також опис їхніх індивідуальних (особливих) ознак, за якими він зможе потім їх упізнати під час пред'явлення для впізнання речей;

- чи наявні у потерпілого документи та ключі від викраденого АТЗ (у тому числі дублікати, їхня кількість, в яких осіб знаходяться), а також документи на цінні речі, що знаходилися в салоні викраденого автомобіля;

- які особи керували викраденим АТЗ за домовленістю з потерпілим, чи були обізнані про засоби захисту, традиційне місце паркування тощо;

- чи є підозри щодо кола осіб можливих злочинців та чи не помітив він напередодні викрадення підозрілих осіб чи автомобілі, які пересувалися за ним. Якщо так, слід встановити дані, що характеризують таких осіб чи автомобілі, а також місця та час їхньої появи;

- чи були випадки придбання запасних частин або пропозиції їх придбати у незнайомих осіб;

- чи були випадки безпідставного спрацювання сигналізації та які заходи при цьому вживав потерпілий;

- де, коли й за яких умов здійснював ремонт та обслуговування свого транспортного засобу, у тому числі чи обладнував його сигналізацією та іншими засобами захисту від угонів, якими саме¹.

В цілому, наведений перелік обставин, що підлягають з'ясуванню, не є вичерпним, оскільки предметом допиту власника АТЗ можуть бути будь-які обставини, що мають значення для кримінального провадження. Кожне питання у подальшому може бути предметом одночасного допиту двох раніше допитаних осіб та інших процесуальних дій.

У кримінальних провадженнях щодо крадіжок з АТЗ під час допиту потерпілих важливе значення має встановлення віктимності у поведінці цієї категорії осіб. Мається на увазі дії потерпілого чи навпаки бездіяльність, що могла спровокувати крадіжку з АТЗ. Звідси, під час підготовки до допиту потерпілих слідчий повинен сформулювати питання², які зможуть викрити дії чи бездіяльність потерпілого, внаслідок яких і могла статися крадіжка з АТЗ. Наприклад, знаючи, що замок у багажнику АТЗ зламався, водій все одно поклав туди певні речі (цінності) і залишив АТЗ на тривалий період без нагляду; міняючи пробите колесо, водій АТЗ відкрив навстіж усі передні двері автомобіля, в салоні якого знаходилися коштовні речі, і залишив його без нагляду та ін.

Звичайно, на результати допиту впливає і стан потерпілого внаслідок здійснення крадіжки з АТЗ. У будь-якому випадку, це певний стрес, особливо коли предметом посягання стали значні матеріальні цінності (гроші, коштовності) або ж це був перевізник вантажного транспортного засобу у якого під час зупинки зламали замок і викрали весь вантаж. Виходячи з цього, слідчому слід оцінити стан потерпілого і спланувати тактику його допиту, підібрати відповідні питання. Враховуючи стресовий стан потерпілого, його показання можуть мати дещо розпливчастий, перебільшений чи перекручений характер.

¹ Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 150–151; Малиновська Т.М. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування : наук.-метод. реком. / Т.М. Малиновська, Л.Л. Тихоненко. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 46 с. С. 23.

² Бахин В.П. Допрос : лекція. Київ, 1999. 40 с. С. 4; Лукашевич В.Г. Тактика обшени следователя с участниками отдельных следственных действий (допрос, очная ставка, предъявление для опознания, проверка показаний на месте) : учеб. пособие. Киев : НИ и РИО КВШ МВД, 1989. 86 с. С. 56.

На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень щодо крадіжок з АТЗ, можна сформулювати орієнтовний перелік питань, що можуть ставитися потерпілому для з'ясування обставин крадіжки з АТЗ: 1) у який проміжок часу АТЗ залишився без нагляду; 2) за яких обставин потерпілий помітив крадіжку з АТЗ; 3) який спосіб закриття АТЗ; 4) чи була сигналізація, якщо так, то чому засоби захисту не спрацювали; 5) що саме було викрадено з АТЗ (вид, розмір, його орієнтовна вартість або підтверджена документами вартість); 6) чи підозрює потерпілий когось (якщо це знайомий, то хто конкретно це був: його прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, адреса проживання, місце роботи тощо); 7) хто міг знати про майно, що було залишене в АТЗ чи повний бак бензину; 8) чи запам'ятав потерпілий ознаки зовнішності злочинця (крадія), якщо на передодні крадіжки мав з ним тимчасовий контакт та ін.

Щодо встановлення інформації про предмет посягання, під час допиту потерпілого важливо задати такі питання: 1) яке конкретно майно викрали з АТЗ, його кількість, у що воно було упаковане, його вартість, індивідуальні ознаки, за якими його у подальшому можна буде упізнати; 2) кому належить викрадене з АТЗ майно, яке його призначення, у якому стані воно перебувало у момент вчинення крадіжки; 3) яким документом чи свідченнями можна підтвердити присутність викраденого майна в АТЗ на момент учинення крадіжки; 4) яких матеріальних збитків зазнав власник майна у зв'язку з його крадіжкою; 5) хто міг знати про те, що викрадене майно знаходиться в АТЗ; 6) якщо це вантаж, то в яких документах та інших джерелах міститься інформація про предмет крадіжки, хто мав доступ до цієї інформації¹.

Якщо допит стосується інших осіб, майно яких перебувало в АТЗ на момент вчинення крадіжки (наприклад, коли перевозять вантаж, що належить певному підприємству), то окрім загальних питань, зазначених вище, слід з'ясувати такі основні обставини: 1) права на викрадене майно; 2) цінність викраденого майна; 3) документи на право перевезення такого майна; 4) строки перевезення майна

(доставка вантажу); 5) відповідальна особа за перевезення майна (вантажу); 6) особи, які знали про перевезення певного майна (час, маршрут слідування, склад водійської бригади); 7) особа, відповідальна за завантаження та розвантаження майна (можливо крадіжка сталася ще під час завантаження чи розвантаження) та ін.

З метою перевірки версії про інсценування крадіжки з АТЗ для приховання іншого злочину або особистого збагачення, при допиті у потерпілого додатково слід з'ясувати: 1) де він знаходився і чим займався в період крадіжки; 2) як давно працює на цьому АТЗ (підприємстві); 3) чи були раніше такого роду крадіжки, за яких обставин було здійснено викрадення; 4) чи підозрює кого-небудь допитуваний у вчиненні крадіжки, на якій підставі¹.

Для того щоб з'ясувати у потерпілого наведені та інші обставини крадіжки з АТЗ слідчому потрібно використовувати різні види інформації, а саме:

- комунікабельно-забезпечувальну (використовують для забезпечення успішного проведення допиту та встановлення психологічного контакту з допитуваним);
- субстанціональну (спрямовану на з'ясування основних відомостей у кримінальному провадженні, що відображається у постановці запитань, які визначаються предметом допиту);
- спонукаючу (використовується у разі, якщо допитуваний забув важливі для кримінального провадження обставини або відмовився від їх викладу);
- викриваючу (покликану виявити та викрити неправдиві дані в показаннях допитуваного);
- коригуючу (дозволяє уточнити показання або виявити та усунути викривлення, які є наслідком добросовісної помилки потерпілого)².

Проте слідчому слід пам'ятати і про невідкладність допиту потерпілого, оскільки з часом людина здатна забувати певні обставини, особливо у тих випадках, коли водій АТЗ безпосередньо бачив або спілкувався зі злочинцем (крадієм).

¹ Там само. С. 389–390.

² Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібо, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 273. С. 253–254.

¹ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с.: 49 іл. С. 386.

Важливе значення в отриманні повних і об'єктивних показань під час допиту потерпілого (власника АТЗ) має правильний вибір тактики допиту. В цілому, вибір тактики допиту залежить від таких факторів, що знаходяться у складній взаємодії між собою:

- ситуації допиту, що склалася на початковому етапі розслідування крадіжки з АТЗ;
- особливостей особи потерпілого (вік, психологічний стан) і його рівня зацікавленості у результатах кримінального провадження;
- специфіки тактичної мети, що виникає перед слідчим;
- характеру інформації та доказів, якими володіє слідчий¹.

Узагальнення думок вчених дозволяє зробити висновок, що під тактикою допиту слід розуміти сукупність заснованих на процесуальних нормах криміналістичних рекомендацій, які визначають найбільш доцільні прийоми та способи встановлення психологічного контакту з допитуваним, надання йому допомоги у відтворенні події, методи і прийоми правомірного психологічного впливу для одержання правдивих показань, що мають значення для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень².

¹ Бахін В.П. Тактика допиту : навч. посібник / В.П. Бахін, В.К. Весельський. Київ : Правник, 1997. 64 с. (Сер. «Навчально-практичне видання»). С. 15–16; Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с. С. 66; Матюшкова Т.П. Тактика допиту потерпілих-жінок від насильницьких злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 20 с. С. 13.

² Бахін В.П. Тактика допиту : навч. посібник / В.П. Бахін, В.К. Весельський. Київ : Правник, 1997. 64 с. (Сер. «Навчально-практичне видання»); Бахін В.П. Поліцейський допит у США (поради допитуючому) : навч. посіб. / В.П. Бахін, В.К. Весельський, Т.С. Маліков. Київ : Правник, 1997. 33 с.; Біленчук П.Д. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів : навч. посібник / П.Д. Біленчук, В.І. Перкін. Київ : Українська академія внутр. справ, 1996. 32 с.; Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с.; Коновалова В.О. Юридична психологія: акад. курс : електронний підручник / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. Київ : Ін Юре, 2007; Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібоко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с.; Лукьянчиков Е.Д. Тактические основы расследования пре ступлений : учеб. пособие / Е.Д. Лукьянчиков, В.С. Кузьмичев. Київ, 1989; Лукашевич В.Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий (допрос, очная ставка, предъявление для опознания, проверка показаний на месте) : учеб. пособие. Київ : НИ и РИО КВШ МВД, 1989. 86 с.; Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с., 32 іл.; Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.

Звичайно, на початковому етапі розслідування крадіжок з АТЗ мова йдеться про первинний допит потерпілого, коли доказова інформація ще не зібрана. І такий вид допиту полягає у процесуальній фіксації злочинної події, що сталася зі слів потерпілого (власника АТЗ). Однак, на наступному етапі розслідування може виникнути необхідність у повторному допиті потерпілого (наприклад, якщо з'явилися відомості, що потерпілий діяв у змові з підозрюваним, або ж взагалі інсценував крадіжку з АТЗ), і тоді слідчому потрібно ретельно готуватися до нього або отримати необхідний результат.

Для ефективного проведення допиту потерпілого слідчий повинен правильно обрані тактичні прийоми процесуальної дії.

Тактичні прийоми допиту – це засновані на законі способи впливу слідчого на допитувану особу з метою отримання максимально повної інформації у кримінальному провадженні з найменшою витратою сил та часу¹.

У науковій літературі існує велика класифікація тактичних прийомів допиту. Однак, для ефективного допиту потерпілого слід застосовувати не всі існуючі в криміналістиці тактичні прийоми, а лише ті, які співпадають зі слідчою ситуацією початкового етапу розслідування крадіжок з АТЗ.

На початковому етапі розслідування крадіжок з АТЗ виникають, як правило, такі *слідчі ситуації*:

- *конфліктні*, коли потерпілий приховує відому йому інформацію про вчинену крадіжку з АТЗ чи її частину;
- *безконфліктні*, коли потерпілий всіляко намагається сприяти розслідуванню, висуває версії щодо особи ймовірного злочинця (крадія) та ін.

У *конфліктних ситуаціях допиту* потерпілий, як правило, буде активним (у діях, наданні показань, висуненні версій) незалежно від того чи спричиняє він явно відкриту чи завуальовану протидію. Наприклад, мається на увазі випадки, коли потерпілий є співучасником крадіжки з АТЗ, або ж її ініціатором, чи сам вчинив аби приховати інший злочин. За цієї ситуації, потерпілий самостійно буде відшукувати сліди крадіжки, висуватиме низку версій щодо особи

¹ Волобуєв А.Ф. Криміналістика : навч. посіб. Київ, 2011. 504 с. С. 293.

крадія і механізму учинення викрадення, уважно слідкуватиме за діями слідчого та ін. У такій ситуації слід під час допиту деталізувати і уточнювати усі надані особою показання, з метою виявлення в них суперечок і протиріч.

Виходячи з цього, на підставі аналізу кримінальних проваджень і узагальнення літературних джерел¹ можна виділити основні *тактичні прийоми допиту потерпілого у конфліктних слідчих ситуаціях*, а саме:

– якщо слідчий припускає, що потерпілий надає неправдиві показання (які не збігаються з отриманими на місці крадіжки з АТЗ даними та з'ясованими фактами), він може застосувати маскування (приховування) мети допиту як в цілому (розмова на іншу тему або щодо загальних обставин справи), так і стосовно окремих обставин учиненої з АТЗ крадіжки;

– якщо потерпілий насправді є співучасником крадіжки з АТЗ, і під час допиту відмовляється від будь-якої причетності до злочину або приховує окремі його обставини, способом зміни такої позиції може виступати створення враження, що слідчий володіє достовірною інформацією про те, яким чином здійснювалося викрадення (створення уявлення про поінформованість слідчого). В цілому, створення уявлення про інформованість слідчого залишається основним тактичним прийомом за наявності доказів, які мають істотні прогалини в момент допиту. Таке враження створюється шляхом демонстрації інформованості слідчого про автобіографічні дані потерпілого, його зв'язки і спосіб життя, певні епізоди злочинної діяльності, причини відмови потерпілих (свідків) від давання показань, пред'явлення доказів, оголошення показань злочинців та ін. Акцентування уваги на перших неправдивих відомостях, повідомлених допитуваними, створює у них враження про

¹ Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібо, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 273. С. 270; Волобуєв А.Ф. Криміналістика : навч. посіб. Київ, 2011. 504 с. С. 293; Особливості тактики проведення окремих слідчих дій : навч. посіб. / О.О. Андрєєв, Д.Д. Заяць, В.В. Колесніков та ін. ; за заг. ред. Д.Д. Зайця ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 184 с. – (Бібліотека слідства та дізнання). С. 96; Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с. С. 72.

те, що слідчий має досить повну інформацію про злочинну діяльність в цілому;

– переконання власника АТЗ у необхідності надання допомоги органам досудового розслідування;

– використання позитивної оцінки якостей особи допитуваного (потерпілого);

– якщо потерпілий плутається у показаннях, не може згадати окремі факти, то доцільно застосувати тактичний прийом – актуалізація у пам'яті забутого;

– для потерпілих з асоціативними установками характерне негативне відношення до працівників слідчих і оперативних підрозділів НП України, у такому разі слідчий, має звернутися до почуттів сорому, каяття, симпатії та може сформувати психологічний контакт на емоційній основі (прийоми емоційно-психологічного впливу).

Таку думку підтримує і В.К. Весельський, зазначаючи, що психологічний контакт між слідчим і потерпілим має місце лише тоді, коли їхня мета і завдання збігаються або хоча б не суперечать один одному¹. В іншому випадку, коли під час допиту потерпілий ухиляється від виконання свого громадянського обов'язку через небажання витратити час або в силу байдужості до розслідуваної події, то слід переконати в хибності його поведінки, роз'яснити важливість для провадження відомостей, про які він замовчує.

У *безконфліктних ситуаціях допиту* спостерігається повна узгодженість у взаєминах слідчого з потерпілим. В цілому, допит сумлінних потерпілих, як правило, не призводить до конфліктів. Збіг чи несуперечливість цілей як би самі собою зближують слідчого і сумлінного потерпілого, створюючи між ними ті відносини, які максимально сприяють успіху допиту.

У *безконфліктних ситуаціях допиту*, коли потерпілий знаходиться у стресовому стані, плутається у показаннях, не пам'ятає деякі обставини крадіжки з АТЗ, виникає необхідність застосування прийомів щодо актуалізації (відтворення) забутого у пам'яті

¹ Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с. С. 5.

допитуваного, оснований на використанні асоціативних зв'язків¹, поживлявати пам'ять допитуваних.

З цією метою можуть застосовуватись такі тактичні способи²:

- пред'явлення потерпілому окремих слідів крадіжки або речових доказів, виявлених на місці події;
- демонстрація іншої матеріалізованої інформації (наприклад, фрагменту відеозапису, який вилучений з камер зовнішнього відеоспостереження у місці, де знаходився транспортний засіб, або предметів, що викликають певні асоціації, пов'язаних із крадіжкою з АТЗ);
- з'ясування попередніх подій та розбивання їх на певні епізоди;
- постановка нагадуючих, уточнюючих або деталізуючих запитань.

На думку В.Ю. Шепітька³, за своєю спрямованістю питання поділяються на основні (для з'ясування головних відомостей у провадженні) та доповнюючі (спрямовані на уточнення фактів, пропущених допитуваним у вільній розповіді). Відповідно до цільового призначення запитання можуть бути: 1) уточнюючими – спрямовані на найповніше і найточніше з'ясування питань, що мають значення для провадження, наприклад: «Коли змінювали колесо, чи помітили Ви двох молодиків, у якому одязі вони були одягнені? Чи не звернули Ви увагу на їхні ознаки зовнішності?»; 2) нагадуючими – переслідують мету поживити пам'ять допитуваного, викликати ті чи інші асоціації, наприклад: «У який час доби Ви помітили крадіжку? Було вже темно?»; 3) контрольними – спрямовані на перевірку даних, що були повідомлені допитуваним, з'ясування

¹ Бахін В.П., Весельський В.К. Тактика допиту : навч. посіб. (Серія «Навчально-практичне видання»). Київ : Правник, 1997. С. 20–24; Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ. 2010. 473 с. С. 289.

² Біленчук П.Д. Криміналістика : підруч. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін. ; за ред. П.Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Атіка, 2001. 544 с.: іл. С. 327; Коновалова В.Е. Допрос: тактика і психологія. Харків : Консул, 1999. 157 с. С. 115–116; Лускатов О.В. Психологія допиту та очної ставки : лекція. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ., 2011. 28 с. С. 12–13; Лускатов О.В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ., 2008. 192 с.; Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с. С. 308.

³ Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібо, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 273. С. 264.

джерел одержання фактів, наприклад: «На підставі чого Ви стверджуєте, що крадіжку було вчинено о 16-ій годині?»;

- оголошення фрагменту показань очевидців злочинної події або затриманих за крадіжку осіб;
- з'ясування психологічного стану та емоційного настрою в момент учинення крадіжки з АТЗ;
- допит на місці крадіжки з метою повторного сприйняття потерпілим обстановки, у якій відбувалася злочинна подія.

Поміж з тим, В.К. Весельський пропонує використовувати такі прийоми актуалізації пам'яті – демонстрація наборів аналогічних (викрадених) об'єктів, що дозволяє пригадати об'єкт, який цікавить або уточнити його характеристики; звернення до певних обставин, які суміжні у часі й просторі з певними діями; допит на місці події¹. В.Ю. Шепітько і В.А. Журавель вказують на необхідність використання таких прийомів – постановка нагадуючих питань або запитань у хронологічній чи логічній послідовності про попередні, супровідні та наступні за подією злочину обставини; показ доказів; демонстрація іншої матеріалізованої інформації; оголошення показань інших осіб².

Отже, сукупність тактичних прийомів, у безконфліктній ситуації досить вужча ніж у конфліктній ситуації, це пов'язано з тим, що потерпілий не перешкоджає встановленню істини у кримінальному провадженні і всіляко намагається сприяти розслідуванню. Метою таких тактичних прийомів є сприяння пригадати або деталізувати певні факти про крадіжку з АТЗ. До тактичних прийомів допиту потерпілого у безконфліктних слідчих ситуаціях здебільшого відносяться прийоми суміжності, схожості, наочності, контрасту та ін.

Так, прийом суміжності дозволяє слідчому встановити певні дані про крадіжку з АТЗ в цілому чи окремі її обставини, які потерпілий не пам'ятає, за допомогою інших даних про певні події того ж часу. Наприклад, коли крадіжку вантажу з АТЗ було здійснено вдень під

¹ Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с. С. 72.

² Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В.М. Глібо, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 273.

час його руху за певним маршрутом і потерпілий вказує, що не пам'ятає час крадіжки; за цієї ситуації слідчий уточнює питання про події, які були протягом дня, починаючи з моменту, коли водій сів за кермо АТЗ, де саме зупинявся або з ким спілкувався та ін.

Приєм схожості застосовується у випадках, коли потерпілий не пам'ятає окремі деталі злочинної події. Наприклад, ознаки зовнішності особи, яку він підвозив і яка вкрала з салону АТЗ речей й цінності, коли водій на АЗС заправляв автомобіль або купував каву. Слідчий може запропонувати потерпілому назвати відому особу, можливо на яку підозрювана особа була схожа.

Приєм наочності доцільно застосовувати, коли потерпілий не може точно вказати відстань з якої бачив певних осіб (чоловічої статі), які швидко побігли у певному напрямку, коли він замінював пробите колесо АТЗ, і потім виявив викрадення з салону АТЗ речей і цінностей. За цієї ситуації слідчий встановлює можливу відстань шляхом вимірювання конкретної відстані від нього до певного об'єкта (опори, будинку, АТЗ).

Приєм контрасту може допомогти в актуалізації (пригадуванні) тих обставин, з приводу яких спочатку потерпілий казав «не пам'ятаю», «забув». Наприклад, на запитання слідчого «Якого зросту була особа, яку Ви підвозили?», допитуваний відповів: «Не пам'ятаю». Тоді питання повинно бути доповнено контрастом: «Вона була однакового зросту з Вами? Або нижча чи вища за Вас?». І пригадуючи деталі потерпілий відповість: «Так, він був вищий за мене, оскільки розмовляючи з ним, я підіймав голову, і у нього були такі риси обличчя...»¹.

У цьому контексті деякі вчені пропонують для активізації пам'яті потерпілого використовувати навідні питання. З такою позицією, на нашу думку, не можна погодитися, оскільки використання такого прийому не відповідає процесуальним вимогам.

Отже, перелічені способи активізації забутого у пам'яті потерпілого допомагають повністю відтворити картину крадіжки з АТЗ.

¹ Особливості тактики проведення окремих слідчих дій : навч. посіб. / О.О. Андреев, Д.Д. Заяць, В.В. Колесніков та ін. ; за заг. ред. Д.Д. Заяця ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 184 с. – (Бібліотека слідства та дізнання). С. 78.

При цьому необхідно враховувати особу потерпілого і своєрідність забутого матеріалу. На думку Т.П. Матюшкової, вибір і застосування конкретних прийомів активізації пам'яті значною мірою залежить не тільки від особистісних рис, але й адаптації допитуваного до обстановки допиту¹.

Під час допиту потерпілого слід надати можливість допитуваній особі розповісти усе, що їй відомо. І лише потім задавати різні види запитань, щоб деталізувати показання, спробувати встановити обставини вчинення крадіжки з АТЗ та виключити можливість її інсценування.

В.В. Лютий, досліджуючи проблеми розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених ОЗГ, також виокремлює основні тактичні прийоми допиту потерпілих від незаконних заволодінь АТЗ, зокрема:

1) повідомлення потерпілому інформації про: а) затримання членів ОЗГ та їхнього лідера; б) обрання щодо злочинців запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою; в) наявність вичерпних доказів, що доводять провину підозрюваних у заволодінні АТЗ. Під час допиту, на якому оголошувались подібні відомості, потерпілі ще не будуть готові їх осмислити і змінити свою позицію, а тому доцільно через декілька днів повторно допитати потерпілу особу за аналогічними обставинами;

2) викладення потерпілому можливого механізму вчинення крадіжки. Так, слідчий, маючи досвід у розслідуванні викрадень АТЗ, вивчивши матеріали конкретного провадження, може самостійно викласти потерпілій особі події, що сталися, привести у якості прикладу розслідувану ним іншу справу. При цьому, акцентувати увагу необхідно на способах вирішення проблем, які хвилюють потерпілого;

3) усунення смислового бар'єру. Враховуючи те, що незаконним заволодінням АТЗ з метою подальшого повернення власнику за винагороду, після передачі АТЗ, притаманні обман і навіювання, які здійснюються з метою залякування потерпілого у тому, що домовленість потерпілого зі злочинцями про повернення АТЗ тягне за

¹ Матюшкова Т.П. Тактика допиту потерпілих-жінок від насильницьких злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 20 с. С. 13.

собою кримінальну відповідальність. Саме це викликає помилки сприйняття особи, на яку здійснюється вплив, що деформує у її свідомості відображення реальних подій. У зв'язку з цим слідчому потрібно допомогти особі переосмислити події, оцінити їх з точки зору закону та логіки;

4) у випадку підозри про те, що потерпілий має причетність до інсценування незаконного заволодіння АТЗ (у тому числі для отримання страхової винагороди, з метою приховати ДТП за участю заявника), а також, якщо потерпілий не надає правдивих свідчень з інших причин, достатньо вдалим є використання відеозапису, але виключно після встановлення психологічного контакту, щоб це не було стримуючим фактором при спілкуванні¹.

В тих випадках, коли потерпілий безпосередньо став очевидцем учинення крадіжки з АТЗ або намагання незаконного заволодіння автомобілем, то під час його допиту особливу увагу слід приділити встановленню способу вчинення цього кримінального правопорушення.

Так, потерпілий під час допиту показав, що 13 січня 2023 року в нього з подвір'я будинку № 7 по вул. Калинова, що у м. Дніпрі, невідомі особи чоловічої статі (віком близько 20–25 років), які потім виявились обвинуваченими, намагалися заволодіти документами, що знаходилися у його автомобілі марки Range Rover Evoque, для чого просканували АТЗ та відкрили його. Проте йому вдалось затримати одного з них на місці вчинення крадіжки.

Окрім потерпілого на початковому етапі розслідування крадіжок з АТЗ можуть бути допитані і свідки, які знаходилися на місці події або були встановлені працівниками оперативних підрозділів НП України.

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 252 с. С. 169–170; Лютий В.В. Проблемні питання встановлення психологічного контакту з допитуваним за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 14 трав. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 77–80; Окремі аспекти встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом : метод. реком. / М.М. Єфімов, В.М. Ковбаса, Я.М. Ковч., В.В. Лютий, М.А. Очеретяний, О.Л. Христов. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 44 с.

Тактика проведення допиту свідків також має свою специфіку та низку особливостей. Це зумовлено тим, що у даних кримінальних провадженнях коло осіб, котрі можуть бути допитані у якості свідків, дуже велике. Так, до такої категорії осіб можна віднести як очевидців, котрі через виконання своїх професійних обов'язків або випадково могли спостерігати викрадення майна і цінностей, так і осіб, котрі мають право використовувати АТЗ чи ним розпоряджатися. Показання зазначених осіб нерідко набувають особливої важливості для визначення ймовірної особи крадія, способу здійснення крадіжки та напрямку зникнення злочинців або АТЗ. Суттєвий внесок у розробку проблематики тактики проведення допиту свідків при розслідуванні незаконних заволодінь АТЗ зробили Т.М. Малиновська і Л.Л. Тихоненко, які зазначають, що як свідки за даною категорією кримінальних проваджень можуть бути допитані особи, які:

- є очевидцями підготовки, вчинення та приховування незаконного володіння АТЗ;
- проживають, працюють або проводять свій вільний час поблизу місця незаконного заволодіння АТЗ, місця його приховування, демонтажу або виявлення;
- знайомі власника АТЗ, його родичі чи члени родини, які за домовленістю з потерпілим колись керували або користувалися викраденим АТЗ, мали від нього ключі та документи;
- здали в оренду чи усно погодилися на використання їхнього гаражу, сараю, іншого приміщення своїми знайомими, друзями чи іншими особами – викрадачами АТЗ;
- надали злочинцям інструменти для виконання газозварювальних робіт, розпилу металу;
- надали свій власний АТЗ, особисто брали участь у завантаженні, перевезенні частин демонтованого транспортного засобу;
- стали очевидцями затримання викрадачів, у тому числі під час безпосереднього використання ними АТЗ, яким вони незаконно заволоділи;
- придбали у викрадачів АТЗ, яким вони незаконно заволоділи, у тому числі за підробленими документами чи із заміненними номерами кузова та двигуна;

– придбавали запасні частини або фрагменти розпиляного чи демонтованого транспортного засобу, яким злочинці незаконно заволоділи;

– є очевидцями чи потерпілими від дорожньо-транспортної пригоди, що відбулась за участю викраденого АТЗ під керуванням викрадачів або інших осіб;

– мають іншу важливу для слідства інформацію (члени родини, сім'ї злочинців, їхні знайомі та друзі, обізнані про характер, звички, хвороби, інші дані про його особистість)¹.

В.В. Лютий намагався згрупувати свідків зазначених злочинів. Так, при незаконному заволодінні АТЗ або вчиненні з нього крадіжки, яке вчинене на вулиці, на первісному етапі розслідування допитаними у якості свідків повинні бути особи, котрі можуть надати інформацію про дії злочинців на місці події (перехожі, працівники магазинів, кафе, кіосків, розташованих поблизу), та особи, які мають право на керування АТЗ. У випадку вчинення злочину з двору багатопверхового будинку як свідки повинні бути допитані наступні особи: мешканці будинку, вікна яких виходять у двір; особи, котрі проводять вільний час у подвір'ї (вдень – це, як правило, жінки похилого віку; вночі – молодь); особи, які мають право користуватися АТЗ.

Предметом допиту у кожній із зазначених ситуацій можуть стати відомості про: місце і час залишення автомобіля; тривалість часу відсутності власника; кількість злочинців; їхні прикмети; спосіб проникнення у салон АТЗ, запуску двигуна, зламу протиугінних пристроїв, час скоєння злочину; напрямок зникнення АТЗ; хто знаходився поруч у цей момент; чи намагався хто-небудь припинити злочин; інші можливі свідки протиправної події².

¹ Малиновська Т.М. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування : наук.-метод. реком. / Т.М. Малиновська, Л.Л. Тихоненко. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 46 с. С. 26.

² Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 172; Лютий В.В. Окремі аспекти встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом : метод. реком. / М.М. Єфімов, В.М. Ковбаса, Я.М. Ковч. та ін. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 44 с.; Карась О.В. Адміністративно-правовий режим реєстрації транспортних засобів як чинник протидії їх незаконному обігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010, 18 с.

При допиті свідків, які були очевидцями затримання осіб, які намагалися викрасти речі й цінності з салону АТЗ, слідчому необхідно з'ясувати наступні обставини:

– місце, час і обставини затримання крадіїв на місці події (крадіжки з АТЗ);

– кількість правопорушників, їхні прикмети зовнішності та одягу;

– характер дій підозрюваних у крадіжці в момент затримання;

– стан затриманих осіб, наявність ознак алкогольного або наркотичного сп'яніння;

– наявність дій щодо підготовки і приховування крадіжки, намагання позбутися викрадених речей і предметів під час переслідування (затримання);

– яким чином пояснювали своє знаходження у салоні АТЗ та виявлення у них певних речей, предметів, документів, знарядь та інструментів та ін.

Якщо ж крадіжка з АТЗ відбулася на території певного підприємства, установи чи організації, то слідчому необхідно допитати представників адміністрації. Основними обставинами, що підлягають з'ясуванню, можуть бути питання стосовно організації охорони об'єкта, а саме: ким здійснюється охорона; яка кількість охоронців у зміні та яка їх черговість; як характеризується охоронець, на чергуванні якого було здійснено крадіжку з АТЗ; чи були аналогічні злочини у минулому; хто чергував у той раз. Додатково можуть бути опитані власники квартир, вікна яких виходять на територію охорнюваного об'єкта¹.

Підсумовуючи, слід зазначити, що характер взаємодії в ході допиту потерпілого, пов'язаний з поведінкою допитуваного. Потерпілий не залишається байдужими до змісту того, що він повідомляє, прагне зрозуміти значення інформації, яку належить йому надати, в силу чого може повністю або частково викласти відомі йому відомості,

¹ Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с. С. 109; Ковбаса В.М. Структура криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2011. Спеціальний випуск. С. 216–224.

а може і свідомо їх приховати. При цьому особа, як правило, бажає зберегти, відстояти задалегідь обрану ним позицію. Результат допиту часом залежить не в меншій мірі від допитуваного, ніж від того, хто проводить допит. Щоб забезпечити ефективність допиту, слідчий повинен вживати заходів щодо встановлення психологічного контакту з допитуваним, свій керуючий вплив відповідно з тим, як поводить себе особа, яка допитується. Звичайно, якщо потерпілий від крадіжки з АТЗ зацікавлений у розслідуванні події, що сталася, то він буде всіляко намагатися розповісти слідчому все, що знає, буде висувати різноманітні версії щодо осіб, які могли її вчинити.

В цілому, специфіка допиту потерпілих і свідків у кримінальних провадженнях щодо крадіжок з АТЗ полягає, передусім, у предметі допиту, колі осіб, які можуть бути у кримінальному провадженні свідками, способах їх виявлення та послідовності проведення допиту.

Своєчасне і повне отримання слідчим даних від потерпілого і свідків має важливе значення при розслідуванні крадіжок з АТЗ. Це пов'язано з тим, що у кримінальних провадженнях щодо крадіжок з АТЗ первинні відомості стосовно події злочину слідчий отримує внаслідок проведення першочергових слідчих (розшукових) дій – огляду місця події і допиту потерпілого та свідків. На основі отриманих даних слідчий висуває початкові версії, вживає заходів щодо встановлення особи злочинця (крадія) та планує проведення подальших процесуальних дій, зокрема, допит підозрюваного, одночасний допит двох раніше допитаних осіб, обшук, пред'явлення для впізнання та ін.

3.3. Організаційно-тактичні особливості допиту підозрюваного

При розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів показання підозрюваних є найбільш змістовним джерелом інформації. Ця категорія осіб особисто зацікавлена у результатах кримінального провадження. Якщо крадіжка з АТЗ здійснюється у складі організованої групи, то злочинці (крадії) задалегідь домовляються не видавати один одного у випадку затримання, а тому задалегідь

підготовлені до методичного заперечення своєї причетності до викрадення майна.

За даними вивчення кримінальних проваджень незначна частина підозрюваних (12 %) у деяких випадках з перших же допитів погоджуються на діалог зі слідчими, намагаючись таким завальованим способом отримати інформацію про зміст показань допитаних раніше свідків і потерпілого або співучасників крадіжки та заходи, що вживаються слідчим на початковому етапі розслідування крадіжки. Також важливою для підозрюваних є інформація про виявлену слідову картину крадіжки, речові докази та інші обставини, що встановлені під час огляду місця події.

Загальна поведінка цієї категорії осіб спрямована на зменшення своєї ролі у вчиненні крадіжки, приховування минулої злочинної діяльності. Вони впливають на стійкі позиції потерпілих і свідків, зволікають терміни досудового слідства, створюють перешкоди розслідуванню, тому допит підозрюваних і проведення між ними одночасних допитів (у тому числі і за участю потерпілого і свідків) є найвідповідальнішою процесуальною дією. Проведення допитів підозрюваних багато у чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими тактичними прийомами і застосування їх у практиці¹, особливо на початковому етапі розслідування крадіжок з АТЗ.

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та аналізу даних опитування слідчих встановлено, що при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів допити підозрюваних відбувалися у *конфліктних* (93 %) та *безконфліктних* (7 %) ситуаціях.

Переважно до *безконфліктних ситуацій допиту* підозрюваного можна віднести наступні:

- повідомлення допитуваним, якого затримано на місці крадіжки з АТЗ, повних і правдивих показань;
- намагання підозрюваного у крадіжці співпрацювати (сприяти) зі слідством (крадій повідомляє про способи учинення крадіжки,

¹ Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун.-т внутр. справ, 2006. 308 с., іл. С. 270; Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун.-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

вказує на перелік викрадених речей і цінностей, видає знаряддя й засоби злочину та викрадені речі);

– давання показань, що викривають інших співучасників організованої групи, які брали участь у вчиненні крадіжки з АТЗ, та ін.

Як правило, у безконфліктній ситуації слідчий не витрачає часу на встановлення психологічного контакту з допитуваним, переконання затриманого у неправильно зайнятій позиції або застосування інших тактичних прийомів допиту. Усі зусилля на початку допиту слідчий спрямовує на фіксації способів учинення крадіжки, особливостей підготовки знарядь й засобів злочину, місць приховування викраденого майна, відомостей щодо співучасників викрадення та інших обставин злочинної події.

Допит набуває інший характер, якщо процесуальна дія відбувається у конфліктній ситуації. До *конфліктних ситуацій допиту* підозрюваного можна віднести такі:

- відмова підозрюваного від давання показань, навіть якщо його безпосередньо затримано на місці крадіжки з АТЗ;
- давання затриманою особою неправдивих показань;
- постійна зміна підозрюваним своїх показань;
- відсутність психологічного контакту зі слідчим або намагання його зруйнувати;
- наявність в показаннях затриманих членів організованої групи крадіїв значних суперечностей;
- негативний вплив на сумлінних учасників допиту (переважно на співучасників крадіжки, які почали надавати правдиві показання і співпрацювати зі слідчим, а також потерпілого і свідків);
- вжиття заходів щодо компрометації слідчого;
- учинення активної протидії розслідуванню та ін.

І.В. Сорока, також досліджуючи питання протидії крадіжкам, на підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановила, що допити підозрюваних здебільшого відбуваються у конфліктних ситуаціях (78 %). Так, під час допиту підозрювані: дають неправдиві або неповні показання – 73 %, відмовляються від дачі показань – 26 %, постійно змінюють показання – 21 %, висувають неправдиві алібі – 17 %, визнають свою провину частково – 12 %, відмовляються

співпрацювати зі слідчим – 9 %, негативно впливають на сумлінного учасника допиту – 8 %¹.

Окрім того, на думку Б.В. Щура, під час розслідування злочинів члени ОЗГ визнавали свою вину – 36 %, не визнавали своєї вини – 64 %, відмовилися від дачі показань – 16 %, неодноразово змінювали свої показання – 27 %. Причому вченим встановлено, що злочинці досить часто робили спробу змінити показання або відмовитися від своїх показань під час судового процесу, звинуватити органи слідства у застосуванні протиправних прийомів допиту – 42 %².

Враховуючи конфліктність ситуації допиту підозрюваного у крадіжці з АТЗ, слідчий повинен вживати вичерпних організаційно-підготовчих й тактичних заходів з проведення процесуальної дії. Вчасне вжиття необхідних заходів дозволить отримати правдиві показання, встановити інших співучасників крадіжки та з'ясувати місце знаходження знарядь злочину і викраденого майна й цінностей.

У науковій літературі вчені-криміналісти по-різному підходять до визначення *організаційно-підготовчих заходів* до проведення допиту підозрюваного.

Так, О.С. Цибенко, розглядаючи особливості розслідування незаконного заволодіння АТЗ, учиненого з подоланням систем захисту, на підставі аналізу даних опитування слідчих визначає такі підготовчі заходи до проведення допиту підозрюваного: вивчення матеріалів кримінального провадження – 19 %, визначення послідовності допитів – 33 %, визначення часу й місця допиту – 69 %, визначення способу виклику і підготовка необхідних процесуальних документів – 87 %, визначення й уточнення предмета допиту – 36 %, вивчення особи допитуваного – 21 %, підготовка науково-технічних заходів фіксації допиту – 29 %, визначення тактичних прийомів допиту – 12 %, забезпечення безпеки його учасників – 78 %, консультація зі

¹ Сорока І.В. Розслідуванням крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 24 с. С. 13–14.

² Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами : монографія / Б.В. Щур ; за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків : Гриф, 2005. 176 с. С. 77; Щур Б.В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинців, що вчиняються організованими злочинними групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.

спеціалістом – 45 %, обмін інформацією з оперативним підрозділом – 22 % тощо¹.

В.В. Приловський пропонує такі підготовчі заходи до проведення допиту за участю підозрюваного: 1) вивчення раніше отриманих показань; 2) з'ясування змісту протиріч; 3) вивчення особи допитуваного; 4) з'ясування обставин, що належить встановити; 5) визначення послідовності допиту (якщо декілька підозрюваних); 6) вибір місця й часу проведення допиту підозрюваного; 7) підбір і систематизація доказів; 8) формулювання питань та визначення їхньої послідовності².

На думку Н.О. Кононенко, серед підготовчих заходів до проведення допиту можна виокремити наступні: 1) вивчення матеріалів кримінального провадження; 2) прийняття рішення про проведення допиту; 3) визначення місця і часу його проведення; 4) встановлення обставин, які підлягають з'ясуванню; 5) визначення черговості допиту (якщо декілька підозрюваних); 6) визначення і підготовка технічних засобів фіксації процесуальної дії; 7) складання плану проведення допиту³.

А.С. Кузьменко, досліджуючи проблемні питання розслідування крадіжок, учинених раніше засудженими особами, до найбільш поширених організаційно-підготовчих заходів до проведення допиту підозрюваного відносить наступні: вивчення матеріалів кримінального провадження – 64 %, збирання вихідних даних, що

¹ Цибенко О.С. Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного заволодіння автомобілем, учиненого із подоланням систем захисту. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 174–178; Цибенко О.С. Тактика допиту підозрюваного у справах про незаконне заволодіння автомобілем. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 171–174.

² Приловський В.В. Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2021. 231 с. С. 133; Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196; Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

³ Кононенко Н.О. Особливості проведення допиту підозрюваних під час розслідування хуліганства, що вчинене при проведенні спортивно-масового заходу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 331–337.

стосується предмета допиту – 53 %, вивчення особи допитуваного – 43 %, складання плану слідчої (розшукової) дії – 21 %¹.

Отже, розглянемо організаційно-підготовчі заходи до проведення допиту підозрюваного, які мають специфіку у кримінальних провадженнях щодо крадіжки з АТЗ.

1. *Повне і всебічне вивчення матеріалів кримінального провадження щодо крадіжки.*

Вивчення слідчим матеріалів кримінального провадження щодо крадіжки з АТЗ є необхідною передумовою успішного проведення допиту підозрюваного. Ретельному вивченню підлягають відомості, які містяться в протоколах слідчих (розшукових) дій, які були проведені на початковому етапі розслідування крадіжки, зокрема огляду місця події, допиту потерпілого та очевидців злочинної події. Системний аналіз матеріалів провадження дозволяє слідчому завчасно: 1) визначитися з колом осіб, які підлягають допиту; 2) окреслити предмет допиту; 3) сформулювати запитання допитуваному; 4) визначитися з переліком речових доказів, що будуть пред'являтися підозрюваному; 5) обрати низку тактичних прийомів (їхніх комбінацій), які будуть застосовуватися під час допиту.

Окрім того, ґрунтовний аналіз протоколу огляду місця події дозволяє з'ясувати механізм учинення крадіжки з АТЗ, визначити особливості підготовки й приховування крадіжки.

2. *Визначення предмета допиту підозрюваного та сформованої слідчої ситуації.*

Визначення предмета допиту підозрюваного у вчиненні крадіжки з АТЗ полягає у встановленні усіх обставин злочинної події, які

¹ Кузьменко А.С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 218 с.; Кузьменко А.С. Криміналістичне забезпечення проведення допиту при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33. Ч. 2. С. 184–189; Кузьменко А.С. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з особистісних джерел при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 130–134; Кузьменко А.С. Окремі аспекти проведення допиту при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 167–169.

можуть бути відомі допитуваному. З усього обсягу отриманих відомостей про крадіжку слідчому необхідно відібрати ті, що стосуються безпосередньо предмета допиту. На підставі визначеного предмета допиту слідчий формулює запитання для допитуваного (підозрюваного) та обирає систему тактичних прийомів процесуальної дії.

У науковій літературі більшість учених до предмета допиту відносять такі обставини: виникнення злочинного задуму; відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення особи до злочинних наслідків; способи підготовки і вчинення злочинів, послідовність злочинних дій, а також особливості приховування злочинної діяльності (її характер); час, місце, обстановка та механізм учинення злочинів; відомості про особу злочинця; умови, за яких допитуваний спостерігав будь-які предмети або явища; психологічний та фізичний стан особи в момент сприйняття чи після нього; загальна здібність допитуваного до певного сприйняття, запам'ятовування та відтворення; обставини, що сприяли або перешкоджали учиненню злочинів; способи формування організованої групи та характер злочинної діяльності; виявлення психологічної й функціональної структури групи (якісний склад, рівень організованості) та розподілу функціональних обов'язків; кількісний склад групи при учиненні кожного епізоду злочинної діяльності, конкретні дії кожного, навички володіння зброєю та прийомами боротьби; виявлення осіб, які не брали безпосередньої участі у вчинених злочинах, але обізнаних про їх підготовку, вчинення або приховання; наявність корумпованих зв'язків та зв'язків з іншими злочинними групами; способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків та членів групи, які дають правдиві показання; наявність в групі конфліктів, протиріч та розбіжностей; способи легалізації отриманих прибутків та відтворення злочинної діяльності; встановлення осіб, які залишилися на волі і продовжують злочинну діяльність або налагоджують зв'язки між членами групи та намагаються створити єдину, вигідну для усіх лінію поведінки тощо¹.

¹ Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.; Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с. С. 210.

На думку Т.М. Малиновської і О.С. Цибенка допит підозрюваного у незаконному заволодінні АТЗ має бути спрямований на встановлення інформації про:

1) обставини підготовки до злочину (де, коли, у зв'язку з чим виник умисел про незаконне заволодіння АТЗ, яким чином було визначено об'єкт незаконного заволодіння, на які ознаки та характеристики АТЗ чи його власника покладалася, чи був особисто знайомий з потерпілим або членами його родини, чи стежив за маршрутом пересування чи місцями паркування, чи придбав (яким чином і у кого) спеціальне обладнання для зламу замків дверей, сигналізації, інших засобів захисту, що запобігають викраденню АТЗ);

2) обставини, умови, спосіб та знаряддя вчинення злочину (яким чином, з ким, коли прибув на місце незаконного заволодіння АТЗ, де, коли, за яких умов, з чією допомогою, яким способом і з якою метою вчинив злочин, які знаряддя, пристрої та засоби при цьому використовував);

3) спосіб приховування злочину (куди, яким чином, з якою метою перемістив АТЗ, яким незаконно заволодів, з ким домовлявся про надання гаражу чи іншого сховища, про виконання певного роду робіт або надання спеціального обладнання, чи домовлявся зі скупниками краденого, скупниками металобрухту, продавцями запчастин на автомобільних ринках, чи підробляв державні номери, документи на АТЗ, змінював номери двигуна і кузова, місця зберігання і способи збуту або використання викраденого АТЗ чи його частин, дані про осіб, яким збувалось викрадене);

4) особу співучасника (–ків) чи обставини формування організованої групи (кого, за чією ініціативою, за яких обставин і на яких умовах залучав або ким, коли, і на яких засадах був залучений; дані щодо місцезнаходження, спосіб зв'язку, конкретну роль співучасника (–ів) у вчиненні злочину (–ів);

5) яким чином розподілялися кошти, отримані від збуту викраденого АТЗ або його частин (розмір, характер, особливості передачі та розподілу зі співучасником (ами), спосіб використання, місцезнаходження);

6) обставини затримання (коли, де, за яких обставин і ким був затриманий, що було виявлено при затриманні, чи чинив опір);

7) місце знаходження викраденого АТЗ або його окремих частин;

8) інші важливі для провадження обставини (чи здійснював записи, чи робив фотознімки викрадених АТЗ, якщо так, то за допомогою яких приладів, на які носії, де вони знаходяться);

9) інші факти особистої злочинної діяльності або злочинної діяльності співучасників (чи вчинював інші злочини, чи відомі інші випадки незаконних заволодінь АТЗ, які скоювали учасники даної злочинної групи або інші особи)¹.

Окрім того, якщо крадії під час заволодіння майном з АТЗ використовували сучасні технічні засоби з подоланням його системи захисту, то предметом допиту підозрюваного можуть бути питання, пов'язані з придбанням (де, у кого і за яких обставин придбав технічні пристрої) і використанням (де набув відповідних вмій й навичок) засобів нейтралізації системи захисту АТЗ. Також достатню увагу необхідно приділити способам заведення двигуна АТЗ без відповідного ключа (блоку).

Отже, під час допиту підозрюваного слідчий повинен встановити усі обставини, що мають значення для кримінального провадження. Виходячи з цього, показання підозрюваного мають відображати коло відомостей, котрі умовно можна поділити на такі складові:

– події, які мають відношення до крадіжки з АТЗ та відбувалися до початку її вчинення;

– події, які пов'язані з безпосереднім учинення викрадення майна й цінностей з АТЗ;

– події, які мають відношення до крадіжки та відбувались після її здійснення.

3. Визначення часу проведення допиту підозрюваного.

Допит підозрюваного слід проводити негайно після його затримання на місці крадіжки з АТЗ та порушення кримінального

¹ Малиновська Т.М. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування : наук.-метод. реком. / Т.М. Малиновська, Л.Л. Тихоненко. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 46 с. С. 29–30; Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 162–163.

провадження¹. Фактор раптовості зазвичай позбавляє підозрюваного можливості:

– завчасно продумати лінію поведінки на початковому етапі розслідування крадіжки;

– висунути неправдиве алібі, яке слідчому швидко перевірити буде складно;

– здійснити тиск на сумлінних учасників кримінального процесу (тих співучасників крадіжки, які погодилися співпрацювати зі слідчим);

– віднайти пояснення своїм діям;

– визначитися з об'ємом інформації, якою володіє слідчий;

– оцінити значення отриманої слідчим інформації відносно того, що сталося.

Окрім того, якщо крадіжку з АТЗ здійснено у складі організованої групи, членів яких затримано за «гарячими» слідами, то перед слідчим постає питання – з кого із крадігів потрібно розпочати допит.

За даними узагальнення правоохоронної практики можна стверджувати, що невідкладному першочерговому допиту підлягають особи, які:

– не мають злочинного досвіду та раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності за злочини проти власності (крадіжки);

– найбільш поінформовані про обставини крадіжки з АТЗ, неповною мірою зацікавлені у тому, щоб злочин залишився нерозкритим, та можуть повно викласти інформацію, що має значення для кримінального провадження;

– безпосередньо пов'язані між собою епізодами протиправної діяльності, що дозволяє слідчому у разі необхідності провести одночасні допити двох раніше допитаних осіб;

– піддаються психологічному впливу та схильні переоцінювати ступінь поінформованості слідчого;

¹ Фещин М.А. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні кишенькових крадіжок. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4(97). С. 168–172. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/3248>; Федорчук О.В. Допит підозрюваного, потерпілого та свідків при розслідуванні кишенькових крадіжок: деякі тактичні особливості проведення. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 209–215.

– виконували другорядні функції під час здійснення крадіжки з АТЗ (наприклад, були водієм автомобіля, на якому злочинці зникли з місця крадіжки; прикривали злочинну діяльність групи тощо). Після викриття організованої групи та затримання її членів, такі особи можуть претендувати на роль свідків чи пособників, а не співвиконавців крадіжки;

– конфліктують з іншими членами організованої групи або її організатором та ін.

Отже, допит декількох підозрюваних (крадіїв) за часом повинен максимально наблизитися до їх затримання, що дозволяє використовувати фактор раптовості та створювати напругу.

4. Вивчення особи допитуваного (підозрюваного).

Важливе значення при розслідуванні крадіжок з АТЗ має збирання інформації про особу допитуваного. Мається на увазі те, що слідчий повинен з'ясувати чи не був допитуваний раніше засуджений, і якщо так, то за які злочини; який між ними зв'язок; якщо це також крадіжки, чи були співучасники і встановити зв'язок розслідуваної крадіжки з АТЗ з іншими крадіжками, вчиненими раніше.

Вивчення особи злочинця також полягає у з'ясуванні його соціально-психологічної характеристики, схильностей, характеру, способу життя та мислення.

На думку багатьох учених, такий організаційний захід дозволяє слідчому: 1) у найкоротший термін встановити з допитуваним психологічний контакт; 2) обрати найбільш доцільні й ефективні тактичні прийоми (їхні комбінації) допиту для отримання правдивих показань; 3) правильно оцінити надані підозрюваним показання; 4) прогнозувати й вчасно запобігати можливій протидії розслідуванню; 5) діагностувати можливу поведінку у тій чи іншій ситуації, що склалася під час допиту¹.

¹ Кузьмичов В.С. Алібі у розкритті злочинів : навч. посібник / В.С. Кузьмичев, В.В. Юсупов. Київ : КНТ, 2007. 264 с. С. 75; Юсупов В.В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.; Лускатов О.В. Психологія допиту та очної ставки : лекція. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 28 с. С. 6; Пясковський В.В. Методика розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с. С. 16.

5. Використання оперативної інформації про допитувану особу.

За необхідності, слідчий під час підготовки до допиту підозрюваного може використовувати оперативну інформацію, що дозволяє визначати лінію поведінки злочинців на досудовому слідстві, мотиви й способи вчинення злочинів, відношення до тих чи інших доказів та запобігати домовленостям між собою та свідками (потерпілим)¹.

Окрім того, таку інформацію, на думку В.О. Коновалової, можна використовувати для висунення слідчих версій або вибору низки тактичних прийомів допиту². Вона повинна бути законспірована і захищена від витоку. Планування у цьому випадку запобігає випадковому розголошенню джерела, отриманої інформації.

На думку С.М. Стахівського, саме завдяки оперативній інформації слідчий може отримати відомості, що характеризують учасників кримінально-процесуальної діяльності. Вивчення оперативних матеріалів значно розширює пізнавальні можливості слідчого та сприятливо впливає на хід встановлення істини у кримінальному провадженні³.

6. Підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення підозрюваному під час допиту.

До речових доказів можна віднести такі об'єкти: 1) предмети, які були знаряддями й засобами учинення крадіжки з АТЗ (викрутки, «звертиші», «відмички», комп'ютерна техніка, засоби виявлення, подавлення й приховування радіосигналів охоронюваних систем GPS- і GSM-навігації, «глушилки» тощо); 2) предмети, які зберегли на собі сліди крадіжки (фарба, автомобільне мастило); 3) речі й цінності, які були викрадені з АТЗ.

Вказаний організаційний захід дозволяє слідчому використовувати під час допиту низку тактичних прийомів – пред'явлення доказів, створення уявлення про інформованість слідчого, використання фактора раптовості та ін.

¹ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с. С. 211.

² Коновалова В.Е. Допрос: тактика і психологія. Харьков : Консул, 1999. 157 с. С. 96.

³ Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : наук.-практ. посіб. Київ : Атіка, 2009. 64 с. С. 16.

7. Використання допомоги спеціаліста (фахівця).

За даними вивчення кримінальних проваджень щодо крадіжок з АТЗ встановлено, що більшість слідчих не обізнані про сучасні види радіоелектронних і механічних засобів, що використовують злочинці для подолання систем захисту автомобіля, і, як наслідок, не в змозі заздалегідь кваліфіковано визначити коло питань, які підлягають з'ясуванню під час допиту. Використання допомоги такої категорії осіб, дозволить слідчому сформулювати предмет допиту та з'ясувати прогалини, які існують у показаннях підозрюваних¹.

Після закінчення організаційно-підготовчих дій слідчий переходить до робочого етапу – *безпосереднього допиту підозрюваного*.

Під час розслідування кримінальних правопорушень слідчими використовуються усі висвітлені у криміналістичній літературі тактичні прийоми допиту. Втім, особливого значення з них набувають ті, що найчастіше використовуються у слідчій діяльності з розслідування крадіжок з АТЗ і потребують коригування з урахуванням сучасних потреб слідчої практики.

В.М. Ковбаса, досліджуючи проблеми розслідування незаконних заволодінь АТЗ, до найбільш розповсюджених тактичних прийомів допиту відносить такі: встановлення психологічного контакту, викладання показань у формі вільної розповіді, поділ теми вільної розповіді, постановку запитань, спостереження за поведінкою допитуваного, використання різних темпів допиту, створення напруги, зняття напруги, використання раптовості, пред'явлення доказів, створення уявлення про інформованість слідчого, приховування меж поінформованості, актуалізація забутого у пам'яті допитуваних, відволікання уваги допитуваного, використання рефлексії допитуваного, втягнення допитуваного у суперечку, використання конфліктів і протиріч між учасниками злочинної групи, застосування науково-технічних засобів.

В цілому, тактика допиту підозрюваного визначається особистістю допитуваного, ступенем доведеної участі у вчиненні крадіжки з АТЗ, його роллю в цьому і взаємовідносинами з іншими

¹ Пиріг І.В. Залучення спеціаліста під час проведення допиту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2(38). С. 347–354.

підозрюваними; і складається з послідовного з'ясування обставин, пов'язаних з його затриманням і подією злочину. Своє конкретне здійснення вона знаходить у постановці питань про факти, що були на передодні крадіжки з АТЗ, наступних за нею, пов'язаних безпосередньо з крадіжкою.

Отже, під час допиту підозрюваного (після встановлення психологічного контакту) слідчий пропонує допитуваному викласти показання щодо крадіжки у формі «вільної розповіді».

Допитуваному слід запропонувати розповісти про факт крадіжки, пояснити, коли, у зв'язку з чим виник намір учинити крадіжку, чи була здійснена підготовка до неї, хто сприяв крадіжці або знав про неї, як вчинена крадіжка, чи використовувалися технічні засоби і які саме, що викрадено, де сховано викрадене, а якщо продано, то через кого, де, на яку суму, чи витрачені ці гроші, чи були співники, хто саме, їх місцезнаходження.

Об'єктивність показань підозрюваного повинна підтверджуватися результатами пред'явлення для впізнання осіб, речей або знарядь й засобів учинення злочину¹.

Застосування цього прийому дозволяє слідчому вивчити особу злочинця (крадія), виявити ступінь його поінформованості про обставини крадіжки з АТЗ та отримати відомості про факти, які раніше були невідомі слідчому.

Після з'ясування основних обставин учиненої крадіжки з АТЗ, слідчий ставить підозрюваному запитання. Загалом, у теорії криміналістики більшість вчених² залежно від змісту і мети поставлені запитання поділяють на:

¹ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с.: 49 іл. С. 391; Криміналістика : учебник / под ред. Д.И. Сулейманова. Баку : Ишъг, 2000. 680 с. С. 450–451.

² Біленчук П.Д. Криміналістика : підруч. 2-ге вид., випр. і доп. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін. ; за ред. П.Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 544 с.: іл. С. 326; Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консул, 1999. 157 с. С. 116; Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с. С. 244; Дергач Л.В. Розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами, у сучасних умовах : автореф. дис. канд. юрид. наук. : 12.00.09. Київ, 2011. 20 с. С. 13; Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с.

а) основні – спрямовані на з'ясування предмета допиту підозрюваного та основних відомостей у кримінальному провадженні;

б) додаткові – спрямовані на з'ясування обставин і фактів, які не були висвітлені під час вільної розповіді допитуваного;

в) нагадуючі – відтворюють пам'ять забутого і викликають певні асоціації у допитуваного для з'ясування супутніх фактів і подій, які не були висвітлені;

г) уточнюючі – спрямовані на отримання більш повних показань за окремими обставинами кримінального провадження, усунення протиріч у показаннях підозрюваних;

д) контрольні – спрямовані на перевірку об'єктивності показань, шляхом їх деталізації; зіставлення з фактами, які встановлені у провадженні.

В цілому, питання підозрюваному після «вільної розповіді» повинні бути короткими, конкретними, зрозумілими і логічно пов'язаними між собою. Питання повинні відбивати характеристику дій крадія з підготовки, вчинення й приховування крадіжки, конкретизувати послідовність учинених дій. Деталізувати показання, які раніше надані співучасниками крадіжки з АТЗ, а також конкретизувати і попередні відповіді для досягнення можливості спростування чи підтвердження отриманих показань іншими доказами.

Під час відповідей підозрюваного на запитання слідчий повинен уважно «спостерігати за поведінкою допитуваного та його психофізіологічними реакціями».

На думку О.М. Костири, слідчий спостерігаючи за поведінкою і реакціями допитуваного може виявити дачу ним неправдивих свідчень, і для запобігання цьому – поставити низку уточнюючих і контрольних питань, застосувати відповідні тактичні прийоми. Внаслідок цього, підозрюваний може змінити зайняту позицію, та почати надавати правдиві показання¹.

Під час допиту підозрюваного, як тактичний прийом, слідчий може використовувати «різний темп допиту».

¹ Костиря О.М. Тактичні особливості допиту за фактами грабежів та розбоїв, вчинених раніше засудженими особами. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ: Дніпропр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 119–121.

Прискорений темп допиту створює напруження, позбавляє допитуваних можливості обмірковувати свої відповіді, використовувати протиріччя в показаннях підозрюваних, і як наслідок – уникнути неправди. Цілком можна погодитися з думкою В.Ю. Шепітька, що невірно обраний темп допиту може вносити нервовість у спілкування, впливати на якість інформації, але не усувати неправду¹. Зважаючи на це, такий прийом повинен обиратися слідчим відповідно до психологічних особливостей підозрюваного та характеру інформації, що підлягає з'ясуванню. У процесі допиту підозрюваного як тактичний прийом доцільно застосовувати «пред'явлення доказів». У кримінальних провадженнях щодо крадіжки з АТЗ докази доцільно пред'являти у послідовності «зростання сили» – від менш значимих до більш значущих. Послідовність пред'явлення доказів підозрюваному залежить від слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі розслідування крадіжки з АТЗ. Недоцільно пред'являти докази ізольовано один від одного з деякими інтервалами у часі, що надає підозрюваному можливість навести свої аргументи щодо пред'явленого матеріалу.

На думку В.О. Коновалової, раптове пред'явлення доказів запобігає прихованню певних фактів, оскільки підозрюваний психологічно не підготовлений до такої ситуації допиту. Такий прийом створює враження у злочинців, що слідчий володіє повним об'ємом інформації та доказами, що його викривають².

Нерідко під час допитів злочинці намагаються висувати неправдиві алібі, заперечуючи тим самим свою причетність до учиненої з АТЗ крадіжки.

В.В. Юсупов, до основних ознак, що свідчать про повідомлення підозрюваним неправдивого алібі, відносить наступні:

– повідомлення відомостей, які не можуть бути перевірені, або обмежені неконкретними загальними поясненнями;

– детальна й активна розповідь особи про те, як вона провела день, коли було учинено злочин, а показання про попередні й наступні дні є нечіткими та пригадуються важко;

¹ Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с. С. 322.

² Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков: Консул, 1999. 157 с. С. 99–100, 117.

- зміна показань щодо алібі особою під час слідства, відмова від раніше даних показань, заява нового алібі;
- досить точні й детальні показання про алібі, незважаючи на порівняно тривалий проміжок часу, що минув;
- повідомлення алібі із запізненням за можливості й необхідності зробити це раніше;
- відсутність у показаннях заявника алібі неістотних подробиць, що свідчать про те, що описувана подія не пережита заявником алібі¹.

Найскладнішим для викриття є заздалегідь підготовлене неправдиве алібі, до якого найчастіше вдаються досвідчені злочинці. На думку М.В. Корнієнка, нерідко злочинці посилаються на вигадані події, однак частіше говорять про події, які дійсно мали місце, але з перестановкою окремих елементів події в часі або просторі².

Проводячи допит підозрюваного, слідчий повинен забезпечити стабільну доказовість первинних показань. Така стабільність досягається шляхом:

- неухильного дотримання процесуальної форми під час допиту підозрюваного;
- деталізація свідчень у протоколі допиту;
- проведення допиту підозрюваного з пред'явленням речових доказів та документів;
- використання «образотворчих» можливостей допитуваної особи;
- використання під час допиту підозрюваного відеозапису;
- власноручний запис показань підозрюваним;
- підтвердження викладених даних результатами інших слідчих (розшукових) дій та висновками експертів³.

Підсумовуючи, слід зазначити, що у кримінальних провадженнях щодо крадіжок з автотранспортних засобів допит є однією

¹ Юсупов В.В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 16 с. С. 7–8; Кузьмічов В.С. Алібі у розкритті злочинів : навч. посібник / В.С. Кузьмічов, В.В. Юсупов. Київ : КНТ, 2007. 264 с.

² Корнієнко М.В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ : Фонд Юрнауки, 2004. 300 с. С. 177.

³ Ільченко С.Ю. Деякі способи запобігання зміні показань у кримінальних справах на стадії досудового розслідування. *Криміналістика XXI століття* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). – Харків : Право, 2010. 832 с. С. 308–311.

з найскладніших слідчих (розшукових) дій, що спрямована на отримання інформації з особистісних джерел. Якісне проведення допиту вимагає від слідчого ретельної підготовки, чіткої організації та використання низки тактичних прийомів (їхніх комбінацій), що дозволить одержати правдиві показання та довести причетність конкретних осіб до вчинення крадіжки з автотранспортних засобів.

На думку В.О. Коновалової, складність допиту визначається тим, що слідчий не володіє до моменту його проведення вичерпними даними про особу злочинця і певною сукупністю доказів, що можна використати під час процесуальної дії¹. Підозрювані не зацікавлені у всебічному розслідуванні кримінального правопорушення, що не може не впливати на правдивість їхніх показань. Окрім того, на потерпілих і свідків нерідко здійснюється негативний вплив з боку злочинців, що тягне до зміни їхніх показань. Зважаючи на це, успішне проведення допиту і отримання позитивних його результатів залежить від якості володіння слідчими знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми, що розроблені у криміналістиці.

3.4. Використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок з автотранспортних засобів

Одним з основних завдань кримінального судочинства є повне й швидке розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, для вирішення якого працівники слідчих підрозділів НПУ України повинні вживати усіх передбачених законом заходів щодо встановлення події злочину, осіб, винних у його вчиненні, відшкодування шкоди, заподіяної злочинними діями та ін. Вирішення цих завдань неможливе без застосування слідчими певних знань, вмінь і навичок, які одержані під час професійної підготовки та практичної діяльності. Проте, для вирішення вказаних завдань недостатньо наявності лише юридичних знань, оскільки на сьогодні неможливо уявити сучасне досудове розслідування без використання останніх

¹ Коновалова В.Е. Допрос: тактика і психологія. Харків : Консул, 1999. 157 с.

досягнень науково-технічного прогресу та розроблених на їх основі науково-технічних засобів. Виходячи з цього, слідчий за своєю базовою підготовкою повинен володіти спеціальними знаннями у різних галузях права, а також криміналістики, судової медицини та психіатрії. Але розслідування у будь-якому кримінальному провадженні вимагає від нього також глибоких знань і в інших галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла. Зважаючи на це, особливе значення в організаційно-тактичному забезпеченні досудового розслідування має використання «спеціальних знань»¹.

На важливості використання спеціальних знань у кримінальному провадженні наголошують низка вчених, зазначаючи, що у правоохоронній практиці під час розслідування кримінальних правопорушень нерідко виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких недостатньо професійних знань слідчого. У таких випадках кримінально-процесуальним законодавством слідчому надано право використовувати допомогу експертів, спеціалістів, перекладачів, педагогів та інших осіб, котрі володіють спеціальними знаннями².

Використання таких спеціальних знань є досить важливим і у кримінальних провадженнях щодо крадіжок з АТЗ. Такі знання застосовуються слідчим на всіх етапах розслідування цих кримінальних правопорушень.

Особливого значення використання спеціальних знань набуває на початковому етапі розслідування крадіжки. З початку виявлення крадіжки з АТЗ відбувається тісна взаємодія слідчого з криміналістом, який допомагає виявити, зафіксувати та вилучити криміналістично значущу інформацію. Виходячи з цього, виникає необхідність

¹ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с. С. 457.

² Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луганськ : РВВ Луган. держ. ун-т внутр. справ., 2007. 208 с. С. 38; Клименко Н.І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : ІнЮре, 2007. 528 с. С. 86; Берназ В.Д., Бірюков В.В., Волобуєв А.Ф. Криміналістика : підручник / за ред. А.Ф. Волобуєва. Харків, 2011. 665 с. С. 60–61; Криворучко Д.І. Організаційно-тактичне забезпечення допиту підозрюваного за грабeжками та розбоями вчиненими раніше засудженими особами. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 121–123. С. 122.

зупинитися на основних формах застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо крадіжок.

Вагомий внесок у розвиток «спеціальних знань» зробили відомі вчені – криміналісти та процесуалісти, зокрема, В.Д. Берназ, Г.С. Бідняк, В.В. Бірюков, В.С. Бондар, В.І. Гончаренко, І.О. Іерусалімов, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.В. Коваленко, В.В. Ковальов, І.П. Красюк, В.С. Кузьмічов, О.А. Кравченко, В.К. Лисиченко, Т.М. Малиновська, С.Є. Петров, І.В. Пиріг, Б.В. Романюк, М.В. Салтевський, З.М. Соколовський, Р.Л. Степанюк, В.М. Тертишник, П.В. Цимбал, В.В. Циркаль, М.Г. Щербаковський, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько, В.Д. Юрчишин та ін¹.

¹ Берназ В.Д. Спільна діяльність слідчого зі спеціалістами та експертами : тактичні та психологічні аспекти. *Взаємодія слідчих і експертів у процесі боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. Луганськ : ЛІВС при НАВСУ, 2003. С. 28–33; Берназ В.Д. Психологія як средство решения задач следственной деятельности : монограф. Одесса : Изд-во Одесского юрид. ин-та НУВД, 2003. 311 с.; Берназ В.Д. Теорія та практика використання психологічних знань у здійсненні та вдосконаленні слідчої діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2004. 36 с.; Гончаренко В.І. Методологические проблемы использования данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1981. 49 с.; Гончаренко В.І. Научно-технические средства в следственной практике. Киев : Вища школа, 1984. 149 с.; Гончаренко В.І. Экспертизы у судовій практиці / за заг. ред. В.І. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 388 с.; Іерусалімов І.О. Забезпечення використання науково-технічних досягнень у слідчій діяльності : навч. посіб. Київ : Наук. світ, 2000. 160 с.; Іщенко А.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монограф. / А.В. Іщенко, І.П. Красюк, В.В. Матвієнко. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2002. 212 с.; Коваленко В.В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 253 с.; Ковальов В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : КНУВС, 2007. 227 с.; Кравченко О.А. Застосування спеціальних знань у доказуванні на досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 19 с.; Лисиченко В.К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике : учеб. пособие. Киев : Вища школа, 1979. 88 с.; Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : учеб. пособие / В.В. Циркаль. Киев : КГУ, 1987. 100 с.; Лисиченко В.К. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів : монограф. / В.К. Лисиченко, І.І. Когутич. Київ : ДІА, 2002.; Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монограф. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2002. 196 с.; Соколовський З.М. Вопросы использования экспертом материалов дела. Харьков, 1964. 72 с.; Соколовський З.М. Проблемы использования в уголовном судопроизводстве специальных знаний при установлении причинной связи явлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1968. 28 с.; Цымбал П.В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1992. 22 с.; Юрчишин В.Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 227 с.; Петров С.Є. Призначення судових експертів у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом. *Науковий вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 3. С. 166–173. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/44492/%CF#chapter>

Проте, аналіз і узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та даних опитування працівників слідчих підрозділів НП України дозволяє дійти висновків, що «спеціальні знання» під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчі застосовують вкрай рідко. За матеріалами анкетування 27% слідчих вказали, що застосовують власні спеціальні знання при проведенні окремих процесуальних дій, у 58% – використовують допомогу спеціалістів. Спеціалісти переважно залучаються до проведення огляду місця події та слідчого експерименту. У 23% випадків залучення спеціаліста у кримінальному провадженні було необхідністю, але слідчими їх знання не використовувалися.

Невикористання спеціальних знань чи неправильне їх застосування або ігнорування слідчим залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих (розшукових) дій є суттєвим фактором, що знижує якість та ефективність досудового слідства, а інколи веде до тактичних помилок і прорахунків та прийняття необґрунтованих процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

У науковій літературі вчені-криміналісти і процесуалісти по-різному підходять до визначення поняття «спеціальні знання».

Так, В.Г. Гончаренко, під спеціальними знаннями розуміє професійні знання і вміння в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, що виникли під час розслідування та розгляду в суді конкретних проваджень. Особи, що володіють спеціальними знаннями, у кримінальному і цивільному процесі, залучаються у якості фахівців чи експертів¹.

На думку І.І. Когутич і М.Г. Щербаковського, спеціальні знання – це наукові, технічні й інші знання, які одержані за допомогою спеціальної (професійної) освіти та досвіду².

Поряд з цим, Б.В. Романюк, спеціальні знання визначає як сукупність науково обґрунтованих відомостей спеціального виду, якими

¹ Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. Киев : Вища школа; Изд-во при Киев. ун-те. 1980. 160 с. С. 65.

² Щербаковский М.Г., Кравченко А.А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с. С. 8; Когутич И.И. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : монографія. Львів : Тріада плюс, 2008. 420 с. С. 132.

володіють особи – спеціалісти в рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і, відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства, використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства¹.

Інші вчені (Є.І. Макаренко, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник), під спеціальними знаннями розуміють сукупність теоретичних знань і практичних умінь і навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та запобігання злочинів². В.Д. Юрчишин додає, що спеціальні знання є необхідними для повного, всебічного, об'єктивного встановлення обставин, що входять у предмет доказування та вирішення інших завдань кримінального процесу³.

На думку В.В. Коваленка, спеціальні знання це лише «інструмент», який може бути використаний для встановлення фактичних даних, які у разі дотримання певних процедурних правил, можуть стати доказами⁴.

Виходячи з наведених визначень, можна констатувати, що спеціальні знання під час організації та проведення слідчих (розшукових) дій завжди використовуються цілеспрямовано. Акцентування уваги на визначенні цільового призначення спеціальних знань у кримінальному судочинстві має не тільки теоретичне, але й практичне значення.

Вітчизняні вчені-криміналісти приділяють значну увагу питанням використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні.

Так, М.Г. Щербаковський значну увагу приділяв напрямом удосконалення процесуального положення і функцій спеціаліста та

¹ Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монограф. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2002. 196 с. С. 57.

² Макаренко Є.І. Експертизи на досудовому слідстві : навч. посібник / Є.І. Макаренко, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник. Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 204 с. С. 3.

³ Юрчишин В.Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 227 с. С. 44.

⁴ Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луганськ : РВВ Луган. держ. ун-т внутр. справ., 2007. 208 с. С. 38.

експерта у кримінальному провадженні та особливостям використання судових експертиз у досудовому розслідуванні¹.

В.В. Бірюков досліджував проблеми інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів та особливостей використання комп'ютерних технологій для фіксації криміналістично значимої інформації у процесі досудового розслідування².

Г.С. Бідняк виокремлювала основні види і форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики. Значну увагу приділяла суб'єктам використання спеціальних знань при проведенні гласних та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування³.

¹ Щербаковський М.Г. Сутність, структура та цілі використання спеціальних знань у судочинстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 184–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpsek_2018_18_23; Щербаковський М.Г. Предмет судової експертизи. *Форум права*. 2016. № 5. С. 199–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index; Щербаковський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. 560 с.; Щербаковський М.Г. Напрямки удосконалення процесуального положення і функцій спеціаліста та експерта в проекті кримінально-процесуального кодексу України / О.А. Кравченко. *Вісник Запорізького юрид. ін-ту*. 2000. № 3. С. 223–230; Щербаковський М.Г. Тактика проведення судових експертиз : лекція для усіх форм навчання. Харків : Національний ун-тет внутр. справ, 2004. 60 с.

² Бірюков В.В. Використання комп'ютерних технологій для фіксації криміналістично значимої інформації у процесі розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : НАВСУ, 2001. 20 с.; Бірюков В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів : навч. посібник. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 112 с.; Бірюков В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монограф. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 664 с.; Бірюков В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 31 с.

³ Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посібник / І.В. Пиріг, Г.С. Бідняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.; Бідняк Г.С. Суб'єкти використання спеціальних знань при проведенні гласних та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : зб. наук. праць. 2016. Спецвип. № 1(77). С. 74–83; Бідняк Г.С. Використання судових експертиз під час розслідування шахрайств. *Придніпровський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 85–99; Бідняк Г.С. Використання спеціальних медичних знань під час огляду пошкоджень одягу трупа на місці його виявлення / К.М. Пантелєєв. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1. С. 111–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvvis_2017_1_20; Бідняк Г.С. Форми використання спеціальних знань / Г.О. Спіціна. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 240–248. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpsek_2018_18_29; Бідняк Г.С. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : монограф. / В.А. Бідняк, Г.С. Бідняк, К.О. Чаплинський. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 206 с.

І.В. Пиріг розглядав проблемні питання стосовно інформаційного забезпечення експертної діяльності у кримінальному судочинстві та використання засобів експертної техніки у кримінальному провадженні¹. Значну увагу приділено діяльності спеціаліста. Запропоновано основні напрями допомоги спеціаліста у кримінальному провадженні – криміналістичний, консультативний, методичний та технічний. Так, *криміналістична допомога* полягає у підготовці, організації та проведенні певної слідчої (розшукової) дії; виявленні, фіксації та вилученні доказів; підборі зразків для експертного дослідження. *Методична допомога* полягає у роз'ясненні спеціалістом певної термінології при проведенні процесуальних дій, що використовується в окремій галузі знань, правильних назв вилучених об'єктів або їхніх частин. Іноді при складанні протоколу слідчий записує цю інформацію під диктовку спеціаліста. При наданні зазначеної допомоги слідчий отримує нові спеціальні знання, підвищує свій професійний рівень. *Технічна допомога* полягає у здійсненні допомоги слідчому при використанні техніко-криміналістичних засобів у процесі проведення слідчих (розшукових) дій; огляді, виявленні й фіксації, вилучених речових доказів; складанні схем, креслень та ін. *Консультативна допомога* полягає в усних роз'ясненнях, довідках зі спеціальних питань, що виникають при підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій, процесуальному оформленні їх результатів².

¹ Пиріг І.В. Інформаційне забезпечення експертної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 21. С. 179–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpsek_2020_21_16; Пиріг І.В. Шляхи вдосконалення криміналістичного забезпечення досудового розслідування. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. Вип. 63. С. 134–143. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63(1)_17); Пиріг І.В. Сутність судової експертології та її місце в системі наук. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 20–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2017_62_5; Пиріг І.В. Використання засобів експертної техніки в оперативно-розшуковій діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2016_1_36; Пиріг І.В. Щодо питання віднесення судової експертизи до слідчих (розшукових) дій. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 58–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2019_64_7; Пиріг І.В. Щодо питання віднесення судової експертизи до слідчих (розшукових) дій. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 58–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2019_64_7; Пиріг І.В. Фіксація результатів дослідницької діяльності спеціалістів на місці події. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 220–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2020_65_24

² Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с. С. 221–222.

На сьогодні Р.Л. Степанюк досліджує особливості правового регулювання криміналістичного ДНК-аналізу в Україні в контексті інтеграції до Європейського Союзу та проблемні питання призначення судової молекулярно-генетичної експертизи на стадії досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень¹.

Розглядаючи види спеціальних знань, необхідно зазначити, що їхня кількість досить різноманітна. Під час досудового розслідування слідчий може використовувати будь-які спеціальні знання. Однак усі існуючі види знань перелічити досить складно, оскільки з розвитком науки і техніки, мистецтва та ремесла їхня кількість постійно збільшується. Зважаючи на це, поділяємо думку Р.П. Марчука, який класифікує спеціальні знання на такі основні види:

- за природою – криміналістичні, економічні, медичні, психологічні тощо;
- за науковою обґрунтованістю – наукові та ненаукові;
- за метою використання – такі, що потрібні для виявлення, фіксації, вилучення, дослідження речових доказів тощо;
- за способом отримання – здобуті в результаті спеціальної освіти, професійної підготовки або досвіду роботи².

Важливе значення має використання спеціальних знань і у розслідуванні крадіжок з АТЗ, адже вони можуть бути спрямовані на пошук, виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження слідів кримінального правопорушення з метою одержання доказової інформації. Таку думку підтримує і О.С. Цибенко, зазначаючи, що

¹ Степанюк Р.Л. Напрями вдосконалення правового регулювання криміналістичного ДНК-аналізу в Україні в контексті інтеграції до Європейського Союзу / В.В. Кікінчук. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 234–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2022_2_24; Степанюк Р.Л. Криміналістичний ДНК-аналіз: стан і перспективи розвитку в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3. С. 60–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2021_3_7; Степанюк Р.Л. Призначення судової молекулярно-генетичної експертизи на стадії досудового розслідування: проблеми та шляхи їх вирішення / В.В. Іонова. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 3. С. 307–319. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2020_3_27; Степанюк Р.Л. Дослідження ДНК як галузь криміналістичної техніки: проблеми формування та напрями розвитку / С.І. Перлін. *Право і безпека*. 2020. № 2. С. 93–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2020_2_15

² Марчук Р.П. Спеціальні знання у криміналістиці та підстави їх класифікації. *Взаємодія слідчих і експертів у процесі боротьби зі злочинністю*. Луганськ, 2003. С. 112.

модернізація методики розкриття та розслідування незаконних заволодінь автомобілями, учинених з подоланням системи захисту, та здійснення крадіжок з них неможлива без актуалізації відповідних спеціальних криміналістичних знань¹.

Аналіз наукових розробок вчених² і чинного кримінального процесуального законодавства України свідчить, що під час розкриття та розслідування крадіжок з АТЗ основними формами використання спеціальних знань є:

1) участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій (74,8 %) – забезпечує: а) результативність встановлення слідової картини крадіжки; б) виявлення і якість вилучення слідів злочину, викрадених предметів, документів і цінностей; в) ефективне використання науково-технічних засобів;

2) отримання консультацій від спеціаліста (40,6 %) – забезпечує своєчасність (за необхідності) надання консультації щодо питань, які потребують спеціальних знань у кримінальному провадженні відносно крадіжки;

3) призначення і проведення судових експертиз (100 %) – забезпечує встановлення причинно-наслідкових зв'язків та встановлення механізму здійснення крадіжки з АТЗ, придатність знарядь,

¹ Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 165.

² Попришко С.В. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали науково-практичного семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. С. 145–147; Фаринник В.І. Актуальні питання використання спеціальних знань на досудовому провадженні. *Криміналістика XXI століття* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків : Право, 2010. 832 с. С. 750–754; Чаплинський К.О. Спеціальні знання як об'єкт криміналістичного дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 306–312; Чаплинський К.О. Особливості використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях / Коцюба С.А. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спецвип. № 1(91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 57–61; Чаплинський К.О. Проблемні питання залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану* : матеріали науково-практичного семінару (м. Дніпро, 26 трав. 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 11–15.

приладів і засобів до учинення викрадення, надає можливість ідентифікувати безпосередньо особу крадія та викрадений автомобіль;

4) особисте (безпосереднє) використання слідчим спеціальних знань у кримінальному провадженні – забезпечує вчасність і правильність висунення слідчих версій, вибору організаційно-тактичних прийомів проведення, насамперед, першочергових процесуальних дій, своєчасність призначення експертів та ін.

Погоджуємося з думкою В.О. Коновалової, що завдяки спеціальним знанням можливо відкрити нові джерела доказової інформації, завдяки яким можна побудувати слідчі версії, визначити напрями подальшого розслідування, встановити особу злочинця, мету, мотив та механізм учинення злочину¹.

Залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій. Причинами, за якими спеціалісти залучаються до проведення слідчих (розшукових) дій, є різними. На думку І.В. Пирого, до таких причин можна віднести: 1) відсутність у слідчого вузькоспеціальних знань і навичок, а також умов для самостійного вирішення завдань, що потребують вирішення у кримінальному провадженні; 2) необхідність з етичних чи тактичних міркувань проведення окремих дій відповідним спеціалістом; 3) значний за обсягом об'єм роботи, що потребує спеціальних знань й навичок; 4) необхідність використання одночасно декількох науково-технічних засобів і методів; 5) наявність ризику заподіяння шкоди учаснику кримінального процесу, якщо спеціальні знання не будуть використані відповідним спеціалістом (вилучення зразків крові, виявлення схованки за допомогою випромінювання тощо)².

При розслідуванні крадіжок з АТЗ участь спеціаліста є обов'язковою у проведенні огляду місця події, оскільки така слідча (розшукова) дія є невідкладною і спрямована на збирання доказової інформації, що відобразилася на місці вчинення крадіжки з АТЗ. Спеціаліст допомагає слідчому виявити достатню кількість початкових даних про подію

¹ Коновалова В.О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія. Харків : Факт, 2001. 311 с. С. 64.

² Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с. С. 218.

в цілому, та окремих її обставин. Наприклад, встановити спосіб і час викрадення речей і цінностей з АТЗ, виявити і вилучити сліди крадія, встановити можливість застосування професійних вмінь й навичок у зламуванні дверного замка, способі викрадення окремих частин і механізмів та ін. Роль спеціаліста є незамінною у виявленні, фіксації та вилученні об'єктів та слідів крадіжки на місці події. Саме спеціаліст володіє інформацією щодо механізму утворення слідів та особливостей їх виявлення і вилучення для подальшого збереження з метою подальшого направлення на відповідні експертні дослідження.

Таку позицію займають і М.Г. Щербаковський і О.О. Кравченко, зазначаючи, що залучення спеціаліста до проведення процесуальних дій є досить важливим, оскільки спеціальні знання спеціаліста – це систематизована інформація з різних галузей теоретичної і практичної діяльності, котру набувають спеціалісти в результаті навчання та досвіду з певної спеціальності, застосовують на основі вмінь і навичок в процесуальній або непроцесуальній формі з метою збирання, дослідження й оцінки доказів, встановлення підстав для прийняття уповноваженими особами процесуальних й тактичних рішень у кримінальному судочинстві¹.

Відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування і Експертної служби МВС України від 03.11.2015 № 1339 спеціалісти для участі у проведенні огляду місця події залучаються для здійснення комплексу дій, зокрема:

1) на початку огляду слідчий спільно зі спеціалістом визначає межі та порядок проведення огляду, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події;

2) після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії огляду місця події та завдання на виявлення слідової інформації спеціаліст визначає алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення, після чого узгоджує свої дії зі слідчим та за його погодженням приступає до проведення ОМП;

3) дії спеціаліста, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються

¹ Щербаковський М.Г., Кравченко А.А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с. С. 65.

відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

4) з метою огляду та виявлення слідової інформації спеціалістом здійснюється вузлова фотозйомка перед переміщенням певного об'єкта;

5) під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціаліст застосовує наявні технічні засоби та використовує, насамперед, неруйнівні методи їх виявлення, а у разі недосягнення позитивного результату – руйнівні методи виявлення слідової інформації за згодою слідчого;

6) під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціаліст надає допомогу слідчому в описі специфічних ознак (виду та кількості виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення);

7) вилучає сліди разом з об'єктами-носіями, однак у разі неможливості це зробити, спеціаліст здійснює їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів;

8) вся слідова інформація, об'єкти-слідоносії та інші предмети упаковуються спеціалістом згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд;

9) спеціаліст відповідає за якість і повноту виконання отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення огляду місця події¹.

Виходячи з наведеного, використання спеціальних знань у формі залучення спеціаліста до проведення огляду місця події є досить важливою для отримання доказової інформації у кримінальному провадженні та встановлення усіх обставин крадіжки з АТЗ.

Однак, більш предметний перелік завдань спеціаліста-криміналіста при наданні допомоги слідчому в проведенні огляду місця крадіжки надали В.С. Бондар і М.Я. Сегай, а саме:

1) з'ясування обстановки події та визначення меж огляду;

¹ Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ, Інструкція МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>

2) встановлення системи взаємодій матеріальних об'єктів, які утворюють механізм події крадіжки, кожен з яких може стати шуканим об'єктом;

3) встановлення механізму взаємодії та виділення контактних поверхонь об'єктів, що взаємодіяли;

4) встановлення причинного зв'язку між подією, що відбулася, та виявленими слідами;

5) вибір і застосування найбільш ефективних науково-технічних засобів та методів для виявлення, фіксації і вилучення слідів та речових доказів, порядку їх застосування;

6) встановлення механізму слідоутворення;

7) виявлення малопомітних (невидимих) слідів та мікрочасток про наявність яких суб'єкт злочину не підозрював і внаслідок цього не вживав заходів щодо їхнього знищення;

8) попереднє вивчення і аналіз ознак виявлених знарядь і інструментів зламу, а також слідів їх впливу з метою отримання відомостей про подію злочину і даних для розшуку злочинця;

9) оперативне використання отриманих у процесі огляду результатів з метою визначення комплексу необхідних засобів і методів для розкриття крадіжки за «гарячими» слідами (наприклад, перевірки за криміналістичними обліками).

Поряд з цим, спеціаліст-криміналіст має створити інформаційну модель дій злочинця, в результаті яких могли утворитися слідові комплекси, представляючи їх у системі, котра зумовлена системністю механізму злочину. Це своєрідне прогнозування доказової інформації – накладення інформаційної моделі механізму на матеріальну обстановку події: місце крадіжки, тіло та одяг осіб, що брали в ній участь, використані знаряддя і засоби злочину. Це необхідно враховувати при пошуку слідів злочину¹.

Щодо пошуку слідів злочину, В.В. Лютий вказує, що під час огляду місця крадіжки з АТЗ спеціаліст-криміналіст переважно виявляє і фіксує: а) сліди-відображення – у 86 % випадків, з них: сліди рук – 68 %,

¹ Бондар В.С., Сегай М.Я. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок : монографія / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 312 с. С. 110–111, 114.

зламу чи інструментів – 9%, шин коліс автомобілів – 4%, ніг – 5%; б) сліди біологічного походження – 9%; в) залишені об'єкти – 4%; г) мікрооб'єкти – 1%¹.

Наприклад, способом проникнення до АТЗ виявлено пошкоджений замок дверей зі сторони водія, а це свідчить про те, що навколо них можуть бути сліди підшовної частини взуття, мікрооб'єкти, недопалки та ін.

Необхідність у використанні спеціальних знань також виникає під час проведення допиту. Так, відповідно до ч. 1 ст. 226 КПК України допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності педагога або психолога, а за необхідності – лікаря; та ч. 1 ст. 491 КПК України якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті забезпечується участь педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря². Так, наприклад, коли підозрюваним у крадіжці є неповнолітня особа, то його допит проводиться у присутності педагога або психолога. Такий спеціаліст розуміється у правилах спілкування з неповнолітніми особами і може допомогти слідчому у формулюванні питань допитуваному, обранні відповідних тактичних прийомів, лінії поведінки для встановлення психологічного контакту та низку інших дій, які сприятимуть встановленню обставин крадіжки та особи злочинця (крадія).

При слідчому експерименті може залучатися спеціаліст, оскільки під час його проведення можуть розглядатися питання, що потребують спеціальних знань, наприклад, коли експеримент проводиться для перевірки навичок особи злочинця щодо здійснення конкретного способу відкриття дверного замка та ін.

Крім наведених вище слідчих (розшукових) дій використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок з АТЗ буде корисним при проведенні: обшуку або огляду житла чи іншого володіння підозрюваної особи, обшуку підозрюваної особи (статті 234, 236 КПК України); пред'явлення особи чи викрадених речей для

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с. С. 77–78.

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (редакція станом на 29.02.2023 р.).

впізнання (ч. 8 ст. 228 КПК України). І взагалі, спеціаліста доцільно залучати тоді, коли під час проведення процесуальної дії потрібні наукові, технічні та інші спеціальні знання, або допомога у застосуванні науково-технічних засобів.

Отримання консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують використання спеціальних знань. Такі консультації спеціаліст переважно надає слідчому після проведення огляду місця події з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок щодо порядку та особливостей пакування слідів та об'єктів-слідносіїв, їх збереження, можливості дослідження виявлених слідів, об'єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів¹. Наприклад, щодо правил збереження вилучених паливно-мастильних матеріалів, які викрали з АТЗ.

Поряд з цим, консультативна допомога спеціаліста під час проведення огляду місця крадіжки з АТЗ полягає і у вирішенні діагностичних завдань, зокрема:

- встановлення способу відкриття дверного замка, замка на бензобаці, капота тощо;
- з'ясування навичок злочинця (крадія) щодо зняття з сигналізації, від'єднання акумулятора, відкриття замків;
- за наявності слідів-рідин від транспортного засобу, на якому зникли злочинці з викраденими речами, то встановлення моделі протектору шин АТЗ;
- за слідами встановлення вікової групи особи злочинця, їхньої кількості (якщо крадіжку здійснено у складі організованої групи) та ін.

Також, консультативна допомога спеціаліста може полягати у формулюванні питань експерту з відповідного виду судових експертиз. Хоча слідчі можуть користуватися Наказом Міністерства Юстиції України № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз», де визначено завдання найпоширеніших видів судових експертиз, їх можливості, порядок

¹ Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ, Інструкція МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>

відібрання порівняльних зразків та їх кількість, а також орієнтовний перелік питань експерту¹.

Призначення судових експертиз. Така форма використання спеціальних знань у розслідуванні крадіжок з АТЗ є найважливішою після участі спеціаліста у проведенні огляду місця події. Оскільки зібрані на місці події об'єкти не є джерелом доказів, то виникає необхідність у застосуванні наступної важливої форми спеціальних знань – призначення і проведення судових експертиз.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є висновки експертів². Висновок експерта – це доказ (засіб доведення), що отримується в результаті проведення (призначення і проведення) експертизи. Основним змістом якого є висновки, зроблені експертом за результатами своїх досліджень.

Цілком можна погодитися з думкою С.В. Попришко і М.В. Салтевського, що особливо важливого значення для розслідування крадіжок має використання спеціальних знань під час призначення і проведення судових експертиз, які можна поділити на дві групи:

1) призначені для ідентифікації злочинця, знарядь злочину, взуття, транспортних засобів (або їхніх частин), дослідження способу подолання перешкод, укриття сховищ (дактилоскопічна, трасологічна експертизи тощо);

2) призначені для дослідження викраденого майна (експертиза матеріалів, речовин і виробів, товарознавча, молекулярно-генетична, імунологічна, цитологічна експертизи тощо)³.

Таку думку підтримують і М.І. Панов, В.Ю. Шепітько і В.О. Коновалова⁴.

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 7: Судові експертизи в Україні. С. 29–39.

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (редакція станом на 29.02.2023 р.).

³ Попришко С.В. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 145–147; Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с., 32 іл. С. 481–482.

⁴ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с.: 49 іл. С. 391.

Враховуючи думки зазначених вище вчених ми виділили такі групи судових експертиз, які переважно призначаються при розслідуванні крадіжок з АТЗ, а саме:

– ті, що призначаються з метою ідентифікації та діагностики слідів-відображень з предметами, суб'єктами, що їх залишили – дактилоскопічна (98,3%), трасологічна (100%), матеріалів, речовин і виробів (53,9%), генотипоскопічна (10,7%);

– ті, що призначаються для ідентифікації, діагностики викрадених речей – товарознавчі дослідження (69,7%), мистецтвознавчі (0,9%) та ін.

Нерідко на місці крадіжок з АТЗ виявляють сліди пальців рук, за якими призначають дактилоскопічну експертизу. Навіть якщо відсутній підозрюваний, то вилучені відбитки папілярного візерунку можна перевірити за дактилоскопічним обліком «Дакто-2000» на предмет встановлення особи крадія-рецидивіста. Також можна призначити дактилоскопічну експертизу, яка вирішує дві основні групи завдань – ідентифікаційні та діагностичні. Саме у цьому разі, коли відсутній підозрюваний за виявленими слідам папілярного візерунку можна вирішити діагностичні завдання, а саме встановлює:

- 1) чи є на наданому на дослідження об'єкті сліди рук (пальців, долонь), ступень ніг; якщо так, чи придатні вони для ідентифікації?
- 2) якою рукою та якими пальцями руки залишено сліди?
- 3) якими ділянками поверхні руки залишено сліди?
- 4) який вік, стать і зріст особи, що залишила надані на дослідження сліди?¹

У разі затримання підозрюваного (крадія) для встановлення чи не даною особою були залишені сліди пальців рук на місці крадіжки призначається дактилоскопічна експертиза і вирішуються ідентифікаційні завдання.

Дактилоскопічна експертиза у таких кримінальних провадженнях призначається для встановлення особи, яка залишила сліди (на різноманітних предметах й об'єктах) при вчиненні злочину.

¹ Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / укл. Жолтанська І.І., Кузнецов В.А., Щавелев А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с. С. 5.

Експертиза слідів рук вирішує такі питання: 1) чи придатні сліди рук для ідентифікації особи; 2) чи залишені вони конкретною (однією) особою; 3) чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях; 4) чи є на даному предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації; 5) які особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо); 6) у результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)¹.

На думку С.Є. Петрова, якщо підозрюваний стверджує, що сліди рук залишені ним, коли він випадково підійшов до автомобіля і доторкнувся рукою до скла із зовнішнього боку, тоді як насправді сліди були залишені ним унаслідок захоплення скла дверцят при його опусканні. За допомогою дактилоскопічного дослідження можна також встановити, що сліди рук, виявлені при вчиненні різних викрадень, залишені тією самою особою. Тому у всіх випадках, коли на місцях декількох викрадень виявлено сліди рук, перед експертом повинні обов'язково ставитися питання: чи не вчинені вони тим самим злочинцем².

Ще однією з найбільш розповсюджених експертиз, які призначаються при розслідуванні крадіжок з АТЗ, є трасологічні. Такий вид дослідження вивчає матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (сліди-відображення). Сліди-відображення виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів і мають широке розповсюдження, зокрема це: сліди долонної поверхні рук людини, ніг, взуття, шин транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо³.

У процесі ситуаційних досліджень встановлюються взаємне розташування об'єктів, характер, напрямки і послідовність їх переміщень, способи здійснення певних дій, навички виконання операцій, часові

¹ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

² Петров С.Є. Призначення судових експертиз у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом. *Наук. вісник Київ. нац. ун-ту внутр. справ.* 2009. № 3. С. 166–173. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/44492/%CF#chapter>

³ Криміналістика : підруч. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с. С. 92.

характеристики події, можливість здійснення певних дій у конкретній обстановці (наприклад, злам дверного замка, відключення сигналізації) та ін. Якщо ж на об'єктах виявляються не лише сліди-відображення, а й сліди-відшарування чи сліди-нашарування речовини, для вирішення питання про те, чи мала місце контактна взаємодія між даними об'єктами, проводиться комплексна експертиза за участю трасолога, хіміка, фізика, біолога чи інших фахівців¹.

Трасологічному дослідженню при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів підпадають такі об'єкти, виявлені на місці події як: сліди рукавичок, сліди ніг, знарядь і засобів злочину, інструментів, замки, замикальні механізми, сліди протектора шин транспортних засобів, а також частини предметів для подальшого їх встановлення цілого за частинами.

Так, експертиза слідів ніг людини та взуття вирішує такі питання: 1) чи є на даній поверхні (даному предметі) сліди ніг (взуття) людини та чи придатні ці сліди для ідентифікації людини (взуття); 2) чи залишені сліди даною особою чи це сліди від взуття, вилучених у певної особи; 3) чи залишені сліди ніг (взуття), виявлені в різних місцях, однією особою (сліди того самого взуття); 4) взуттям якого виду залишені дані сліди і які його характеристики та особливі ознаки (розмір, ступінь зношування); 5) який орієнтовно зріст людини, яка залишила сліди; 6) які особливості ходи людини відбилися у «доріжці слідів»; 7) який механізм утворення слідів взуття та ін.

Нерідко, крадії з метою проникнення до АТЗ зламують заборони гаражів, замки дверцят автомашин, різні додаткові замикальні пристрої, встановлювані власниками. За допомогою слідів зламу, що залишаються при цьому, можна вирішити такі питання: 1) чи не утворені вони знаряддями й предметами, вилученими у підозрюваних; яким способом відімкнутий чи зламаний цей замок; 2) чи не відмикався досліджуваний замок відмичкою, підібраним або підробленим ключем, виявленим у злочинця, тощо².

¹ Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 388 с. С. 98.

² Петров С.Є. Призначення судових експертиз у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом. *Наук. вісник Київ. нац. ун-ту внутр. справ.* 2009. № 3. С. 166–173. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/44492/%CF#chapter>

Окрім того, під час експертизи слідів зламу, інструментів доцільно вирішити і такі питання: 1) чи даним знаряддям (інструментом) було вчинено злам або іншу дію (перекушено дріт); 2) чи не залишено сліди зламу, вилучені з різних місць подій, тим самим знаряддям; 3) одним чи декількома знаряддями було вчинено злам; 4) знаряддям якого виду вчинено злам; 5) з якого боку (внутрішнього чи зовнішнього) було вчинено злам перешкоди (стіни, вікна, ґрат)¹.

Також, об'єктами трасологічного дослідження при розслідуванні крадіжок з АТЗ нерідко є мікрочастинки скла (якщо проникнення до АТЗ було шляхом його розбиття). Зазвичай метою такого дослідження є встановлення приналежності мікрочастинки до єдиного цілого. Поряд з цим, на дослідження направляють мікрочастинки у вигляді стружок, тирси, вилучені з місць застосування знаряддя та інструменти для зламу замків, зриву капота та ін. За зовнішніми ознаками цих частин можна диференціювати інструменти, наприклад, ножишковим полотном або надфілем розпилювалася дужка замка².

Корисною також у розслідуванні крадіжок з АТЗ буде призначення експертизи матеріалів, речовин і виробів, вона має низку підвидів та дозволяє встановити спільну родову (групову) належність порівнюваних об'єктів. Зокрема, за допомогою цієї експертизи, можна встановити однорідність чи неоднорідність викрадених речовин (наприклад, фарб, продуктів), виявлених у підозрюваних осіб, і зразків, вилучених під час огляду чи обшуку³. Серед низки її підвидів, під час розслідування крадіжки з АТЗ можуть призначатися такі експертизи як: волокон і волокнистих матеріалів, лакофарбових матеріалів і покриттів, нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів.

¹ Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 169–170.

² Клименко Н.І. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів : методичний посібник / Н.І. Клименко, Г.В. Лінючев ; за заг. ред. І.П. Красюка. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 74 с. С. 43.

³ Попришко С.В. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 145–147.

До основних завдань всіх підвидів експертиз матеріалів, речовин та виробів належать:

- виявлення на предметах-носіях мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікрОВОЛОКОН тощо);
- визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо);
- встановлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин;
- встановлення походження матеріалів і речовин з певного джерела¹.

Досить важливою у розслідуванні крадіжок з АТЗ є підвид експертизи матеріалів, речовин та виробів – експертиза волокон і волокнистих матеріалів. Для прикладу, вона призначається тоді, коли на місці крадіжки з АТЗ вилучено шматок тканини на розбитому склі або мікрОВОЛОКНА чи одяг у підозрюваного і ставляться такі питання:

- 1) чи є на одязі волокна-накладення спільної родової (групової) приналежності з волокнами, з яких виготовлена тканина іншого одягу?
- 2) чи знаходилися в контакті дані предмети одягу?
- 3) чи є клаптик тканини, знайдений на місці крадіжки, частиною даного предмета одягу?²

На думку Т.М. Малиновської і Л.Л. Тихоненка, головними завданнями експертизи волокон і волокнистих матеріалів у справах про незаконне заволодіння АТЗ є: а) виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) сторонніх волокон і нашарувань (мікрочастинок волокон); б) визначення їхньої природи за класифікаціями, що існують в науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням);

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 7: Судові експертизи в Україні. С. 29–39.

² Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 7: Судові експертизи в Україні. С. 39–82. С. 62.

в) встановлення щодо волокон-нашарувань спільної родової (групової) належності з волокнами, з яких виготовлена тканина, іншого одягу (наприклад, чи однорідні мікрочастинки, виявлені з сидіння автомобіля з мікрочастинками, вилученими з одягу підозрюваного); г) встановлення походження матеріалів і речовин з певного джерела (наприклад, чи є клаптик тканини, знайдений на місці події, частиною даного предмета одягу)¹.

Поряд з цим, при крадіжці паливно-мастильних матеріалів з АТЗ може виникнути необхідність у призначення ще одного підвиду експертизи матеріалів, речовин та виробів – експертиза нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів на вирішення якої ставляться питання як діагностичного, так і ідентифікаційного характеру, зокрема:

1) чи є на предметі-носії сліди нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів? Якщо є, яких саме?

2) чи належать дані речовини (рідини) до нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів? Якщо належать, то до якого їх роду (виду)?

3) чи мають дані нафтопродукти та паливно-мастильні матеріали спільну родову (групову) належність?

4) чи не походять дані нафтопродукти та паливно-мастильні матеріали з однієї ємності?

У призначенні експертизи лакофарбових матеріалів і покриттів виникає необхідність, коли крадіжку з АТЗ вчинили шляхом пошкодження його частин певним знаряддям. Наприклад, для ідентифікації знаряддя, яким відкривали капот АТЗ з метою викрадення акумулятора, де на робочій частині знаряддя могли залишитися сліди-нашарування лакофарбового покриття цього АТЗ. Можна поставити такі питання експерту:

1) чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди-нашарування або частинки лакофарбових матеріалів (покриттів)?

2) чи є дана речовина фарбою, до якого виду фарби вона належить?

¹ Малиновська Т.М. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування : наук.-метод. реком. / Т.М. Малиновська, Л.Л. Тихоненко. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 46 с. С. 39.

3) чи придатні частинки фарби, знайдені на місці події (предметі-носії), для ідентифікації за ними конкретної пофарбованої поверхні?

4) чи мають надані зразки лакофарбових речовин (частинок покриттів) спільну родову (групову) належність?

5) чи не становили раніше окремі частини лакофарбового покриття одну пофарбовану поверхню?

У разі виявлення на місці події, зокрема на килимку в салоні АТЗ зі сторони проникнення, часточок ґрунту, то доцільно після затримання підозрюваного та вилучення у нього взуття, слід призначити ґрунтознавчу експертизу. Завданням останньої є:

1) виявлення на предметах-носіях мікронашарувань ґрунтового походження, визначення їх природи, та встановлення спільної родової (групової) приналежності з наданими зразками;

2) встановлення походження ґрунту на предметах-носіях з певної ділянки місцевості (іншого місця події);

3) встановлення механізму утворення ґрунтових нашарувань¹.

Прикладом питань експерту можуть бути:

1) чи є нашарування ґрунту на предметі-носії?

2) чи мають порівнювані об'єкти спільну родову (групову) належність? та ін.

Іноді, за наявності біологічного матеріалу, залишеного на місці крадіжки з АТЗ, призначають молекулярно-генетичну експертизу, чи метод генної дактилоскопії, оснований на вивченні поліморфізму хромосомної та мітохондріальної ДНК. Використання даного методу при проведенні генотипоскопічних експертиз дозволяє вирішити проблему ідентифікації конкретної особи за малою кількістю біологічного матеріалу – краплі крові, слині, волоссям та потожировій речовині сліду руки у тому числі². Необхідність у призначенні та проведенні товарознавчої експертизи виникає тоді, коли потрібно ідентифікувати чи вирішити діагностичні питання щодо викрадених речей.

¹ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 7: Судові експертизи в Україні. С. 39–82. С. 65.

² Бондар В.С., Сегай М.Я. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок : монографія. Луганськ : РВВ Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 312 с. С. 196.

Так, прикладом є справа про крадіжку ОСОБОЮ_2 альпіністського спорядження, велосипеду, акумулятора та барсетки, що сталася в ніч на 30 жовтня 2015 року в м. Новомосковську Дніпропетровської області по вул. Шевченка, 8 а з автомобіля марки ВАЗ-2104. Під час досудового розслідування було призначено та проведено судово-товарознавчу експертизу від 11.01.2016 р. № 6463-15, відповідно до якої було встановлено ринкову вартість альпіністського спорядження (1080 грн.), велосипеду марки «Океан» (1968,20 грн. (т. 1, а. с. 111-115) та судово-автотоварознавчу експертизу № 6327-15, відповідно до якої ринкова вартість акумулятору марки «Force 60» складає 495,68 грн. (т. 1, а. с. 144-150)¹.

О.С. Цибенко, досліджуючи питання виявлення і розслідування незаконного проникнення й заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту, дійшов висновку, що у кримінальних провадженнях використання спеціальних знань, як правило, обмежується проведенням судових експертиз і особистим використанням спеціальних знань слідчим, рівень яких, у більшості випадків є невисоким, з метою встановлення способу (механізму) подолання системи захисту автомобіля.

За даною категорією кримінальних проваджень призначаються переважно автотоварознавчі, трасологічні й експертизи матеріалів і речовин. Вкрай рідко призначаються інші види експертиз, у тому числі спеціальних технічних засобів, хоча слідова картина крадіжок АТЗ, учинених з подоланням системи захисту, представлена найрізноманітнішими слідами, а відтак можливості експертних досліджень є значно ширшими. За даними опитування слідчих було встановлено, що за даною категорією кримінальних правопорушень призначаються такі судові експертизи: автотоварознавча – 100 %, автотехнічна – 43 %, трасологічна – 67 %, експертиза матеріалів та речовин – 75 %, судово-медична – 12 %, комплексна молекулярно-генетична експертиза – 22 %, комп'ютерно-технічна експертиза – 31 %, психіатрична, психологічна або комплексна психолого-

¹ Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 21.04.2017 р. / Справа № 183/1081/16 № 1-кп/183/76/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

психіатрична – 96 %, фотопортретна – 8 %, фоноскопична – 26 %, експертизи спеціальних технічних засобів – 24 %, інші види експертиз – 5 %¹.

Звичайно, наведений вище перелік судових експертиз, що призначаються під час розслідування крадіжок з АТЗ, не є вичерпним. Ми зосередили увагу лише на тих, які здебільшого призначаються слідчими у кримінальних провадженнях. Однак встановити чіткий перелік судових експертиз досить складно, оскільки способи крадіжок з АТЗ різноманітні та злочинці виявляють кмітливість і винахідливість, залишаючи за собою характерні сліди.

Отже, кожна з наведених вище форм використання спеціальних знань у розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів є важливою і несе в собі комплекс необхідної інформації щодо особи злочинця (крадія), предмета посягання, способу викрадення та інших обставин кримінального правопорушення. Кожна з розглянутих форм відіграє значну роль на кожному з етапів розслідування крадіжок з АТЗ.

Особливого значення використання спеціальних знань набуває на початковому етапі розслідування крадіжок з АТЗ, коли невідкладно проводиться огляд місця події, де інспектор-криміналіст здійснює виявлення, фіксацію та вилучення слідової інформації, яка є важливою для формування доказової бази. Далі, спеціалістом відповідної галузі знань здійснюється дослідження вилучених об'єктів завдяки якому встановлюються певні фактичні дані, формуються речові докази. Важливим також є запрошення спеціаліста для застосування науково-технічних засобів під час проведення таких слідчих (розшукових) дій як: огляд місця події, допит, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання речей та особи. І на кінець, на будь-якому етапі розслідування крадіжок з АТЗ доцільним є консультація спеціаліста щодо наукових, технічних та інших спеціальних знань.

¹ Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с. С. 167-168; Цибенко О.С. Використання спеціальних знань у справах про незаконне заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням систем захисту. *Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди святкування 10-річчя факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства (м. Дніпропетровськ, 24 верес. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 134-138.

Підсумовуючи, слід зазначити, що при розслідуванні кримінальних правопорушень, у тому числі і крадіжок з автотранспортних засобів, працівники слідчих підрозділів НП України повинні більш широко використовувати сучасні можливості експертних досліджень для формування належної доказової бази у доведенні вини підозрюваних у кримінальному провадженні.

3.5. Процесуальний порядок відшкодування шкоди, завданої крадіжками з автотранспортних засобів

Завдання кримінального судочинства полягають не лише в призначенні покарання особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, але й усуненні його наслідків, зокрема, пов'язаних з порушенням майнових прав громадян, підприємств, установ, що потерпіли від учинення кримінального правопорушення. Право потерпілого на компенсацію шкоди від злочину – невід'ємне право громадян, елемент правового статусу особи. Метою кримінального судочинства, серед іншого, має бути захист того, хто став жертвою кримінального правопорушення¹.

Так, відповідно до ст. 128 КПК України, особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Згідно ч. 1 ст. 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 22 ЦК України збитками є в тому числі втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.

¹ Грицюк І.В. Право потерпілого на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 133–138. С. 134.

При розслідуванні крадіжок з АТЗ потерпілий має право на відшкодування йому завданої шкоди внаслідок таких злочинних дій як: пошкодження АТЗ та викрадення з нього майна, предметів та інших цінностей. Така шкода є, насамперед, майновою, оскільки предметом посягання такого виду крадіжок є майно, що знаходиться в АТЗ. Однак, потерпілий може зазнавати й моральної шкоди, оскільки викрадене майно можливо було призначене для реалізації, завдало йому певних страждань внаслідок викрадення досить цінної або улюбленої речі тощо. Відповідно до ч. 1 ст. 1166 Цивільного кодексу України майнова шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини. Частина 2 ст. 1166 ЦК України встановлює презумпцію вини завдавача шкоди, що означає, що особа, яка завдала шкоду, буде вважатися винною, якщо вона сама не доведе відсутність своєї вини (у зв'язку з наявністю вини іншої особи або у зв'язку з дією об'єктивних обставин)¹.

У ст. 127 КПК України законодавець визначив такі форми відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому:

- добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим;
- стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні;
- компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України.

Якщо добровільне відшкодування потерпілому шкоди чи її стягнення за результатами розгляду цивільного позову знайшли своє закріплення у КПК України (статті 128, 129), то питання щодо підстав, умов та порядку відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету України є малодослідженими та потребують, на думку Ю.І. Азарова, П.Д. Письменного і О.Ю. Хабло, законодавчого закріплення у вітчизняному законодавстві².

¹ Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page19>

² Азаров Ю.І., Письменний Д.П., Хабло О.Ю. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Юридична наука*. 2014. № 5. С. 49–56.

Під час розслідування крадіжок з АТЗ до найбільш поширених форм відшкодування потерпілому шкоди можна віднести стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні (84,6 %).

У практиці мають місце також випадки добровільного відшкодування завданої шкоди підозрюваним. Як зазначають Л. Мороз і А. Суворовцев, максимально виправдане усунення шкоди для правопорушника – це відчутти порозуміння, попросити вибачення у потерпілого та відшкодувати збитки, що завдані кримінальним правопорушенням. Потерпілий, у свою чергу, зможе висловити свою думку щодо правопорушення, розповісти про свої переживання щодо наслідків злочинного діяння та запропонувати своє бачення розв'язання проблеми. У створеній ситуації вони зможуть піти на компроміс на визначених ними умовах, що надалі надасть змогу запобігти злочинним проявам у майбутньому. Рівність громадян перед законом і судом зможе бути досягнута, якщо їм надати можливість самим вирішити ситуацію щодо усунення шкоди, завданої правопорушенням. Це може бути досягнуто у тому випадку, коли потерпілий і правопорушник будуть активно взаємодіяти між собою для вирішення конфліктної ситуації. Традиційне судочинство, навпаки, після вчинення злочину «розводить» потерпілого і правопорушника на сторони протистояння, де починається змагальний процес. Можливість самим розв'язати конфлікт, буде сприяти позитивному зрушенню у кримінальному судочинстві щодо задоволення потреб потерпілого та реінтеграції правопорушника в суспільство¹. На нашу думку, це є досить цікавою пропозицією, яка має право на існування, і можливо у майбутньому буде втілена у кримінальне судочинство України.

Тож повернемося до традиційного судочинства. Звичайно, суб'єктом відшкодування шкоди завданої крадіжкою з АТЗ є особа, яка її вчинила. Однак, відповідно до ст. 1177 ЦК України передбачено покладення обов'язку відшкодувати шкоду, завдану майну фізичної особи внаслідок злочину, на державу, у таких випадках:

¹ Мороз Л., Суворовцев А. Відновне правосуддя (медіація) як новий інститут з відшкодування шкоди (психологічний аспект). *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 2(14). С. 151–160. С. 156.

- наявність лише майнової шкоди;
- шкода завдана внаслідок учинення злочину;
- потерпілим є фізична особа;
- не встановлено особу, яка вчинила злочин або вона є неплатоспроможною.

Як наголошує О.С. Головін, відповідно до ч. 3 ст. 152 Конституції України, моральна та матеріальна шкода, завдана фізичним та юридичним особам актами й діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку. Навіть якщо особу, яка вчинила злочин, встановлено й притягнуто до кримінальної відповідальності, то це ще не означає, що завдана нею шкода майну та інтересам потерпілого буде стовідсотково відшкодована. Адже ця особа може виявитись недієздатною або неосудною, перейти на нелегальне становище з метою ухилення від правосуддя, бути неплатоспроможною тощо¹.

Наведене вище положення статті цілком справедливе, оскільки, заподіяна шкода не відшкодовується через те, що винна особа може не мати для цього відповідних коштів, а реальне їх стягнення з засудженого, що відбуває покарання, розтягується на довгі роки. Крім того, потерпілий взагалі позбавлений можливості реалізувати своє право на пред'явлення цивільного позову, якщо особу, яка вчинила злочин не встановлено².

Однак, на думку В.В. Васильєва діюча на сьогодні в Україні регламентація захисту прав та інтересів особи, потерпілої від злочину, і практика правозастосовчих органів у цій сфері свідчать, що цей захист є малоефективним і не дозволяє повною мірою відновити порушені права особи. Фактично закріпивши гарантії компенсації прав потерпілої особи від кримінальних правопорушень, держава не встановила механізму отримання таких компенсацій, а отже, права зазначених осіб сьогодні в Україні залишаються незахищеними³.

¹ Головін А.С. Забезпечення у вітчизняному законодавстві відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої потерпілим. *Юридичні акценти*. С. 5–21. С. 8, 14.

² Абламський С.Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочинним потерпілому, у кримінальному судочинстві. *Право і безпека*. 2012. № 3(45). С. 154–159. С. 155.

³ Васильєв В.В. Реалізація фізичною особою права на компенсацію державою шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Вісник Харків. ун-ту внутр. справ*. 2015. № 1(68). С. 137–144. С. 139.

Вирішення питання відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, об'єктивно потребує вжиття заходів із забезпечення кримінального провадження, а також проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, наприклад, оглядів, допитів, обшуків, пред'явлення для впізнання, призначення судових експертів, а в окремих випадках і НСРД. Завданням слідчого є вирішення вже на початковому етапі розслідування таких завдань:

1) встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

2) встановлення місцезнаходження майна, набутого в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходів від нього, або на яке було спрямоване кримінальне правопорушення;

3) встановлення майна, яким володіють підозрювані, обвинувачені (у тому числі на праві спільної сумісної власності подружжя, а також зареєстрованого на третіх осіб), і його місцезнаходження;

4) встановлення правового статусу майна, виявленого у підозрюваних, обвинувачених (приватна, колективна власність);

5) вилучення і збереження майна для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації. Незалежно від виду вчиненого кримінального правопорушення заходами щодо забезпечення цивільного позову, можливої конфіскації майна є виявлення майна, що підлягає арешту, і накладення арешту на таке майно¹.

Такої ж думки щодо арешту майна дотримується і С.В. Давиденко².

Як бачимо, питання відшкодування шкоди постає ще на етапі досудового розслідування, а усі проведені заходи уможливають його подальше позитивне вирішення. Тому, до криміналістичної методики розслідування крадіжок з АТЗ слід додати згадані вище положення.

Підтвердження цієї позиції є думка різних вчених, які вивчали питання відшкодування шкоди. Так, на думку С.С. Чернявського,

¹ Лихолат Д., Донський О., Слободзян А. Процесуальні та тактичні основи діяльності прокурора і слідчого зі забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Вісник Нац. Акад. прокуратури України*. № 1(34). 2014. С. 39–46. С. 40–41.

² Давиденко С.В. Проблеми забезпечення відшкодування завданої злочинцем шкоди в кримінальному судочинстві України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 221–227. С. 224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_34

А.А. Вознюк і Д.О. Алексеевої-Процюк, ефективність розшуку майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, залежить від дієвої взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів НП України, а також інших органів державної влади¹.

А.А. Патик також звертає увагу на тому, що вжиття своєчасних заходів для забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинними діями здійснюється під час взаємодії слідчих з оперативними підрозділами і є одним із головних завдань, що на них покладаються².

Такої ж думки і М.В. Буряк, яка вважає, що своєчасність і повнота відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні залежить від проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Вони проводяться з метою отримання даних про характер і розмір шкоди, місця зберігання викрадених речей і цінностей та ін. Зокрема, оперативні працівники внаслідок оперативно-розшукового супроводження забезпечення відшкодування матеріальної шкоди у кримінальному провадженні здійснюють розшук майна і пошук джерел інформації шляхом:

- оперативного обслуговування місць ймовірного збуту викраденого майна;
- здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення викрадених речей, грошей та цінностей;
- залучення агентурного апарату;
- взаємодії зі слідчим та іншими підрозділами системи МВС та НП України, а також правоохоронними органами, до компетенції яких входить забезпечення відшкодування матеріальної шкоди;
- схилення винних до добровільного відшкодування матеріальної шкоди³.

¹ Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням : методика / С.С. Чернявський, А.А. Вознюк, Д.О. Алексеева-Процюк. 2017. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 112 с. С. 48.

² Патик А.А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 233 с. С. 71.

³ Буряк М.В. Оперативно-розшукове супроводження забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 237–248. С. 238, 241.

З означеного вище виходить, що вже під час досудового розслідування крадіжок з АТЗ заходами щодо забезпечення цивільного позову щодо відшкодування потерпілому майнової шкоди є виявлення майна, що підлягає арешту (корисним буде тимчасовий доступ до речей та документів або тимчасове вилучення майна), і накладення арешту на таке майно. Приналежність певного майна конкретній особі з'ясовується відповідно до норм цивільного законодавства.

Для прикладу, накладення арешту на вклади полягає не лише у з'ясуванні їх наявності у банківських установах України (отримати запит від керівника банківської установи), а й важливо встановити у підозрюваного наявність банківських рахунків в інших банківських установах іноземних держав. Оскільки, підозрюваний з метою приховання грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, оформлює їх на ім'я своїх родичів, близьких тощо¹.

Як видно з наведеного вище, шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи (відповідно до статей 1166, 1167 ЦК України) може бути: майнова та моральна.

Підтвердженням цього є аналіз судової практики щодо розслідування крадіжок з АТЗ, де у 100 % опрацьованих вироків відшкодувалася майнова шкода, і лише в 23,5 % – моральна.

На сьогодні, законодавець визнає, що право на компенсацію моральної шкоди є однією з гарантій захисту прав і свобод². Моральна шкода – це насамперед, «удар» по особистості, її самооцінці³.

Погоджуємося з думкою Ю.І. Азарова, Д.П. Письменного і О.Ю. Хабло про те, що моральна шкода характеризується як втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі

¹ Буряк М.В. Оперативно-розшукове супроводження забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 237–248. С. 242.

² Полішко Н.Л. Поняття та значення інституту моральної шкоди в цивільному праві України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 31–36. С. 31.

³ Дідовець В.В. Поняття і зміст моральної шкоди. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія: Право*. 2011. Вип. 15. С. 4–10. С. 6.

незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. А майнова шкода полягає в зменшенні майнової сфери потерпілого в результаті порушення прав або блага, що йому належать¹.

При розгляді кримінального провадження щодо крадіжок з АТЗ у суді, у більшості випадків, відшкодовується майнова шкода, цивільний позов щодо відшкодування моральної шкоди заявляється набагато рідше.

Під спричиненням майнової шкоди розуміють настання негативних змін для об'єктів правової охорони у вигляді кількісного або якісного зменшення споживчої вартості речей (речі) матеріального світу чи їх повної втрати володільцем, що призводить до зменшення майнового фонду останнього, або шляхом перешкоджання очікуваному надходженню майна у повному обсязі до фондів особи, яка має право на них, наслідком якого є упущена вигода².

Специфіка майнової шкоди визначається сутністю такої шкоди як суспільно небезпечних наслідків злочинного заподіяння, а саме її природою (джерелом походження) та властивостями (характером, розміром та суспільною небезпечністю)³.

Наприклад, суд розглянув у відкритому судовому засіданні у м. Кривому Розі об'єднані кримінальні провадження за № 12015040710002327, № 12015040710002831, № 12015040710003232 відносно ОСОБИ_2, яка вчинила протягом чотирьох місяців (29.08.2015–27.11.2015 року) серію крадіжок майна з АТЗ. Одним із вирішуваних судом питань був заявлений потерпілим ОСОБА_3 цивільний позов до обвинуваченого про відшкодування майнової шкоди, завданої внаслідок злочину на суму 5.414 (п'ять тисяч чотириста чотирнадцять) гривень підлягає задоволенню в повному обсязі. Обвинувачений в судовому засіданні позов визнав в повному обсязі. Зважаючи на надані суду сукупність доказів, які вказують на

¹ Азаров Ю.І., Письменний Д.П., Хабло О.Ю. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Юридична наука*. 2014. № 5. С. 49–56. С. 52.

² Козак О.В. Про деякі питання встановлення кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 217–225. С. 219.

³ Демидова Л.М. Якість кримінального законодавства про заподіяння майнової шкоди: ознаки та критерії оцінки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 1(20). С. 77–83. С. 81.

винуватість обвинуваченого суд вирішив задовольнити в повному обсязі даний цивільний позов¹.

Особливого значення для відшкодування майнової шкоди, завданої майну потерпілого внаслідок крадіжки з АТЗ, набувають способи відшкодування, зокрема такі:

- відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, полагодити пошкоджену річ тощо);
- відшкодувати завдані збитки у повному обсязі.

Спосіб відшкодування шкоди обирається судом із урахуванням обставин справи та за вибором потерпілого (ст. 1192 ЦК України).

Для того, щоб відшкодувати майнову шкоду слід встановити її розмір. Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається вартістю втраченого майна на момент розгляду справи або виконання відповідно до реальної роботи, необхідних для відновлення пошкодженої речі (ст. 1192 ЦК України). Встановити вартість втраченого майна можливо шляхом призначення товарознавчої експертизи викраденого майна, яка встановить вартість даних предметів, що і буде підставою для встановлення конкретного розміру завданої майнової шкоди. Саме така конкретність і робить звичайною та простою процедуру відшкодування майнової шкоди, про що не скажеш щодо моральної шкоди, де точний її розмір визначити проблематично.

На думку І.В. Грицюк, втрачену вигоду і неoderжані доходи складно підраховувати і практично неможливо відшкодувати в порядку кримінального судочинства через відсутність причинно-наслідкового зв'язку з фактом злочину².

Поряд з цим, з метою уточнення і конкретизації (підтвердження) розміру завданої шкоди, можуть призначатися ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом, а також економічні, товарознавчі, автотоварознавчі, оціночні (зокрема, оцінки цілісних майнових

¹ Вирок Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 29.11.2016 р. / Справа № 210/1229/16-к Провадження № 1-кп/210/207/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Грицюк І.В. Право потерпілого на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 133–138. С. 138.

комплексів, паїв, цінних паперів, оцінки будівельних об'єктів і споруд, оцінки машин, обладнання, транспортних засобів, літальних апаратів, судноплавних засобів) й інші експертизи¹.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 ЦК України особа має на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Як зазначає О.Б. Гупаловська і С.В. Селезень, відшкодування моральної шкоди є і засобом захисту права власності, і заходом цивільно-правової відповідальності².

Моральна шкода, завдана внаслідок крадіжки з АТЗ, полягає зокрема у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна (ч. 2 ст. 23 ЦК України).

Моральна (чи немайна) шкода є по суті порушення, що спричиняє важкі наслідки для одного з нематеріальних благ – психічного благополуччя особистості. Порушення психічного благополуччя особистості, на відміну від порушення інших видів благ, завжди вторинне – воно завжди виникає внаслідок заподіяння шкоди іншим благам, як немайновим, так і майновим³.

Вже сам факт захисту законом гідності і прав людини шляхом компенсації моральної шкоди має позитивний вплив на психічний стан потерпілого, зміцнює його віру у справедливість. І, навпаки, якщо право залишає людину без захисту, це додатково травмує її психіку, штовхаючи його до стану усвідомлення безвиході, безправ'я, несвободи. Адже саме завдяки правам людини індивід зберігає свою особистість і неповторність⁴.

Прикладом відшкодування моральної шкоди є Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 22.06.2015 р. щодо крадіжки

¹ Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: методика / С.С. Чернявський, А.А. Вознюк, Д.О. Алексєєва-Процюк. 2017. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 112 с. С. 78.

² Гупаловська О.Б. Відшкодування моральної шкоди – зобов'язально-правовий засіб захисту права власності. *Адвокат*. 2010. № 8(119). С. 16–21. С. 17; Селезень С.В. Відмежування моральної шкоди від майнової шкоди. *Митна справа*. Ч. 2. Кн. 2. 2013. № 5(89). С. 160–165. С. 163.

³ Булеца С.Б. Проблема визначення розміру компенсації моральної шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи, в Україні та Угорщині. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. С. 304–309. С. 309.

⁴ Грицюк О.В. Генеза права людини на компенсацію моральної шкоди: теоретично-правовий вимір. *Європейські перспективи. Наше право*. 2013. № 1. С. 5–11. С. 10.

у ОСОБА_5 з кишені її шуби ключів від АТЗ «Citroen C4 Picasso», д. н. з. НОМЕР_1 та у подальшому цього ж автомобіля, документів і речей. «Крім відшкодування майнової шкоди також потерпіла просить стягнути з обвинуваченого 30.000 грн у відшкодування моральної шкоди, посилаючись на те, що внаслідок дій ОСОБА_4 вона тимчасово була позбавлена права власності на автомобіль, витратила багато часу на його розшук, неможливість користуватися автомобілем призвело до порушення її життя та викликало безліч незручностей, крім того погіршився стан здоров'я. Цивільний позов, заявлений потерпілою ОСОБА_5, з урахуванням часткового відшкодування шкоди, ОСОБА_4 визнає частково у сумі 10.000 грн завданої моральної шкоди. Цивільний позов ОСОБА_5, уточнений у ході судового розгляду, суд вважає за необхідне задовольнити частково та стягнути з обвинуваченого 10.000 грн у відшкодування моральної шкоди, а в іншій частині заявленого цивільного позову відмовити, оскільки суду не надано доказів, які б підтверджували, що пошкодження автомобіля відбулось внаслідок протиправних дій обвинуваченого, а розмір шкоди, завданої злочинцем, про яку заявлено потерпілою, виходить за межі пред'явленого обвинувачення»¹.

Як справедливо зазначає О.В. Грищук, що право людини на компенсацію моральної шкоди в Україні має глибокі історичні корені. Довіряючи суду право визначення розміру відшкодування моральної шкоди, законодавець, очевидно, виходив з презумпції повної відповідності суддів тим якісним характеристикам, які повинні бути їм притаманні. Проте на практиці, вона не завжди знаходила підтвердження. Тому надання суду такого права могло відкрити широкий простір для свавілля².

Застосування норм цивільного законодавства з відшкодування моральної шкоди пов'язане з використанням значної кількості оціночних понять, які окреслені законом зі значним ступенем

¹ Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 22.06.2015 р. / ун. № 759/8402/15-к; пр. № 1-кп/759/539/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Грищук О.В. Генеза права людини на компенсацію моральної шкоди: теоретично-правовий вимір. *Європейські перспективи. Наше право*. 2013. № 1. С. 5–11. С. 10.

відносності, а визначальна роль у їх правильному розумінні та застосуванні належить суду. Моральну шкоду не можна компенсувати у повному обсязі, оскільки немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі й гідності особи. Будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватна дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовний вираз, тим паче, якщо така компенсація стосується юридичної особи. Однак, слід враховувати особистість кожної людини, її внутрішній світ, тому використання одних і тих же методів визначення ступеня майнової шкоди стосовно різних людей неможливо. У різних людей одна і та ж дія обумовлює різну реакцію. Якщо ж ця дія мала протиправний характер, була такою, що могла завдати моральної шкоди, то глибина страждань буде різною у людей залежно від індивідуальних властивостей кожної людини¹.

Для визначення розміру компенсації моральної шкоди, що завдана кримінальним правопорушенням, на думку вчених (В.О. Кучер, С.П. Поляк), слід враховувати такі чинники як:

- характер учиненого кримінального правопорушення;
- інтенсивність та тривалість протиправних дій;
- суть негативних змін у житті потерпілого;
- глибина та тривалість душевних переживань;
- час на відновлення нормального стану потерпілого².

Цілком можна погодитися з думкою О.Б. Гупаловської, яка у своїх дослідженнях наголошує, що відповідно до Методичних рекомендацій «Відшкодування моральної шкоди», що затвержені Міністерством юстиції України від 13.05.2004 № 35–13/797, моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, оскільки немає (і не може бути) точних критеріїв майнового еквіваленту душевного болю, спокою, честі й гідності особи. Будь-яке відшкодування моральної шкоди не може бути адекватним дійсним стражданням, тому будь-який її розмір буде мати суто умовний вираз³.

¹ Кучер В.О., Поляк С.П. Визначення розміру компенсації моральної шкоди. *Науковий вісник Львівського університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 120–132. С. 122, 125.

² Там само. С. 125–126.

³ Гупаловська О.Б. Відшкодування моральної шкоди – зобов'язально-правовий засіб захисту права власності. *Адвокат*. 2010. № 8(119). С. 16–21. С. 17.

Поряд із зазначеним, потерпілий може заявляти цивільний позов щодо відшкодування йому як майнової, так і моральної шкоди. Для прикладу, потерпілим ОСОБА_1 по справі заявлено до ОСОБА_2 цивільний позов про відшкодування майнової та моральної шкоди. Згідно позовної заяви ОСОБА_1 прохав суд стягнути з ОСОБА_2: майнову шкоду в розмірі 6.251 грн, яка складається із відшкодування вартості запчастин необхідних для проведення ремонту автомобіля внаслідок його пошкодження під час вчинення крадіжки в сумі 2.742 грн, а тому числі акумуляторної батареї, враховуючи її розбиття під час вчинення злочину і яка прийшла у непридатність, та відшкодування вартості робіт необхідних для проведення ремонту автомобіля внаслідок його пошкодження під час вчинення крадіжки в сумі 3.509 грн; моральну шкоду в сумі 5.000 грн¹.

Однак, не все так просто. Так, для відшкодування шкоди завданої шляхом вчинення крадіжки з АТЗ слід довести такі факти:

- неправомірність поведінки особи (крадія), внаслідок якої завдано шкоду;
- наявність самої шкоди – втрату або пошкодження майна потерпілого. У відносинах, що розглядаються, шкода – це не лише обов'язкова умова, але і міра відповідальності, оскільки за загальним правилом статті, що коментується, завдана шкода відшкодовується у повному обсязі – мова йдеться про реальну шкоду та упущену вигоду (ст. 22 ЦК України);
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи та шкодою – шкода має виступати об'єктивним наслідком поведінки завдавача шкоди;
- вина завдавача шкоди, за виключенням випадків, коли в силу прямої вказівки закону обов'язок відшкодування завданої шкоди покладається на відповідальну особу незалежно від вини. Наявність всіх вищезазначених умов є обов'язковим для прийняття судом рішення про відшкодування завданої шкоди (Ухвала Верховного Суду України (судова колегія з цивільних справ) від 21.12.2005 р.)².

¹ Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 18.07.2017 р. / Справа № 539/1389/17. Єдиний держ. реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду. Юрисконсульт. С. 1166. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1533-1166.html>

Підставною для відшкодування майнової шкоди є підтверджуючі документи. Наприклад, суд вважає, що з обвинуваченого на користь потерпілого підлягає стягненню майнова шкода в розмірі 6.251 грн. При цьому суд виходить із понесених потерпілим витрат на ремонт автомобіля внаслідок його пошкодження під час вчинення крадіжки, які підтверджуються договором від 15.05.2017 р., укладеним між ОСОБА_1 та ФОП ОСОБА_4 на проведення ремонтних робіт, калькуляцією від 15.05.2017 року на суму 6.251 грн, згідно якої вартість ремонтних робіт 3.509 грн, вартість запчастин та розхідних матеріалів 2.742 грн, актом виконаних робіт від 19.05.2017 року, згідно якого ФОП ОСОБА_4 виконано ремонтні роботи автомобіля ВАЗ 2107 д. н. з. НОМЕР_2 на суму 6.251 грн, квитанцією від 19.05.2017 року, згідно якої потерпілим ОСОБА_1 оплачено вартість ремонтних робіт та запчастин по відновленню пошкодженого автомобіля на суму 6.251 грн. Види пошкодження автомобіля відповідають механізму вчинення злочину, про що в судовому засіданні надано детальні показання обвинуваченого¹.

Що ж стосується моральної шкоди, то суд оцінює її самостійно опираючись на зібрані докази, що вказують на ступінь та характер завданої майнової шкоди.

Як зазначає С.Б. Булеца, у позовній заяві можна вказати таку суму відшкодування, яка, на думку позивача, є справедливою, але суд, визначаючи належну до виплати суму, крім цього керується ще і такими міркуваннями, як характер і глибина заподіяних потерпілому душевних і фізичних страждань, враховує індивідуальні особливості потерпілого, його матеріальне положення, а також фактичні обставини справи. Критерієм при визначенні судом розміру компенсації моральної шкоди є принцип розумності, реальності і справедливості².

Відповідно до ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий або прокурор зобов'язані звернутися із клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків,

¹ Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 18.07.2017 р. / Справа № 539/1389/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Булеца С.Б. До питання про компенсацію моральної шкоди. Концептуальні засади розвитку охоронно-здорового права та законодавства України про охорону здоров'я : Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю. (м. Київ, 14 берез. 2014 р.). № 2 (1, 2014). С. 131–132. С. 131.

шкоди немайнового характеру, заподіяної кримінальним правопорушенням. Однак, визначення розміру завданої крадіжкою з АТЗ шкоди має здійснюватися за сукупністю зібраних даних у кримінальному провадженні.

Відтак, заслуговує на увагу думка О.В. Грищук і М.С. Патрілевич, які пропонують систему критеріїв визначення розміру компенсації моральної шкоди. На основі якої можна виділити таку ж систему тільки щодо відшкодування моральної шкоди завданої крадіжкою з АТЗ. Відтак, до таких критеріїв слід віднести:

- 1) межі заявлених вимог;
- 2) характер, обсяг та тривалість заподіяних позивачеві негативних психічних процесів і станів (призначити судово-психіатричну експертизу);
- 3) істотність вимушених змін у життєвих і виробничих стосунках потерпілого, ступінь зниження його особистого престижу, ділової репутації (останнє залежить від характеру діяльності потерпілого, посади, використання АТЗ тощо необхідних для відновлення попереднього стану);
- 4) обставини, які передували правопорушенню, а також мали місце до і після нього;
- 5) характеристики сторін конфлікту, мотиви їхньої поведінки, характер правопорушення і ступінь його шкідливості (небезпеки);
- 6) ступінь вини позивача та відповідача, а також майновий стан сторін;
- 7) слід враховувати розмір матеріальної шкоди, якої зазнав потерпілий¹.

Звичайно, ступінь вини (дій) водія, наприклад, залишення дверей АТЗ відкритими завдяки чому відбулось проникнення до нього і викрадення речей, не є підставою для вчинення крадіжки, однак така обставина може слугувати для визначення розміру моральної шкоди. Халатність водія АТЗ може вплинути на розмір відшкодування

¹ Грищук О.В. Генеза права людини на компенсацію моральної шкоди: теоретично-правовий вимір. *Європейські перспективи. Наше право*. 2013. № 1. С. 5–11. С. 10; Патрілевич М.С., Загородня В.В. Відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення: практика визначення розміру шкоди судом. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 26–27. С. 27.

майнової шкоди також. Так, якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого (а у разі вини особи, яка завдала шкоди, – також залежно від ступеня її вини) розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлено законом (ст. 1193 ЦК України).

Завдяки призначенню судово-психіатричної експертизи можна дізнатися наступне: Чи є ситуація, що досліджується психотравмальною для гр. А.? Якщо так, то чи завдані гр. А. страждання (моральна шкода)? Якщо гр. А. завдані страждання, який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання гр. А. (моральна шкода)?¹

Суд залежно від доведеності підстав і розміну позову задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому (ч. 1. ст. 129 КПК України). Так, прикладом є Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 18.07.2017 р. «При вирішенні позову в частині відшкодування моральної шкоди, суд вважає, що він підлягає задоволенню частково в розмірі 2.000 грн. При цьому суд вважає, що моральна шкода, заподіяна потерпілому ОСОБА_1, полягає у душевних стражданнях, яких він зазнав у зв'язку із замахом на викрадення його майна. При визначенні розміру моральної шкоди, що підлягає відшкодуванню, суд враховує те, що моральна шкода заподіяна вчиненням умисного злочину, глибину душевних страждань потерпілого, вимушеність змін в організації потерпілим свого життя, який через вчинення замаху на крадіжку був позбавлений права власності на належне йому майно, зазнав душевних страждань через пошкодження майна під час вчинення злочину, вимушений був докладати додаткових зусиль для організації свого життя через необхідність вжиття заходів щодо ремонту пошкодженого внаслідок замаху на вчинення крадіжки автомобіля, вимоги розумності і справедливості»².

¹ Патрілевич М.С., Загородня В.В. Відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення: практика визначення розміру шкоди судом. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 26–27.

² Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 18.07.2017 р. / Справа № 539/1389/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

У деяких випадках, однак виключити таку можливість ми не можемо, коли крадіжка з АТЗ вчиняється малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), то ЦК України (ст. 1178) передбачено порядок відшкодування завданої шкоди. Остання відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою особою, яка здійснює її виховання, закладом, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею – якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою.

Цивільний кодекс України також передбачає відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою (ст. 1179). Відповідно до якої неповнолітня особа (у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років) відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах.

Цивільний позов підлягає частковому задоволенню з таких відстав: ст. 128 КПК України передбачає право особи подати цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Встановлено, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 завдали крадіжкою шкоду ОСОБА_3 у розмірі 31941 грн 07 коп. З цієї шкоди 9627 грн 20 коп. відшкодовано в ході досудового розслідування. Таким чином, до стягнення підлягає сума 22313,87 грн. Стягнути з ОСОБА_1, м. Мукачєво, вул. П. Набережна 2/69, ОСОБА_2, м. Мукачєво, вул. Окружна, 18/36 на р/р 31114115700002 в ГУ ДКСУ в Закарпатській області, МФО 812016, одержувач УК в м. Ужгород 24060300, код одержувача 380156610 736 грн 56 коп. солідарно за проведення експертизи та в користь Закарпатської торгово-промислової палати 500 грн солідарно за товарознавчу експертизу¹.

Такі неповнолітні визнаються деліктоздатними, тобто можуть самостійно й на загальних підставах відповідати за завдану ними шкоду. Однак не завжди вони володіють майном і мають заробіток, на який може бути звернено стягнення по відшкодуванню завданої шкоди². Так, відповідно до ч. 2 ст. 1179 ЦК України у разі відсутності

¹ Вирок Мукачєвського міськрайонного суду Закарпатської області від 21.07.2015 р. / Справа № 303/3369/15-к; 1-кп/303/342/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>

² Коваленко І.А. Особливості суб'єктного складу при відшкодуванні шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми особами. *Південноукр. правн. часопис*. 2013. № 2. С. 146–148. С. 148.

у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкода було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоду було завдано не з його вини. Під виною батьків малолітніх чи неповнолітніх або піклувальників законодавець розуміє неналежне виконання обов'язків по вихованню дітей і здійсненню неналежного нагляду за ними¹.

Поряд з цим, законодавець передбачає порядок відшкодування завданої злочинною шкодою, завданої кількома малолітніми, неповнолітніми особами (статті 1181, 1182 ЦК України). Так, шкода, завдана спільними діями кількох малолітніх осіб, відшкодовується їхніми батьками (усиновлювачами), опікунами в частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду. Якщо в момент завдання шкоди кількома малолітніми (неповнолітніми) особами одна з них перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна (піклувальника) цей заклад відшкодовує завдану шкоду у частці, яка визначається за рішенням суду. Коли шкода завдана спільними діями кількох неповнолітніх осіб, то вона відшкодовується ними у частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду.

У разі вчинення крадіжки з АТЗ групою осіб, завдана злочинною шкода відшкодовується спільно кількома особами (солідарно перед потерпілим) (ст. 1190 ЦК України). Однак, за заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини.

Отже, процесуальний порядок відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок вчинення крадіжки з АТЗ полягає у вжитті заходів із забезпечення кримінального провадження та проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, НСРД для встановлення низки завдань, зокрема таких як встановлення: виду і розміру шкоди;

¹ Там само.

місцезнаходження майна, набутого злочинним шляхом, доходів від нього, або на яке було спрямоване кримінальне правопорушення; майна, яким володіють підозрювані, обвинувачені і його місцезнаходження; правового статусу виявленого у підозрюваних, обвинувачених майна; вилучення і збереження майна для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації¹.

Ефективними заходами забезпечення кримінального провадження, що можуть проводитись з метою забезпечення відшкодування потерпілому шкоди є тимчасовий доступ до речей та документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, застава тощо².

Однак, лише у комплексі, шляхом проведення низки процесуальних дій та заходів, можливе якісне забезпечення відшкодування шкоди, завданої крадіжками з АТЗ. Це, насамперед, встановлення виду та розміру завданої шкоди; для розшуку майна проводиться низка слідчих (розшукових) дій, зокрема, огляд, допит, обшук, пред'явлення для впізнання, призначення судових експертиз, а також низка заходів (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна, застава тощо).

Однак, названого вище порядку буває недостатньо для реального відшкодування шкоди, оскільки підозрюваний може буди неплатоспроможний взагалі, або ж відшкодуватиме кошти протягом тривалого часу, тому нерідко інтереси потерпілого залишаються незахищеними.

Поряд з цим, погоджуємося з думкою І.В. Грицюк і Н.І. Мозоля про те, що реальна реалізація закріплених на законодавчому рівні прав потерпілого на відшкодування шкоди достатньо не забезпечена³. Через недосконалий механізм забезпечення відшкодування шкоди потерпілі отримують не в повному обсязі, а часто зовсім не одержу-

ють суми, визначені вироком суду до відшкодування. У першу чергу, це трапляється тоді, коли з засудженого до позбавлення волі, який до того ж не має постійних доходів, потерпілому надходять мізерні суми, а іноді, у зв'язку зі смертю винного, потерпілий взагалі не отримує ніяких коштів на відшкодування завданої йому шкоди¹.

¹ Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с. С. 193–194.

² Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням : методика / С.С. Чернявський, А.А. Вознюк, Д.О. Алексеева-Процюк. 2017. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 112 с. С. 57.

³ Мозоль Н.І. Держава як суб'єкт відшкодування шкоди: правові аспекти дослідження. *Митна справа*. 2014. Ч. 1. Кн. 1. № 1(91). С. 46–51. С. 4.

¹ Грицюк І.В. Право потерпілого на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 133–138. С. 138.

ВИСНОВКИ

Розвиток України як правової, суверенної та демократичної держави, особливо в умовах військової агресії з боку РФ, передбачає встановлення надійного заслону негативним явищам, чинникам, що реально загрожують національній безпеці країни. На сьогодні особливе занепокоєння викликає злочинність, її прилаштуваність до нових політичних і соціально-економічних умов, набуття нею активного, агресивного й все більш організованого характеру. Спостерігається стала тенденція до зміни структури і характеру злочинності, загальний рівень якої має тенденцію до зростання. Якісна сторона цього процесу характеризується появою практично нових для нас видів кримінальних правопорушень, підвищенням рівня професіоналізму злочинців, організованістю, зухвалістю та жорстокістю їхніх дій.

Злочинці дедалі продовжують діяльність щодо модернізації форм, методів й способів протидії правоохоронним органам, злочинним впливом на доказову інформацію та сумлінних учасників кримінального судочинства. Захисний механізм від викриття організованих злочинних груп (їхніх лідерів) удосконалюється, дедалі стає більш витонченим, охоплює значну кількість суб'єктів.

Враховуючи збільшення міграційних процесів та переміщення населення внаслідок суттєвого зростання бойових дій зі східних і південних областей України у центральні та західні її регіони, спостерігається значне поширення протиправних дій, особливо крадіжок, шахрайств та ін.

За даними правоохоронної практики дедалі збільшується кількість незаконних заволодінь автотранспортними засобами та здійснення крадіжок з АТЗ. На думку А.С. Кузьменка, в умовах складної соціально-економічної ситуації, що склалася, реформування системи державних органів та форматування економіки особливого значення набуває забезпечення дотримання права власності, що

є обов'язковою складовою діяльності правоохоронних органів. Адже Конституція України та міжнародні правові акти закріпили основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Так, у статті 41 визначено право власності та наголошено на тому, що ніхто не може бути протиправно його позбавлений. У свою чергу, діяльність державних інституцій повинна бути направлена на забезпечення прав і свобод людини. Корисливі злочини завжди були найбільш поширеними, і зараз їхня кількість дедалі збільшується. Окрім того, важливим аспектом є скоєння таких кримінальних правопорушень раніше засудженими особами, адже це вказує на недосконалість державного апарату для соціальної адаптації таких осіб та його недостатню роботу у сфері профілактики крадіжок¹.

Цілком можна погодитися з думкою Д.А. Патрелюка, що значне збільшення зазначених протиправних діянь загалом призводить до порушення прав власності громадян на майно, зокрема до посягань на транспортні засоби. Втім, організації належної протидії незаконним заволодінням АТЗ відводиться чільне місце у боротьбі зі злочинністю, адже посягання зазначеного виду можуть призводити до людських жертв, пошкоджень транспортних засобів, дорожніх споруд і комунікацій, зниження безпеки руху тощо².

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із крадіжками з автотранспортних засобів, як правило, супроводжується формуванням несприятливих слідчих ситуацій, які суттєво перешкоджають швидкому встановленню особи злочинця (крадія), знарядь і засобів учинення крадіжки, виявленню викрадених об'єктів, повному розслідуванню протиправних діянь, а також викриттю усіх винних у їх вчиненні та притягненню їх до кримінальної відповідальності.

До таких ситуацій можна віднести наявність незначного обсягу інформації про злочинну подію на початковому етапі розслідування

¹ Кузьменко А.С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 218 с. С. 1.

² Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с. С. 1.

крадіжок з АТЗ, відсутність слідів злочину, нечисленність свідків і очевидців злочинної події, негативний вплив і тиск на сумлінних учасників кримінального судочинства з боку злочинців, активну протидію досудовому розслідуванню та ін. Вказане вимагає від слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції України вчасного вжиття необхідних організаційно-тактичних заходів, адекватних сучасному рівню злочинності, а також обрання найбільш ефективної тактики провадження досудового розслідування в цілому.

Ефективність проведення досудового розслідування в цілому та організації і тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій прямо пропорційна рівню тактичного забезпечення такої діяльності, якості професійної підготовки і практичного досвіду працівників правоохоронних органів.

Виходячи з цього, протидія злочинності є важливим напрямом діяльності держави. В умовах зростання злочинності, підвищення рівня її організованості та агресивності, активізації протидії досудовому розслідуванню виникає необхідність негайної розробки та впровадження найновітніших і апробованих наукових методів у правоохоронну діяльність для її подолання, насамперед, у діяльність слідчих підрозділів. У зв'язку з цим важливого значення набуває розробка програм реалізації наукових досягнень, наукове забезпечення протидії злочинності, розширення можливостей їх використання при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамський С.Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочинцем потерпілому, у кримінальному судочинстві. *Право і безпека*. 2012. № 3(45). С. 154–159.
2. Алексеев О.О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О.О. Алексеев, В.К. Весельський, В.В. Пясковський. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 320 с.
3. Аркуша Л.І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2001. 218 с.
4. Бахин В.П. Расследование угона автотранспортных средств : учеб. пособие. Киев : Вища школа МВД, 1969. 101 с.
5. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Київ, 2002. 268 с.
6. Бахин В.П. Поліцейський допит у США (поради допитуючому) : навч. посіб. / В.П. Бахин, В.К. Весельський, Т.С. Маліков. Київ : Правник, 1997. 33 с.
7. Бахин В.П. Тактика допиту : навч. посібник / В.П. Бахин, В.К. Весельський. Київ : Правник, 1997. 64 с. (Сер. «Навчально-практичне видання»).
8. Бахин В.П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики : лекция. Киев : НАВСУ, 1999. 34 с.
9. Берназ В.Д. Психология как средство решения задач следственной деятельности : монограф. Одесса: Изд-во Одесского юрид. ин-та НУВД, 2003. 311 с.
10. Берназ В.Д. Спільна діяльність слідчого зі спеціалістами та експертами: тактичні та психологічні аспекти. *Взаємодія слідчих і експертів у процесі боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. Луганськ : ЛІВС при НАВСУ, 2003. С. 28–33.
11. Берназ В.Д. Теорія та практика використання психологічних знань у здійсненні та вдосконаленні слідчої діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ: Нац. академія внутр. справ України, 2004. 36 с.

12. Берназ В.Д. Психологія протидії слідчій діяльності. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2000. № 2. С. 79–83.
13. Біленчук П.Д. Криміналістика : підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко ; за ред. П.Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 544 с.
14. Біленчук П.Д. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів : навч. посібник / П.Д. Біленчук, В.І. Перкін. Київ : Українська академія внутр. справ, 1996. 32 с.
15. Біленчук П.Д. Криминалистическая одорология в раскрытии и расследовании преступлений / П.Д. Біленчук, Н.С. Золотарь, Е.Г. Коваленко. Киев : РИО МВД Украины, 1994. 60 с., с ил.
16. Біленчук П.Д. Основи криміналістичної тактики : курс лекцій / А.П. Гель. Вінниця : Вінницька філія МАУП, 2001. 116 с.
17. Бірюков В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 31 с.
18. Бірюков В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів : навч. посібник. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 112 с.
19. Бірюков В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 664 с.
20. Бірюков В.В. Фиксация доказательств. Криминалистический и процессуальный аспекты. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України*. Луганськ, 2005. С. 52–57.
21. Богуславський М.Г. Організація і тактика оперативної розробки організованих злочинних груп корисливо-насиленницького спрямування (за матеріалами підрозділів ГУБОЗ МВС України) : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Дніпропетровськ, 2007. 237 с.
22. Борідько О.А. Тактика слідчих оглядів : навч. посібник / О.А. Борідько, К.В. Парасочкіна, Г.О. Пономаренко. Херсон : Видавець Чуєв С.М., 2006. 72 с.
23. Бондар В.С., Сегай М.Я. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок : монограф. / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 312 с.
24. Бондар В.С. Проблеми теорії та практики використання спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні крадіжок з проникненням у житло : автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Київ : Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2008. 18 с.
25. Бондар В.С. Методика розслідування квартирних крадіжок : навч.-метод. посіб. / С.В. Головкін, О.А. Єршов, О.В. Кузнєцова та ін. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 400 с.
26. Брисковська О.М. Розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : КНУВС, 2012. 20 с.
27. Буряк М.В. Оперативно-розшукове супроводження забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 237–248.
28. Булеца С.Б. До питання про компенсацію моральної шкоди. *Концептуальні засади розвитку охороноздоровчого права та законодавства України про охорону здоров'я* : Всеукраїнська наук.-практ. конференція з міжнародною участю (м. Київ, 14 берез. 2014 р). № 2(1, 2014). С. 131–32.
29. Булеца С.Б. Проблема визначення розміру компенсації моральної шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи, в Україні та Угорщині. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. С. 304–309.
30. Буряк М.В. Оперативно-розшукове супроводження проведення допиту. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. Ч. 2. 2010. № 1(24). С. 68–75.
31. Васильєв В.В. Реалізація фізичною особою права на компенсацію державою шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Вісник Харківського університету внутрішніх справ*. 2015. № 1(68). С. 137–144.
32. Варцаба В.М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003.
33. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : НАВСУ 1999. 214 с.
34. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с.

35. Весельський В.К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 193–199.
36. Весельський В.К. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В.К. Весельський, С.М. Зав'ялов, В.В. Пясковський. Київ : КНТ, 2009. 56 с.
37. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням : методика / С.С. Чернявський, А.А. Вознюк, Д.О. Алексєєва-Процюк. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 112 с.
38. В'юнник Д.Ю. Методика розслідування крадіжок автотранспортних засобів: автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 19 с.
39. В'юнник Д.Ю. Предмет злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики крадіжок автотранспорту. *Форум права*. 2010. № 4. С. 115–120.
40. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.
41. Волобуєв А.Ф. Криміналістика : навч. посібник. Київ, 2011. 504 с.
42. Волобуєва О.О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2006. 241 с.
43. Гапчич В.О. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами можливостями оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 20 с.
44. Головін А.С. Забезпечення у вітчизняному законодавстві відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої потерпілим. *Юридичні акценти*. С. 5–21.
45. Гончаренко В.И. Методологические проблемы использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1981. 49 с.
46. Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике. Киев: Вища школа, 1984. 149 с.
47. Гончаренко В.Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві : навч. посібник / В.Г. Гончаренко, Ф.М. Сокиран. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1994. 48 с.
48. Гончаренко В.Г. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 388 с.

49. Горбачевський В.Я. Криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування нерозкритих злочинів минулих років (умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень) : навч.-практ. посібник / В.Я. Горбачевський, В.І. Захаров, І.О. Ієрусалімов та ін. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2001. 68 с.
50. Грошевий Ю.М. Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / Ю.М. Грошевий, С.Б. Фомін. Харків : Право, 2010. 112 с.
51. Грицюк І.В. Право потерпілого на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Наук. вісник Нац. ун-ту ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 133–138.
52. Грищук О.В. Генеза права людини на компенсацію моральної шкоди: теоретично-правовий вимір. *Європейські перспективи. Наше право*. 2013. № 1. С. 5–11.
53. Гупаловська О.Б. Відшкодування моральної шкоди – зобов'язально-правовий засіб захисту права власності. *Адвокат*. 2010. № 8(119). С. 16–21.
54. Дабіжа Д.В. Використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні кримінальних правопорушень: автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 22 с.
55. Давиденко С.В. Проблеми забезпеченні відшкодування завданої злочинною шкоди в кримінальному судочинстві України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 221–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_34
56. Демидова Л.М. Якість кримінального законодавства про заподіяння майнової шкоди: ознаки та критерії оцінки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 1(20). С. 77–83.
57. Денисюк С.Ф. Обшук у системі слідчих дій (тактико-криміналістичний аналіз) : наук.-практ. посібник / С.Ф. Денисюк, В.Ю. Шепітько. Харків : Консум, 1999. 160 с.
58. Дергач Л.В. Розслідування вимогань, вчинених організованими злочинними групами, у сучасних умовах: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 20 с.
59. Дідовець В.В. Поняття і зміст моральної шкоди. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія: Право*. 2011. Вип. 15. С. 4–10.
60. Динту В.А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 21 с.

61. Дрозд В.Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 16 с.
62. Дрозд В.Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.
63. Дрозд В.Ю. Слідова картина крадіжок з автотранспортних засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 101–108.
64. Дрозд В.Ю. Особа злочинця – один із важливих елементів криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів. *Вісн. Чернівецьк. фак-ту Нац. ун-ту «Одеська юрид. акад.»*. 2017. № 4. С. 196–105.
65. Дрозд В.Ю. Поняття та суб'єкти взаємодії слідчого з підрозділами Національної поліції на початковому етапі розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Том. 3. С. 138–142.
66. Дрозд В.Ю. Способ совершения краж из автотранспортных средств. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2017. Вип. № 4. С. 278–281.
67. Дрозд В.Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. № 10. 2018. С. 261–264.
68. Drozd Vitaliy Tactical Features of the Scene of Theft from Motor Vehicles Inspection. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2(14). С. 282–291.
69. Drozd Vitaliy State research issues investigation thefts from vehicles. *Visegrad Journal On Human Rights*. № 5/1. 2016. P. 60–66.
70. Дрозд В.Ю. Способи приховування крадіжок з автотранспортних засобів. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України*: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Херсон, 8–9 груд. 2017 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 89–91.
71. Дрозд В.Ю. Поняття та класифікація крадіжок з автотранспортних засобів. *Правові реформи: міжнародний і український досвід* : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24–25 листоп. 2017 р.). Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2017. С. 152–154.
72. Дрозд В.Ю. Роль криміналістичної характеристики у розслідуванні крадіжок з транспортних засобів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.): у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 2. С. 163–166.

73. Дрозд В.Ю. Організація огляду місця крадіжок з автотранспортних засобів. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього* : матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12–13 січ. 2018 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2018. С. 101–103.
74. Дубинский А.Я. Організація і діяльність слідчо-оперативної групи / А.Я. Дубинский, Ю.І. Шостак. Київ : Вища школа МВС, 1981. 49 с.
75. Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 388 с.
76. Ємельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2009. 20 с.
77. Журавель В.А. Ситуационность тактических приемов при допросе потерпевшего. *Криминалистика и судебная экспертиза* : сборник. Киев : Вища шк., 1985. Вып. 30. С. 18–24.
78. Журавель В.А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харьков : Харьк. юрид. ин-т., 1983.
79. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.
80. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 232 с.
81. Запорожец В. Организация, предупреждение и раскрытие краж автотранспортных средств. Днепропетровск: ДСШМ МВД, 1986. 138 с.
82. Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду. *Юрисконсульт*. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1533-1166.html>
83. Звіряка В.А. Кримінальна відповідальність за угон транспортних засобів, попередження угонів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.
84. Иванов Ю.Ф. Особа злочинця у злочинах про посягання на автотранспортні засоби. *Право України*. 1998. № 8. С. 93–97.
85. Иванов Ю.Ф. Незаконне заволодіння транспортним засобом: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти : практич. посіб. / Ю.Ф. Иванов. Київ : Вид. Паливода А.В., 2008. 108 с.

86. Іванов Ю.Ф. Боротьба із злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби (кримінально-правові і кримінологічні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.
87. Іванов В.В. Взаємодія оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і слідчого на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Київ, 1998. 20 с.
88. Іщенко А.В. Наукове забезпечення протидії злочинності : посібник / А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, Я.Ю. Кондратьєв. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 224 с.
89. Іщенко А.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монограф. / А.В. Іщенко, В.В. Матвієнко, І.П. Красюк. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 212 с.
90. Калатур М.В. Особливості доказування на стадії порушення кримінальної справи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 202 с.
91. Капустіна М.В. Методика розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. 20 с.
92. Капустіна М.В. Розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті : монографія / М.В. Капустіна ; за ред. В.О. Коновалової. Харків : Право, 2008. 192 с.
93. Карабанов Д.О. Тактичні операції при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 21 с.
94. Карабанов Д.О. Сучасні тенденції у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=565
95. Карась О.В. Адміністративно-правовий режим реєстрації транспортних засобів як чинник протидії їх незаконному обігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010. 18 с.
96. Клименко Н.І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : ІнЮре, 2007. 528 с.
97. Клименко Н.І. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів : методичний посібник / Н.І. Клименко, Г.В. Лінючев ; за заг. ред. І.П. Красюка. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 74 с.
98. Коваль Ю.В. Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України: автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2016. 22 с.

99. Коваленко В.В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 253 с.
100. Коваленко І.А. Особливості суб'єктного складу при відшкодуванні шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми особами. *Південно-український правничий часопис*. 2013. № 2. С. 146–148.
101. Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 208 с.
102. Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2012. 238 с.
103. Ковбаса В.М. Структура криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Спецвип. С. 216–224.
104. Ковбаса В.М. Форми використання спеціальних знань при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами, учинених злочинними угрупованнями. *Актуальні проблеми протидії правопорушенням та злочинам у сфері громадської безпеки* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 22 жовт. 2010 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2011. С. 59–61.
105. Ковальов В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ: КНУВС, 2007. 227 с.
106. Колесник І.А. Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 18 с.
107. Когутич І.І. Криміналістика : курс лекцій. Київ : Атіка, 2008. 888 с.
108. Когутич І.І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : монографія. Львів: Тріада плюс, 2008. 420 с.
109. Козак О.В. Про деякі питання встановлення кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 217–225.
110. Коновалова В.Е. Версія: концепція і функції в судопроизводстві : монографія. Харьков : Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2007. 192 с.

111. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консул, 1999. 157 с.
112. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. Харьков : Вища школа, 1978. 144 с.
113. Коновалова В.Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Харьков : Изд-во Харьков. гос. ун-та, 1956.
114. Коновалова В.О. Проблемы логики і психології у слідчій тактиці. Харків : Вид-во Харк. ун-ту, 1965. 140 с.
115. Коновалова В.О. Юридична психологія: акад. курс : підручник / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. Київ : ІнЮре, 2004. 240 с.
116. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консум, 1999. 157 с.
117. Костиря О.М. Тактичні особливості допиту за фактами грабежів та розбоїв, вчинених раніше засудженими особами. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 травня 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 119–121. 194 с.
118. Коржанський М.Й. Предмет і об'єкт злочину : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
119. Коржанський М.Й. Кваліфікація автотранспортних злочинів / М.Й. Коржанський, В.А. Мисливий. Київ : Юрінком, 1996. 80 с.
120. Концептуальні засади методики розслідування хуліганства, вчиненого під час виборчого процесу в Україні : монографія / А.С. Шевченко, К.О. Чаплинський. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 204 с.
121. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монографія / К.О. Чаплинський, Н.В. Павлова, В.С. Березняк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.
122. Криміналістичне забезпечення розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку : монографія / С.С. Герасимчук, К.О. Чаплинський, М.М. Єфімов. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 238 с.
123. Кравченко О.А. Застосування спеціальних знань у доказуванні на досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 19 с.

124. Кринична Е.В. Особливості огляду місця події за фактами розкрадання вантажів на залізничному транспорті. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1(19). С. 117–120.
125. Криворучко Д.І. Організаційно-тактичне забезпечення допиту підозрюваного за грабежами та розбоями вчиненими раніше засудженими особами. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 121–123.
126. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.
127. Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Київ : Выща шк. Головное изд-во, 1988. 405 с.
128. Криміналістика / за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 544 с.
129. Криміналістика : мультимедійний підручник / В.І. Перкін, П.Д. Біленчук, В.К. Весельський, В.Б. Шкільний та ін. Київ, 2008.
130. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с : іл. 21.
131. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2001. 684 с.
132. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. 2-ге вид., переробл. і допов. / за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : ІнЮре, 2004. 728 с.
133. Криміналістика у питаннях і відповідях : навчальний посібник / А.В. Іщенко, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, Ю.М. Чорноус та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 118 с.
134. Криміналістика : підручник. / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
135. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
136. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М.В. Салтевський. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

137. Криміналістика : навч. посіб. / Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін. ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Київ : Атіка, 2012. 496 с.
138. Криміналістика : підручник / В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 666 с.; іл.
139. Кудлай П.О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2010. 20 с.
140. Кудінов А.С. Особливості початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів : автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2013. 20 с.
141. Кузьмічов В.С. Криміналістика : навч. посіб. / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокopenко ; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, Є.М. Моїсєєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
142. Кузьмічов В.С. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія / В.С. Кузьмічов, І.В. Пиріг. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2007. 180 с.
143. Кузьмічов В.С. Алібі у розкритті злочинів : навч. посібник / В.С. Кузьмічов, В.В. Юсупов. Київ : КНТ, 2007. 264 с.
144. Кузьменко А.С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 218 с.
145. Кузьменко А.С. Організаційно-тактичні особливості огляду місця події при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Том 4. С. 223–228.
146. Кузьменко А.С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Випуск 2. Т. 4. С. 212–216.
147. Кузьменко А.С. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з особистісних джерел при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 130–134.

148. Кучер В.О., Поляк С.П. Визначення розміру компенсації моральної шкоди. *Науковий вісник Львівського університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 120–132.
149. Лавренюк В.В. Особливості розслідування крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами: автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Одеса : Міжнародний гуманітарний ун-т, 2015. 24 с.
150. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій : монограф. / Л.М. Лобойко, А.П. Черненко. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2006. 168 с.
151. Литвиненко В.І. Оперативно-тактичне забезпечення розкриття злочинів, вчинених організованими групами : монографія / В.І. Литвиненко, Г.М. Бірюков, І.В. Сервецький ; за заг. ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. Київ : Нац. академія внутрішніх справ України, 2003. 150 с.
152. Лиховид С.М. Викриття злочинної діяльності організованих груп і злочинних організацій та розкриття і розслідування вчинених ними злочинів: метод. реком. / С.М. Лиховид, К.О. Чаплинський, К.М. Ольшевський та ін. Київ : РВВ МВС України, 2004. 167 с.
153. Лихолат Д., Донський О., Слободзян А. Процесуальні та тактичні основи діяльності прокурора і слідчого зі забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Вісник Національної Академії прокуратури України*. № 1(34). 2014. С. 39–46.
154. Лизогуб Б.В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 259 с.
155. Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : учеб. пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль. Киев : КГУ, 1987. 100 с.
156. Лисиченко В.К. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів : монографія. Київ : ДІА, 2002.
157. Лисиченко В.К. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : наук.-практ. посібник / Р.М. Шехавцов. Київ : Атіка, 2009. 220 с.
158. Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с.
159. Лютий В.В. Способы совершения организованными группами незаконных завладений транспортными средствами. *Право и политика*. 2015. Спецвыпуск. С. 102–106.

160. Лютий В.В. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими злочинними групами. *Науковий вісник Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції»*. 2016. № 1. С. 87–91.
161. Лютий В.В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 305–313.
162. Лютий В.В. Проблемні питання слідчого огляду при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами, учинених організованими групами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 273–280.
163. Лукашевич В.Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования. Киев : Укр. акад. внутр. дел, 1993.
164. Лук'яничков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.
165. Лук'яничков Є.Д. Технічне документування перебігу слідчих дій. *Наук. вісник Юрид. академії М-ва внутр. справ*. 2004. № 3(17). С. 344–351.
166. Лук'яничков Є.Д. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 264–269.
167. Лускатов О.В. Психологія допиту та очної ставки : лекція. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2011. 28 с.
168. Макаренко Є.І. Експертизи на досудовому слідстві : навч. посібник / Є.І. Макаренко, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник. Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 204 с.
169. Макаренко Є.І. Огляд місця події : навч. посібник / Є.І. Макаренко, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник. Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 156 с.
170. Макаренко Є.І. Вступ у криміналістику : навч. посібник. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2000. 194 с.
171. Макаренко Є.І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2009. 150 с.
172. Макаренко Є.І. Розслідування крадіжок із квартир : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 145 с.
173. Малиновська Т.М. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування : наук.-метод. реком. / Л.Л. Тихоненко. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 46 с.
174. Марчак В.Я. Використання спеціальних психологічних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 20 с.
175. Марчук Р.П. Спеціальні знання у криміналістиці та підстави їх класифікації. *Вісник ЛІВС*. 2003. № 1. Додаток № 1: Взаємодія слідчих і експертів у процесі боротьби зі злочинністю. С. 112–117.
176. Мицак Б.Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів : ЛьДУВС, 2010. 244 с.
177. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 40 с.
178. Мороз Л., Суворовцов А. Відновне правосуддя (медіація) як новий інститут з відшкодування шкоди (психологічний аспект). *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 2(14). С. 151–160.
179. Мороз О.О. Організація та тактика боротьби з крадіжками і угонами автомобілотранспорту : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / ХНУВС. Харків, 1998. 255 с.
180. Мозоль Н.І. Держава як суб'єкт відшкодування шкоди: правові аспекти дослідження. *Митна справа*. 2014. Ч. 1. Кн. 1. № 1(91). С. 46–51.
181. Мусієнко О.М. Особливості огляду місця події при розслідуванні шахрайства. *Форум права*. 2013. № 4. С. 253–257.
182. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А.В., 2011. 192 с.
183. Методика розслідування та попередження кишенькових крадіжок : навчальний посібник / Чаплинський К.О., Кобзар О.Ф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 161 с.
184. Mikita Zabuha Transporto priemonių vagysčių lietuvoje ir baltarusijoje kriminologinė charakteristika : magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2005. 77 с.
185. Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько та ін. Київ : ІнЮре, 2003. 720 с: 49 іл.
186. Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз : Рекомендації Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 7: Судові експертизи в Україні. С. 39–82.

187. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : монографія / К.О. Чаплинський, М.М. Єфімов, В.В. Приловський. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 278 с.
188. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н.І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
189. Окремі аспекти встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом : метод. реком. / М.М. Єфімов, В.М. Ковбаса, Я.М. Ковч., В.В. Лютий, М.А. Очеретяний, О.Л. Христов. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 44 с.
190. Організація роботи підрозділів досудового розслідування : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / А.Г. Гаркуша, О.Ф. Кобзар, Ю.А. Кричун, Н.П. Черняк та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 108 с.
191. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій : навч. посіб. / О.О. Андреев, Д.Д. Заяць, В.В. Колесніков та ін. ; за заг. ред. Д.Д. Зайця ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 184 с.
192. Особливості встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами : навч. посіб. / О.Л. Христов, Ю.В. Христова, О.О. Літун. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 80 с.
193. Особливості розслідування окремих видів злочинів : збірник методичних рекомендацій / за заг. ред. О.В. Авраменка, Р.І. Благути, О.В. Захарової. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 692 с.
194. Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2014. 18 с.
195. Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми : навч. посіб. Дніпропетровськ : ФОП «Лопатніков С.Г.», 2012. 221 с.
196. Патрілевич М.С., Загородня В.В. Відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення: практика визначення розміру шкоди судом. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 26–27.
197. Патик А.А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів: дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 233 с.

198. Патик А.А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 17 с.
199. Патик Л.Л. Криміналістичне дослідження підробленого паспорта громадянина України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. 2010. 220 с.
200. Переверза О.Я. Формування неправдивих показань, система тактичних прийомів їх виявлення і подолання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 229 с.
201. Петров С.Є. Призначення судових експертиз у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 166–173. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/44492/%CF#chapter>
202. Петров С.Є. Особливості проведення окремих слідчих дій у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом. *Право і суспільство*. 2009. № 3. С. 129–130.
203. Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 19 с.
204. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
205. Пиріг І.В. Залучення спеціаліста під час проведення допиту. *Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2008. № 2(38). С. 347–354.
206. Пиріг І.В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 197 с.
207. Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Право*. 2011. № 1(3). С. 1–53. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>
208. Попова Н.О. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів у протидії незаконним заволодінням автотранспортом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 21 с.
209. Подобный О.О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насильницьку організовану злочинну діяльність. *Форум права*. 2013. № 4. С. 300–305. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_52.pdf

210. Попришко С.В. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 145–147.
211. Полішко Н.Л. Поняття та значення інституту моральної шкоди в цивільному праві України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 31–36.
212. Пчолкін В.Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС / В.М. Ечкенко. *Вісн. Луганськ. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України: Спец.вип.* 2004. Вип. 3. Ч. І. С. 109–121.
213. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми : методичні рекомендації / Лускатов О.В., Патрелюк Д.А., Репан М.І., Щербак Д.В. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 42 с.
214. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України : метод. реком. / Чернявський С.С., Вознюк А.А., Брисковська О.М. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.
215. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія / Б.В. Романюк. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 196 с.
216. Саковський А.А. Криміналістичні засади розслідування інсценувань: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 204 с.
217. Салтевський М.В. Криміналістика : підручник: у 2-х ч. / М.В. Салтевський. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.
218. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підруч. / М.В. Салтевський. Київ : Кондор, 2005. 588 с., 32 іл.
219. Самсонова В.В. Методика розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів : монографія / І.В. Пиріг, В.В. Самсонова. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с.
220. Самсонова В.В. Способи підготовки та вчинення крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія: Право*. Вип. 1. 2014. С. 302–308.
221. Свірін М.О. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ 2011. 20 с.
222. Сезонов В.С. Автотранспортний засіб як об'єкт криміналістичного дослідження. *Право і безпека*. 2013. № 2(49). С. 140–145.

223. Селезень С.В. Відмежування моральної шкоди від майнової шкоди. *Митна справа*. Ч. 2, Кн. 2. 2013. № 5(89). С. 160–165.
224. Сіренко О.В. Криміналістична характеристика крадіжок, грабежів та розбоїв, вчинених неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2012. 21 с.
225. Скрипа Є.В. Кримінально-процесуальне доказування злочинів, пов'язаних з незаконною легалізацією автотранспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.
226. Скільська Л.Д. Кримінально-процесуальні та тактико-криміналістичні особливості фіксації результатів огляду місця події : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.
227. Сокиран Ф.М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві: монографія / М.Ф. Сокиран ; ред. В.Г. Гончаренко. Київ : Правник, 2002. 172 с.
228. Соколовский З.М. Проблемы использования в уголовном судопроизводстве специальных знаний при установлении причинной связи явлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1968. 28 с.
229. Скригонюк М.І. Криміналістика : підруч. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
230. Сорока І.В. Розслідуванням крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 24 с.
231. Сорока І.В. Деякі аспекти профілактики крадіжок, вчинених неповнолітніми. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки* : матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 13 трав. 2016 р.). Кривий Ріг : Донец. юрид. ін-т МВС України, 2016. С. 335–337.
232. Сорока І.В. Запобігання крадіжкам чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми, як запорука покращення криміногенної обстановки в Україні. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25–26 верес. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 133–135.
233. Сорока І.В. Особливості запобігання крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми. *Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)* : матер. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 22 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. С. 481–483.

234. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : наук.-практ. посібник. Київ : Атіка, 2009. 64 с.
235. Стрельченко Д.В. Основи виявлення та розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, вчиненого організованими злочинними групами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2008. 20 с.
236. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі : навч.-довідковий посібник. Харків : Одиссей, 2004. 448 с.
237. Судово-медична експертиза у кримінальних справах : навч.-практ. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / В.В. Войченко, М.Д. Мішалов, К.М. Пантелєєв, А.Г. Шиян. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2010. 344 с.
238. Теоретичні засади методики розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами : монографія / Ю.М. Береза, К.О. Чаплинський. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 155 с.
239. Теоретичні засади методики розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень : монографія / О.В. Антонюк, К.О. Чаплинський. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 181 с.
240. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян : монографія / Н.В. Павлова, Д.А. Птушкін, К.О. Чаплинський ; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 196 с.
241. Теоретичні та практичні основи розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг : монографія / Т.О. Калюга, К.О. Чаплинський. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 238 с.
242. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства на ринку нерухомості : монографія / К.О. Чередник, К.О. Чаплинський. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 244 с.
243. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : монографія / В.А. Бідняк, Г.С. Бідняк, К.О. Чаплинський. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 206 с.

244. Теорія і практика тактичного забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями : монограф. / Ковбаса В.М., Чаплинська Ю.А., Чаплинський К.О. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2012. 167 с.
245. Твердохліб І.М. Методика розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій : автореф. дис. ... канд. наук : 12.00.09. Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. 16 с.
246. Твердохліб І.М. Методика розслідування крадіжок, вчинених в умовах надзвичайних ситуацій : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 181 с.
247. Тertiшник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ. 2010. 473 с.
248. Тertiшник В.М. Теория доказательств : учеб. пособие / В.М. Тertiшник, С.В. Слинько ; под ред. Н.М. Халина. Харьков, 1998. 234 с.
249. Тiщенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. 360 с.
250. Тiщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Національна юрид. академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 34 с.
251. Тiщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монограф. Одеса : Фенікс, 2007. 458 с.
252. Уваров В.Г. Проблеми реалізації оперативно-розшукової інформації органом дізнання : монографія. Харків : Едена, 2009. 156 с.
253. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навч. посібн. / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 432 с.
254. Удалова Л.Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 29 с.
255. Удалова Л.Д. Використання спеціальних знань у допиті неповнолітнього / Л.Д. Удалова, Ш.О. Пицхелаурі. *Держава і право*. 2002. № 17. С. 346–349.
256. Фаєр І.В. Розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. дис. ... д-ра філос. наук : 081 / Націон. акад. внутр. справ, Київ, 2022. 262 с.

257. Фаринник В.І. Актуальні питання використання спеціальних знань на досудовому провадженні. *Криміналістика XXI століття* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 750–754.
258. Федченко В.М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.
259. Хахановський В.Г., Дабіжа Д.В. Перспективи використання інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС під час розслідування кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 229–235.
260. Хірсін А.В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насильницької організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 18 с.
261. Христов О.Л. Організація і тактика попередження та розкриття незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 290 с.
262. Христов О.Л. Способи вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством. *Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 листоп. 2013 р.). Одеса : ОДУВС, 2013. С. 207–208.
263. Цибенко О.С. Виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням системи захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 232 с.
264. Цибенко О.С. Сучасні способи незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням систем захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 373–381.
265. Цибенко О.С. Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного заволодіння автомобілем, учиненого із подоланням систем захисту. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 174–178.
266. Циркаль В.В. Тактика производства следственных действий с участием специалистов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1984. 26 с.

267. Чаплинський К.О. Тактика розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями : навчальний посібник / Мінка П.Я. Дніпропетровськ : Дніпропетровський гуманітарний університет, 2007. 176 с.
268. Чаплинський К.О. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навчальний посібник / Мінка П.Я. Дніпропетровськ : Видавництво «Свідлер А.Л.», 2009. 225 с.
269. Чаплинський К.О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 224–229.
270. Чаплинський К.О. Особливості використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях / Коцюба С.А. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спецвип. № 1(91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». 216 с. С. 57–61.
271. Чаплинський К.О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Випуск № 4(100). Івано-Франківськ, 2022. С. 247–258.
272. Чаплинський К.О. Актуальні питання протидії діяльності організованих злочинних угруповань. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 черв. 2022 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». С. 176–179.
273. Чернявський С.С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 1(68). С. 137–146.
274. Черненко А.П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 20 с.
275. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 32 с.
276. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

277. Швидкий О.Г. Планування та організація початкових слідчих дій при розслідуванні квартирних крадіжок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2000. 20 с.
278. Швидкий О.Г. Квартирні крадіжки: оптимальні системи слідчих дій. *Право і безпека*. 2003. № 2/1. С. 147–150.
279. Шершньова В.О. Типові слідчі ситуації і програма дій слідчого на початковому етапі розслідування податкових злочинів. URL: <http://www.pravoznavec>
280. Шевченко Ю.А. Особливості розслідування корисливих злочинів, вчинених з використанням транспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 221 с.
281. Шепитько В.Ю. Криміналістика : курс лекцій. 2-е изд., перераб. и доп. Харьков : ООО «Одиссей», 2005. 368 с.
282. Шепитько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.
283. Школьнік В.Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 18 с.
284. Щербаковський М.Г., Кравченко А.А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.
285. Щербаковський М.Г. Напрямки удосконалення процесуального положення і функцій спеціаліста та експерта в проєкті кримінально-процесуального кодексу України / О.А. Кравченко. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 3. С. 223–230.
286. Щербаковський М.Г. Тактика проведення судових експертиз : лекція для усіх форм навчання. Харків : Нац. ун-тет внутр. справ, 2004. 60 с.
287. Щупаківський Р.В. Кримінально-правова характеристика та запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортним засобом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.
288. Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами : монографія / Б.В. Щур ; за ред. проф. В.Ю. Шепитька. Харків : Гриф, 2005. 176 с.
289. Юрчишин В.Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 227 с.
290. Юсупов В.В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зведені дані опитування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України з питань розслідування крадіжок з автотранспортних засобів (234 особи)

1. Стаж слідчої роботи в підрозділі:		
а) до 5-ти років	176	75,2 %
б) від 5 до 10 років	48	20,5 %
в) понад 10 років	10	4,3 %
2. Чи траплялося Вам розслідувати крадіжки з автотранспортних засобів?		
а) так, часто	184	78,6 %
б) так, рідко	38	16,2 %
в) ні	12	5,1 %
3. На Вашу думку, слідова картина розглядуваних злочинів складається з:		
а) ідеальних слідів (ті, що відображені у пам'яті людини, наприклад свідка)	58	24,8 %
б) матеріальних (ті, що залишені, відображувані в матеріальному середовищі)	206	88 %
в) інше	–	–
4. На Вашу думку, скільки% від всієї слідової картини складають матеріальні сліди таких видів крадіжок?		
а) до 40	27	7,3 %
б) біля 60	153	65,4 %
в) понад 70	54	23,1 %
г) інше	–	–
5. Якщо так, то до яких саме:		
а) огляду місця події	176	69 %
б) огляду речей і документів	198	77 %
в) обшуку	137	53 %
г) слідчого експерименту	181	71 %
д) пред'явлення для впізнання	107	42 %
е) допиту	95	37 %
ж) інше	–	–

6. Які сліди, відповідно до місця учинення злочину, Вами вилучалися:		
а) сліди рук	147	62,8 %
б) рукавичок	94	40,2 %
в) взуття	206	88,1 %
г) знарядь та інструментів	217	92,8 %
д) предмети	48	20,5 %
е) мікросліди	27	11,5 %
7. Чи вважаєте Ви за необхідне взаємодіяти з іншими працівниками поліції при розслідування такого виду крадіжок?		
а) так, це пришвидшить процес розслідування	200	85,5 %
б) ні	12	5,1 %
в) іноді, коли великий обсяг роботи	22	9,4 %
8. З якими суб'єктами, на Вашу думку, взаємодія слідчого при розслідуванні такого виду крадіжок буде найефективніша?		
а) працівниками оперативних підрозділів	111	47,4 %
б) інспекторами-криміналістами	64	27,4 %
в) працівниками кінологічної служби	17	7,3 %
г) працівниками патрульної поліції	10	4,3 %
д) дільничними офіцерами поліції	30	12,8 %
9. На Вашу думку, які з форм взаємодії слідчого з працівниками Національної поліції при розслідуванні таких крадіжок є найбільш ефективною?		
а) надання доручень щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій	187	79,8 %
б) обмін інформацією про злочин в цілому та його окремих елементів	149	63,7 %
в) спілкування щодо висунення версій	58	24,8 %
г) спільне планування та проведення тактичних операцій	164	70,1 %
д) інше	–	–
10. Чи залучаєте Ви кінолога зі службовою собакою до огляду місця крадіжок з автотранспортних засобів?		
а) так, оскільки з їх допомогою можна віднайти запахівий слід злочинця і затримати його по «гарячих слідах»	–	–
б) так, рідко	15	6 %
в) ні	241	94 %
г) інше	–	–

11. Чи буде ефективним залучення кінолога зі службовою собакою до огляду місця крадіжок з автотранспортних засобів для його розкриття за гарячими слідами?		
а) так	174	74,4 %
б) ні	60	25,7 %
в) інше	–	–
12. Які слідчі (розшукові) дії є найбільш результативними для збирання доказів на початковому етапі розслідування розглядуваних злочинів:		
а) огляд місця події	227	97 %
б) допит потерпілого	198	84,6 %
в) допит очевидців та свідків	52	22,2 %
г) призначення судових експертиз	147	62,8 %
д) пред'явлення для впізнання	6	2,6 %
е) слідчий експеримент	–	–
ж) допит підозрюваного	–	–
з) обшук	–	–
и) інше	–	–
13. На Вашу думку, чи доцільно включати до основного складу слідчо-оперативної групи, яка проводить огляд місця крадіжки з АТЗ, кінолога зі службовою собакою?		
а) так	174	74,4 %
б) ні	60	–
в) інше	–	–
14. Які слідчі (розшукові) дії є найбільш результативними для збирання доказів на наступному етапі розслідування розглядуваних злочинів:		
а) допит очевидців та свідків	23	9,8 %
б) призначення судових експертиз	196	83,8 %
в) пред'явлення для впізнання	225	96,2 %
г) слідчий експеримент	178	76,1 %
д) допит підозрюваного	118	50,4 %
е) обшук	214	91,5 %
ж) інше	–	–
15. Які складові підготовчого етапу до обшуку є найбільш важливими для ефективного його проведення при розслідування крадіжок з АТЗ:		
а) складання письмового плану обшуку;	94	40,2 %
б) попереднє вивчення слідчим місця його проведення;	143	61,6 %
в) раптовість проведення;	69	29,5 %
г) забезпечення охорони входів/виходів з приміщення;	51	21,8 %
д) інше	–	–

16. З Вашого практичного досвіду, яка зі слідчих ситуацій переважає на момент допиту підозрюваного у крадіжці з АТЗ:		
а) конфліктна, коли підозрюваний заперечує причетність до злочину та не бажає розповісти правду	92	39,3 %
б) безконфліктна, коли підозрюваний усіяко сприяє досудовому розслідуванню	142	60,7 %
17. На Вашу думку, що є метою обшуку при розслідуванні таких злочинів?		
а) виявити викрадене майно	204	87,2 %
б) виявити знаряддя та інструменти, якими здійснювалося проникнення до АТЗ	177	75,7 %
в) виявити інші сліди, речі та предмети, пов'язані якимось чином із подією злочину	57	24,4 %
г) інше	–	–
18. Які види пред'явлення для впізнання проводилися найчастіше?		
а) речей та документів	226	96,6 %
б) живих осіб	39	16,7 %
в) по особливостям ходи	–	–
г) інше	–	–
19. З Вашого практичного досвіду, з якою метою проводиться слідчий експеримент під час розслідування таких видів злочинів?		
а) відтворення механізму вчинення крадіжки з АТЗ в цілому	219	93,6 %
б) встановити можливість вчинити певні дії	196	83,8 %
в) встановити можливість вчинити певні дії за певний проміжок часу	62	26,5 %
г) перевірити володіння конкретними здібностями та навичками	98	41,9 %
д) інше	–	–
20. Які основні форми використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок з АТЗ Вами використовуються?		
а) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій	175	74,8 %
б) отримання консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують спеціальних знань	95	40,6 %
в) призначення судових експертиз	234	100 %
г) інше	–	–

21. На Вашу думку, які види судових експертиз найчастіше призначаються при розслідуванні крадіжок з АТЗ?		
а) дактилоскопічна	230	98,3 %
б) трасологічна	234	100 %
в) матеріалів, речовин і виробів	126	53,9 %
г) генотипоскопічна	25	10,7 %
д) товарознавча	163	69,7 %
е) мистецтвознавча	2	0,9 %
ж) інше	–	–
22. Хто під час досудового розслідування вчиняє дії щодо відшкодування шкоди, завданої таким видом крадіжок?		
а) слідчі	215	91,9 %
б) працівники оперативних підрозділів НП України	168	71,8 %
в) спеціалісти, експерти	6	2,6 %
г) інше	–	–
23. Які найбільш поширені форми відшкодування потерпілому шкоди, відповідно до ст. 127 КПК України?		
а) стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні	198	84,6 %
б) добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим	33	14,1 %
в) компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України	3	1,3 %

Додаток Б

Зведені дані опитування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України з питань протидії незаконним заволодінням автотранспортними засобами (193 особи)

1	Стаж практичної роботи: а) до 3-х років б) від 3 – до 5 років в) від 5 – до 10 років г) більше 10 років	37 % 31 % 25 % 7 %
2	Які відомості під час розкриття і розслідування незаконних заволодінь АТЗ, що вчинюються організованими групами, є найбільш значимими? а) предмет злочинного посягання б) способи учинення викрадення ТЗ в) слідова картина злочину г) обстановка вчинення злочину д) характеристика особи злочинця е) характеристика особи потерпілого	82 % 95 % 67 % 34 % 57 % 12 %
3	Якими протиугонними пристроями були обладнані автотранспортні засоби? а) електронними пристроями б) механічними пристроями в) комбіноване застосування електронних і механічних пристроїв г) інше (вказіть)	23 % 34 % 1 % 7 %
4	Організаційно-підготовчі заходи до проведення огляду місця події повинні складатися з таких елементів: а) правильне визначення меж слідчого огляду б) розстановка сил і засобів до проведення огляду в) визначення порядку пересування місцем події г) визначення тактичних прийомів огляду обстановки місця події та окремих її елементів д) інше (вказіть)	45 % 21 % 36 % 89 % 5 %
5	Найбільш часто за цією категорією кримінальних проваджень проводяться такі слідчі (розшукові) дії: а) допит б) огляд місця події в) тимчасовий доступ до речей і документів г) освідування особи д) слідчий експеримент е) інше (вказіть)	83 % 100 % 61 % 32 % 54 % 28 %

6	Під час підготовки до проведення допиту слідчий повинен здійснювати такий комплекс підготовчих заходів: а) повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження б) визначення предмету допиту та сформованої слідчої ситуації в) визначення кола осіб, які підлягають допиту г) визначення послідовності проведення допитів д) вивчення особи допитуваного е) збирання оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею злочинів ж) визначення часу проведення допиту	75 % 86 % 15 % 38 % 54 % 37 % 24 %
7	Тривалість проведення допиту: а) до 1 години б) від 1 до 3 годин в) від 3 до 5 годин г) від 5 до 8 годин д) більше ніж 8 годин	23 % 42 % 20 % 14 % 1 %
8	До основних підготовчих заходів до проведення допиту можна віднести: а) повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження б) визначення предмету допиту та сформованої слідчої ситуації в) визначення кола осіб, які підлягають допиту г) визначення послідовності проведення допитів д) вивчення особи злочинця е) збирання оперативної інформації про допитувану особу (склад злочинної групи) та вчинених нею злочинів ж) визначення часу проведення допиту (тривалість допиту) з) визначення способу виклику на допит і) визначення місця проведення допиту й) підбір речових доказів для пред'явлення допитуваному к) визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка л) визначення учасників проведення допиту м) забезпечення сприятливих умов проведення допиту н) ознайомлення зі спеціальною літературою або використання допомоги осіб, що володіють спеціальними знаннями о) використання оперативно-розшукової інформації п) визначення низки тактичних прийомів допиту р) планування допиту	74 % 53 % 12 % 8 % 47 % 14 % 9 % 2 % 3 % 12 % 8 % 18 % 4 % 1 % 26 % 23 % 11 %

9	До тактичних прийомів допиту потерпілих і свідків у справах про незаконні заволодіння АТЗ можна віднести:	
	а) встановлення психологічного контакту	100 %
	б) викладання показань у формі вільної розповіді	84 %
	в) поділ теми вільної розповіді	64 %
	г) постановку запитань	100 %
	д) спостереження за поведінкою допитуваного	72 %
	е) використання різних темпів допиту	35 %
	ж) створення напруги	27 %
	з) зняття напруження	56 %
	і) використання фактора раптовості	25 %
	й) пред'явлення доказів	15 %
	к) усунення смислового бар'єру	45 %
	л) розповідь слідчим механізму вчинення злочину	74 %
м) приховування меж поінформованості слідчого	59 %	
н) актуалізація забутого у пам'яті допитуваних	78 %	
о) використання асоціативних зв'язків	54 %	
п) відволікання уваги допитуваного	33 %	
р) використання рефлексії допитуваного	13 %	
с) втягнення допитуваного у суперечку	12 %	
т) повідомлення потерпілому інформації про затримання крадіїв; обрання щодо них запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою; наявність вичерпних доказів щодо крадіжки та ін.	97 %	
у) застосування звуку - і відеозапису (у випадку підозри про те, що потерпілий має причетність до інсценування до злочину)	85 %	
10	До безконфліктних ситуацій допиту можна віднести:	
	а) повідомлення допитуваним правдивих показань	89 %
	б) намагання допитуваного співпрацювати зі слідством	83 %
	в) намагання особи встановити об'єктивну істину	75 %
	г) давання показань, що викривають співучасників злочину (лідера організованої групи)	72 %
	д) намагання відшкодувати матеріальні і моральні збитки у повному обсязі	39 %
е) інше (вказіть)	2 %	
11	До конфліктних ситуацій допиту можна віднести:	
	а) відмова допитуваного від давання показань	95 %
	б) давання особою неправдивих показань	97 %
	в) добросовісна помилка допитуваного	46 %
	г) постійна зміна показань	73 %
	д) відсутність психологічного контакту із допитуваним	84 %
	е) наявність суперечностей в показаннях допитуваного	80 %
	ж) неспроможність допитуваного повідомити про певні обставини внаслідок забування	27 %
	з) учинення допитуваними активної протидії розслідуванню	97 %
	і) компрометація слідчого	78 %
	й) негативний вплив на сумлінного учасника допиту	75 %
к) інше (вказіть)	4 %	

12	До тактичних прийомів допиту у безконфліктних ситуаціях можна віднести:	
	а) встановлення психологічного контакту	96 %
	б) викладання показань у формі вільної розповіді	98 %
	в) постановку запитань	83 %
	г) ознайомлення допитуваного з фрагментами показань інших осіб	63 %
	д) пред'явлення доказів	71 %
13	е) актуалізація забутого в пам'яті допитуваного	61 %
	ж) роз'яснення допитуваному важливості його показань для встановлення істини під час досудового розслідування	77 %
	До тактичних прийомів допиту у конфліктних ситуаціях можна віднести:	
	а) встановлення психологічного контакту	100 %
	б) викладання показань у формі вільної розповіді	96 %
	в) поділ теми вільної розповіді	73 %
	г) постановку запитань	100 %
	д) спостереження за поведінкою допитуваного	68 %
	е) використання різних темпів допиту	45 %
	ж) створення напруги	63 %
	з) зняття напруження	34 %
і) використання фактора раптовості	67 %	
й) пред'явлення доказів	87 %	
к) створення уявлення про інформованість слідчого	35 %	
л) розповідь слідчим версій про ймовірний розвиток події	24 %	
м) приховування меж поінформованості слідчого	61 %	
н) актуалізація забутого у пам'яті допитуваних	33 %	
о) використання асоціативних зв'язків	33 %	
п) відволікання уваги допитуваного	32 %	
р) використання рефлексії допитуваного	15 %	
с) втягнення допитуваного у суперечку	11 %	
т) використання в злочинній групі конфліктів і протиріч	36 %	
у) застосування науково-технічних засобів	33 %	
14	Чи є доцільним застосування тактичного прийому створення уяви про інформованість слідчого?	
	а) так б) ні	89 % 11 %
15	Чи є доцільним застосування тактичного прийому приховання меж інформованості слідчого?	
	а) так б) ні	84 % 16 %
16	Чи дав позитивний результат тактичний прийом пред'явлення доказів?	
	а) так б) злочинці намагались їх спростувати	17 % 20 %
	в) ні	63 %

17	Чи існували конфлікти в організованій злочинній групі? а) так б) ні	25 % 75 %
18	Чи застосовувався відеозапис під час проведення допитів? а) так б) ні	31 % 69 %
19	Якщо так, то відеозапис проводився під час допиту: а) лідера організованої групи б) активних членів групи в) рядових членів групи	71 % 25 % 4 %
20	До найпоширеніших засобів фіксації допиту відносяться: а) аудіозапис б) відеозапис в) інше (вказіть)	4 % 17 % 89 %
21	Чи можливо по протоколах відновити дійсний хід допиту? а) так б) ні	27 % 73 %
22	Чи на достатньому рівні використовуються науково-технічні засоби під час досудового розслідування? а) так б) ні	52 % 48 %
23	Якщо ні, то які причини неналежного використання технічних засобів? а) відсутність цих засобів б) низька їх ефективність г) складність використання д) відсутність вмінь і навичок роботи з технічними засобами е) інше (вказіть)	7 % 35 % 18 % 12 % 28 %
24	У чому причини неефективного проведення розслідування цієї категорії справ? а) відсутність методик розслідування злочинів б) недосконалість тактики розслідування злочинів в) завантаженість слідчих поліції г) корумпованість працівників правоохоронних органів д) недостатня взаємодія працівників слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції е) низький рівень професіоналізму слідчих поліції ж) інше (вказіть)	34 % 55 % 69 % 9 % 53 % 37 % 2 %
25	Чи на достатньому рівні розроблена тактика слідчих (розшукових) дій? а) так б) ні	32 % 68 %

26	Якщо ні, то тактика яких слідчих (розшукових) дій потребує вдосконалення? а) огляд місця події б) освідування в) слідчий експеримент г) допит д) обшук е) пред'явлення для впізнання ж) проведення експертиз з) інше (вказіть)	67 % 34 % 69 % 56 % 52 % 35 % 11 % 21 %
27	Результати оперативно-розшукової діяльності використовувались у кримінальному провадженні: а) в якості доказів б) в якості допоміжної інформації г) з матеріалів кримінального провадження невідомо д) інше (вказіть)	23 % 44 % 33 % 1 %
28	До категорії осіб, серед яких доцільно проводити оперативно-пошукову роботу, які найбільш часто входять до структури ОЗГ, яка займається незаконними заволодіннями АТЗ входять: а) раніше засуджені або ті, що притягувались до відповідальності за вчинення незаконних заволодінь АТЗ б) особи, що були засуджені за суміжні злочини, пов'язані із незаконними заволодіннями АТЗ як у складі ОГ і ЗО так і самостійно (підробка документів до АТЗ; знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів АТЗ та ін.) в) автомеханіки, автослюсарі, що займаються ремонтом, переобладнанням АТЗ, якщо їхній спосіб життя та антигромадська поведінка зумовлює вчинення г) спортсмени, які мають антисоціальну психологічну установку і підвищений інтерес до АТЗ д) особи, які займаються придбанням та перепродажем АТЗ, а також за частин до них (як правило неофіційно) «перекупники» е) особи, які входять до груп антигромадського спрямування та групуються на основі підвищеного інтересу до АТЗ ж) працівники страхових компаній (агентств), що займаються страхуванням ТЗ, які були куплені у кредит фізичними особами з) особи, які займаються устаткуванням у АТЗ електронних протиугінних систем (у тому числі GPS, GSM навігаторів) і) спортсмени-автомобілісти, у тому числі колишні к) пересічні особи, які захоплюються мототехнікою л) особи, які займаються виготовленням підроблених документів (свідоцтв про реєстрацію АТЗ, довіреностей, довідок рахунків) м) особи, які неофіційно здійснюють допомогу у реєстрації (перереєстрації) АТЗ (переважно такі особи постійно «співпрацюють» з працівниками сервісних центрів МВС)	95 % 68 % 77 % 34 % 53 % 37 % 30 % 29 % 18 % 15 % 78 % 17 %

29	Позитивні результати роботи по виявленню фактів заволодіння АТЗ можуть бути досягнуті лише у разі?	
	а) комплексного застосування усіх без винятку ОРЗ	77 %
	б) конкретних ОРЗ (вказіть яких саме) в) інше (вказіть)	23 % 1 %
30	Чи потребує вдосконалення тактичне забезпечення досудового розслідування?	
	а) так б) ні	83 % 17 % ¹

Додаток В

Зведені дані вивчення кримінальних проваджень щодо незаконних заволодінь транспортними засобами та вчинення крадіжок з автотранспортних засобів (216 кримінальних проваджень)

1	АТЗ, які стали предметом злочинного посягання, належали:	
	а) приватним особам	95 %
	б) підприємствам, установам та організаціям приватної форми власності в) державній формі власності	4 % 1 %
2	Під час незаконного заволодіння, АТЗ знаходились у такому стані:	
	а) були обладнані спеціальними засобами захисту б) не були обладнані спеціальними засобами захисту	57 % 43 %
3	Викрадені АТЗ перебували в експлуатації:	
	а) до одного року	18 %
	б) до трьох років	41 %
	в) до п'яти років	29 %
	г) більше п'яти років	12 %
д) інше (вказіть)	1 %	
4	Заволодіння АТЗ відбувалися:	
	а) у містах б) у сільській місцевості	88 % 12 %
5	Час вчинення злочину:	
	а) з 22 до 6 годин	64 %
	б) з 6 до 14 годин	12 %
	в) з 14 до 18 годин г) з 18 до 22 годин	9 % 15 %
6	Час вчинення злочину (залежно від пори року):	
	а) осінь	22 %
	б) зима	6 %
	в) весна г) літо	16 % 56 %

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с.

7	Який склад організованої групи викрадачів?	
	а) до 4-х чоловік	14 %
	б) від 4-х до 5-ти чоловік	47 %
8	в) більше 5-ти осіб	39 %
	Які особи входили до складу організованої групи?	
	а) чоловіки	94 %
9	б) жінки	6 %
	Який вік членів організованої групи?	
	а) від 14 до 18 років	3 %
	б) від 18 до 25 років	18 %
	в) від 25 до 35 років	48 %
	г) від 35 до 40 років	16 %
10	д) від 40 до 45 років	9 %
	е) більше 45 років	6 %
10	Який кримінальний досвід був у членів організованої групи?	
	а) раніше засуджені	19 %
11	б) не судимі	81 %
	Який сімейний стан у членів організованої групи?	
12	а) одружені	44 %
	б) не одружені	56 %
	Який освітній рівень у членів організованої групи?	
12	а) повна середня освіта	89 %
	б) професійно-технічна освіта	37 %
	г) незакінчена вища	9 %
13	Яке місце роботи було у членів організованої групи?	
	а) не працювали	67 %
	б) приватні підприємства	15 %
	в) навчалися	6 %
14	г) інші місця роботи	12 %
	Де проживали члени організованої групи?	
	а) місцеві мешканці у власному житлі	52 %
	б) у родичів, співмешканців чи друзів	45 %
	в) інші місця	3 %

15	Під час розслідування слідчими проводились огляди:	
	а) огляд місця незаконного заволодіння АТЗ	100 %
	б) огляд місця виявлення (розшукуваного) АТЗ	87 %
	в) огляд виявленого (розшукуваного) АТЗ	95 %
	г) огляд місця зберігання («відстою») АТЗ, який викрали (наприклад, стоянки, гаражі або гаражні кооперативи, занедбанні склади, сараї, приватні подвір'я тощо)	86 %
	д) огляд місця розукомплектування викраденого	67 %
	е) огляд частин, механізмів, агрегатів розукомплектованих АТЗ, які були викрадені, або інших АТЗ, що були виявлені при розслідуванні	74 %
	ж) огляд предметів, які були об'єктом посягання (наприклад, певні товари, речі, цінності)	56 %
	з) огляд місця продажу викраденого АТЗ або його частин, механізмів, агрегатів (авторинки, лісосмуга, офісні приміщення, СТО)	57 %
	і) огляд комп'ютерної техніки, за допомогою якої відбувався вихід в мережу Інтернет з метою продажу АТЗ (його частин та агрегатів) або які використовувалися при підготовці і вчиненні злочину	79 %
	к) огляд документів і державних номерних знаків, які використовувалися з метою підготовки, вчинення і приховування слідів злочину, а також реалізації (продажу) АТЗ (свідцтво про реєстрацію АТЗ, довіреність, довідка-рахунок, різноманітні схеми)	96 %
л) огляд запису з камер відеоспостереження (відеореєстраторів, вебкамер), DVD-дисків із записом з камер відеоспостережень; відеофайлів з флешносіїв; файлів із записами відеоспостережень з відеореєстраторів; вебкамер, камер відеонагляду з банкоматів	89 %	
16	Час прибуття слідчого до місця огляду виявленого автотранспортного засобу:	
	а) одразу після повідомлення	91 %
	б) протягом 1 доби	3 %
	в) протягом 2 діб	1 %
	г) огляд місця виявлення ТЗ взагалі не проводився (слідчий обмежився оглядом тільки ТЗ)	5 %
17	До складу СОГ під час огляду місця події входили:	
	а) слідчий	100 %
	б) оперативний працівник	75 %
	в) спеціаліст-криміналіст	25 %
	г) кінолог із собакою	3 %
	д) дільничний інспектор	5 %

18	Огляд місця незаконного заволодіння АТЗ проводився із залученням: а) власника АТЗ б) різного роду спеціалістів	37 % 4 %
19	До тактичних помилок і прорахунків, що були допущені слідчими під час проведення огляду відносяться: а) несвоєчасне проведення огляду б) поверхневе проведення огляду в) відсутність єдиного керівництва оглядом місця події г) проведення огляду не повним складом СОГ д) ігнорування оперативно-розшукової інформації е) відсутність технічних засобів виявлення слідів викрадення АТЗ	83 % 79 % 68 % 34 % 27 % 8 %
20	Способи підготовки до вчинення злочину включали: а) вибір місця та способу викрадення АТЗ б) вибір часу вчинення незаконного заволодіння АТЗ в) підготовка місця для переховування АТЗ г) пошук предмету злочинного посягання д) розробка плану викрадення АТЗ е) добір учасників організованої групи і розподіл ролей ж) збір даних про об'єкт посягання і спостереження за ним з) придбання чи виготовлення знарядь вчинення злочину і) попередня домовленість із конкретними особами про продаж (зберігання) й) вироблення певної лінії поведінки і розробка заходів щодо протидії правоохоронним органам у випадку викриття ОЗГ	92 % 87 % 62 % 83 % 31 % 28 % 56 % 27 % 18 % 9 %
21	Місцем тимчасового зберігання викраденого АТЗ стали: а) території, розташовані неподалік від місця злочину б) території, розташовані в інших районах населеного пункту в) тимчасового зберігання не було (АТЗ відразу продавався або розукомплектувався) г) інше	66 % 18 % 7 % 9 %
22	Способами вчинення незаконного заволодіння ТЗ стали: а) таємні б) відкриті	84 % 16 %
23	Під час викрадення АТЗ злочинці здійснюють фізичний і психічний вплив на водія (власника) ТЗ із застосуванням: а) вогнепальної зброї б) маketу вогнепальної зброї в) холодної зброї г) без застосування зброї д) інше (вказіть)	37 % 4 % 45 % 14 % 1 %

24	Місцем вчинення незаконних заволодінь АТЗ стали: а) вулиця (проїзна частина) б) СТО в) двори будинків г) стихійні автостоянки (тимчасові стоянки біля магазинів, офісів) д) приватні гаражі е) гаражі кооперативів ж) інше	57 % 8 % 9 % 17 % 6 % 2 % 1 %
25	Способами проникнення до предмету посягання у гараж або інше сховище стають: а) перепилування петель та дужок замків б) підбір ключів до замку в) підкоп гаражу г) зрив замка за допомогою слюсарних чи підручних засобів д) розгинання або видавлювання петель, запірних систем пневмозасобами е) зривання замка чи дверей за допомогою ТЗ ж) відгинання чи вирізання зварювальним обладнанням частини металу з) злам стіни чи перекриття гаражу і) інше	25 % 14 % 8 % 12 % 22 % 8 % 6 % 3 % 2 %
26	Мотиви вчинення викрадень АТЗ: а) користь (продаж, розукомплектування, повернення за винагороду тощо): – АТЗ вітчизняного виробництва та країн СНД – АТЗ закордонного виробництва б) для подальшого використання під час вчинення інших злочинів: – АТЗ вітчизняного виробництва та країн СНД – АТЗ закордонного виробництва в) з метою приховування слідів раніше вчиненого злочину: – АТЗ вітчизняного виробництва та країн СНД – АТЗ закордонного виробництва г) з метою залякування «боржників», бізнес партнерів і ін. осіб (може бути як на замовлення так і з власної ініціативи ОЗГ): – АТЗ вітчизняного виробництва та країн СНД – АТЗ закордонного виробництва д) інше (вказіть)	54 % 16 % 38 % 32 % 24 % 8 % 7 % 6 % 1 % 6 % 2 % 4 % 1 %

27	Зберігання АТЗ, якими заволодівали крадії відбувалося:	
	а) у закритих сховищах (особистий або орендований гараж, занедбані підприємства, ферми, інші приміщення або закриті території різних організацій і установ)	47 %
	б) у відкритих сховищах (біля під'їзду, де стоять інші автомобілі, лісові смуги, окремі ділянки кільцевих доріг)	33 %
	в) без приховування	13 %
	г) інше (знищення шляхом підпалу, утоплення у водоймі тощо)	7 %
28	Під час огляду АТЗ слідчі виявляють та фіксують:	
	а) сліди - відображення, з них:	86 %
	– сліди рук	68 %
	– сліди зламу чи інструментів	9 %
	– сліди шин коліс автомобілів	4 %
	– сліди ніг	5 %
	б) сліди біологічного походження	9 %
в) залишені об'єкти	4 %	
	г) мікрооб'єкти	1 %
29	Місця залишення слідів у транспортних засобах:	
	а) зовнішні і внутрішні ручки дверей	36 %
	б) зовнішні поверхні АТЗ	31 %
	в) кермо АТЗ	23 %
	г) скло	4 %
	д) сидіння	2 %
	е) ділянка біля педалей	1 %
	ж) рукоятка КПП	2 %
з) інше (вказіть)	1 %	
30	Характер діяльності ОЗГ, залежно від території:	
	а) районні злочинні групи, які діють у межах одного району міста (області)	27 %
	б) регіональні, які функціонують в межах області	49 %
	в) міжрегіональні, які діють на території декількох областей	15 %
	г) міждержавні, які функціонують на території декількох держав	9 %
31	Потерпілими від злочинів переважно ставали:	
	а) жінки	38 %
	б) чоловіки	62 % ¹

¹ Лютий В.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 252 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ДРОЗД Віталій Юрійович – старший слідчий Першого слідчого відділу Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Києві, кандидат юридичних наук

ЧАПЛИНСЬКИЙ Костянтин Олександрович – завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції

Наукове видання

**ДРОЗД Віталій Юрійович
ЧАПЛІНСЬКИЙ Костянтин Олександрович**

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Монографія

Дизайн обкладинки
Верстання

*Савельєва Валерія
Стратій Ігор*

**ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО**

Підписано до друку 27.02.2023 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Merriweather. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 17,79. Наклад 300. Замовлення № 017м/0223.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.